

SACRARUM CAEREMONIARUM

MANUALE

PRO SACRIS FUNCTIONIBUS ORDINARIIS PER TOTUM ANNI
CIRCULUM CELEBRANDIS.

LIBER II.

DE OFFICIO SINE CANTU IN DIEBUS FERIALIBUS

CAPUT I. (a)

1. **I**n medio choro praeparabitur pro lectionibus legile, super quo situm erit Breviarium formae grandioris et Martyrologium.

2. Quarta vel dimidia horae parte ante horam incipiendi officii praestitutam, signum dabitur sono unius aut plurium campanarum secundum qualitatem festi et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

(a) Ritus, quem hic describimus, potest documento esse illis ecclesiis, in quibus nondum esset alia praestituta methodus recitandi Officii divini in diebus ferialibus. Caeremoniale Episcoporum iubet servari usus et consuetudines laudabiles uniuscuiusque ecclesiae, eaque de causa nullam videtur ad officium peragendum statuisset normam. Si commendabilis usum et consuetudinum ratio sit, licebit cuicumque ecclesiae suis libere uti: verum si quid forte erit, quod corrigendum seu reformandum, vel saltem examinandum videatur, viderit Episcopus Ordinarius, sua ipse utens auctoritate ac tribunalibus competentibus. Id notare volumus, ne quis existimet nos nobis arrogare ius imponendi leges unicuique, praesertim ecclesiis cathedralibus et collegiatis.

Ritum pro officio feriali describere capite praesenti supersedemus. Ex multiplici enim officiorum de ritu duplici concessione, potest officium feriale pene dici antiquatum. In perpaucis quae supersunt adhuc feriis, poterit facile dirigi officium ex normis pro officis de ritu duplici aut semiduplici praestitutis.

3. Quicumque in choro adfuturus erit, ecclesiam ingressus se aqua benedicta signabit, brevi orabit ante SS. Sacramentum, perget inde ad sacrarium et vestem choralem induet sibi.

4. Quum tempus praestitutum aderit, facta a chori praefecto licentia, cerei Altaris maioris vel illius in quo peragetur officium ab acolytho accendentur; deinde signum proficiscendi ad chorum sacrarii campanula nunciabit.

5. Cappellani duo, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam sacrarii facta, praeibunt ceteris omnibus. Procedet post ipsos dignior inter clericum, cuius dexteris adstabit ebdomadarius, quos reliqui deinde omnes bini subsequuntur. Quod si praefectus chori ebdomadarii quoque officio fungatur, ad sinistram eius addetur Canonicus antiquior. At si ebdomadarius non sit Canonicus sed ex ordine Beneficiariorum aut Mansionarius, incedet cum Beneficiariis aut Mansionariis locum sibi sumens vel primum inter eos, vel qui ad ipsum spectat ex antiquitate, iuxta mores et leges uniuscuiusque Capituli.

6. Qui duo Cappellani Capitulum seu Clerum praecedunt, progressi ante Altare maius seu chori, genuflexionem exsequuntur, sibi que mutua facta reverentia, suum locum adibunt; idipsum fiet a chori praefecto et a reliquis, reverentiam vel genuflexionem efficiendo, iuxta gradum ad quem spectant; animadvertent autem ne genua in suo stallo ante submittant quam locum quisque suum universi occupaverint.

7. Tunc adgeniculabitur praefectus chori cumque eo reliqui omnes, orationemque *Aperi, Domine, os nostrum* etc. recitabunt.

8. Hac oratione completa consurgent omnes ac brevissimo temporis spatio considerunt; assurgente autem chori praefecto, ceteri omnes consurgent, et secreto recitabunt *Pater noster, Ave Maria* et *Credo*.

9. Ebdomadarius inclinabitur ad chori praefectum, deinde Crucis signo in labris se pollice muniens, dicet *Domine labia mea* etc. Si ebdomadarius esset ipse chori praefectus, antequam intonet praedictum versiculum, se officii causa ad digniorem inclinabit. Post haec signans sese prosequetur versiculum alte-

rum *Deus in adiutorium* etc. Ad γ . *Gloria Patri*, caput ad Altare inclinabunt universi.

10. Interea dum recitabitur *Sicut erat*, qui postremi duo sedebunt in choro, seu Cappellani, sive quis alius ad quem id ex usu aut lege attinet, salutatione facta illi qui proxime sedet, deinde utrique Cleri parti, procedent in medium chorum, ubi mutua sibi facta reverentia, tum genuflexione ad Altare, invitatorium incipient e psalmo *Venite exultemus* etc., ut in Breviario. Ad verba *Venite adoremus* totus chorus genuflectet, non exceptis ipsis Cappellanis, qui in medio choro, ut paulo ante dictum est, invitatorium recitabunt (a).

11. Completo psalmo cum invitatorio, qui duo in medio choro recitaverint, simul ac invitatorium repetiverint post *Sicut erat*, genuflexione ad Crucem et reliquis, ut superius traditum est, peractis, ad sua loca redibunt.

12. Ebdomadarius intonabit hymnum, et duobus primis primae strophae versibus ab eo recitatis, ceteri omnes qui ex eadem atque ipse parte sunt, prosequentur simul cum eo reliquam strophem. Altera autem recitabitur, a parte opposita, et sic deinceps alternatim; quod etiam in psalmis servabitur. In conclusione hymni quum SS. Trinitas invocatur, caput omnes Altare versus demittent.

13. Hymno peracto, qui duo Cappellani seu Beneficarii (ex more, quemadmodum paullo ante notatum est) ultimi sunt ex parte ebdomadario adversa, incipiunt et continuant primam antiphonam quae, si admodum exiguus Cappellanorum numerus esset, poterit etiam ab uno recitari.

14. Prima antiphona recitata, Cappellanus ultimus ex ebdomadarii parte, primi nocturni psalmum primum usque ad asteriscum inchoabit, tum reliqui omnes simul ex eadem parte, prosequentur, totusque chorus sedebit.

15. Quicumque recitabit antiphonas aut psalmos inchoabit, animadvertat ut haec faciens stet pedibus semper.

16. Primo psalmo absoluto, qui Cappellanus in semiduplicibus intonaverit, vel in duplicibus integram recitaverit anti-

(a) Caerem. Episc. lib. 2 cap. 5 num. 2. et cap. 6 num. 8.

phonam primam, assurget ac repetet eandem. Duo illi Cappellani, sive etiam unus ille, qui ex eadem ebdomadarii parte psalmum intonavit, secundam recitabit antiphonam, quique ex altera parte recitavit antiphonam primam, psalmum secundum exordietur; idque deinceps semper praestabitur.

17. Dum tertia primi nocturni antiphona repetetur, duo penultimi Cappellani, vel Beneficarii, qui sunt ex ebdomadarii parte, procedent in medium chorum ad versiculum recitandum. Hoc etiam facient in tertio nocturno, siquidem in secundo nocturno, iuxta regulam traditam, procedere illuc debent qui sunt ex parte ebdomadario adversa.

18. Versiculum recitabunt in medio, postea redibunt ad locum suum. Si alter illorum remanere debet lectiones recitandi gratia, alter qui discedet, genuflexionem Cruci et inclinationem faciet socio, qui simili salutatione illi respondebit et ad locum suum remigrabit. Lector esse deberet alius ac qui recitant versiculum.

19. Ad versiculum totus chorus respondebit ad eundem et postea consurget.

20. Ebdomadarius adiiciet *Pater noster*, tum absolutionem et benedictionem, ut in Breviario.

21. Lector iunctis ante pectus manibus benedictionem petet, versus ebdomadarium inclinatus, quo statu permanebit donec ille benedictionem recitaverit.

22. Sub finem lectionis, duo Cappellani, quorum officium est recitare antiphonas et intonare psalmos, procedent in medium ad responsorium post lectionem recitandum. Attendant ut ibi praesto sint quo tempore lector dicit *Tu autem Domine* etc. ut addantur illi in genuflexione ad Crucem peragenda.

23. Responsoria, ut sunt in Breviario, recitabuntur in medio choro a praedictis Cappellanis seu Beneficariis, quibus in responsorio dicendo respondebit lector.

24. Post primum responsorium redibunt ad locum suum, lector autem methodo iam tradita, secundam recitabit lectionem, ac deinde alterum responsorium, eodemque modo tertiam lectionem cum tertio responsorio.

25. Absoluto responsorio tertio, lector una cum Cappellanis qui responsum recitaverint, genuflectent pari tempore ad Crucem et ad locum suum revertentur. Tum prima antiphona secundi nocturni recitabitur ab ultimo, sive ultimis Cappellanis, qui ex parte ebdomadarii sunt; post quam intonabitur psalmus, ut superius docuimus. Sin Cappellani tam pauci numero sint, ut desit qui incipiat aut recitet antiphonam, tunc alter ex illis qui recitaverint responsum non abscedens e medio choro adiiciet antiphonam ex parte sua, deinde redibit seßsum.

26. Ad primam lectionem tertii nocturni, totus chorus stabit quum legetur textus Evangelii usque ad verba *Et reliqua*. Idipsum servabitur ad tertiam lectionem eiusdem nocturni, quum legenda erit altera homilia vel pro Dominica vel pro feria aut vigilia.

27. Qui responsoria in medio choro recitare debebunt, quibus diebus dicitur *Te Deum*, nequaquam procedent illuc ad tertiam lectionem tertii nocturni, sed tunc tantum quum nonum responsum erit recitandum.

28. Nona lectione perlecta, consurget omnis chorus; ebdomadarius autem intonabit hymnum *Te Deum*, qui continuabitur eadem ratione ac psalmi.

29. Absoluto hymno Ambrosiano, ebdomadarius se signans intonabit *Deus in adiutorum*, ut in principio.

30. Prima antiphona indicabitur vel ex toto recitabitur a Cappellanis seu Cappellano qui erit in parte opposita ebdomadario; primus autem psalmus intonabitur a Cappellanis seu Cappellano qui erit ex eadem ebdomadarii parte; atque ita continuabitur deinceps relate ad alias antiphonas aliosque psalmos, et stabit qui recitat antiphonas vel intonat psalmos, ut superius notatum est.

31. Ad verba *Benedicamus Patrem* etc. in cantico *Benedicite* universi caput detegent et inclinabunt.

32. Repetita quinta antiphona, omnes consurgent, et ebdomadarius leget capitulum, atque intonabit hymnum ad duos usque versiculos, ut supra.

33. Sub exitum hymni duo penultimi Cappellani ex ebdomadarii parte venient in medium ad recitandum versiculum, cui respondebit chorus.

34. Qui Cappellanus erit in parte ebdomadario opposita intonabit seu recitabit totam antiphonam cantici *Benedictus*, et canticum ipsum intonabitur a Cappellano qui ebdomadarii ex parte est. Huius autem cantici initio se omnes signabunt. Post canticum repetetur antiphona ab eo qui eam indicavit seu recitavit, stantibus semper univ̄ersis.

35. Antiphona repetita, ebdomadarius dicet *Dominus vobiscum*, *Oremus*, caput ad Crucem inclinans, et orationem. Si et aliae fiant commemorationes, qui Cappellanus dixit antiphonam ad *Benedictus*, reliquas adiiciet antiphonas; Cappellani autem qui recitaverint versiculum prodibunt in medium ad dicendum versiculum de commemoratione, ac si plures essent versiculi remanebunt ibi donec ultimae commemorationis versiculum recitaverint. Ebdomadarius dicet orationes pro commemorationibus.

36. Post orationes seu commemorationes ebdomadarius iterabit *Dominus vobiscum*, postea *Benedicamus Domino*. Versus autem *Fidelium animae* etc. recitabitur ab ebdomadario vel a praefecto chori, qua in re servabitur usus seu consuetudo locorum.

37. Laudibus expletis, si ebdomadarius canturus sit Missam, de choro discedet simul cum aliis duobus Canonicis aut Beneficiariis, ad quos attinebit ad Altare ministrare, ac facta in medio choro genuflexione, vel reverentia ad Crucem altaris et ad chorum, redibunt in sacrarium ad sacra paramenta sibi induenda.

38. Qui proximus omnium ebdomadario est, succedet in eius officium, ideoque *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo* secreto recitabitur. Ebdomadarius intonabit *Deus in adiutorium*, ut supra, deinde hymnum qua methodo superius traditum est.

39. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui sedebit in parte ebdomadario opposita, psalmus autem incipietur a Cappellano qui ex parte ebdomadarii sit. Item psalmus *Deus in nomine tuo* intonabitur a Cappellano, qui est ex ebdomadarii parte, ac

totus chorus considet. Reliquos psalmos intonabit Cappellanus qui ex illa chori parte est, cui contigerit recitare *Gloria Patri*. Absolutis psalmis, qui Cappellanus intonavit antiphonam, recitabit illam ex toto, chorus, recitata antiphona, consurget.

40. Ebdomadarius recitabit Capitulum, eodemque tempore duo penultimi aut ultimi Cappellani qui matutini responsoria recitaverint, procedent in medium chorum ad responsorium dicendum, in quo totus chorus respondebit. Post responsorium recitabunt versiculum ad quem respondebit chorus, ac deinde uterque redit ad locum suum. Ebdomadarius subiunget orationem quemadmodum est in Breviario.

41. Quod si officium sit semiduplex ac dicendae sint preces recitabuntur illae demissiori voce ab ebdomadario, qui se signabit ad *ŷ. Adiutorium*, et inclinatus recitabit *Confiteor*, se ad chorum convertens quum dicet *Vobis fratres* et *Vos fratres* et permanebit inclinatus usquedum respondeatur *Misereatur tui*, quod a choro recitabitur cum aliquantula ad ebdomadarium inclinatione. Post haec chorus dicet *Confiteor* inclinatus, animadvertens ut ad illa verba *Tibi pater* et *Te pater* se convertat ad ebdomadarium et perstet inclinatus stare dum *Misereatur vestri* recitabit ebdomadarius paullum caput vertens ad chorum ipsum. Ad *Indulgentiam* omnes erigent sese et Crucis signo munient. Ebdomadarius prosequetur reliquos versus et ad *Dominus vobiscum* ante orationem recipiet eundem vocis sonum quo Capitulum ab initio recitavit.

42. Sub finem orationis, sint aut non sint preces, lector Martyrologii prodit in medium chorum et Martyrologium leget, cuius ad lectionem considet omnes; in fine respondebitur *Deo gratias*, et consurgent universi; lector autem Martyrologii ad locum suum revertetur.

43. Continuabit ebdomadarius recitare versus *Pretiosa* etc. *Sancta Maria* etc. demissiori voce et ad *Deus in adiutorium* nemo signabit se. Oratio *Dirigere* etc. dicetur voce elatiori ab ebdomadario, et sub ipsius fine lector Martyrologii redit in medium ad recitandam lectiunculam, eodem ritu ac superius innotum est in lectionibus matutini.

44. Superior si aderit, secus ebdomadarius adiiciet *✠. Adiu-torium* etc. *Benedicite* et chorus respondebit *Deus*, ac dicente Superiore *Dominus nos benedical*, omnes se signabunt.

45. Completa hora Prima, secreto dicitur *Pater noster* et *Ave Maria*; tum ebdomadarius se signans incipiet *Deus in adiu-torium*, ut supra relatum est.

46. Deinde idem ebdomadarius inchoabit hymnum, duos recitanş primos versus et continuabitur strophe a parte ipsius.

47. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui erit ex parte ebdomadario opposita. Psalmus primus incipietur a Cappellano qui ex parte stabit ebdomadarii, et chorus omnis considerit. Reliquos psalmos inchoabit Cappellanus illius partis ubi recitatum fuerit *Gloria Patri* psalmi antecedentis.

48. Expletis psalmis, Cappellanus qui indicavit, recitabit antiphonam, quumque chorus consurrexerit, ebdomadarius capitulum recitabit, quo tempore duo penultimi Cappellani procedent in medium chorum, ac finito capitulo recitabunt respon-sorium breve et versum, ad quae respondebit chorus, iique ad locum suum redibunt.

49. Ebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum*, *Oremus* et orationem, repetet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Do-mino*. Superior autem, eoque absente, ebdomadarius dicet *✠. Fidelium animae* etc.

50. In horæ canonica, post quam immediate celebrabitur Sacrum, omittetur *✠. Fidelium animae* etc.

51. Haec eadem methodus servabitur in reliquis horis Sexta et Nona; quumque e choro discedendum erit, post *✠. Fidelium* recitato *Pater noster* secreto ex toto, ebdomadarius dicet *Do-minus det nobis* etc. chorus genua submittet, vel stabit iuxta rubricas Breviarii, et ebdomadarius incipiet antiphonam de Beata Virgine, quam totus simul chorus prosequetur. Ebdomadarius subiunget versum antiphonae respondentem, ac si erat adgeni-culatus, assurgens recitabit orationem, post quam complebit of-ficium cum *✠ Divinum auxilium* etc.

52. Consurget chorus, atque eodem ordine quo diximus initio, ad sacrarium redibitur.

53. Ad vespervas quum accedendum sit ad Altare, servabitur quod traditum fuit pro matutino.

54. Quum in chorum ventum erit, genibus flexis recitabitur ab omnibus oratio *Aperi Domine* etc.

55. Post orationem consurgent omnes et aliquantisper considebunt; assurgente autem chori praefecto, consurgent reliqui omnes ac recitabunt *Pater noster* et *Ave Maria*.

56. Ebdomadarius inclinationem faciet ad chori praefectum, seque signans dicit *Deus in adiutorium* etc.

57. Prima antiphona indicabitur, vel recitabitur, ex toto, prout postulat officii ritus, a Cappellanis seu Cappellano qui ex parte erit ebdomadario opposita; primum autem psalmum Cappellani qui ex parte ebdomadarii sunt, incipient, tum chorus considebit.

58. Antiphonam primam repetet Cappellanus ille, qui ex parte ebdomadario opposita erit; secundam indicabit vel recitabit Cappellanus ex parte ebdomadarii, ac secundus psalmus intonabitur a Cappellano qui erit ex parte ebdomadario opposita, atque ita deinceps alternatim dicentur antiphonae et psalmi reliqui. In psalmo *Laudate pueri* etc. detegetur et inclinabitur caput ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum*.

59. Absoluto quinto psalmo cum quinta antiphona, chorus consurget, et ebdomadarius recitabit capitulum; deinde hymnum incipiet ad duos usque primos versus, prosequentibus primam strophem illis qui ex parte eius erunt.

60. Ad finem hymni duo ex penultimis Cappellanis procedent in medium et recitabunt versum, ad quem respondebit chorus.

61. Antiphona ad canticum *Magnificat* incipietur vel recitabitur ex toto a Cappellano qui erit e latere ebdomadario opposito, et *Magnificat* intonabitur a Cappellano, qui erit ex parte ebdomadarii, omnesque initio huius cantici se signabunt.

62. Repetita antiphona a Cappellano, qui eam recitavit, ebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et orationem; ac si et aliae fient commemorationes, adhibebitur methodus eadem, quae in laudibus. Ebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum* et

Benedicamus Domino. Vesperarum fiet finis a chori praefecto dicente *✠. Fidelium animae* etc. vel ab ebdomadario, iuxta cuiusque ecclesiae usum. Nisi completorium sequatur, dicetur antiphona de Beata Virgine, ut in fine horarum minorum praescriptum fuit.

63. Quod si immediate sequetur completorium, qui ultimus in choro sedet, in medium prodibit, ac debitis factis reverentiis, inclinatus versus ebdomadarium, benedictionem petet dicens *Iube Domne* etc. Ebdomadarius respondebit *Noctem quietam* etc. atque ille recitabit brevem lectionem *Fratres, sobrii* etc. Ad illa autem verba *Tu autem Domine* etc. genuflexione peracta, ad locum suum debitas exsequens reverentias revertetur.

64. Ebdomadarius dicet *✠. Adiutorium* etc. voce demissiori; atque omnes de choro se signabunt. *Pater noster* secreto in totum recitabitur, et ebdomadarius dicet confessionem, ad quam respondebit chorus, ut in hora Prima.

65. *✠. Convertite* intonabitur ab ebdomadario voce elatiori, et chorus universus se pollice dextero in pectore signabit. Ebdomadarius signans se subiunget alterum versum *Deus in adiutorium* etc. Idem ebdomadarius intonabit antiphonam *Miserere* vel *Alleluia* tempore paschali. Psalmus intonabitur a Cappellano qui ex parte ebdomadarii est, reliqui a Cappellano altero qui erit ex parte illa qua recitatum fuit *Gloria Patri* psalmi antecedentis. Antiphona repetetur a Cappellano qui est ex parte adversa ebdomadario.

66. Consurget chorus atque ebdomadarius incipiet hymnum *Te lucis* etc. quem chorus prosequetur methodo praedicta. Post hymnum ebdomadarius recitabit Capitulum *Tu autem* etc. et interea duo penultimi Cappellani venient in medium chororum et post Capitulum dicent Responsorium ac versum sequentem, cui respondebit chorus.

67. Antiphonam *Salva nos* intonabit ebdomadarius, et canticum *Nunc dimittis* inchoabitur a Cappellano qui ex eadem ebdomadarii parte erit. Initio cantici omnes signabunt se. Antiphona repetetur a Cappellano qui ex parte ebdomadario opposita erit, post ipsam recitabitur oratio *Visita* etc. ab ebdomadario.

madario et preces quoque, si ritus officii requireret, sed voce demissiori quemadmodum ad horam Primam notatum fuit.

68. Post orationem ebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino* et dignior de choro sive ebdomadarius dicet γ . *Benedicat* etc. universis se Crucis signo munientibus ad illa verba *Pater et Filius* etc.

69. Chorus deinde genua flectet aut stabit, et ebdomadarius incipiet finalem de B. V. antiphonam, post quam recitabitur oratio ut ad horas minores.

70. Dicto γ . *Divinum auxilium* etc. recitabitur secreto *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*, post quae seu secreto seu voce demissiori recitari poterit oratio *Sacrosanctae* etc. adiuncto *Pater noster* et *Ave Maria* (a).

71. Officii recitandi fine facto, ad sacrarium eodem ordine ac supra redibitur.

DE VESPERIS SOLEMNIBUS

CAPUT II. (b)

Quae sint praeparanda.

1. **A**ltare, prout festi ratio requirit, erit plus minusve exornatum: instructum tamen erit sex candelabris cum cereis et Cruce, cum pallio et super gradibus tapeto.

2. Ex latere Epistolae erit in promptu scamnum pro Celebrante, coopertum tapeto vel simili stragulo, et ante scamnum

(a) Confer. adnotationem, quam subiecimus §. 1. n. 49 cap. XIV. lib. I. pag. 238. huius nostri Manualis.

(b) Ritus, quem hoc capite describimus, est in totam excerptus e Caeremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 3. Haud parum differt a ritu, quem praescribunt quidam rubricarum scriptores celebrati. Nobis autem visum est Caeremonialis vestigia sequi, a Summis Pontificibus adprobat, qui iubent omnes ecclesias praescriptiones eius servare.

super pavimento parvum tapetum sternetur; ante scamnum ipsum preparabitur legile maius cum Breviario formae maioris: legile autem tectum erit panno serico coloris praestituti, itemque Breviarium parvo tegumento eiusdem coloris indutum.

3. Si Celebrans in primo chori stallo seu dextrorsum seu sinistrorsum, prout assolet in unaquaque ecclesia, sedebit ac si ante subsellium sive stallum praedictum, positum erit genuflexorium, super hoc locabitur stratum vel tapetum sericum concolor officii, cui imponetur cussinus aequae ac Breviarium contactus, in sedili autem subsellii parabitur cussinus pro Celebrante. Quod si genuflexorium non esset, praeparabitur quo modo superius de scamno ex latere Epistolae traditum est.

4. In plano chori hinc et inde ante Altare disponentur bina scamna sine postergali, panno viridis coloris, contacta, in quibus sedebunt pluvialistae. Quae scamna ita apta erunt, ut singula capere tres personas possint. Libelli ibi duo parabuntur, qui pluvialistarum commoditati antiphonarum intonationes contineant.

5. In sacrario pluviale Celebranti loco distincto parabitur. In promptu etiam erunt duo vel quatuor vel etiam sex pluvialia pro pluvialistis (a); et superpellicea pro servientibus, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula, et curabitur ut tempore debito in promptu sit ignis, thuribulo adhibendus.

6. In Altari SS. Sacramenti, si mos erit illud incensandi, ponentur sex accendendae candelae in candelabris maioribus, ac tempore opportuno tela stragula quae mensam cooperit, removebitur.

In functione

7. Hora praestituta post campanarum sonum Clerus congregabitur in sacrario, et unusquisque induet sibi superpelliceum

(a) Quod ad numerum pluvialistarum in Vesperis, non maiorem sex nec minorem duobus, inspiciatur dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. 2. cap. 3. num. 16, et 17. Maioris utilitatis causa dispositionem hanc referemus num. 68. et 69. capitis huiusce.

vel aliud insigne legitime ac regulariter concessum. Interea candelae in Altari et in sacrario candelabra acolythorum accendantur.

8. Caeremoniarum magistro admonente, pluvialistae induentur pluviali supra superpelliceo, itemque Celebrans pluviali super rochetum, si uti ipsi liceat, vel supra superpelliceo. Celebrans pluviali induetur a primo ex pluvialistis, vel ab alio iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

9. Acolythy candelabra sument, ac facta ad Crucem vel ad imaginem sacrarii praecipuam reverentia, ad Altare proficiunt; interea temporis clericus unus pulsabit campanulam ad portam sacrarii appensam. Post acolythos procedet Clerus; omnibus incedentibus binis, minus autem digni seu iuniores post acolythos, seniores propius Celebrantem erunt. Postremi ibunt pluvialistae, bini, si fuerint quatuor aut sex; Celebrans medius incedet inter duos ultimos (qui primi tamen erunt), iique pluvialis fimbrias eius sustinebunt. Pluvialistae cum Celebrante tantummodo caput bireto cooperient.

10. Acolythy, quum ante Altare devenerint, subsistent fere ad angulum infimi gradus Altaris. Clerici seu Canonici facta genuflexione, vel reverentia ad Crucem in aditu chori, sua quisque stalla petent.

11. Pluvialistae una cum Celebrante, ubi in aditum chori pervenerint, caput bireto aperient, unamque efficientes lineam ad Altare progredientur, acolythis sese adiungentibus ultimis duobus pluvialistis. Quo Celebrans cum pluvialistis postquam processerint, reverentiam ad Crucem efficient, acolythi vero genuflexionem (a).

12. Celebrans cum pluvialistis genua submittent in gradu infimo, orationemque *Aperi, Domine* etc. recitabunt. Acolythy transibunt ad latera Altaris, candelabra super gradus vel pavementum deponent, candelas extinguet, deinde in chorum ad

(a) Pluvialistae, quum adstant Celebranti, reverentiam faciant ad Crucem a Caeremoniali, capite citato perspicue praecipitur. Ratio afferri posset quod eadem ac celebrans induti sunt veste.

constitutum sibi locum recedent, ubi geniculabunt quemadmodum et chorus.

13. Post orationem praedictam Celebrans cum pluvialistis ad nutum Caeremoniarii consurgent, reiterabunt reverentiam ad Crucem, deinde salutabunt et chorum primo ex parte opposita lateri quo sedebit Celebrans, deinde ex altera.

14. Celebrans perget ad scamnum in latus Epistolae, aut ad primam sedem seu stallum chori, ubi parumper sedebit: tum ceteri quoque qui in choro aderunt, considebunt. Pluvialistae remanebunt in plano chori ante Celebrantem, caventes ne tergum convertant ad Altare; quod si Altare versum esset ad populum et Celebrans sederet ferme adversum istud prope Episcopi thronum, pluvialistae dirimentur in chori plano, se locantes eadem directione cum lateribus Celebrantis, ne humeros ad Altare convertant.

15. Innuente Caeremoniario Celebrans assurgat ac secreto recitabit *Pater noster* et *Ave Maria*. Id ipsum facient reliqui de choro, qui simul cum Celebrante consurgent.

16. Post haec Caeremoniarius elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui se signans cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, et chorus respondens prosequetur *Domine, ad adiuvandam* etc. inclusive ad totum *Gloria Patri* cum *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, pro temporum qualitate.

17. Sub finem versiculi *Sicut erat*, alter ex praedictis pluvialistis, facta ad Altare reverentia, appropinquabit cum Caeremoniario ad Celebrantem, et completo cantu eiusdem versiculi antiphonam illi praecinet. Celebrans intonabit primam antiphonam eodem tono quo ipsi fuerit praeintonata. Antiphonae cantum prosequetur chorus.

18. Intonata a Celebrante antiphona pluvialistae facta illi reverentia procedent ante Altare ubi salutata Cruce cum genuflexione, pergunt ad scamnum supradictum, pro ipsis apparatus ibique consistent.

19. Sub finem cantatae antiphonae cantores duo superpelliceo induti procedent in medium chorum, ac facta genuflexione primum psalmum intonabunt, et statim ac versum primum ce-

cinerint, convertentur ad illam chori partem, quae psalmi cantum erit prorsecutura. Deinde iterata ad Crucem genuflexione, se mutua inclinatione salutabunt et ad locum suum redibunt.

20. Primo psalmo intonato, loco quisque suo considebunt; Celebrans autem et pluvialistae caput bireto cooperient.

21. Sub finem primi psalmi, quum canetur *Gloria Patri*, omnes detegent caput et profunde inclinabunt usque ad *Sicut erat*.

22. Quum antiphona canendo repetetur, vel organa pulsabuntur, duo praedicti cantores induti superpelliceo, redibunt in medium chorum, genu ad Crucem flectent, deinde procedent ante digniorem de choro, ut mox praecinent ei secundam antiphonam.

23. Antiphonae ergo cantu peracto, alter ex illis cantoribus, reverentia facta, secundam antiphonam illi praecinet submissa voce.

24. Dignior autem, quem supra diximus, de choro, eodem tempore quo cantor reverebitur eum, assurget, cumque eo hinc et inde chorus universus consurget, exceptis Celebrante et pluvialistis paratis (a).

25. Quod si pluvialistae numero plures essent quam duo, hoc casu ultimus ipsorum praecinet antiphonas praedictas eodem ordine ac supradicto, ceteris suo loco manentibus.

26. Intonata secunda antiphona, chorus considebit, et cantus praedictae secundae antiphonae continuabitur.

27. Duo deinde cantores intonabunt alterum psalmum eadem ac supra tradita methodo.

28. Id etiam servabitur in reliquis antiphonis quae alternatim intonabuntur a dignioribus Cleri atque in reliquis psalmis intonandis.

29. In quarto psalmo *Laudate pueri*, caput detegetur et ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum* inclinabitur.

30. Post *Gloria Patri* quinti psalmi, acolythi progredientur

(a) Ad antiphonarum intonationem omnem chorum consurgere, non eam tantum partem ex qua intonatur antiphona, iubet Caeremoniale lib. 2. cap. 3. num. 8.

ad Altare, candelaborum iterum accendent candelas et ad actiones, quae sequuntur, parati erunt.

31. Paulo antequam cantus antiphonarum finiatur, acolythi accipient candelabra et coibunt ante medium Altare: pari tempore pluvialistae caput aperient, consurgent de loco suo et ante Altare procedent; et tam pluvialistae, quam acolythi genuflexionem ad Altare efficient, et venient ante Celebrantem. Utrique ante ipsum quum venerint reverentia eundem salutabunt. Pluvialistae ante illum subsistent in plano chori, ut superius in principio docuimus, acolythi autem appropinquabunt ad eum, candelabra a lateribus eius sustinentes, conversi tamen alter contra alterum.

32. Antiphonae cantu absoluto, Celebrans caput aperiens assurget, et Capitulum iunctis manibus cantabit. Assurgente Celebrante, consurget et chorus.

33. Completo Capitulo, respondebitur a choro *Deo gratias*, deinde pluvialista primus accedens aliquantum ad Celebrantem, hymnum ei praecinet.

34. Postquam Celebrans intonuerit hymnum, pluvialistae et acolythi, facta ad ipsum reverentia, redibunt ante Altare ibique peracta genuflexione, pluvialistae ad locum suum redibunt, acolythi vero deponent candelabra ubi erant, ibique consistent.

35. Sub hymni finem, thuriferarius vadet in sacrarium, praeparabit thuribulum et praesto erit quum incipietur *Magnificat*.

36. Ad ultimam hymni strophem, postremi duo pluvialistae procedent ante Altare, iisque absentibus, duo cantores superpelliceo induti, et versum tono praescripto cantabunt. Iterata ad Altare genuflexione, redibunt ad locum suum, primusque pluvialista accedet, ut supra, ad Celebrantem, et antiphonam ad *Magnificat* praecinet illi.

37. Celebrans antiphonam intonabit; deinde sedebit caput bireto cooperiens, idemque facient etiam reliqui.

38. Interim a choro canetur antiphona quam diximus, sub cuius finem duo cantores induti superpelliceo pergunt in medium chorum easdem exsequentes reverentias, quas superius in intonatione primi psalmi.

39. Completo antiphonae cantu, Celebrans nudabit caput atque assurgat; quod etiam facient ceteri omnes. Duo praedicti cantores immediate intonabunt *Magnificat*.

40. Celebrans iunctis manibus, comitante Caeremoniario (qui si de choro exeundum sit, sustinebit biretum eius) descendet de loco suo et reverebitur chorum. Procedet inde ante Altare, ubi se illi adiungent pluvialistae, et medius inter eos simulque cum eis reverentiam faciet ad Crucem.

41. Iam apud Altare praesto erit thuriferarius.

42. Celebrans cum duobus primis pluvialistis ascendet ad Altare, iique sustinebunt ei fimbrias pluvialis, reliquis ante Altare manentibus.

43. Quum ad Altare accesserit Celebrans, osculabitur illud in medio, seque convertet versus Epistolae latus, quin de medio discedat. Pluvialista secundus fimbriam dexteram pluvialis eius attollet; primus autem naviculam ei cum thure ministrabit, cochleare et manum illius, ut in Missis solemnibus, deosculans: thuriferarius obiiciet ei thuribulum apertum: Celebrans incensum iniiciet in thuribulum cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc.

44. Secundus pluvialista relinquet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, et se recipiet ad eius sinistram; primus autem navicula thuriferario reddita, accipiet ab eo thuribulum et cum osculis tradet Celebranti, qui facta una cum pluvialistis reverentia ad Crucem, Altare, ut in Missis solemnibus, adolebit.

45. Celebrans, thurificatione peracta, restituet in latere Epistolae thuribulum pluvialistae primo, qui illud cum osculis receptum reddet thuriferario.

46. Celebrans cum pluvialistis praedictis de Altari descendet, seque adiungens reliquis, si aderunt, ante Altare, exsequetur cum eis primum ad Crucem, deinde ad chorum hinc et inde reverentiam, quemadmodum superius in principio dictum est.

47. Ad locum suum redibit Celebrans; Pluvialistae autem manebunt in chori plano ante eum. Si in primo chori stallo sedebit, statim ac venerit illuc, digniorem Canonicum, qui proximus sibi sedebit, ad incensationem invitabit inclinatione capitis.

48. Pluvialista primus, accepto a thuriferario thuribulo,

Celebrantem incensabit *triplici ductu* et cum inclinatione profunda ante et post. Idem, thurificato Celebrante, tradet thuribulum ultimo pluvialistae, si quatuor aut sex numero erunt, secus thuriferario; et reliqui pluvialistae ad locum suum redibunt.

49. Ultimus pluvialista, vel loco eius thuriferarius adolebit Canonicos *duplici ductu* et cum inclinatione ad singulos ante et post, initium sumens ab illo, qui proximus Celebranti sedebit. Postea reliquos de choro *unico ductu* incensabit, inclinationem faciens ante et post, non tamen singulis, sed ordini simul universo. Postremo pluvialistas incensabit *duplici ductu*, sicut Canonicos; pluvialistam autem, qui thurificationem peregerit, incensabit thuriferarius, et post eum acolythos, denique populum iuxta regulas alio loco traditas.

50. Simul ac thurificatus fuerit populus, cantores vel chorus cantabit *Gloria Patri* ac thuriferarius inclinatus versus Altare subsistet eo loco, quo populum adoleverit, postea redibit in sacrarium ad thuribulum deponendum iam functus officio suo.

51. Quum cantabitur *Sicut erat*, omnes considebunt, et caput cooperient. Hoc ipso tempore, aut sub finem antiphonae, si cantu repetetur, acolythi recipient candelabra et ante Altare coibunt: pluvialistae quoque, capite detecto, consurgent et procedent ante Altare; acolythi et pluvialistae reverentiam ad Crucem cum genuflexione efficient, et venient ante Celebrantem, quem reverentia honorabunt. Pluvialistae subsistent in plano chori, ut in principio dictum est; acolythi vero ad latera Celebrantis accedent, ibique facie alter contra alterum versa manebunt.

52. Antiphona repetita, Celebrans caput deteget atque assurgat, et chorus universus cum eo. Celebrans iunctis manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem. Post orationem officii quod fit in die, si et aliae, fient commemorationes, cantabitur a choro respectiva antiphona, quae dum canetur, duo pluvialistae ultimi, si plures erunt quam duo, secus duo cantores, ut supra, procedent in medium chorum; tum cantabunt versum, ad quem chorus respondebit, et Celebrans orationem recitabit. Post orationem ultimam, Celebrans adiiciet *Dominus vobiscum* et pluvialistae vel cantores praedicti canent *Benedicamus Domino*.

53. Interim acolythi, facta ad Celebrantem reverentia, discedentes ab eo progredientur in medium chorum versus aditum presbyterii, et facta ad Crucem genuflexione, ibi subsistent, ut inferius.

54. Post *Benedicamus Domino* quum responsum erit a choro *Deo gratias*, Celebrans subiunget demissa voce *†. Fidelium animae* etc.

55. Si sequetur Completorium, Celebrans discedet de suo loco et additus pluvialistis procedet ante Altare, ibique facta cum iis reverentia, ab acolythis autem genuflexione, deinde ab omnibus reverentia ad chorum ex utraque parte, ut in principio declaratum est, in sacrarium revertentur.

56. Quod si Completorium non sequetur, Celebrans remansens loco suo post versum *fidelium animae* etc. recitabit secreto *Pater noster* et postea *Dominus det nobis* etc. chorus respondebit *Et vitam* etc. Celebrans statim demissa voce inchoabit finalem de Beata Virgine antiphonam, quam voce item demissa prosequetur chorus seu stans pedibus, seu flexis genibus pro temporis varietate. Post antiphonam ipse Celebrans similiter voce demissa adiiciet versum et orationem respondentem, postquam complebit Vesperas dicens *†. Divinum auxilium* etc. et a choro respondebitur *Amen (a)*.

57. Tum quo ordine docuimus in principio, ad sacrarium redibitur.

58. Si mos erit adolendi Altare SS. Sacramenti, quod non praescribitur a Caeremoniali Episcoporum cap. 3. lib. 2. ubi sermo est de Vesperis in ecclesijs minoribus, servabitur ritus quem heic subiungimus (b).

59. Acolythi sub finem antiphonae, quae praecedit *Magnificat*, sumptis candelabris, discedent de Altari et subsistent apud finem presbyterii, non facientes genuflexionem. Ibi quoque aderit thuriferarius cum thuribulo.

(a) Ab eodem Caeremoniali praecipitur, ut antiphona finalis recitetur voce demissa, sine cantu, quin Celebrans de suo loco abscedat et ante Altare progrediatur.

(b) In adolendo Altari SS. Sacramenti et illius etiam Sancti, de quo festum sive officium celebratur, retinebitur usus cuiusque loci.

60. Ubi intonatum erit *Magnificat*, Celebrans discedens e loco suo procedet ante Altare, se locabit inter pluvialistas, cum quibus facta ad Altare et chorum reverentia, proficiscetur ad aditum presbyterii capite detecto. Acolythi genuflectent ad Altare et salutabunt chorum una cum Celebrante et pluvialistis.

61. Si mos erit, ut quidam Canonici sive alii de Clero Celebrantem ad thurificationem sequantur, spectabit ad Caeremoniarium eos admonere, quumque de loco descendet Celebrans, et ipsi de stallo suo descendentes procedent in medium chorum post Celebrantem, reverentiam aut genuflexionem ad Altare efficient, deinde salutabunt chorum simul cum Celebrante, tum in binas alas dirimentur, ut dent Celebranti locum libere transeundi.

62. Celebrans cum pluvialistis, sequentibus Canonicis seu clero proficiscetur ad exitum chori, quo quum venerint, bireto operient caput.

63. Anteibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur acolythi cum candelabris, post eos pluvialistae duo iunctis manibus et capite bireto operto, tum alii duo pluvialistae, ut supra, postremo Celebrans capite cooperto et medius inter reliquos duos pluvialistas, qui et ipsi biretum capite gestantes, fimbriam pluvialis Celebrantis sustinebunt. Post hos incedent Canonici bini digniores, sive seniores sequentur proxime Celebrantem, deinde reliqui minus digni.

64. Ad Altare SS. Sacramenti quum venerint, thuriferarius genu flectet et recedet ad latus Epistolae prope gradus: acolythi, nulla facta genuflexione vadent ad latera Altaris ante gradus, pluvialistae nudabunt caput, dirimentur unam efficientes lineam cum acolythis ante Altare: quo ubi venerit Celebrans caput aperiet, biretum tradet pluvialistae dextrorsum assistenti, pluvialista autem tradet illud Caeremoniario una cum suo; tum simul cum Canonicis sequentibus Celebrantem, qui non abscedent de loco suo, genuflectent omnes ad SS. Sacramentum.

65. Celebrans cum duobus pluvialistis assistentibus, ad Altare ascendet, et illud in medio osculabitur, imponet incensum et Altare adolebit, ut supra; monemus autem ut genuflexionem faciat, non vero reverentiam.

66. Post thurificationem, quo ordine supra diximus, redibunt ad chorum, cuius in aditum ubi ventum erit, acolythi cum thuriferario efficient unam lineam cum Celebrante et pluvialistis, atque hi, detecto capite, chorum hinc inde salutabunt et ad Altare procedent.

67. Ante Altare quum venerint, reverentiam, ut supra, facient, acolythi autem genuflexionem, post quam statim vadent ad candelabra deponenda. Celebrans incensum in thuribulum non reponet.

68. Ad ultimum monemus quod Caeremoniale Episcoporum cap. 3. lib. 2. praescribit hoc modo celebrari Vesperas, *diebus Dominicis et festivis quae a populo observantur*. Porro praecipit ut secundum diversitatem festorum aliquod intersit discrimen in numero pluvialistarum, qui tamen diebus solemnioribus sex erunt numero, videlicet in die Nativitatis Domini, Epiphaniae, in Dominica Resurrectionis, in festo Ascensionis, Pentecostes et Corporis Domini, praeterea in festis Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis B. Virginis, omnium Sanctorum, Titularis Ecclesiae, Patroni civitatis, et in anniversario dedicationis ecclesiae.

69. Diebus qui immediate sequuntur festa Natalis, Paschae Pentecostes, itemque in Circumcisione J. C. Purificatione, Annunciatione et Nativitate B. V. in festo SS. Trinitatis, S. Joannis Baptistae quatuor aderunt pluvialistae: in Dominicis aliisque festis duo tantum. Diebus ferialibus nec festivis, seu de ritu duplici seu semiduplici, ebdomadarius seu Celebrans non erit paratus, neque Altaris fiet thurificatio.

DE MATUTINO SOLEMNI.

CAPUT III.

Quae sint praeparanda.

1. **A**ltare plus minusve exornatum iuxta ritum et festi qualitatem erit.

2. In Altaris lateribus super gradu secundo ponentur humi candelabra cum candelis extinctis gestanda ab acolythis.

3. In cornu Epistolae statuatur scamnum Celebrantis tapeto congruo paratum: alterum parvum tapetum sternetur in pavimento ante scamnum praedictum, super quo locabitur, legile cum panno serico eius coloris, quem requirit Officium, et in legili praeparabitur Breviarium maioris formae cum signaculis et tegumento respondente ad usum Celebrantis.

4. Si Celebrans sedebit in primo chori stallo, hoc casu in genuflexorio quod respondet primo stallo versus Altare, vel ex cornu Epistolae vel in cornu Evangelii, secundum sedem quae spectat ad ebdomadarium, ponetur pannus sericus concolor officii cui imponetur cussinus eiusdem coloris et super eo Breviarium. Alter autem cussinus Celebrantis commoditati in sedili locabitur. Sin genuflexorium in stallo deesset, ponetur legile et parvum tapetum, ut supra traditum est.

5. In medio choro praeparabitur legile cum Breviario et altero libro cui titulus *directorium chori* ad usum cantorum.

6. Proxime ad Altare in aliquo contiguo cubiculo, vel in sacrario, si proximum sit, aut si desit alius locus, super abaco pluviale distinctum pro Celebrante et alia duo pro cantoribus in promptu erunt.

7. Ex qua parte sedebit Celebrans, in chori plano statuatur scamnum parvum sine postergali, panno viridis coloris contactum pro cantoribus.

8. In altero chori latere ponetur legile maius pro cantoribus, cum libris antiphonario et psalterio.

9. In sacrario thuribulum cum navicula, et opportuno tempore ignis in thuribulo imponendus in promptu erunt.

In functione.

10. Hora statuta, postquam iam signum incipiendi Matutini dederit campanarum sonus, quum unusquisque de Clero superpelliceo vel alia veste, regulariter ad ipsum spectante. indutus fuerit, Clericus aliquis pulsabit campanulam sacrarii, vel chori

haec diversa erit a campanula sacrarii, et ad Altare procedetur ordine sequenti (a).

11. Magister seu Magistri Caeremoniarum praeibunt; sequentur duo Beneficarii seu clerici cantores: post hos solus incedet Celebrans sive ebdomadarius quem sequentur reliqui omnes de choro bini, dignioribus seu senioribus apud Celebrantem euntibus.

12. Ubi ante Altare ventum erit, Celebrans cum cantoribus, genuflectent ante Altare, hi super pavimento, ille in gradu infimo, et ceteri de Clero in plano chori, se ante Altare ordinatim disponentes, vel remanebunt secundum chorum, dignioribus semper Celebranti et Altari propius stantibus. Caeremoniarius assistens Celebranti advertet ut eum adgeniculatum detineat, donec in pavimento geniculaverint omnes ii, qui locum in choro capere debebunt.

13. Quum universi submiserint genua, a Celebrante et a reliquis secreto recitabitur oratio *Aperi, Domine, os nostrum* etc.

14. Post orationem praedictam recitatam, innuente Caeremoniario, assurgat Celebrans cum duobus cantoribus, pariter et reliqui omnes qui geniculaverint, consurgent.

15. A Celebrante et assistentibus reverentia ad Altare tum ad Clerum hinc et inde peragetur. Celebrans vadet ad primum stallum in eam partem, quae attributa fuerit ebdomadario, ibique sedebit. In plano chori subsistent duo cantores ante Celebrantem, caventes tamen non tergum ad Altare convertant. Prope Celebrantem erit Caeremoniarius.

16. Simul ac de Altari Celebrans discesserit, ceteri de Clero petent stallum quisque suum, iuxta dignitatem aut gradum ad ipsos spectantem.

17. Posteaquam universi locum sibi proprium occupaverint Caeremoniario admonente, Celebrans assurgat et recitabit totum

(a) In his documentis tradendis sequenti sumus ea quae praescribit Caeremoniale Episcoporum, quemadmodum fecimus in Vesperis solemnibus. Quibusdam in Ecclesiis solet pluviali parari Celebrans principio Matutini. Examine regularitatis huiusce moris, qui a Caeremoniali videtur exclusus, abstinemus.

secreto *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*. Reliqui etiam qui in choro aderunt, secreto, ut supra, recitabunt.

18. Tum Celebrans se in ore pollice dextero signans, cantabit *Domine, labia mea aperies* ac responso a choro *Et os meum* etc. se manu signans continuabit canere *Deus, in adiutorium* et chorus respondebit *Domine ad adiuvandam* etc. *Gloria Patri* etc. *sicut erat* etc.

19. Dum canetur *Gloria Patri*, tum Celebrans, tum reliqui omnes caput versus Altare profunde inclinabunt.

20. Quum cantabitur *Sicut erat* etc. duo cantores, facta ad Celebrantem reverentia, abscedent ab eo et in medium chororum ad legile ibi paratum ibunt, ubi genu flectent ad Crucem et cantabunt Invitatorium atque psalmum *Venite exultemus*, iuxta cantum in respectivis diebus praescriptum. Chorus ad invitatorium, ac deinde versus psalmi respondebit.

21. Ad illa verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum*, genu flectent cantores, Celebrans et chorus; postea cantores iidem assurgentes, prosequuntur *Ploremus coram Domino* etc. (a).

22. Cantores duo, postquam totum invitatorium cecinerint genu flectent ad Altare, et vadent ante Celebrantem, subsistentes in plano chori, eidemque Celebranti facta profunda reverentia, primus eorum qui dexteræ adstabit socii, illi praecinet hymnum.

23. Meminerint duo illi cantores secum ferre librum inscriptum *Directorium chori*, quo utantur ad intonandas notis musicis antiphonas.

24. Celebrans intonabit hymnum, qui a choro cantabitur, vel etiam alternatim intercalabitur organorum sonus, si hoc ritus officii patietur. Quum in ultimo versu nominabitur SS. Trinitas, caput ab omnibus Altare versus inclinabitur.

(a) Quidam rubricarum scriptores docent minime esse cantoribus genuflectendum ad verba *Venite adoremus*; sed supplendum esse genuflexione post absolutum illius versus cantum: Caeremonialis tamen patet dispositio lib. 2. cap. 6. n. 8. ubi haec praecipit « tam ipsi cantores et Celebrans, quam alii omnes genuflectunt ».

25. Hymni cantu completo, primus cantor superius indicatus, primam primi nocturni antiphonam praecinet Celebranti, qui eam intonabit ex libro, seu Breviario, quod ante se habebit. Interim chorus cantorum antiphonae cantum prosequetur.

26. Duo praedicti cantores, Celebranti, postquam intonaverit antiphonam, reverentiam facient, et vadent in medium chorum ad legile ipsis praeparatum, ibique facta ad Crucem genuflexione, stabunt ad Altare conversi.

27. Prima antiphona a choro cantata, iidem cantores duo primum psalmum iuxta tonum indicatum intonabunt, et reverentiam facient ad eam chori partem, quae prosecutura sit cantum psalmi, atque iterata ad Crucem genuflexione, sibi quae facta reverentia, pergunt sessum ad scamnum supradictum situm in plano chori versus illam partem, in qua Celebrans se debet.

28. Psalmo intonato, considerabunt omnes et ipse Celebrans.

29. Duo praedicti cantores post primum et alterum psalmum, itemque deinceps in fine cantus tertii responsorii primi nocturni, post primum et alterum psalmum secundi nocturni, tum post tertium responsorium secundi nocturni, ed post primum et alterum psalmum tertii nocturni, aut quum repetetur *Sicut erat* in *Gloria Patri*, aut sub finem cantus antiphonae, si a choro antiphonae cantus repetetur, et relate ad responsoria quum versus cantatus post *Gloria Patri* repetetur, consurgent de loco suo, procedent ante Altare prope legile, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ante Canonicum sive alium cui continget intonare antiphonam secundam, tertiam etc. Subsistent in plano chori, eumque salutabunt qui debet antiphonam intonare, quique assurget, et cum eo consurget universus chorus. Statim ac sit absolutus cantus seu repetitio primae antiphonae, secundus cantor mediocri voce praecinet ei secundam antiphonam, quam ille intonabit et chorus cantorum prosequetur canendo. Cantores, intonata antiphona, salutabunt illum et ad legile in medium chorum redibunt, ibique facta ad Crucem reverentia consistent. Chorus, intonata antiphona, considerabit. Post cantatam secundam antiphonam, duo illi cantores intonabunt secundum

psalmum atque ordine supra dicto, ad suum scamnum redibunt, ubi sedebunt.

30. Antiphonarum secunda a digniori, qui sedebit primo loco contra Celebrantem, intonabitur, tertia a secundo digniori qui sedebit proximus post Celebrantem; quarta a secundo digniori qui sedebit post eum, qui secundam intonuerit, atque ita porro.

31. Sub finem autem tertii psalmi, vel antiphonae cuiusque nocturni duo illi cantores vadent ad legile praedictum, et facta ad Crucem genuflexione, ubi repetita fuerit antiphona tertii psalmi, conversi ad Altare cantabunt versum ante lectiones dicendum, eoque cantato iterum genuflectent et ad locum, quo sedent, redibunt.

32. Interea dum cantabitur praedictus versus, alter caeremoniarum Magister approximabit in plano chori ante Canonicum sive alium qui canturus sit primam lectionem et reverebitur eum. Canonicus sive alius, ut supra, reverentia illi respondebit, de loco suo descendet eique se addet. Pergent in medium chorum, et facta reverentia ad Crucem Altaris, tum ad chorum, primo ad partem in qua erit Celebrans, deinde ad alteram, accedent ad legile in medio positum, quo usi sunt duo cantores ad canendum invitatorium et intonandos psalmos, ibique subsistent ante Altare conversi.

33. Simul ac duo superius nominati cantores, post psalmos cantaverint versum, quibus Chorus respondebit, Celebrans et totus chorus consurget.

34. Versu absoluto, Celebrans alta voce cantabit *Pater noster* et secreto continuabit reliqua.

35. Celebrans perget canere *Et ne nos inducas in tentationem* chorus autem respondebit *Sed libera nos a malo*, minime tamen adiiciens *Amen*. Celebrans tum cantabit absolutio-nem primam, nempe *Exaudi Domine Jesu Christe* etc. Post quam chorus respondebit *Amen*.

36. Canonicus sive alius, qui canturus sit lectionem primam, stans ante legile, iunctis manibus et ad Celebrantem conversus, petet benedictionem, canens *Jube, Domne, benedicere*. Celebrans respondebit canendo *Benedictione perpetua* etc. Ca-

nonicus sive alius, ut supra, adhuc inclinatus versus Celebrantem perstabit, donec chorus post benedictionem praedictam responderit *Amen*.

37. Post *Amen* a choro responsum, considebunt universi, et Canonicus sive alius, ut supra, impositis legili manibus, primam lectionem, quam supra nominavimus, tono praescripto cantabit. Ad illa verba *Tu autem Domine* etc. reverentiam faciet ad Crucem, si Canonicus, secus genuflexionem, nullamque adiiiciens aliam inclinationem aut genuflexionem, iterabit reverentiam ad chorum, et comitante Caeremoniario ad stallum suum redibit. Ibi antequam sedeat, reverebitur Caeremoniarium qui comitatus fuerit, et Caeremoniarius simili reverentia respondebit. Ille sedebit; Caeremoniarius autem subsistet in plano chori, vel alia parte expectans tempus invitandi secundum Canonicum, sive alium ad quem spectabit canere alteram lectionem, idque faciet sub finem responsorii.

38. Interea cantabitur primum responsorium, vel etiam pars illius, si organorum sonus intercalabitur.

39. In secunda, tertia, quinta, sexta et octava, unus Celebrans ad benedictionem assurget.

40. Quod ad modum canendi reliquas lectiones, servabitur methodus iam tradita.

41. Lectiones canentur a Canonicis, praesertim diebus solemnioribus. Monemus autem, quod digniores sive seniores ultimas, minus antiqui primas cantent oportet. Si numero hi satis non essent, alii ex eodem clero supplebunt.

42. Sub finem tertii nocturni (idque pendebit ex maiori aut minori distantia loci in quo parata erunt paramenta) Celebrans et duo cantores, innuente Caeremoniario, discedent de loco suo et ad medium chorum descendent, ubi reverentiam facient ad Crucem et Clerum, et pergent ad induendum sibi pluviale, quod Celebrans imponet rochetto, si uti licebit, secus superpelliceo, ut duo cantores. In chorum redibunt dum repetetur antiphona tertii psalmi, atque iterata ad Altare et ad chorum reverentia Celebrans ad stallum suum sive ad scamnum, in Epistolae cornu paratum, gradum referet, duo cantores autem subsistent ante legile ut cantent versum.

43. Matutini cantus eadem ac superius indicata methodo continuabitur: notandum tamen, quod in Evangelii lectione, qui omnes in choro aderunt, capite nudato stabunt.

44. Dum canetur octavum responsorium, acolythi duo discedent de loco suo, vadent ad Altare et candelas in candelabris ibi paratis, nisi iam accensae fuerint, accendent.

45. Posteaquam cantatum erit *Gloria Patri* octavi responsorii, acolythi, sumptis candelabris, ante Altare coibunt, duo praedicti cantores pluviali induti, discedent de scamno quo sedebant et procedent et ipsi ante Altare: genu simul flectent ad Crucem, tum venient ante Celebrantem, quem reverentia salutarunt. Pluvialistae seu cantores consistent in plano chori ante Celebrantem, quin humeros ad Altare convertant; acolythi vero accedent ad eum candelabra sustententes, qui ita se locabunt, ut alter ad alterum spectet.

46. Assurget Celebrans ac totus chorus cum eo. Ipse conversus ad digniorem de choro benedictionem ab illo petet dicens, *Jube Domne benedicere* et dignior respondebit *Ad societatem* etc. vel *Per evangelica dicta* etc. pro lectionis qualitate.

47. Quum chorus responderit *Amen*, Celebrans iunctis manibus cantabit lectionem nonam, post quam cantor primus ei praecinet *Te Deum*. Tum Celebrans *Te Deum* intonabit, quod chorus canendo prosequetur.

48. Intonito a Celebrante *Te Deum*, pluvialistae et acolythi, facta ad illum reverentia, redibunt ut supra, ad Altare et genuflexionem peragent: acolythi, depositis ubi erant candelabris, ad locum suum redibunt, itemque pluvialistae. Ad γ . *Te ergo quaesumus*, universi, quo loco erunt, genuflectent.

49. Post Matutinum sine mora sequuntur Laudes, quae canentur eodem ordine ac supra capite praecedenti de Vesperis solemnibus dictum est; illud tamen monemus quod ad canticum *Benedictus*, chori tantum Altare est adolendum.

DE MISSA SOLEMNI

CAPUT IV.

Quae sint praeparanda

1. **M**issa solemnitas ad Altare maximum fere solet celebrari. Nulla tamen lege vetatur quominus in alio Altari celebretur, si huiusmodi mos esset, praesertim si festiva redeat memoria Sanctorum, quibus Altaria siue minora sacella dicata sunt.

2. Quodcumque caeteroquin sit Altare in quo canenda sit Missa, si in illo custodiatur SS. Sacramentum, removendum inde erit et transferendum in aliud Altare, decenter instructum in re tali, et apparatus, quemadmodum perspicue iubet Caeremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 12. §. 8. Quocirca SS. Sacramenti amotio ab Altari, in quo canetur Missa, fieri poterit aut paullo ante Missam solemnem, aut primo mane eius diei, vel etiam pridie, ut videbitur illius Ecclesiae praeposito, aut pro circumstantiis Ecclesiae ipsius in frequentia fidelium ad sacram mensam accendentium, aut aliis de causis, quarum ratio erit habenda.

3. Altare in quod SS. Sacramentum transferendum sit, remotum oportet sit ab altero, ubi Missa canenda erit, sit convenienter, ut diximus exornatum, neque desit conopaeum congrui coloris super tabernaculo et lampades ardentes.

4. Ubi amotum sit SS. Sacramentum ab Altari in quo Missa cantabitur, exuetur conopaeo tabernaculum, seu ciborium, ac si opus fuerit, porticula eiusdem tabernaculi erit aperta.

5. Altare, in quo Missa solemnitas celebrabitur, erit plus minusve splendide decoratum, prout festi ratio requirit. Hac super re poterit ex iis, quae in relativis capitibus tradentur, quaedam excipi norma. Super Altari locatae erunt tres mundaе tobaleae, ac superior hinc inde a lateribus defluet usque ad humum; Altare ornabitur pallio concolore Missae paramentis;

super eodem erunt sex candelabra cum Cruce, et in candelabris cerei congruentes ex cera alba insistent (a). Candelabris interponi poterunt Sanctorum imagines, vel thecae quibus Sanctorum reliquiae continentur, vel etiam vasa cum floribus iuxta rationem officii. Aderunt quoque tabellae secretarum, sive ut vulgo appellantur, carthaegloriae in medio ad pedes Crucis, pro oratione ad *Lavabo* in cornu Epistolae, et pro Evangelio s. Joannis recitando in latere Evangelii. Laudabilis quarumdam Ecclesiarum est usus hanc ultimam tabellam ab Altari amovendi, quum aliud Evangelium est recitandum, siquidem esset abs re; ac si forte oblitus esset, posset in memoriam Celebrantis revocare, quod illa die aliud praescribitur Evangelium. In latere Epistolae disponetur cussinus cum Missali, convenienti tegumento instructo, ac tum cussinus tum tegumentum oporteret, ut eiusdem panni seriei essent ac reliqua paramenta, quae in Missa solemnii adhibentur.

6. Altaris gradus sternentur tapeto plus minusve spectabili, prout solemnitas ritus sibi postulabit.

7. In cornu Epistolae statuatur scamnum cum modico dorsuali seu postergali, quo Celebrans cum Ministris considebit: scamnum instruetur aulaeo laneo, quod conveniat solemnitati: oportet ut scamnum sit aequale, sine fulcris, sine prominentia, aut discrepantia ulla pro Celebrante; nullus, ne Celebranti quidem, supponatur pulvinus. Licebit tamen uti exiguo suppedali ligneo, quod exiguo etiam contegetur tapeto viridis coloris. Interdicitur usus sedium cameralium et Celebranti et Ministris, itemque sedes ut aiunt camerae pro Celebrante ac duo scabella pro Ministris.

8. Aequum esset ut ad Altare idem non deessent candelabra maiora cum cereis locata non ad latera Altaris, sed a lateribus presbyterii in aditu iuxta parietes templi.

(a) Monemus, quod candelae oportet ut sint ex alba non picta cera. Summus Pontifex tantum in Missis pontificalibus utitur candelis coloratis seu pictis.

Quod ad candelarum numerum spectat diebus ferialibus in Cathedralibus et Collegiatis adhibendum, inspiciatur Caeremoniale Episcoporum lib. 1. c. 12. num. 24.

9. In cornu Epistolae parvus apparabitur abacus ex toto coopertus linea tobalea munda, in quo res ab aedituo disponentur in Missa solemnī adhibendae, videlicet calix cum purificatorio, patena, hostia et palla, suo velo contactus, superque eodem cum corporali bursa, cuius apertura verget ad anteriorem abaci partem: item ampullae vini et aquae in pelvicula: sudariolum seu manutergium: campanula pro elevatione nuncianda: duo funalia pro elevationis tempore, quae, si mos erit e sacrario afferre accensa, non parabuntur in abaco: thuribulum cum navicula, nisi in sacrario praeparabitur: Evangeliarium et Epistolarium, aut ipsorum loco Missale, cuius tegumentum erit eiusdem coloris eiusdemque panni ac paramenta: velum humerale pro Subdiacono: si fiet Communio sacrorum Ministrorum et Cleri, in promptu erit pixis cum operculo et sufficienti particularum numero, velum seu tobalea linea albi coloris, ante communicandos porrigenda.

10. In sacrario autem super mensa praecipua seu nobiliori, quae contacta erit tapeto sive strato panni viridis, aderunt paramenta pro Celebrante et Ministris, videlicet in medio planeta cum stola et manipulo, a dexteris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis, sinistrorsum autem manipulus et tunicella, superque iis cingulum, alba et amictus tam Celebrantis quam Ministrorum. Paramenta ac tota res lintearia erunt plus minusve nobilia secundum festi rationem. Aderunt etiam tria bireta, a Celebrante et Ministris singula adhibenda. Apud eundem abacum in promptu erunt duo candelabra pro Acolythis, et superpellicea quae clericis Sacro inservientibus satis sint. Parata erunt etiam funalia pro elevationis tempore, si e sacrario afferri soleant, et focus cum igne ardenti, ferendus prope abacum in abditum locum, vel relinquendus in sacrario, si ibi parabitur thuribulum.

In functione.

11. Statuta hora unum aut plura incipiendae functioni signa fient omnium vel aliquot campanarum sono, ex more cuiusque loci et qualitate festi.

12. Quarta fere horae parte ante functionem, congregantur in sacrarium Ministri et reliqui inservientes. Hi superpelliceo induentur super veste talari, ac taciti animoque in Deum intento expectabunt donec significabitur eis quo quisque officio fungi debeat. Quod attinet ad Ministros, praevidebunt alter Epistolae, alter Evangelii cantum; Diaconus autem praevidebit etiam cantum de *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, aut alia re, quam sit canturus.

13. Praesto erit et Celebrans, qui in Missae praeparatione immorabitur, et opus erit ut mente percipiat quidquid erit canendum.

14. Hora praestituta, quum a Caeremoniarum Magistro nunciabitur, Acolythis, nisi maior sit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius vadet ad Altare et sex candelas ac duos cereos maiores accendet: alter ex Acolythis in sacrario accendet candelas in candelabris ab iisdem Acolythis gestandis: deinde Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii accedent ad tabulam, seu mensam, in qua erunt in promptu paramenta ab ipsis induenda, ibique se simul parabunt. Celebrans adiuvabitur a Caeremoniario, et Ministri ab Acolythis (a). Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et casula quo modo traditum est pro Missa privata. Diaconus et Subdiaconus induent sibi amictum, albam et cingulum eodem modo ac Celebrans; Diaconus autem stolam osculatus imponet sibi humero sinistro, cohibens illam cingulo super dexterum latus; dehinc sibi induet dalmaticam, prius immittens eam per caput, deinde per brachium dexterum, postremo per laevum; eamque clericus, qui adiuvabit, ligabit illi taeniis seu chordulis super humeros, denique manipulum osculatus imponet sibi, quem clericus idem taeniis nectet, ne ad manum decurrat. Subdiaconus autem tunnicellam sibi induet eodem modo ac Diaconus dalmaticam, tum manipulum in brachio laevo, quemadmodum de Diacono dictum est. Postea Celebrans et Ministri bireto caput cooperient.

(a) Ut Ministri adiumento Celebranti sint in induendis sacris vestibus rubrica non praescribit. Extat etiam decretum. S. C. Rituum sub die 13 Iunii 1676 in Neapolitana ad 3. « An Diaconus et Subdiaconus debeant adiuvere celebraturum dum sacras induit vestes? » *Negative.*

15. Thuriferarius postquam cereos Altaris, ut monuimus, accenderit redibit in sacrarium, et nisi adsit alter clericus, quum omnia in promptu sint, signum campanula sacrarii dabit; quo facto ad Acolythos redibit (a).

16. Acolythi, paratis Ministris, candelabra cum accensis candelis sument et in medio sacrario vel apud Celebrantem et Ministros subsistent, siquidem id pendet ex forma loci.

17. Meminerint Acolythi qua ratione sustinenda ab ipsis sint candelabra tum hac cum aliis occasionibus, quibus gestanda erunt. Qui Acolythus dextrorsum incedet, manum dexteram nodo, laevam pedi applicabit: qui sinistrorsum, sinistram nodo, dexteram pedi apponet; quumque locus mutandus sit, quin varient situm suum, alteram pro altera manu ad candelabrum substituent, atque ita praescriptam positionem servabunt.

18. Quum omnia ad proficiscendum ad Altare disposita erunt, Caeremoniarius signum dabit Ministris; iique capite nudato de loco quo paramenta induerint, in medium sacrarium procedent, dextera sustinentes biretum, Diacono dextrorsum adstante Celebranti, Subdiacono sinistrorsum: illuc quum venerint, manentibus post eos Acolythis cum candelabris accensis et post Acolythos thuriferario iunctis manibus profundam reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii exequentur, postea caput bireto cooperient: profundam reverentiam et thuriferarius faciet, non vero Acolythi, qui manibus candelabrum gestantes, peragent modicam capitis inclinationem.

19. Procedent ad Altare, thuriferarius iunctis manibus apud eum Acolythi simul incedentes, post hos Subdiaconus, deinde Diaconus, postremo Celebrans, adstante sinistrorsum Caeremoniarum Magistro.

20. In limine sacrarii, thuriferarius dextera sumet aquam benedictam seque signabit: Acolythi autem non ita: Caeremoniarius digito medio manus dexteræ aquam benedictam accipiet et Subdiacono ac Diacono porriget. Diaconus conversus super

(a) Non est a Celebrante thus in thuribulum imponendum, antequam e sacrario discedatur ad Altare.

dexteram suam offeret eam Celebranti. Celebrans et Ministri aquam sanctam accipientes, caput bireto dextera detegent transmissoque bireto in sinistram, quam infra pectus cum bireto applicabunt, Crucis signo se munient, ac dextera resumpto bireto caput rursus cooperient.

21. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante Altare maximum (in hypothesi quod Missa in Altari laterali cantetur) vel etiam ante Altare, in quo essent loco principali expositae Reliquiae eius Sancti, cuius celebratur festum, thuriferarius cum Acolythis subsistent loco quo erunt, conversi ad Altare, ante quod erit peragenda reverentia aut genuflexio; Subdiaconus et Diaconus etiam subsistent et caput detegent ac locum Celebranti dabunt, ut transeat et medius inter eos consistat: deinde uno eodemque tempore genuflexionem, si fieri debeat, exsequuntur Celebrans, Ministri, Acolythis ac thuriferarius; sin facienda sit reverentia profunda, peragent eam, ut docuimus relate ad Crucem vel Imaginem sacrarii.

22. Ad Altare ubi ventum erit, in quo canenda erit Missa, in aditu Presbyterii, si Clerus in choro aderit, thuriferarius subsistet versus sinistram aditus, Acolythis dirimentur ad latera, et inter Acolythis se locabit Celebrans cum Ministris a lateribus, qui caput bireto nudabunt; Subdiaconus biretum tradet thuriferario vel Caeremoniarum Magistro, Diaconus Caeremoniario, et Celebrans Diacono qui accipiet cum osculis manus et bireti ipsius, deinde tradet eidem Caeremoniario. Postea momento temporis subsistentes, efficient simul reverentiam ad chorum, primo in latere Evangelii, deinde Epistolae. Peracta reverentia, recta linea procedent ad Altare, quo ordine dictum est in aditu chori.

23. Si Clerus a choro aberit, thuriferarius, Acolythis, Ministri et Celebrans ordine supra dicto venient ad Altare, neque ullam facient reverentiam.

24. Quod si Clerus incederet simul cum Celebrante ad Altare, exeundo e sacrario clerici superpelliceo induti, biretum ante pectus manu substantes, coibunt bini post Acolythis, eoque casu Celebrans et Ministri signum proficiscendi a Caeremoniario expectabunt, priusquam addantur, ut dictum est, et sequantur

clerum. In aditum presbyterii ubi ventum erit, thuriferarius et Acolythy venient ante Altare et genuflectent. Thuriferarius subsistet apud abacum ut promptus sit ad praeparandum et ad deinde ministrandum thuribulum. Duo Acolythy dirimentur et consistent versus extremitatem gradus infimi Altaris in parte anteriori, facie alter contra alterum versa, expectantes Celebrantem cum Ministris. Clerici ad Crucem Altaris exsequuntur bini genuflectionem, post quam mutua ad invicem facta reverentia, locum petent quisque suum, in quo consistent stantes. Si aderunt Canonici in sua Ecclesia, reverentiam profundam ad Crucem et inclinationem ad invicem sibi peragent. Hoc casu Celebrans et Ministri capite nudato subsistent recta linea in aditu presbyterii; procedent, ut dictum est superius, ante Altare, sed reverentiam ad Clerum in choro minime efficient: Acolythy se convertent ad Altare quum Celebrans et Ministri supervenient.

25. Ante Altare Ministri et Acolythy genu simul flectent ad Crucem, praeter Celebrantem, qui reverentiam profundam exsequetur, si in tabernaculo non aderit SS. Sacramentum. Si Ministri fuerint Canonici et in sua Ecclesia, profundam reverentiam, ut Celebrans, efficient, idque servabunt etiam deinceps.

26. Acolythy, genuflectione peracta, vadent ad abacum in quo ponent candelabra, quae in extremitatibus lateralibus ex parte posteriori eiusdem abaci statui debent. Candelabris in abaco depositis, ante ipsum submittent genua, iunctis manibus et ad Altare conversi.

27. Caeremoniarius deponet bireta in scamno tribus locis distinctis.

28. Celebrans submissa voce incipiet Confessionem, ad quam Ministri et Acolythy quoque, nisi aberunt ab Altari, respondebunt.

29. Clerus in choro geniculabit et cum socio quisque suo bini Confessionem recitabunt: clericus, qui propior erit Altari, incipiet et alter qui relate ad Altare erit post illum respondebit ad eandem Confessionem: si in extremitate scamni choralis dispar esset numerus, ut tres superessent, Confessio fiet ab eo qui medius erit, reliqui duo respondebunt.

30. Si in choro aderunt Praesules, aut Canonici in sua Ecclesia, Confessionem recitabunt stantes (a).

31. Cavere autem Clerus debet, ne Confessionem ad invicem incipiat, nisi iam a Celebrante inchoata sit.

32. Thuriferarius sumet de abaco thuribulum, et parabit ignem; tum accepta navicula, stabit apud Altare obiecturus Celebranti thuribulum, quemadmodum mox demonstrabitur.

33. Celebrans ritum pro Missis privatis praescriptum servabit, excepto *Confiteor*, in quo dicens verba *vobis fratres* et *vos fratres*, se paullum ad Ministros convertet, itemque Ministri se aliquantum inclinabunt ad Celebrantem, quum respondebunt *Misereatur tui*; deinde se convertent ad eum, quum dicent *Tibi Pater* aut *Te Pater*. Iidem Ministri inclinabunt se profunde ad *Confiteor*, et dextera aperta sua pectora tudent, ut Celebrans.

34. Opportunum heic videtur monere Celebrantem, quod rubrica in Missa solemniter ei praescribit triplicem dicendi modum, videlicet *sonorum, submissum et secretum*. Sonora voce uti debet in omnibus iis, quae canturus erit, nempe intonationem hymni *Gloria in excelsis, Dominus vobiscum, Oremus* cum oratione, intonationem *Symboli, Dominus vobiscum* et *Oremus* ante Offertorium, *Praefationem, Pater noster* cum iis quae antecedunt, *Per omnia saecula* etc. et *Pax Domini*; rursus *Dominus vobiscum, Oremus* et orationem sive orationes post Communionem, denique *Dominus vobiscum* post easdem orationes ante *Ita Missa est, vel Benedicamus Domino*. Voce submissa utetur in omnibus iis quae leget quaeque canentur a Ministris vel a choro cantorum, quaeque in Missa privata clara voce essent recitanda. Secreta autem utetur in recitandis iis omnibus quae secreto dicenda erunt, ut in Missa privata.

35. Necessae etiam est heic sacros Ministros commonefacere de modo et ratione qua debeant rem aliquam ministrare aut accipere a Celebrante; quod monitum Diaconum praesertim respicit. Quapropter quum res quaedam Celebranti sit porrigenda,

(a) Praesules, qui in choro adsunt, habitu proprio dignitatis, qua insigniti sunt, uti debent.

res primo quæ traditur, deinde manus Celebrantis rem accipientis osculanda erit. E converso, quum res quaepiam a Celebrante recipietur, primo manus eius, deinde res accepta erit osculanda. Canonici qui Celebranti ministrant in sua quoque Ecclesia, tenentur tum manum Celebrantis tum rem quam dant aut recipiunt, osculari. In Missis tantum pro Defunctis et feria VI. in Parasceve osculationes istae omittuntur.

36. Ad versiculos *Deus tu conversus etc.* Ministri, ut Celebrans, se inclinabunt.

37. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad Altare inter Ministros qui tunc sustollent ei fimbrias anteriores albae et vestium.

38. Ascendente ad Altare Celebrante, consurget etiam Clerus in choro, et perseverabit stare donec sederit Celebrans.

39. Celebrans, postquam ascenderit, osculabitur Altare, Ministri autem non genuflectent.

40. Ubi Celebrans osculatus erit Altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum Altaris, cum thuribulo et navicula, ibique tradet Diacono naviculam apertam, statimque dextera manu thuribulum aperiet.

41. Diaconus Celebranti cochleare porriget dicens *Benedicite, Pater Reverende*: Celebrans se convertet a latere versus Diaconum, cavens ne tergum ad Crucem convertat, acceptoque cochleari iniiciet ter incensum in thuribulum dicens *Ab illo benedicaris etc.* Restituet Diacono cochleare, incensum dextera benedicet, sinistram, id faciens, imponet Altari, tum ad Altare se convertet.

42. Diaconus receptum a Celebrante cochleare in naviculam reponet, eamque occludet.

43. Thuriferarius thuribulum, statim ac Celebrans benedixerit, claudet, et in dexteram suam traducet.

44. Diaconus reddet naviculam thuriferario, qui eam recipiet sinistra, et dextera reddet Diacono thuribulum.

45. Thuriferarius receptam naviculam ante pectus sustinens utraque manu, de Altari descendet, et in plano subsistet a latere prope gradum cui insistent candelabra Altaris ipsius.

46. Diaconus, acceptum thuribulum, ut diximus, tradet Ce-

lebranti, qui thurificabit Altare, servans ritum descriptum lib. I. cap. V.

47. Diaconus et Subdiaconus, quum Celebrans, facta inclinatione thurificationem inchoabit, planetam eius ex parte posteriori paullum attollent, caventes ne usque eo sustollant ut appareat cingulum.

48. Dum incensabitur Altare, Magister Caeremoniarum, vel thuriferarius, qui hoc casu relinquet naviculam super abaco, amovebit ab Altari legile, seu cussinum cum Missali, quod tamen referet simul ac mensa fuerit thurificata.

49. Sub finem thurificationis Altaris, Diaconus et Subdiaconus demittent Celebrantis planetam, quam sustinebant.

50. Diaconus descendet ad primum sub suppedaneum gradum in cornu Epistolae, et conversus ad Celebrantem recipiet ab eo thuribulum.

51. Idem, recepto thuribulo, una cum Subdiacono, qui erit prope ipsum, descendet gradus Altaris.

52. Celebrans stabit ex latere Epistolae in extremo suppedaneo, a sinistris ad Altare applicitus.

53. Diaconus et Subdiaconus, quum descenderint Altaris gradus, se convertent super sinistram suam ad Celebrantem et inclinatione profunda illum salutabunt, qui simplici capitis demissione respondebit.

54. Thuriferarius subsistet apud dexteram Diaconi.

55. Diaconus triplici ductu adolebit Celebrantem, deinde cum Subdiacono profundam iterabit reverentiam, et Celebrans simplici inclinatione, ut supra, respondebit.

56. Celebrans se convertet ad Altare, non tamen abscedens de loco quo est.

57. Diaconus, Celebrante thurificato, thuribulum dextera restituet thuriferario, qui facta genuflexione ad Crucem Altaris, perget ad thuribulum deponendum, detrahet inde ignem, sed providebit ut satis adsit ignis in foculo, unde possit deinceps in thuribulum reponere.

58. Diaconus, thuribulo reddito thuriferario, ascendet ad Altare, et apud eum Subdiaconus. Consistet Diaconus a dexte-

ris Celebrantis in gradu superiori post suppedaneum. Subdiaconus autem a dexteris Diaconi in altero gradu inferiori, vel in plano ante gradus, si pauci erunt Altaris gradus, et ferme semicirculum efficient.

59. Tunc Celebrans legere incipiens introitum se signabit, cumque ipso poterunt Ministri et ceteri clerici in choro praesentes signare se.

60. Thuriferarius, thuribulo deposito, vadet in choro, ad locum suum qui erit proximus abaco, vel si chorus deerit, iunctis manibus ante abacum inter Acolythos consistet.

61. Posteaquam Celebrans totum legerit introitum, alternatim cum Ministris recitabit *Kyrie*, quin abscedat de loco quo erit.

62. Magister Caeremoniarum innuet ad Clerum in choro, ut alternatim recitet *Kyrie* ea regula quae tradita est pro Confessione.

63. Si cantus *Kyrie* protrahetur, eaque de re expectandum aliquandiu Celebranti esset priusquam progrediatur in Missa, poterit cum Ministris sedere in scamno.

64. Tamen et Celebrans reverentiam faciet et Ministri genuflectent ad Crucem et a latere pergunt sessum: descendendo de Altari, Diaconus a sinistris, Subdiaconus a dexteris Celebrantis ibit; utrique autem Celebrantem descendentem sustinebunt.

65. Acolythi consistent hinc inde a lateribus scamni: qui Acolythus dextrorsum adstabit scamno, accipiet biretum Diaconi et Celebrantis; alter adstans sinistrorsum, biretum Subdiaconi accipiet.

66. Ubi Celebrans et Ministri ad scamnum accesserint, Celebrans convertetur super sinistram suam et in medio scamno sedebit; Ministri autem meminerint sustollere planetam eius ex parte posteriori eamque extendere super postergale scamni, ne Celebrans in illa insideat. Diaconus receptum ab Acolytho vel a Caeremoniario biretum porriget Celebranti cum osculis, qui accipiet illud inter indicem et medium dexterarum, ex angulo prominenti qui dexterarum auri respondebit; et ipse Celebrans illo cooperiet caput suum, sinistram applicans pectori: manus deinde imponet sinu extensas prope genua et super planeta. Diaconus

et Subdiaconus recipiet uterque ab Acolytho biretum quo modo superius traditum est, et sinistram extensam applicabunt pectori, dextera autem biretum ante pectus sustinebunt: se salutabunt ad invicem et in scamno considebunt. Acolythi tunc sustollent respective dalmaticam aut tunicellam ex parte posteriori et super postergale scamni extendent, ne Ministri praedictis paramentis insideant. Diaconus et Subdiaconus caput bireto cooperient, manusque extensas in sinu ponent, Celebrantem imitantes. Acolythi interea venient ante Celebrantem, quem reverentia profunda simul honorabunt, tum redibunt ad abacum, ibique iunctis manibus stabunt.

67. Clerus in choro considebit et bireto teget caput; cantores tantum, qui ante legile canent, stabunt capitè nudato.

68. Sub finem cantus ultimi *Kyrie*, ad nutum Caeremoniarii, consurgent simul Diaconus et Subdiaconus, qui dum assurgent, caput aperient et sinistram pectori applicabunt: ubi surrexerint biretum in scamno suo loco relinquent. Celebrans nudabit caput, biretum tradet Diacono, qui accipiet et ponet illud super scamno quo loco sedet Celebrans, postquam isse surrexerit. Celebrans bireto tradito Diacono, assurget; Minister autem uterque, assurgente illo, planetam eius e postergali scamni extollent.

69. Assurgente Celebrante, consurget etiam Clerus.

70. Celebrans cum Diacono dextrorsum et Subdiacono sinistrorsum discedent de scamno. Accedent aliquantulum ad Altare; ac si chorus erit ante Altare ipsum, paucos passus e scamno progressi se convertent ad eam chori partem, quae ex latere Epistolae sita est, et ad Clerum ibi stantem facient reverentiam: tum procedent duos tresve alios passus versus medium Altare, et Cleri a latere Evangelii partem salutabunt, dehinc ante Altare progredientur. Dum erunt salutaturi Cleri e cornu Epistolae partem, Diaconus paullum accelerabit gradum, et Subdiaconus paulisper retardabit ita ut in salutationis actu unam quasi lineam cum Celebrante efforment: e converso salutaturi alteram Cleri e latere Evangelii partem, Subdiaconus accelerabit gradum et Diaconus remorabitur ut unam eandemque lineam cum Celebrante efficiant, quemadmodum de parte Epistolae dictum est.

71. Sin Clerus a choro aberit, alius post alium non mutantes locum venient ante Altare, videlicet Subdiaconus, post eum Celebrans, ultimo loco Diaconus.

72. Ante Altare quum venerint, Celebrans reverentiam profundam, Ministri genuflexionem ad Crucem peragent; si Ministri fuerint Canonici et in sua Ecclesia, non genuflexionem sed reverentiam exsequentur eodem modo ac Celebrans. Quod si in Altari custodiretur SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio conditum, non modo Ministri sed et Celebrans genuflectet.

73. Post reverentiam vel genuflexionem, Celebrans ascendet ad Altare, et Ministri paullum sublevabunt illi albam cum veste ex parte anteriori, Diaconus quoque ascendet ad Altare, sed consistet in gradu superiori infra suppedaneum post Celebrantem; Subdiaconus autem, consensu uno aut altero gradu ut fimbriam vestium Celebrantis sustollat, redibit post Diaconum et in plano ante Altare consistet.

74. Sin Celebrans cum Ministris ad *Kyrie* non considet, sub finem huius cantus Celebrans veniet ad medium Altare, Diaconus sequetur Celebrantem et consistet post eum in gradu superiori post suppedaneum, et Subdiaconus Diaconum sequetur seque locabit post eum in plano ante infimum gradum.

75. Dum Celebrans ascendet aut veniet ad medium Altare, si in tabella secretarum sive, ut aiunt, in carthagloria desit intonatio hymni *Gloria* et Celebranti de mente effluerit, poterit Caeremoniarius oculis eius proponere in medio Altari legibile seu cussinum cum Missali aperto ad *ordinem Missae*, ubi varii musici modi, quibus intonatur *Gloria*, notati sunt (a).

76. Absoluto *Kyrie* cantu, Celebrans ritu in Missa privata praescripto intonabit *Gloria in excelsis*. Ad verbum *Deo* Ministri inclinabunt caput, ac sine ulla genuflexione Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis ascendent, idque facient uno eodemque tempore. *Gloria* intonato, Celebrans cum Ministris perget hymnum illum submissa voce recitare.

(a) In rubricis gen. Missalis Rom. tit. XX, unica tantum praescribitur tabella. « Ad Crucis pedem ponatur tabella Secretarum appellata ». Quam praescriptionem Romae servatam vidi in Basilica S. Mariae trans tyberim solummodo in missis solemnibus.

77. In choro *Gloria* recitabitur a Clero eadem regula ac superius tradita pro Confessione.

78. Ad verba *Adoramus te. Gratias agimus tibi. Jesu Christe. Suscipe deprecationem nostram*, Celebrans, Ministri et chorus inclinabunt caput et ad verba illa *cum Sancto Spiritu* se omnes signabunt.

79. Si Missale cum legili in medium Altare translatum fuerit, Caeremoniario curae sit referre illud in cornu Epistolae priusquam Celebrans de Altari discedat.

80. Completa hymni angelici recitatione, Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem regula superius tradita, ac de Altari descendentes a latere, pergunt ad scamnum ibique considebunt. Discedentes autem de suppedaneo Altaris, Celebrans se convertet super sinistram suam, itemque Subdiaconus; Diaconus vero super dexteram suam, ne tergum vertat Celebranti: euntes ad scamnum, considentes et caput contegentes servabunt ea quae superius pro *Kyrie* declarata sunt.

81. Si quum discedendum de Altari erit Celebranti cum Ministris, cantabitur aliquis ex supra notatis versibus, ad quos facienda esset inclinatio, advertet Caeremoniarius detinere eos ad Altare, donec versus ille cantatus fuerit: si cantabitur interea dum ex Altari vadent ad scamnum, nequaquam subsistent sed pergunt: quod si cantabitur statim ac venerint ad scamnum, non sedebunt, sed stantes ibi versus Altare se inclinabunt; quod facient Ministri tantum, si cantabitur versus postquam Celebrans sederit, et priusquam consideant ipsi.

82. Si cantus hymni *Gloria* intercalabitur organorum sono ita ut alter versus cantetur a choro, alter recitetur submissa voce a cantore dum sonatur organis non inclinabitur nec detegetur caput ad versus superius nominatos, quum recitabuntur submissa voce.

83. Simul ac sederit Celebrans, considebit etiam Clerus in choro, et congruet cum Celebrante in detegendo et inclinando caput, ut saepius notatum est.

84. Acolythy exsequentur ea quae descripsimus de ipsorum officio ad *Kyrie*, postea redibunt ad abacum.

85. Quum canendi *Gloria* finis fiet, consurget Clerus; Celebrans et Ministri assurgentes et ipsi, ut de *Kyrie* dictum est, ad Altare gradum referent.

86. Celebrans, quum ascenderit, osculabitur Altare in medio, et conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, cui respondebit chorus *Et cum spiritu tuo*.

87. Vadet deinde Celebrans in cornu Epistolae atque orationem sive orationes a rubrica praescriptas cantabit.

88. Posteaquam Celebrans cecinerit *Dominus vobiscum*, Ministri nulla facta genuflexione, Celebrantem sequentur, retinentes locum uterque suum.

89. Orationis tempore, sive ad orationum postremam si plures erunt, unus ex Acolythis; aut Caeremoniarius Epistolarium de abaco sumet, apponens dexteram aperturae et sinistram dorso libri, quem sustinebit prope medietatem. Appropinquabit Subdiacono, qui conversus ad eum, facta ad invicem reverentia, accipiet ab eo librum prope extremitatem inferiorem et applicabit pectori, advertens ut apertura libri conversa sit ad Crucem, dorsum autem libri eiusdem ad dexteram suam. Acolythus aut Caeremoniarius subsistet prope sinistram Subdiaconi, sed aliquanto post ipsum.

90. Ad conclusionem ultimae orationis, si plures erint canendae, Subdiaconus cum Acolytho caput inclinabunt ad verba *Jesum Christum* si conclusio erit *Per Dominum* vel *Per eundem Dominum*: secus, si erit *Qui vivis* aut *Qui tecum vivit*, nulla fit inclinatio. Dum proferentur verba *in unitate* etc. procedent simul ante Altare, genuflexionem efficient ad Crucem, deinde ad chorum reverentiam versus utrumque latus, Evangelii primum postea Epistolae, et quo loco antea erant, redibunt.

91. Cantata oratione vel orationibus a Celebrante, chorus respondebit *Amen*, et Diaconus veniet prope dexteram Celebrantis remanens in gradu superiori infra suppedaneum a latere Altaris, conversus ad Celebrantem.

92. Quum Celebrans canere desierit orationem, sive orationes, ut supra diximus, Subdiaconus aperiet librum quem apertum sibi sustinebit ante pectus et canet Epistolam tono praescripto.

93. Clerus in choro, responso *Amen* post orationem, considebit et caput cooperiet.

94. Celebrans submissa voce leget Epistolam, dum cantabitur a Subdiacono; Diaconus respondebit *Deo gratias* in fine, postea Celebrans leget Graduale cum versibus vel cum Tractu, aut *Alleluia* cum versibus, et Sequentiam quoque pro qualitate temporum aut varietate officiorum, ut indicabitur in ipso Missali; deinde iunctis manibus expectabit dum Subdiaconus desinat Epistolam canere. Diaconus animum advertat ad folium Missalis, si opus fuerit, evolvendum.

95. Dum cantabitur Epistola vel etiam dum canetur Graduale, aut Tractus seu Sequentia, thuriferarius praeparabit ignem in thuribulo, ut praesto sit thuribulum ministrando, de quo mox.

96. Subdiaconus, cantata Epistola, claudet librum, dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, et admovebit pectori; redibit cum Acolythro aut Caeremoniario ante Altare, genuflexionem Cruci et reverentiam choro iterabit, cui Clerus respondebit detegendo caput; tum a latere ascendet ad Altare et in extremo suppedaneo geniculabit ante Celebrantem. Celebrans conversus ad ipsum (quod faciet etiam Diaconus) sinistram applicans pectori, libro imponet dexteram, quam ille osculabitur, et benedictionem nullo addito verbo illi impertietur.

97. Celebrans, data Subdiacono benedictione, veniet ad medium Altare iunctis manibus et recitabit *Munda cor meum* etc. *Jube Domine* etc. *Dominus sit* etc. Diaconus convertetur versus Altare; Subdiaconus assurget, Epistolarium tradet Acolythro vel Caeremoniario, qui referet illud ad abacum, deinde sumet Missale cum cussino seu legili et transferet ad latus Evangelii quod faciens descendet de Altari, ut genuflectat ad Crucem transiens in medium, iterum conscendet suppedaneum, locabit Missale cum legili seu cussino ita ut inferior libri extremitas versa sit ad medium Altaris, tum de suppedaneo descendet, et iunctis manibus in gradu superiori conversus ad Altare consistet.

98. Quum Celebrans dixerit, ut supra, *Munda cor meum*

assurget, accedet ad Missale, et Evangelium ritu pro Missa privata notato recitabit, excepto quod in fine non est osculandus liber, nec dicendum *Per evangelica dicta* etc.

99. Subdiaconus se signabit, ut Celebrans, in fronte, in ore et in pectore, atque indice manus dexteræ indicabit illi Evangelium legendum, ac si opus fuerit, folium evolvit libri.

100. Dum vero Subdiaconus transferet Missale in cornu Evangelii, Caeremoniarius aut Acolythus Evangeliarium de abaco sumet eodem modo ac de Epistolario dictum est et subsistet a latere Altaris in plano prope cornu Epistolae.

101. Diaconus a latere Altaris ad Altare conversus stabit, seque signabit in fronte, in ore et in pectore, quum haec faciet Celebrans; si in principio Evangelii nominabitur *Jesus*, inclinabit caput, deinde conversus super dexteram suam de Altari a latere descendet in planum, ibique accipiet librum Evangeliorum, qui a Caeremoniario vel ab Acolythro obiicietur ei, advertens ut sinistra manu aperturam, dextera dorsum libri sustineat ad extremitates inferiores et librum ipsum pectori applicitum: dum procedet ad Altare, faciet reverentiam ad chorum quo modo de Celebrante cum Ministris ad Altare de scamno euntibus dictum est. Chorus sedens ei respondebit detegendo caput. Alte Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum et librum in medio Altari locabit, ita ut apertura libri spectet ad latus Evangelii, ibique consistet.

102. Interea thuriferarius cum thuribulo et navicula praesto erit in plano Altaris laterali prope latus Epistolae.

103. Celebrans, Evangelio perlecto, non deosculans librum redibit in medium Altare. Diaconus adstabit ei dextrorsum et Subdiaconus ascendet in suppedaneum et a sinistris Celebrantis consistet.

104. Si cantus Gradualis seu Tractus absolutus fuerit, thuriferarius afferens thuribulum cum navicula ad Altare a latere ascendet: ibi naviculam apertam tradet Diacono, tum aperiet thuribulum idque obiiciet Celebranti. Diaconus incensum ministrabit Celebranti eidem, qui iniiciet illud in thuribulum proferens formulam *Ab illo benedicaris* etc. deinde dextera be-

nedicet. Thuriferarius occludet thuribulum et dextera sumet; naviculam sinistra recipiet iterumque de Altari a latere descendet. Acolythy candelabra cum candelis accensis accipient et expectabunt ante abacum. Thuriferarius postquam de Altari descenderit, naviculam in abaco relinquet et perget ante medium Altare, ubi duos vel tres passus ab infimo gradu subsistet. Acolythy candelabra gestantes eum sequentur et ante Altare consistent post ipsum.

105. Diaconus, navicula thuriferario reddita, se convertens super dexteram suam, descendet de suppedaneo, geniculabit in extremitate ipsius et secreto recitabit *Munda cor meum*.

106. Dum Diaconus se convertet super dexteram suam, descensurus, ut supra, de suppedaneo, Subdiaconus convertetur super sinistram suam et descendet ante Altare, ac ferme in medio ante gradum infimum conversus ad Altare consistet sine ulla genuflexione.

107. Diaconus, recitato *Munda cor meum*, assurget, rursus conscendet suppedaneum, accedet ad Altare, librum utraque manu accipiet ad extremitates inferiores, apertura libri versa ad sinistram manum, quae ante pectus sed paullo distans ab ipso admovebitur, et conversus ad Celebrantem in suppedaneo geniculabit. Idem adgeniculatus habebit Altare dextrorsum. Celebrans, sinistra versa ad Altare, convertetur ad Diaconum, qui genibus flexis benedictionem ab illo petet dicens *Jube Domne benedicere*. Celebrans iunctis manibus respondebit: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies Evangelium suum. In nomine Patris* etc. Et benedictionem ei largietur, producens inter haec postrema verba signum Crucis super eum dextera, dum sinistram pectori tenebit applicitam: Diaconus respondebit *Amen*; et Celebrans statim libro imponet manum, quam Diaconus osculabitur.

108. Post haec Diaconus assurget et simplici reverentia salutabit Celebrantem, qui versus Altare se convertet. Diaconus super dexteram suam conversus descendet de Altari, se adiungit Subdiacono, qui ipsi adstabit sinistrorsum, et in plano ante infimum gradum se convertet ad Altare.

109. Ad nutum Caeremoniarum, Diaconus cum Subdiacono, Acolythy cum thuriferario, omnes uno tempore genuflectent ad Altare; et Clerum, si aderit in choro, reverentia salutabunt primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii. Procedent eo ubi canitur Evangelium, praecedente thuriferario, Acolythy, Subdiaconus et Diaconus. Evangelium autem canitur ex eo latere, quod dextrorsum spectat ad Crucem, in parte anteriori et in plano presbyterii, eadem ferme linea cum extremitate anguli gradus infimi Altaris. Ibi Acolythy dirimentur, ut medium inter se accipiant Subdiaconum; qui omnes sinistrorsum habebunt Altare, versa facie ad parietem, qui ad sinistram Altaris spectat, videlicet ad latus Epistolae. Diaconus autem librum aperiet eo loco quo canendum est Evangelium, apertumque tradet sustinendum Subdiacono, qui utraque manu fulciet illum in parte inferiori, cavens ne digitis Diacono impediatur quominus folia volvere libere possit. Diaconus se convertet ad librum ideoque habebit Altare dextrorsum. Thuriferarius se sistet paullum post Diaconum eadem linea cum Acolythy qui a dexteris Subdiacono adstabit.

110. Celebrans, ubi de Altari descenderit Diaconus, Subdiaconus, Acolythy ac thuriferarius, recedet in cornu Epistolae conversus ad Diaconum qui cantabit Evangelium, ita tamen ut tergum ad Altare ne vertat, sed proximus stet ipsi a latere dextero.

111. Chorus consurget, quum Diaconus incipiet Evangelium canere, et universi stabunt capite detecto, deponentes etiam pileolum, si utantur.

112. Diaconus, aperto ut supra demonstratum est libro, iunctis manibus ac tono praestituto cantabit *Dominus vobiscum*, chorus autem respondebit *Et cum spiritu tuo*. Tum Diaconus imponet sinistram libro, pollice autem dexteræ (cuius palma et reliqui digiti sint aperti et conversi ad librum eundem) signum Crucis signabit in principio Evangelii, quod erit canturus: tum sinistram apertam ducens infra pectus pollice dexteræ pariter apertæ et ad se ipsum conversæ Crucis signum sibi imprimet in fronte, in ore et in pectore, et interim

canet *Sequentia Sancti Evangelii secundum* chorus respondebit *Gloria tibi Domine*.

113. Dum Diaconus cantabit *Sequentia*, approximabit ad eius dexteram thuriferarius cum thuribulo clauso; et respondente choro *Gloria tibi Domine*, Diaconus thuribulum a thuriferario accipiet et librum Evangelii adolebit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui *duplici ductu* in singulis vicibus. Post haec thuribulum reddet thuriferario, qui ad locum superius indicatum redibit, thuribulum minime agitans, sed apertum et immotum sustinens.

114. Diaconus, thuribulo restituto, Evangelium iunctis manibus cantabit; ac si qua verba in Evangelio canentur ad quae sit genuflectendum, Acolythy, et Subdiaconus non genuflectent, sed utique ceteri omnes, ne Celebrante quidem excepto, versus librum Evangeliorum genuflectent.

115. Evangelio cantato, Subdiaconus librum demittet supra pectus, et utraque manu in parte inferiori sustinebit. Diaconus Subdiacono principium Evangelii a se cantati monstrabit.

116. Subdiaconus nullam faciens reverentiam aut genuflectionem ad Altare, licet SS. Sacramentum esset expositum, neque reverentiam ad Celebrantem, ascendet immediate ad Altare et vadet ad Celebrantem. Ante quem quum venerit, prompte manu dextera indicabit ei principium Evangelii (quod ille osculari debebit) sinistra sustinens librum.

117. Celebrans librum, utraque manu super illum imposita osculabitur dicens *Per evangelica dicta deleantur nostra delicta*. Subdiaconus claudet librum, reverebitur Celebrantem, de Altari descendet, librum tradet Caeremoniario vel Acolyto, ibique consistet ante infimum gradum prope extremitatem fere contra Diaconum et ad ipsum conversus.

118. Simul ac Subdiaconus discedet de medio Acolythorum iturus ad Celebrantem, Diaconus super sinistram suam se convertet versus Celebrantem ac thuriferarius se sistet ad dexteram eius.

119. Profecto, ut supra, Subdiacono, Acolythy transibunt simul post thuriferarium, pergunt ante Altare, genuflectent, re-

dibunt ad abacum, candelabra ubi erant reponent et ante abacum ipsum iunctis manibus manebunt. Alter ipsorum, nisi Caeremoniarius praesto esset, advertet ut Evangeliarium a Subdiacono recipiat et super abacum reponat.

120. Quum Subdiaconus de Altari descendet post osculatum a Celebrante textum Evangelii, Diaconus a thuriferario accepto thuribulo et reverentia profunda peracta, triplici ductu adolebit Celebrantem, quem thurificatum eadem profunda reverentia honorabit, ac thuribulum thuriferario restituet.

121. Postquam Celebrans thurificatus fuerit, veniet ad medium Altare, lento gradu incedens in commodum Ministrorum. Diaconus, reddito thuribulo, perget directe ad Altare et ascendet in gradum superiorem infra suppedaneum post Celebrantem et genuflectet. Subdiaconus autem veniet ante Altare post Diaconum ante infimum gradum, et ipse genuflectet ad Crucem.

122. Thuriferarius, recepto a Diacono thuribulo, procedet in medium ante Altare, genuflectet, et redibit ad abacum; advertens quae mox innuentur.

123. Si cantandum erit *Credo*, intonabitur a Celebrante, ritu pro Missis privatis praescripto. Ad verbum *Deo* Diaconus et Subdiaconus inclinabunt caput ac sine genuflexione conscendent suppedaneum ad latera illius ut simul cum eo recitent *Credo* quemadmodum de *Gloria in excelsis* dictum est.

124. Si cantabitur *Credo*, thuriferarius tardo gradu procedet ante Altare, caput iuclinabit ad verbum *Deo*, genuflectet deinde ad Crucem Altaris, et ad abacum vel in sacrarium ad deponendum thuribulum revertetur. Sin autem *Credo* non esset canendum, facta genuflexione, redibit ad abacum, videbit ne in thuribulo desit ignis ibique promptus erit ad thuribulum in Offertorio ministrandum.

125. Quod si omittendus esset Symbolus, Celebrans osculatus Altare cantabit *Dominus vobiscum*, tum *Oremus* et versum Offertorii leget submissa voce.

126. Si dicendum erit *Credo* et in tabella secretarum seu chartagloria desideraretur intonatio ipsius, ac si Celebranti opus essent prae oculis notae musicae, Caeremoniarius dextere ac

solenter aptabit in medio Altari cum cussino vel legili Missale apertum ad initium Symboli, ubi extat Ordo Missae, et Symbolo recitato, Caeremoniarius ipse aut Subdiaconus Missale cum legili vel cussino in latere Evangelii, ubi erat, reponet.

127. In choro recitabitur alternatim *Credo*, ut de *Kyrie* et de *Gloria* notatum fuit. Ad illa verba *Et incarnatus* etc. quum recitabit Celebrans, genuflectent omnes, et Clerus etiam in choro advertet ut una cum Celebrante genuflexionem conficiat.

128. Recitato Symbolo, Celebrans cum Ministris sessum ibunt, ut superius de *Kyrie* docuimus. Acolythi tamen consistent a lateribus Ministrorum, postquam sederint.

129. Quum vero a cantoribus cantabitur *ꝫ. Et incarnatus . . . factus est*, omnes detegent caput et geniculabunt, exceptis Celebrante cum Ministris, Canonicis et Praesulibus, si aderunt, qui tantummodo caput detegent et inclinabunt.

130. Cantato praedicto versiculo, qui genua submiserunt, assurgent et sedebunt, et cum reliquis qui detexerunt caput solummodo, caput cooperient.

131. Statim ac incipietur cantari *ꝫ. Crucifixus etiam* etc. Diaconus et Subdiaconus nudabunt caput et assurgent. Diaconus biretum suo loco relinquet, Subdiaconus illud ante pectus sustinebit.

132. Diaconus discedet de scamno, veniet ad abacum, bursam cum corporali sumet, afferens eam utraque manu ad altitudinem vultus sui sublatam, et advertens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad Altare faciens reverentiam profundam ad Celebrantem quum transibit ante ipsum, deinde reverebitur Clerum in choro eodem modo quo superius de Celebrante et Ministris post *Kyrie* innutum est; postremo genuflectet ad Altare in infimo gradu.

133. Subdiaconus, ubi Diaconus reverentiam fecerit ad Celebrantem, sedere poterit et caput operire, vel etiam stare, ut paullo ante dictum est.

134. Diaconus, genuflexione peracta, ascendet ad medium Altare ibique ponet bursam, quam laeva sustinebit sublatam,

et dextera extrahet corporale; quod extractum deponet super mensam Altaris; sinistra Altari imposita, accipiet dextera bur-sam et statuet eam prope medium Altare versus cornu Evan-gelii, applicans eandem candelabris vel gradui, in quo insi-stunt candelabra. Tum corporale utraque manu explicabit in media mensa, advertens ut extremitas anterior procul absit a pallio crassitudine digiti unius; corporali, si opus fuerit, admo-vebit Missale cum cussino vel legili, ponens signaculum Mis-salis ad Offertorium, quod Celebrans sit lecturus; in suppeda-neo ipso genuflexionem iterabit, de Altari a latere descendet et ad scamnum redibit.

135. Subdiaconus, si sederit, nudabit caput et assurgat dum Diaconus de Altari descendet. Quum Diaconus ad scamnum ve-nerit, in suo loco biretum recipiet, et facta reverentia ad Sub-diaconum, qui capitis inclinatione respondebit ei, sedebunt ambo et cooperient caput: meminerint Acolythi extendere supra scamno paramenta Ministrorum ex parte posteriori; postea coeuntes ante Celebrantem, reverentiam ad eum exsequentur et ad lo-cum suum ante abacum revertentur.

136. Sub finem Symboli cantati Caeremoniarius innuet Ce-lebranti et Ministris ut consurgant; et procedent ad Altare quo ordine superius declaratum est. Clerus, assurgente Celebrante, nudabit caput et consurgat.

137. Celebrans Altare, quum venerit illuc, osculabitur; et Symboli cantu peracto, cantabit *Dominus vobiscum*, deinde *Oremus*; postea submissa voce legat versiculum Offertorii.

138. *Oremus* a Celebrante cantato, Diaconus nullam faciens genuflexionem, ascendet ad dexteram eius: Subdiaconus autem, facta genuflexione, perget ad abacum.

139. Si omittendum in Missa erit *Credo*, Celebrans oscu-latus Evangelium ac thurificatus a Diacono, convertetur ad me-dium Altare, quod osculabitur, ac reversus post eum Diacono et Subdiacono, cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*. Dia-conus veniet ad dexteram eius et Subdiaconus ad abacum eodem modo ac praecedenti paragrapho dictum est.

140. Quum Subdiaconus ad abacum venerit, Acolythus al-

ter velum humerale explicabit, humeris imponet Subdiaconi, et ante pectus eius alligabit chordulis. Acolythus primus demet operculum ex ampullis, explicabit sudariolum super quo ponet pelviculam cum ampullis ita ut coniunctim possit ad Altare eas deferre.

141. Subdiaconus velo humerali indutus, sinistra ad nodum sumet Calicem, in quo erit purificatorium et patena cum hostia et palla, et acceptam extremitatem dexteram veli imponet Calici atque ita conteget illum; tum supra extremitatem veli et Calicem ipsum ponet dexteram discoopertam, ac tali modo Calicem deferet ad Altare, quo ascendet a latere.

142. Primus Acolythus acceptas, ut supra, ampullas afferet ad Altare sequens Subdiaconum.

143. Si *Credo* cantatum non fuerit, Subdiaconus accipiet etiam bursam cum corporali, quam impositam Calici velo humerali cooperiet et cum Calice ipso deferet ad Altare.

144. Ad Altare quum venerit Subdiaconus deponet Calicem, quomodo paratus erat, super Altare ante Diaconum. Acolythus deponet pelviculam cum ampullis et sudariolo in Altari ante Subdiaconum et stabit in latere Altaris a cornu Epistolæ.

145. Subdiaconus posito in Altari Calice, amovebit ex illo dexteram suam ac Diaconus vel Subdiaconus ipse tollet de illo extremitatem veli humeralis. Caeremoniarius vel Acolythus e latere dextero Subdiaconi partem dexteram veli sustollet, si forte illi impediret quominus ministraret.

146. Diaconus amoto de Calice velo humerali, accipiet palmam et ponet in Altari prope corporale in suo latere versus partem superiorem: patenam utraque manu sumet, hostiam si opus fuerit reponens in media patena, quam osculabitur in extremitate quæ respicit ad seipsum, et tradet Celebranti, cuius dexteram osculabitur, dum accipit eam; cavebit autem ne brachium suum sinistrum supra, sed infra brachium dexterum Celebrantis ponat.

147. Celebrans interea, peraget Hostiæ oblationem, et patenam supponet corporali, ut in Missa privata.

148. Subdiaconus sumet Calicem manu sinistra, ac dextera

absterget purificatorio interiorem eius partem et abstersum tradet Diacono. Hic Calicem ab nodo sinistra accipiet, et pollice eiusdem manus sustinebit purificatorium extensum supra pedem, ne qua vini aut aquae gutta super illum decidat. Acolythus sumet ampullam vini et sudariolo, si opus fuerit, absterget, ac sine oculis porriget Subdiacono.

149. Subdiaconus acceptam ab Acolytha ampullam vini dabit Diacono, qui vinum in Calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu significantis Diacono quum satis videbitur. Interim Acolythus sumptam aquae ampullam absterget, ut supra, et praebabit Subdiacono.

150. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vini-que ampullam ab ipso retraxerit ad pectus suum, vel prompte in pellicula reposuerit, Subdiaconus elatam sustinens versus Celebrantem ampullam dicet *Benedicite, Pater Reverende*.

151. Celebrans laevam imponens Altari, dextera faciet Crucis signum super ampullam, orationem recitans *Deus, qui humanae substantiae* etc. Subdiaconus ampullam sustinens perpendiculariter super medium Calicem, efficiet ut quatuor aut quinque aquae guttae in eum defluant, atque ampullam Acolytha restituet; ac si Diaconus ampullam vini non deposuerit, receptam ab illo tradet Acolytha, qui utramque cum pellicula et sudariolo referet ad abacum.

152. Praesto erit iuxta Altare thuriferarius cum thuribulo et navicula.

153. Diaconus, aqua in Calicem a Subdiacono infusa, purificatorium sumet, et dextero indice purificatorio obvoluto, guttas intra Calicem, quae forte possent separatim adhaerere, absterget. Purificatorium deinde in Altari deponet, et Calicem ad cuppam dextera sumptum, sinistra ad pedem, osculabitur in pede, et porriget Celebranti, cuius manum, dum accipiet, osculabitur, cavebit autem ne brachium suum sinistrum superimponat dextero Celebrantis, quemadmodum superius in traditione patenae monuimus.

154. Celebrans Calicem accipiet et oblationem peraget: Diaconus dexteram apponet ad pedem Calicis, vel infra brachium

dexterum Celebrantis, ac suspiciens Crucem una cum illo calicem offeret simul recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc. quo in actu sinistram pectori applicabit.

155. Quum Celebrans Calicem corporali imposuerit, Diaconus accipiet pallam atque ipsa Calicem cooperiet. Sumptam deinde sub corporali patenam tradet Subdiacono.

156. Subdiaconus patenam dextera nuda accipiet et extremitate dextera veli humeralis conteget eam, alteram extremitatem sinens defluere: sustinebit illam ante pectus quum de Altari descendet, quum paullum inclinatus respondebit *Suscipiat Dominus* etc. ad *Orate fratres*; quum a Diacono thurificabitur, quum ad Altare ascendet et recitabit *Sanctus*, postremo quum adgeniculatus erit ad elevationem. Porro, sumpta patena, directe de Altari descendet se convertens super dexteram suam: quum venerit ante infimum gradum, genuflectet ad Crucem, ibique consistet ad Altare conversus post Celebrantem, patenam sustinens elatam ad altitudinem vultus sui et manum sinistram poterit apponere pectori vel infra cubitum dexterum ut suffulciat brachium.

157. Celebrans interea Missam prosequetur *In spiritu humilitatis* etc.

158. Profecto ex Altari Subdiacono, thuriferarius cum thuribulo et navicula suppedaneum a latere conscendet. Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui in thuribulum iniiciet illud cum benedictione recitans formulam *Per intercessionem* etc. Thuriferarius thuribulum Diacono tradet, recipiet naviculam, descendet de Altari, reponet naviculam in abaco et in plano prope latus Epistolae expectabit Diaconum ut comitetur eum in thurificatione.

159. Si Caeremoniarius abesset aut alia re impediretur, alter ex Acolythis vel thuriferarius meminerit amovere ab Altari legile seu cussinum cum Missali thurificationis causa.

160. Diaconus thuribulum tradet Celebranti, qui sine ulla reverentia aut genuflexione Oblata statim thurificabit dicens *Incensum istud* etc. Adolebit deinde Altare dicens *Dirigatur* etc. Diaconus, dum Celebrans incensabit Oblata, Calicem in pede

dextera sustinebit, sinistra autem partem posteriorem planetae Celebrantis attollet: quum vero Celebrans idem thurificabit Crucem et Reliquias, si in medio essent expositae, amovebit Calicem a medio Altari et seponet eum prope latus Epistolae in corporali ipso; tum antequam Celebrans Altaris thurificationem prosequatur, referet eum in medium Altare.

161. Sub finem thurificationis praesto erunt secundus Acolythus cum pelvicula et ampulla aquae, et Acolythus primus cum sudariolo seu manutergio ut manuum ablutionem ministrant Celebranti, subsistentes in plano lateris Epistolae parvo ab infimo gradu intervallo, ne Diacono thurificationem impediunt.

162. Peracta a Celebrante Oblatorum thurificatione, Diaconus illius planetae partem posteriorem demittet, descendet in gradum superiorem ex parte Epistolae et recipiet thuribulum a Celebrante, qui dicit *Accendat in nobis Dominus* etc.

163. Celebrans adstabit Altari e suo latere sinistro.

164. Diaconus, thuribulo recepto, de Altari descendet, et ubi venerit in planum a latere Epistolae convertetur ad Celebrantem, reverentia eum salutabit profunda, triplici ductu adolebit, iterabit profundam reverentiam, et comitante thuriferario ad adolendum in choro Clerum procedet.

165. Profecto e latere Altaris Diacono post thurificationem Celebrantem, duo Acolythi conscendent gradum superiorem et facta ad Celebrantem reverentia ablutionem manuum ei ministrabunt, secundus Acolythus adstabit primo sinistrorsum, primus Celebranti manutergium praebebit. Celebrans accepto manutergio se convertet ad Altare, manus exterget prosequens recitare psalmum *Lavabo* iam inceptum tempore ablutionis: manutergium deinde Acolytho restituet ac Missam, ut in privata, usque ad Praefationem prosequetur.

166. Duo Acolythi iterabunt reverentiam Celebranti, de Altari descendunt, ampullam, pelviculam et sudariolum ad abacum referunt, et ipsorum alter aquam ex pelvicula effundet in concham sub abaco praeparatam sive in parvum meatum, si ad hanc rem erit prope Altare.

167. Quum Celebrans recitabit *Orate fratres*, Subdiaconus

patenam ad pectus demittet atque inclinatus respondebit *Suscipiat* etc. ut iam monuimus.

168. Diaconus, thurificato, ut supra, Celebrante, praeunte thuriferario procedet ante Altare et genuflectet. Hoc ipso tempore Clerus in choro consurget. Diaconus perget ante eam chori partem, quae erit ex latere Evangelii et Clerum ibi in choro praesentem adolebit; deinde iterata genuflexione in medio reliquum Clerum e latere Epistolae incensabit: postea nisi transeat ante Altare non genuflectens, perget ad Altare directe, subsistet prope angulum sive extremitatem anteriorem gradus infimi e latere Epistolae, convertetur ad Subdiaconum ac duplici ductu eum adolebit, mediocri ipsum reverentia salutans ante et post thurificationem. Thuriferarius transibit statim ad dexteram Diaconi et recipiet ab eo thuribulum. Diaconus ascendet ad Altare in gradum superiorem post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, convertetur super sinistram suam ad thuriferarium a quo duplici ductu incensabitur cum reverentia ante et post thurificationem. Diaconus postquam thurificatus fuerit convertetur ad Altare nullam aliam faciens genuflexionem. Thuriferarius autem peraget thurificationem Acolythorum et populi, quemadmodum cap. VII. §. 3. lib. I. demonstratum est.

169. Nisi Clerus in choro aderit, Diaconus post thurificatum Celebrantem, vadet ad angulum gradus, ut superius docuimus, et incensabit Subdiaconum: veniet deinde ad medium Altare et, ut supra, thurificabitur. Ad *Orate fratres* Celebranti respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

170. Posteaquam Celebrans recitaverit secreta, ut in Missa privata, praefationem tono praescripto cantabit. Acolythus quipiam, nisi possit fieri secus, campanulae sono significabit organorum modulatori, ut sonare absistat (a). Si chorus valde frequens esset, nec brevi posset peragi thurificatio, potiusquam actio ista interrumpatur, aut dimidia eius pars omittatur, opus esset ut Celebrans aliquandiu retardaret cantum praefationis.

(a) Ut organorum sonus abrumpatur, solet in quibusdam ecclesiis campanula eadem pulsari, qua *Sanctus* et Hostiae elevatio indicatur. Laudabilis videtur mos illarum, quae alio signo aliaque ratione utuntur.

171. Ad illa verba *Gratias agamus* Diaconus vel thuriferarius abruptet thurificationem, convertetur ad Altare et caput inclinabit, si dum illa verba cantentur, forte esset in medio choro, aut finem fecisset unum ordinem Cleri thurificandi: sin autem iam coepisset eundem adolere, actionem nulla intermissione persequetur.

172. Praefationis initio Acolythi vel prope abacum vel in sacrarium ibunt ad funalia sumenda. Si funalium maior affertur numerus, ipsis se addent et alii clerici designati. Id animadvertant ut praesto sint in aditu presbyterii statim ac Celebrans canere praefationem desierit (a). Qui Acolythus incedet dextrorsum, intorticiam dextera, qui sinistrorsum, intorticiam sinistra gestabit: ex aditu presbyterii usque ante Altare coibunt, quumque ante Altare venerint aequa ab eo distantia simul genuflectent. Post genuflexionem reverebuntur Clerum primo ex parte Evangelii deinde Epistolae: Acolythus qui dextrorsum est, intorticiam ad sinistram traducere meminerit quum reverentia ad Clerum ex parte Evangelii fiat, itemque Acolythus qui sinistrorsum, transferat intorticiam ad dexteram quum reverentia e latere Epistolae peragatur: postea mutua se reverentia salutabunt, qua in actione Acolythus qui erit dextrorsum sinistra intorticiam sustinebit: post mutuam reverentiam dirimentur, genuculabunt ante Altare fere in lateribus, intorticiam sustententes manu seu dextera seu sinistra, iuxta positionem, eodem modo ac in aditu presbyterii. Si plures clerici fuerint gestantes intorticia, nempe quatuor aut sex, servabunt eandem methodum, et recta linea ante Altare genuflexionem et reverentias simul efficient.

173. Quum Celebrans facturus erit finem canendi praefationem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad sinistram eius sine ulla genuflexione et una cum Celebrante recitabunt *Sanctus* (b). Celebrans et Diaconus se signabunt ad *Be-*

(a) In Missis cantatis ordinariis duo tantum funalia ad elevationem afferenda sunt; quatuor autem diebus solemnioribus.

(b) Quod asseruimus Subdiacono ascendendum ad Altare esse, ut cum Celebrante recitet Trisagium, sequuti sumus rubricam *Rit. cele-*

nedictus qui venit, non vero Subdiaconus, siquidem sustinet patenam.

174. Subdiaconus sine genuflexione descendet de suppedaneo et ad locum suum redibit.

175. Diaconus de suppedaneo descendet, transibit super primum gradum post Celebrantem, genuflexionem faciet ad Crucem Altaris, conscendet iterum suppedaneum ac subsistet a sinistris Celebrantis, ut ipsi in Missali monstret quid sit legendum, et folia Missalis ipsius, quum opus sit, evolvat.

176. Thuriferarius, si vacabit, aut Caeremoniarius apud abacum campanulam pulsabit ad *Sanctus*, ut in Missis privatis.

177. Chorus alternatim recitabit *Sanctus* methodo pro *Kyrie* descripta, tum in genua procumbet.

178. Thuriferarius praesto erit ad afferendum thuribulum quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem etc.*

179. Quum Celebrans peraget *Memento*, Diaconus passum unum recedet e loco; quum vero Celebrans continuabit Missam, accedet rursus ad Missale, eique monstrabit quae sint legenda.

180. Ad orationem *Hanc igitur* thuriferarius dabit naviculam Caeremoniario, qui incensum in thuribulum sine benedictione infundet, et Caeremoniario absente, infundet thuriferarius ipse.

181. Caeremoniarius accipiet thuribulum, vel ipse thuriferarius sustinebit illud a latere Epistolae SS. Sacramentum ad elevationem thurificaturus.

182. Dum Celebrans dicet orationem *Quam oblationem etc.* Diaconus sine genuflexione discedet de sinistra illius, descendet e suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem, deinde a dexteris eius consistet in gradu superiori.

183. Eo ipso tempore quo Celebrans inclinabitur ut proferat verba Consecrationis, Diaconus geniculabit a dextris Celebrantis loco praedicto, scilicet in extremitate suppedanei, Subdiaconus autem in medio supra infimo gradu; thuriferarius seu Caeremoniarius cum thuribulo geniculabit etiam in infimo gradum. *Missam* tit. VII. num. 11. Si mos alicubi alius fuerit, ad Superiorem pertinebit utrum fas sit eum servare, an rubricae adhaerere.

du a latere Epistolae: chorus et Ministri, excepto thuriferario, in thurificatione SS. Sacramenti caput inclinabunt.

184. Celebrans, verbis Consecrationis prolatis, genuflectet atque elevationem S. Hostiae peraget, ut in Missa privata. Ei, statim ac fecerit genuflexionem, Diaconus planetam e posteriori parte sublevabit eamque demittet dum S. Hostiam post elevationem in corporali reponet. Thuriferarius SS. Sacramentum tribus rite distinctis ductibus thurificabit.

185. Posteaquam Celebrans Hostiam in corporali reposuerit et genuflexerit, dum assurget, etiam Diaconus assurget una cum eo, accedet ad Altare, Calicem detegit iterumque genuflectet a dexteris Celebrantis in extremo suppedaneo.

186. Celebrans peraget consecrationem Calicis et elevationem, ut supra, Diaconus attollet ei planetam, ac thuriferarius SS. Sacramentum thurificabit.

187. Dum Celebrans demittet Calicem post elevationem, Diaconus relinquet planetam, assurget, Calicem rursus cooperiet, genuflectet una cum Celebrante, sed iunctis manibus neque insistens Altari, quod etiam Subdiaconus debet in iis circumstantiis servare deinceps.

188. Elevatione peracta, assurget Clerus et stabit, itemque Subdiaconus loco suo.

189. Consurgent etiam Acolythy et clerici intorticia gestantes coibunt ante Altare, ut in accessu, et facta ad SS. Sacramentum genuflexione discedent, nullam ad chorum aut inter se reverentiam facientes.

190. Thuriferarius quum assurrexerit, thuribulum ad abacum aut in sacrarium referet, hac actione exsequutus munus suum: redibit tamen ad locum suum sive in chorum sive ad abacum, prout superius num. 60. declaratum est.

191. Celebrans, facta genuflexione, Missam continuabit *Unde et memores* etc. Diaconus facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad sinistrum eius, ibique ad Sacramentum genuflectet et Celebranti assistet ad librum sequens monita superius ad *Memento* tradita.

192. Quum Celebrans iunget manus dicturus *Per quem*

haec omnia etc. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, ac sine genuflexione in medio, transibit ad dexteram Celebrantis, et Calicem deteget postquam Celebrans triplex Crucis signum signaverit ad *sanctificas* etc. Genuflectet cum Celebrante, qui Crucis signa Hostia faciet ad *Per ipsum* etc. deinde Calicem rursus cooperiet.

193. Celebrans tono praescripto cantabit *Per omnia saecula* etc. *Oremus. Praeceptis* etc. et *Pater noster*.

194. Ubi Celebrans coeperit canere *Pater noster*, Diaconus genuflectet ad Sacramentum, de suppedaneo descendet in gradum primum ibique subsistet, dum canitur *Pater noster*, sine genuflexione.

195. Ad illa verba *Et dimitte nobis* etc. Diaconus et Subdiaconus genuflectent eo loco quo stabunt et ad Altare in suppedaneum ascendent, Diaconus ad Celebrantis dexteram, Subdiaconus ad dexteram Diaconi. Eodem tempore Acolythus unus accedet ad Altare genuflectet in infimo gradu a latere, una cum Ministris, et a latere ad Altare ascendet in gradum superiorem.

196. Subdiaconus, consensu suppedaneo, patenam deteget et Diacono tradet. Idem Subdiaconus sibi solvet velum humerale, quod deponet, et Acolythus ex parte posteriore accipiet. Idem, deposito velo, genuflectet ad Sacramentum, et conversus super dexteram suam de suppedaneo descendet, eoque ubi erat antea sine alia genuflexione redibit.

197. Acolythus genuflectet ad Sacramentum simul cum Subdiacono, descendet a latere de Altari, redibit ad abacum et in eo velum humerale deponet.

198. Diaconus patenam dextera acceptam ad sinistram suam traducet, accipiet purificatorium, eoque absterget patenam, quam deinde elatam verticaliter cum ipso purificatorio prope corporale super Altari dextera sustinebit ita, ut facile possit a Celebrante recipi.

199. Celebrans, absoluto *Pater noster* recipiet patenam, ac Diaconus osculabitur manum eius dum recipiet. Idem Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo*, Celebrans adiiciet *Amen* et Missam persequens cantabit deinde *Per omnia* etc. *Pax Do-*

mini etc. Diaconus animum advertet ad detegendum et operiendum Calicem ac genuflectendum una cum Celebrante.

200. Quum Celebrans cantabit *Pax Domini* etc. Subdiaconus genuflectet, ad Altare ascendet ad sinistram Celebrantis qui postea cum ipsis Ministris recitabit *Agnus Dei*, quæ dicentes percutient pectus suum.

201. Clerus in choro recitabit *Agnus* et pectus percutiet, eadem ratione qua dictum est ad *Kyrie*.

202. Recitato *Agnus Dei*, ut supra, Subdiaconus a sinistris stans Celebrantis, genuflexionem ad Sacramentum iterabit, et conversus super sinistram suam descendet de Altari et ad locum quo antea erat sine alia genuflexione redibit. Diaconus autem pariter post *Agnus Dei*, minime genuflectens ut Subdiaconus, geniculabit in suppedaneo a dextris Celebrantis, ibique iunctis manibus adgeniculatus permanebit, donec Celebrans desierit recitare orationem *Domine Jesu Christe, qui dixisti* etc.

203. Hac oratione absoluta, Celebrans manus corporali imponet et osculabitur Altare in media parte: Diaconus assurgit et Altare a latere suo osculabitur, iunctis manibus ante pectus, non insistens Altari. Celebrans convertetur ac Diaconum et cum amplexu dabit illi pacem dicens *Pax tecum*, ille vero respondebit *Et cum spiritu tuo*; Celebrans manus imponet humeris Diaconi, Diaconus supponet cubitis eius. Post haec Celebrans convertetur ad Altare et Sacrum prosequetur.

204. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, convertetur super dexteram suam, de suppedaneo descendit super primum aut alterum gradum, si necesse fuerit, in eoque pacem Subdiacono praebit, quod faciens manus imponet humeris eius, ille supponet Diaconi cubitis: Diaconus dicit *Pax tecum*, Subdiaconus respondebit *Et cum spiritu tuo*. Diaconus rursus ascendet ad laevam Celebrantis, genuflectet, eique ad Missale assistet.

205. Subdiaconus, osculo pacis accepto, genuflectet ad Sacramentum et comitante Caeremoniario vel Acolythorum aliquo, pacem afferet ad chorum eodem ordine ac cap. VI. lib. I.

206. Redibit Subdiaconus ante Altare, genuflectet in medio gradu infimo ante Altare, pacem dabit Caeremoniario sive Aco-

lytho qui comitatum fuerit, ascendet ad Altare ad dexteram Celebrantis et genuflectet ad Sacramentum. Si non aderit chorus, Subdiaconus accepta pace a Diacono, statim praebebit illum Caeremoniario, vel acolytho, tum ascendet ad altare ad dexteram Celebrantis, et genuflectet ad Sacramentum.

207. Deinde Caeremoniarius vel Acolythus perget pacem tribuere, ut eodem supradicto capite.

208. Subdiaconus calicem detegit, et tempore opportuno vinum pro purificatione, tum vinum et aquam pro ablutione et purificatorium ad extergendas Celebrantis manus ministrabit. Idcirco primus Acolythus affert ampullas cum pelvicula et sudariolo ad Altare eodem modo ac superius, idque faciet quum Celebrans colliget fragmenta; meminerit autem genuflectere ad Sacramentum antequam ad Altare ascendat. Ampullas postea referet ad abacum, quum Subdiaconus discedet de Altari, ut deinceps trademus.

209. Acolythus alter vel thuriferarius Calicis velum ad Altare deferet et ponet in latere Evangelii, debitas exsequens genuflexiones et ad Altare ascendens a latere.

210. Chorus, posteaquam Celebrans consummaverit Calicem, considet.

211. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministraverit eique purificatorium explicatum digitis imposuerit, Diaconus et Subdiaconus discedent de Altari. Diaconus Missale cum legili seu cussino acceptum referet ad latus Epistolae, posito tamen signaculo ad *Communio* Missae eius diei.

212. Diaconus conversus super sinistram suam descendet in gradum primum infra suppedaneum; Subdiaconus autem conversus super dexteram suam de Alteri descendet ante infimum gradum: genuflectent simul ad Altare, Diaconus perget ad latus Epistolae, deponet ibi Missale et redibit ad eundem locum in gradum superiorem infra suppedaneum; Subdiaconus suppedaneum conscendet in cornu Evangelii, absterget Calicem, et imponet ipsi purificatorium, patenam et pallam, complicabit corporale, quod ponet intra bursam eamque super Altari relinquet, calicem velo cooperiet, imponet ei bursam apertura ad pectus

suum conversa, superimponet partem anteriorem veli, calicem accipiet manu sinistra ad nodum et dextera extensa super Calicem ipsum; convertetur super sinistram suam, de Altari descendet ex parte anteriori, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, Calicem ad abacum deferet, partem anteriorem veli eius demittens ut prorsus contegatur, et redibit ante infimum gradum in cornu Epistolae post Diaconum.

213. Celebrans vadet ad latus Epistolae, leget *γ. Communio*, deinde redibit ad medium Altare, et osculatus illud convertetur ad populum et canet *Dominus vobiscum*.

214. Chorus consurget et stabit donec Sacrum compleatur.

215. Diaconus et Subdiaconus sequentur Celebrantem venientem ad medium Altare transeuntem ad Missale propter orationem vel orationes canendas, et redeuntem postea ad medium Altare.

216. Celebrans deinde redibit in latus Epistolae, canet *Oremus* et orationem sive orationes *Postcommunio* eodem numero ac orationes et collectas ante Epistolam.

217. Hisce orationibus completis, redibit in medium, Altare osculabitur, convertetur ad populum et canet *Dominus vobiscum*. Diaconus stans post Celebrantem, ut dictum est, convertetur super sinistram suam directe ad populum ac tono statuto cantabit *Ite Missa est*. Quo facto, Celebrans conversus ad Altare dicet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus ibit versus cornu Epistolae in partem anteriorem, Subdiaconus conscendet gradum superiorem infra suppedaneum, et in parte anteriori prope latus Evangelii subsistet.

218. Si in Missa canendum sit *Benedicamus Domino*, Celebrans convertetur ad Altare statim ac ceqnerit *Dominus vobiscum*, ex eoque loco dicet *Benedicamus Domino* expectans donec cantetur a Diacono, ut recitet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus cantabit *Benedicamus Domino* ad Altare conversus, deinde versus partem Epistolae transiit, ut supra docuimus.

219. Celebrans post orationem praedictam osculatus Altare, benedictionem largietur, ut in Missis privatis. Ad benedictionem autem dicente Celebrante *Benedicat vos* etc. Ministri

genua submittent in extremo suppedaneo, loco iam innuto, et cum eis totus chorus genuculabit, exceptis Praesulibus, si aderunt, et Canonicis in sua ecclesia. Item si Ministri fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, ad benedictionem Celebrantis profunde inclinabuntur. Omnes ad benedictionem se signabunt.

220. Si Celebrans ultimum Evangelium e Missali lecturus sit, Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili ex Altari et post *Ite Missa est* seu *Benedicamus Domino* transferet illud in latus Evangelii, quo casu Celebrans non ante dabit benedictionem, quam Subdiaconus ad locum praedictum redierit.

221. Post benedictionem Celebrans convertetur ad latus Evangelii dicet *Dominus vobiscum*, Altare et seipsum signabit ad *Initium sancti Evangelii* etc. et Evangelium S. Joannis recitabit. Chorus et Ministri statim, data benedictione, consurgent. Diaconus manebit quo loco erit, sed aliquantulum ad Celebrantem convertetur. Subdiaconus ascendet in suppedaneum, sumet tabellam Evangelii S. Joannis, ac dextera sustinebit eam ante Celebrantem. Ad *Verbum caro* genuflectent omnes, praeter Subdiaconum sustententem tabellam, qui completa recitatione Evangelii, respondebit *Deo gratias* ac tabellam suo loco reponet.

222. Interea dum legetur ultimum Evangelium, Acolythi candelabra ex abaco sument, procedent in medium ante Altare, ibique sine genuflexione subsistent.

223. Si post Missam, Clerus e choro discessurus sit, Acolythi facta genuflexione ad *Verbum caro* proficiscentur ad aditum presbyterii, eos sequentur qui omnes in choro fuerint, bini incedentes quo ordine traditum est superius, quum de accessu ad Altare sermo fuit.

224. Celebrans, recitato Evangelio, redibit ad medium Altare stantibus hinc et inde in suppedaneo Ministris, ibique expectabunt nutum Caeremoniarum ad redeundum in sacrarium. Caeremoniarum sustentens interea bireta Celebrantis et Ministrorum, in descensu de Altari monebit (si opus fuerit) Celebrantem ne tergum Crucis convertat. Celebrans et Subdiaconus se convertent sinistrorsum, Diaconus dextrorsum, ac quum de-

scenderint de omnibus gradibus, convertentur ad Altare ac respective facient ad Crucem Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem.

225. Diaconus a Caeremoniario accipiet biretum Celebrantis et illud tradet cum osculis usitatis Celebranti eidem, qui eo caput operiet. Caeremoniarius deinde biretum porriget Diacono et Subdiacono, qui capite cooperto, sequentur Clerum in sacrarium redeuntem, videlicet praeibit Subdiaconus, sequetur Diaconus et postremus ibit Celebrans.

226. Sin autem Clerus in choro manebit officium absoluturus, Acolythy e choro minime discedent. Celebrans additus Ministris in suppedaneo, faciet cum eis mediocrem reverentiam ad Crucem: descendant simul de Altari, ut superius dictum est, et ad Altaris pedes facient seu reverentiam seu genuflexionem: Acolythy genuflectent coniunctim cum Ministris. Celebrans et Ministri, bireto resumpto, reverebuntur Clerum primum e latere Evangelii, deinde Epistolae, et capite adhuc nudato e choro excedent, praeibuntibus Acolythis, eodem ordine ac supra, nempe Subdiaconus, post eum Diaconus, postremo Celebrans. In aditu chori cooperient bireto caput et ad sacrarium proficiscentur.

227. Si in reditu ad sacrarium, transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, sive ante Altare maximum, aut illud in quo expositae sint Reliquiae Sancti illius, cuius dies festus celebratur, observabuntur eadem quae in egressu de sacrario num. 21. tradita sunt.

228. Quum ventum erit in sacrarium, Acolythy procedent ante Altare sive imaginem sacrarii et subsistent hinc inde a lateribus Altaris, quo si sacrarium caruerit, tali inter se intervallo disponentur, ut facile satis spatii supersit Celebranti et Ministris, ibique stabunt facie alter ad alterum versa.

229. Clerus in sacrario disponetur in longitudinem, ac si opus fuerit, pluribus etiam ordinibus, sistentibus primis prope sacrarii fores, reliquis deinceps Altare versus ita ut seniores seu digniores sint prope Altare.

230. Celebrans cum Ministris caput detegent in aditu, et

simul coniuncti, videlicet Celebrante medio inter Diaconum, et Subdiaconum, procedent ante Altare, et cum eis coibunt Acolythi. Omnes reverentiam ad Crucem vel ad imaginem exequentur; deinde Celebrans cum Ministris et Acolythis Clerum quoque salutabunt.

231. Sin Clerus in choro remanebit, Acolythi progressi ante Altare sacrarii dirimentur, ut paullo ante dictum est, et Subdiaconus ac Diaconus ante Altare transibunt ad latera Celebrantis, et capite detecto reverentiam peragent ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, et sacra indumenta demittent.

232. Acolythi candelabra deponent quo loco sumpserint, et candelas extinguunt; deinde adiuvabunt Ministros ad sacras vestes exuendas: Caeremoniarius adiumento erit Celebranti in sacris paramentis demittendis. Clerici, functi officio suo, superpelliceum deponent.

DE SANCTA CLERI ET POPULI IN MISSA SOLEMNI
COMMUNIONE.

CAPUT V.

1. **S**i Clero in Missa solemni S. Communio administranda erit, praeparabitur primum in abaco pixis cum particulis numero sufficienti et cum operculo; tobalea linea, longa ante communicandos explicanda; ac si Sacerdotes etiam, ut feria quinta in Coena Domini de sacra mensa participabant, in promptu erunt stolae, quae satis sint numero Presbyterorum, concolores paramentis, quae in Missa solemni adhibentur.

2. Caeremoniarius accipiet pixidem ex abaco, deferet eam ad Altare quum Subdiaconus afferet Calicem, eamque statuet prope corporale.

3. Diaconus pixidem sumet et deteget, cooperculum deponet extra corporale et pixidem supra corporale locabit versus latus suum; tum pallam de patena amovebit, patenam cum hostia su-

met ac tradet Celebranti. Interea dum Sacerdos hostiae oblationem peraget, sumet pixidem eamque a latere patenae sustinebit ad eandem altitudinem qua Celebrans patenam elevaverit, et peracta oblatione, imponet pixidem corporali in medio, ita ut sit post calicem et operculo cooperiet eam (a). Deinde tam Diaconus quam Celebrans persequentur actiones capite praecedenti notatas, ubi agitur de ritibus in Missa solemniter servandis.

4. Diaconus transibit ad Celebrantis dexteram quum hic recitabit verba *Quam oblationem* etc. in Canone, pixidem dextera sumet, admovebit ad Celebrantem prope dexteram eius, et detrahet illi operculum, quod ex eadem parte ponet extra corporale, advertens ut pixidis pedem sinistra sustineat dum operculo deteget eam. Postea dum consecratio et elevatio peragetur, geniculabit.

5. Quum Celebrans post elevationem S. Hostiam, reposuerit ac rursus adoraverit genuflexione, Diaconus assurget, pixidem operculo iterum cooperiet, et dextera sumptam reponet quo loco antea erat, calicem palla deteget, submittet genua, et suas actiones peraget, ut supra (b).

6. Posteaquam Clerus pacem acceperit, communicandi capite nudato et iunctis manibus devenient in medium chorum, ibique bini geniculabunt, quum Diaconus recitabit *Confiteor*: quod si presbyterium communicandorum numerum non caperet, ipsi ad *Confiteor* suo quisque loco in choro geniculabunt.

7. Reliqui de choro in ista et in ceteris actionibus stabunt (c).

(a) Ponendam esse pixidem post calicem desumitur e Caeremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 29 num. 2.

Non esset improbandus usus pixidem alia palla contegendi, quum in praxi facilius sit pallam, quam operculum remove, ea quoque de causa quod rubrica id insinuat.

(b) Perpendatur expressio rubricae Rit. celeb. Miss. tit. VIII. num. 6. « Reposita Hostia consecrata super corporale, (Sacerdos) genuflexus ipsam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, patena vel palla cooperit, ut supra ». Ideoque minus recte faciunt Sacerdotes illi, qui reposita Hostia super corporale, statim contegunt pixidem, reponunt eam post Calicem, postea genuflectunt.

(c) Non est mirandum, si hoc loco contendimus tempore Commu-

8. Acolythi seu clerici cum intorticiis, quibus Communicatio fiet, non post elevationem sed post Communionem abibunt.

9. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, Subdiaconus eum palla cooperiet.

10. Diaconus et Subdiaconus genuflectent et mutabunt locum, Diaconus nempe ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

11. Celebrans et Ministri genuflectent simul, et Diaconus pixidem dextera sumptam admovebit ante Calicem, detegat eam et ponet operculum extra corporale.

12. Celebrans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Diaconus cum Subdiacono vadent ad latera Altaris in gradum superiorem et stabunt ad Altare conversi ita ut Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram suam habeat Altare. Celebrans convertetur super latus suum sinistram versus cornu Evangelii ad communicandos, non tamen humeros vertens ad Sacramentum.

nionis adstantium Clero standum esse. Patet dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. 2. cap. 29. num. 3. de qua iuvat referre interpretationem clar. Catalani. « Ex Rubrica nostri §. praeter communicandos, qui scilicet genuflectunt, stare debent Canonici et Clerus. Libet autem in « Vaticana atque in aliis Basilicis Urbis, Canonici et Clerus genuflectunt, « dum fit Communicatio in Missa solemni, notum est tamen hunc ritum fuisse « aliquando correctum a Summo Pontifice Benedicto XIII. quo tamen « defuncto, ritus ipse antiquus innovatus fuit, genuflectentibus Canonici « et Clero dictae Basilicae, sicut et aliarum plurimum Urbis, usquedum « absoluta fuerit Communicatio, quod tamen huic nostro §. contrarium est « et Auctoribus, qui sacros ritus enarrant, inter quos, ut alios omittam, « Bauldryus in suo Manuali parte III. cap. 12. art. 10. num. 2. citans « locum nostri huius §. ita scribit: *qui communicandi sunt, accedunt ad « Altare cum debitis genuflexionibus soli, ibique sit manenti, aliis de « Clero semper stantibus.* Sane si ex Rubricis Missalis et praxi omnium « Ecclesiarum stat Clerus in choro cum Celebrans se communicat, in- « telligere prorsus nescio, cur ad Communionem Ministrorum genufle- « ctat. Quid, quod in primitiva Ecclesia et plura post pacem et redditam « secula fideles stantes communicabant? Testatur id quidem de Graecis « Joannes Bona Cardinalis lib. II. *rerum liturgicarum* cap. 17. num. 18. « sic inquit: *De situ communicantium, si de Graecis sermo sit, nulla « est dubitatio, quin stantes divina dona percipiant.* Addit mox de La-

13. Diaconus profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, eodemque situ stabunt etiam Subdiaconus et communicandi.

14. Si Acolythy sustinebunt intorticia, duo alii clerici succedent illorum officio priusquam Diaconus recitet *Confiteor*. Venient ad abacum, et primus illorum accipiet tobaleam pro Communione, redibunt simul ante Altare, genuflectent, dirimentur et a lateribus in infimo gradu geniculabunt.

15. Quum Diaconus recitaverit *Confiteor*, Celebrans dicet *Misereatur vestri etc. Indulgentiam, absolutionem, etc.* et ad Altare converteretur.

16. Si Ministri sumpturi sint Eucharistiam, quum Celebrans, dicto *Misereatur, etc. Indulgentiam etc.* convertetur ad Altare, procedent in medium, et in extremo suppedaneo geniculabunt: duo Acolythy suppedaneum conscendent, in extremitates, genua submittent, tobaleam ante Ministros explicabunt et ad extremitates sustinebunt, alter fere contra alterum versus,

17. Celebrans ubi ad Altare se converterit, genuflectet;

« tinis non audere se id affirmare, quod nihil habeat ex antiquis Scri-
 « ptoribus, quod id confirmet, nisi quod etiam hodie in Missa solemnī
 « Romani Pontificis, Diaconus communicetur stans omnino, ex veteri
 « ritu. Concludit autem ut in reliquis, ita etiam in hac re similes ab
 « initio Ecclesiae utriusque ritus fuisse. Non utique genuflexos, ut hodie
 « fit, sed stantes communicasse fideles, probat Henricus Valesius in no-
 « tis ad lib. VII. Euseb. cap. 9. Isaacus Habertus ad Pontificale Grae-
 « corum pag. 270. Joannes Thiersius in Gallica dissertatione de Alta-
 « ribus et inter alios Edmundus Martenē tom. I. de antiquis Ecclesiae
 « ritibus cap. IV. art. 7. . . . Servandum plane hodie quod Ecclesia
 « eiusque Hierarchae mandant, Eucharistiam scilicet sumpturos esse qui-
 « dem genuflexos, stantem autem in choro Clerum. Quod ultimum pe-
 « culiari dissertatione numeris omnibus absoluta, quam manu exaratam
 « vidimus, egregie probat, Vir Cl. Basilicae Vaticanae Beneficiarius Do-
 « minicus Pizzus, variisque rationibus ritum a Benedicto XIII. in ipsa
 « Basilica aliquando emendatum propugnat, atque adversariorum effugit
 « cuncta refellit ». Addendum, quod in Missa solemnī Summi Pontificis
 ad Communionem Cardinalium Diaconorum et nobilium laicorum, stant
 omnes, et ipsi etiam Assistentes, exceptis iis tantum qui Eucharistiam
 accipiunt, idque servatur etiam quum diebus statutis nequit Summus Pon-
 tifex canere Missam, et loco eius canit Cardinalis, qui S. Communionem,
 ut supra, administrat.

pixidem supra nodum sinistra accipiet, et dextera unam S. Particulam educet; convertetur ad communicandos, dicet *Ecce Agnus Dei* etc. ter *Domine, non sum dignus* etc. et Diaconum primum Subdiaconum communicabit.

18. Posteaquam Diaconus et Subdiaconus S. Communionem sumpserint, Acolythus primus statim retrahet tobaleam. Diaconus et Subdiaconus consurgent, genuflectent, et Diaconus ad Celebrantis dexteram, sive ad latus Evangelii, et Subdiaconus ad sinistram sive ad latus Epistolae redibunt, ibique dum Communio ministrabitur, stabunt iunctis manibus. Interea Celebrans non movebitur e situ, quo erat.

19. Si mos erit, Diaconus dextera accipiet patenam, non adhibens purificatorium, eamque communionis momento communicandorum mento supponet.

20. Si Diaconus et Subdiaconus de sacra mensa non participaturi sint, post *Indulgentiam* etc. vadent ad latera Celebrantis, ut supra, genuflectent et cum eo convertentur ad communicandos.

21. Si aderunt Sacerdotes, qui S. Eucharistiam accipient, duo clerici huic officio delegati, sument stolas de abaco iisque porrigent ut collo imponant; ipsi autem clerici meminerint illas recipere, quum dicti Sacerdotes post Communionem de Altari descenderint. Si stolarum numerus non satis sit, duo priores Sacerdotes, communionem peracta, sibi stolam detrahent et tradent clericis, hi vero ceteris Sacerdotibus, qui carebunt.

22. Postquam Diaconus et Subdiaconus, sacra Communionem sumpta, in suppedaneum ascenderint ad latera Celebrantis, duo praedicti Acolythes rursus extendent et sustinebunt tobaleam ante communicandos.

23. Duo primi communicandi assurgent, genuflectent, ascendent ad Altare, genicabunt in extremitate anteriori suppedanei et S. Communionem accipient. Dum communicabunt priores duo, praesto erunt alteri duo ad imum Altaris, et ubi duo priores consurrexerint, genuflectent et ascendent ad Altare, ubi flexis genibus sanctam Hostiam accipient. Duo priores ubi assurrexerint, dirimentur ut locum dent secundis ad Altare suc-

cedentibus, et quum devenerint in planum, genuflectent et ad locum suum in chorum redibunt. Dum hanc genuflectionem peragent duo priores, praesto erunt qui tertio loco sunt, qui simul cum duobus qui descenderint genuflectionem exsequentur. Descendentibus secundis iam communicatis, ascendent tertii, iamque aderunt ante Altare quarti qui cum secundis genuflectionem efficient, eademque methodus a reliquis servabitur.

24. Qui communicati fuerint, in chorum redibunt ad locum suum, et reliqui Cleri in choro statim sequentur.

25. Dabitur etiam opera, ut duo clerici vice fungantur illorum qui sustinent intorticia, ut ad divinam mensam accedant, atque ita si numerus postremorum dispar erit, tertii una ascendent ad Altare.

26. Si communicatio administranda esset laicis, fiet id ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii.

27. Posteaquam clerici omnes ad Altare communicati fuerint, Celebrans cum Ministris de Altari descendit quo ordine stabant, fisque addentur a lateribus duo clerici intorticia gestantes, qui geniculabunt in extremitate balaustrii aliquantulum versus presbyterium, ne transitum Celebranti et Ministris prohibeant. Si in balaustrio deesset tobalea extensa, duo Acolythi afferentes illam praecedent Celebrantem et Ministros, eamque sustinebunt ante communicandos, gradum sensim facientes cum Celebrante.

28. Celebrans Communionem fidelibus administrans initium sumet, ut in aliis Missis, a latere Epistolae procedens ad latus Evangelii, quo quum devenerit, redibit illuc quo inceperit et Communionem peraget.

29. Communionem absoluta redibit ad Altare, si ad balaustrium descenderit, secus post Cleri Communionem ad Altare convertetur.

30. Utroque casu Ministri locum non mutabunt, at Diaconus a laeva, Subdiaconus a dextera Celebrantis remanebit.

31. Acolythi, Communionem completa, tobaleam retrahent et super abacum reponent.

32. Si qua superfuerit S. Particula, Celebrans ad Altare

conversus deponet super ipsum pixidem et simul cum Ministris genuflectet, necus genuflexio omittetur. Particulas, quae in pixide superfuerint, Celebrans consummabit.

33. Diaconus patenam, si ante communicandos sustinuerit eam, super corporale reponet.

34. Clerici intorticia gestantes discedent de Altari, reverentes choram postquam genuflexionem ad Altare fecerint.

35. Subdiaconus Calicem palla detegat, ac Celebrans fragmenta de pixide et de patena quoque in calicem excutiet.

36. Caelemonarius a Subdiacono pixidem recipiet cum operculo, postquam Celebrans eam purificaverit, et in abacum referat.

37. Post haec Sacram ritu praestituto peragetur.

38. Non erit abs re notare heic Sacrosancti Concilii Tridentini dispositionem Sess. XXIII. c. XIII. de reformatione « Subdiaconi et Diaconi . . . sciant maxime decere si saltem diebus Dominicis et solemnibus, cum Altari ministraverint, « sacram Communionem perceperint ».

39. Quod ad ritum purificationis communicandorum spectat, quum iam, generatim loquendo, obsoleverit, non innuendus hoc loco videtur: tractabitur suo loco lib. V. cap. XI num. 33. in capite de Communione in Missa pontificali, in quo sermo erit etiam de habitu quo Praesules, si aderunt, S. Communionem debeant percipere.

DE VARIATIONIBUS

QUAE IN MISSAS SOLEMNES FERIALES INCIDUNT.

CAPUT VI.

Missae solemnes feriales celebrantur in Adventu, Quadragesima, quatuor temporibus et Vigiliis. Huiusmodi Missae tenent Cathedralis et Collegiatis. Raro accidit, ut cantandae sint in aliis ecclesiis, in quibus non obligetur officium quotidianum. Variationes inuicem, quae incidere solent, in celebratio-

nem harum Missarum solemnium, quum de reliquo servanda sint, quae cap. IV. huiusce libri de Missis solemnibus tractata sunt.

2. Si Altare, in quo canenda sit Missa ferialis, instructum esset pallio coloris respondentis officio (non feriali, quod celebrabitur) pallium violaceum pro Missa feriali substituetur, idque praestaret fieri sub finem horae Nona.

3. Inter candelabra non ponentur imagines, nec reliquaria, nec vasa florea, sed candelabris tantum, et Cruce Altare exornabitur. (a)

4. Seamaum pro Celebrante, et Ministris praeparatum, quo sedeant, contegetur panno laneo violacei coloris, itaque eiusdem coloris tapetum, si aderit, sternatur super gradus Altaris.

5. In abaco, praeter res pro Missa solemnii indicatas, praeparabitur stola latior a Diacono adhibenda, in Adventu, in Quadragesima, et quatuor temporibus.

6. Si in Missa, praeter Epistolam, una aut plures prophetiae, seu lectiones canendae erunt, praeparabitur legale maius, apud abacum alterumque Missale tegumento violaceo instructum.

7. In sacratio, ubi disponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, pro dalmatica et tunisella, in promptu erunt binae planetae, ab ipsis adhibendae, coloris violacei et ad pectus plicatae. (b).

(a) Diebus ferialibus ardere duae aut quatuor candelae in Altari debent, iuxta dispositionem Caeremonialis Episcop. lib. 2 cap. 12. n. 24.

(b) Quod ad usum planetarum plicatarum attinet operae praefatum est referre textum rubricae de *qualitate paramentorum* tit. XLIX. p. 6, 7. « In diebus vero ieiuniorum (praeterquam in vigiliis Sanctorum) et in Dominicis et feriis Adventus et Quadragesimae ac in vigilia Pentecostes ante Missam (exceptis Dominica *Gaudete*, si eius Missa infra hebdomadam repetatur, et Dominica *Lietare*, Vigilia Nativitatis Domini, Sabbato Sancto in benedictione Cerei et in Missa, ac quatuor temporibus Pentecostes) item in benedictione Candelarum et Processione in die Purificationis Beatae Mariae, et in benedictione Cinerum, ac benedictione Palmarum et Processione, in Cathedralibus et praecipuis Ecclesiis utuntur Planetis plicatis ante pectus; quam planetam Diaconus dimittit etc.

« In minoribus autem Ecclesiis, praedictis diebus ieiuniorum Alba

8. In Missa neque *Gloria* neque *Credo* cantabitur.

9. Clerus in Ohoro et reliqui genuculabunt dum canentur orationes ante Epistolam et aliae post Comunione.

10. Si una aut plures prophetias, seu lectiones etunt canendae, tempore quo cantabitur *Kyrie*, quum Celebrans leget introitum, ab Acolytha aliquo statuatur legile maius in medio presbyterio, et super legili Missale apertum.

11. Dum cantabitur oratio quae praecedit prophetiam, Caeremoniarius irvitabit eius cantorem, eumque adducet ad legile cum debita ad Altare genuflexione et ad chorum reverentiis.

12. Completo a Celebrante orationis canta, Ministri accedent ad eum ut in introitu, et cantor prophetiam vel lectionem cantabit tono pro lectionibus statuto. Cantor Celebrantis manum non osculabitur, qui ritus proprius est tantummodo Episcopi ordinarii.

13. Si ante orationes dicendus esset *ꝫ. Flectamus genua* et alter *ꝫ. Levate*, primus cantabitur a Diacono, omnesque genuflectent excepto Celebrante, alter autem a Subdiacono, et universi assurgent.

14. Si Ministri utentur planetis plicatis, ad ultimam orationem ante Epistolam assurgat primus Acolythus et planetam plicatam detrahet Subdiacono, qui deinde accipiet librum, cantabit Epistolam, manum Celebrantis osculabitur; tum restituto Epistolario, planetam plicatam rursus assumet prope Altare vel prope abacum ac Missale cum cussino vel legili transferet in latus Evangelii.

15. Diaconus, postquam Celebrans inceperit legere Evangelium, de Altari a latere descendet, ut supra dictum est, apud abacum deponet planetam plicatam, induet sibi stolam latiore, accipiet Evangeliarium, et afferet ad Altare, ac perget in suo officio ministrare.

et tantum induti ministrant: Subdiaconus cum manipulo, Diaconus etiam cum stola ab humero sinistro pendente sub dextrum. Quibus de rebus planetis plicatis utentur in Ecclesiis cathedralibus et in reliquis praecipuis, quales existimari possent Collegiatae, Paroeciales, et in quibus officium peragit numerosa Communitas religiosa.

16. Si in Tractu erit *γ. Adiuva nos Deus* etc. Celebrans non genuflectet quum leget illum privatim, sed postquam, lecto Evangelio, ad medium Altaris redierit, genuflectet in extremo suppedaneo cum Ministris a lateribus, cumque eo Clerus in choro omnesque inservientes genua submittent, et a cantoribus versiculus praedictus cantabitur.

17. Hoc versiculo cantato, assurgat Celebrans (et cum eo ceteri omnes) atque incensura in thuribulum imponet pro Evangelio canendo, et Sacrum prosequetur, ut capite praedicto iam declaratum est.

18. Cantores tantum qui cantabunt versiculum *Adiuva nos* etc. stabunt pedibus.

19. Chorus post elevationem non assurgat, sed genibus flexis manebit dum cantabitur *Pax Domini* etc. Acolythi sustinentes intorticia manebunt flexis genibus usquedum absoluta sit Celebrantis Communio.

20. Diaconus quum post Communionem Missale cum cussino seu legili retulerit in latus Epistolae, de Altari a latere descendet; veniet ad abacum et, adiuvante Acolytha, deponet stolam latiore, resumet planetam plicatam et quo loco erat post Celebrantem, redibit.

21. In Quadragesima quum sit oratio *super populum*, ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, Diaconus sinistrorsum conversus ad populum, manens loco suo, iunctis manibus cantabit *Humiliate capita vestra Deo* tono praescripto; deinde rursus ad Altare convertetur; tum Celebrans orationem praedictam recitabit. Curabit Diaconus, quoad fieri potest, ut eandem sequatur vocis modulationem, qua Celebrans *Oremus* cecinerit. Clerus in choro omnesque reliqui genibus flexis stabunt ad praedictam orationem *super populum* ut in praecedentibus.

22. In quibus Vigiliis fit ieiunium (in quibus comprehenduntur vigiliae Apostolorum, S. Laurentii, etc. licet quibusdam in locis ex indulto Summi Pontificis obligatio abstinentiae antiquata sit) Ministri utuntur tunicella et dalmatica violacea, quae tamen non deponentur, ut praescribitur, de planeta plicata, Chorus ad orationes, ad *Sanctus*, ad *Pax Domini*, ut superius docuimus, genuflectet, neque organis sonabitur.

23. Hac regula excipiuntur Vigiliae Nativitatis Domini, Epiphaniae, Resurrectionis et Ascensionis Dominicae, Pentecostes et eius quatuor temporalia, siquidem ritu festivo, non feriatis haec officia celebrantur.

DE MISSA SOLEMNI
ANTE SS. SACRAMENTUM EXPOSITUM

CAPUT VII.

1. **M**aximopere commendandus est patriarchalium Urbis ecclesiarum usus, in quibus Missa solémnis ante SS. Sacramentum expositum nunquam celebratur, exceptis tantum diebus octavae Corporis Domini, siquidem illis diebus expositio a rubricis praescribitur et pars est quaedam officii.

2. Si qua de causa, ab ordinario Episcopo habita legitima, cantanda esset Missa ad Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, sequentes canones servabuntur.

3. In sacrario praepraeparabuntur super abaco ea omnia, quae Missae solémni opus sunt. Si post Missam fiet processio, aut dabitur benedictio SS. Sacramenti, praeparabitur respective quidquid ad rem spectat, ut demonstrabitur in eo capite, quo de quadraginta horarum expositione tractabitur.

4. In Altari quo expositum erit SS. Sacramentum locus esse non debet thecis cum Reliquiis, neque stivis aut imaginibus Sanctorum inter candelabra ad Altaris ornatum. Ante Missam statuetur in eo legile seu cussinus cum Missali, tabellae secretarum, vulgo appellatae charte gloriae, et Crux quoque cum imagine Crucifixi, si mos erit, iuxta Constitutionem Benedicti XIV, die sexta Julii 1749. Caveatur ne Crux, quam adifiximus, locetur supra baldachinum seu thronum in quo expositum sit SS. Sacramentum, nec sit ea amplitudine ut cooperiat ostensorium. Mensa Altaris vacua sit candelabris, cornucopiis, vasis floreis, et similibus, fieri enim posset, ut horum huiusmodi

impedimento, Altaris thurificatio non posset peragi, ut decet, nec corporale explicari super Altare, vel etiam ut decideret cera liquefacta super Altare ipsum, super corporale, et super ministrantes ad Altare.

5. Quum expositum in Altari erit SS. Sacramentum, pallium albi coloris semper ponendum est, quamvis colorem diversum Missa requirat.

6. Quod autem ad Caeremonias in huiusmodi Missa exsequendas, quidam generales statuentur canones, qui etsi repetiti in operis processu, poterunt tamen conducere ad documenta ipsa facilius exsequenda. Ac *primo*: tempore Missae genuflexio peragetur uno tantum genu, excepto accessu solummodo ad Altare, et recessu ab ipso, in quibus utroque genu ab omnibus genuflexio fiet, nec solum a Celebrante et Ministris, verum etiam ab alio quocumque qui chorum petat vel ab ipso discedat. *Secundo*: omittentur omnes ad chorum reverentiae, excepto Diacono quum thurificabit illum, illa enim reverentia veluti invitatio ad thurificationem existimanda est. *Tertio*: Ministri dantes aut accipientes aliquid a Celebrante oscula usitata omittent: excipiuntur autem Subdiaconus, qui post Epistolam manum Celebrantis osculabitur, Diaconus qui osculari debet Celebrantis manum post acceptam benedictionem pro canendo Evangelio, quod etiam faciet tradens Celebranti patenam et Calicem in offertorio ac patenam sub finem Orationis Dominicae.

7. Itaque delegamus lectores ad caeremonias Missae solennis, descriptas cap. IV. cum exceptionibus seu declarationibus quae sequuntur.

8. Clerus Ministri, et Celebrans procedent ad Altare ordine ibi notato. Acolythi progressi ante Altare genuflexionem facient utroque genu, assurgent et recedent ad latera conversi non ad invicem, sed ad Altare ubi expectabunt Celebrantem cum sacris Ministris.

9. Ceteri de Clero qui sequentur Acolythos, genuflectent utroque genu in medio presbyterio et ad locum vadent quisque suum, quin faciant sibi mutuam reverentiam.

10. Ministri cum Celebrante quum devenerint in conspe-

otum, SS. Sacramenti caput detegent et biretum manu sustinebunt usque in aditum chori, ibique Ministri biretum suum dabunt. Caeremoniario, Celebrans Diacono qui Caeremoniario tradet: progredientur ante Altare simulque cum Acolythis ante infimum gradum genuflexionem utroque genu conficiant.

11. Si Clerus in choro aderit, Acolythis exsequentur quod traditum est pro Missis solemnibus cap. IV. num. 22.

12. Genuflexione facta, Celebrans et Ministri assurgent ac sine alia genuflexione aut reverentia inchoabitur Missa.

13. Confessione peracta, sine genuflexione ascendent ad Altare, et in suppedaneo genuflexionem uno genu facient, atque ita deinceps, ut iam paullo ante monuimus. Ministri genuflectent, iunctis manibus, non vero eas imponentes Altari. Unus Celebrans genuflexionem efficiens, manus Altari imponet.

14. Postquam Celebrans dixerit orationem *Oramus te, Domine* etc. Altare osculabitur; et una cum Ministris genuflexionem iterabit; tum simul recedent versus cornu Evangelii.

15. Thuriferarius, facta genuflexione uno tantum genu, ascendet ad Altare, et Diaconus incensum Celebranti ministrabit singulis.

16. Celebrans incensum in thuribulum iniiciet cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione.

17. Thure iuncto et benedicto, thuriferarius relinquet thuribulum Diacono vel Caeremoniario, ac recepta navicula ad locum suum recedet, faciens genuflexionem.

18. Celebrans cum Ministris descendent in gradum secundum, ac ne tergum vertant ad Sacramentum, Celebrans cum Subdiacono descendent tergum aliquantulum convertentes versus latus Evangelii, Diaconus autem versus cornu Epistolae et in anteriori extremitate suppedanei geniculabunt.

19. Diaconus tradet thuribulum Celebranti qui, facta profunda ad SS. Sacramentum inclinatione, thurificabit illud triplici ductu. Ministri planetam Celebrantis ex parte posteriori attollent. Postea consurgent, suppedaneum conscendent et facta genuflexione, Altaris thurificationem ritu consueto persequentur. Si in Altari aderit Crux cum Crucifixo omittetur eius thurificatio.

20. Completa thurificatione, Celebrans descendet super gradum secundum, vel etiam in planum si gradus erunt angusti neque uno plures, et faciem vertet ad populum sive ad presbyterium, et a Diacono, qui stabit adversus eum, thurificabitur. Celebrans de Altari descendens, ne tergum vertat ad Sacramentum, convertetur super dexteram suam.

21. Idem postquam thurificatus erit, ascendet cum Ministris ad Altare in latus Epistolae, leget introitum et recitabit *Kyrie*.

22. Post cantatum *Kyrie*, Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis, venient alter post tergum alterius ad Altare ibique genuflectent. Celebrans intonabit *Gloria in excelsis*, quo intonato, Ministri tantum genuflectent, ascendent in suppedaneum ad latera Celebrantis et cum ipso recitabunt *Gloria*. Hoc hymno recitato, Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem, descendent a latere de Altari et considebunt in scamno, capite nudato.

23. Cantu hymni *Gloria* absoluto, Celebrans cum Ministris assurgent de scamno, redibunt ad Altare, genuflectent in infimo gradu, ad Altare ascendent et sine alia genuflexione stabunt alter post alterum. Celebrans, conscenso suppedaneo, osculabitur Altare et genuflectet, iterumque efficiet genuflexionem et convertetur ad populum humeris conversis ad latus Evangelii et canet *Dominus vobiscum*. Conversus iterum ad medium Altare genuflectet cum Ministris, et iis sequentibus transibit ad latus Epistolae orationesque cantabit.

24. Subdiaconus ritu solito cantabit Epistolam, post quam osculabitur manum Celebrantis ac Missale cum cussino vel le-gili transferet in cornu Evangelii.

25. Celebrans redibit ad medium Altaris, genuflectet, dicet *Munda cor meum* etc. genuflexionem iterabit et perget ad Evangelium legendum.

26. Diaconus librum afferet ad Altare ritu praescripto, et genuflectet in gradu infimo antequam ascendat ad Altare deinde etiam in suppedaneo, statim ac conscenderit et librum super Altare imponet.

27. Celebrans, Evangelio perlecto, non movebitur loco suo,

sed versus medium Altare conversus iniiciet incensum in thuribulum cum benedictione usitata. Deinde Diaconus, Celebrans et Subdiaconus venient ad medium Altaris ac genuflectent. Diaconus genua submittet in extremo suppedaneo et dicet *Munda cor Meum*, Subdiaconus autem in planum descendet.

28. Diaconus postquam recitaverit *Munda cor meum* assurgat, accipiet librum, geniculabit ante Celebrantem, accipiet ab eo benedictionem eiusque manum osculabitur. Diaconus assurgat et una cum Celebrante genuflectet. Celebrans vadet ad latus Epistolae ac Diaconus quum descenderit in planum ante Altare, genuflectet cum Subdiacono cum Acolythis et thuriferario, quibuscum perget ad canendum Evangelium ut in aliis Missis.

29. Subdiaconus post Evangelium cantatum afferet librum osculandum Celebranti sine ulla genuflexione. Postquam Celebrans librum osculatus erit, Subdiaconus eum claudet et conversus super dexteram suam ne tergum vertat ad Sacramentum, descendet in planum et genuflectet. Diaconus Celebrantem, ut in aliis Missis, adolebit.

30. Thurificato Celebrante, venient Ministri cum ipso unus post alium ad medium Altaris et genuflectent. Celebrans intonabit *Credo*, quo intonato, Ministri tantum genuflexionem facient, ascendent ad latera Celebrantis simulque cum eo recitabunt Symbolum. Quo recitato iterabunt genuflexionem, descendunt a latere de Altari et pergunt sessum capite nudato.

31. Diaconus post *Incarnatus* bursam cum corporali afferet ad Altare, inclinationem faciet ad Celebrantem tantum, genuflectet in infimo gradu, ascendet ad Altare, iterabit genuflexionem, explicabit corporale in medio, rursus genuflectet in suppedaneo ac descendens a latere de Altari redibit ad scamnum et sedebit.

32. Sub finem *Credo* Celebrans cum Ministris procedent ad Altare, genuflectent in plano, ascendent et sine alia genuflexione consistent alter post alterum. Celebrans osculabitur Altare, genuflectet, recedet versus cornu Evangelii, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus convertetur ad Altare, iterabit ge-

nufflexionem, cantabit *Oremus* et leget offertorium. Quum Celebrans cecinerit *Oremus*, Ministri genuflectent, Diaconus ascendet ad dexteram Celebrantis et Subdiaconus vadet ad accipiendum calicem in abaco paratum.

33. Subdiaconus priusquam ascendat a latere ad Altare, genuflectet. Diaconus, ut superius notatum est, patenam et calicem porriget Celebranti cum osculis, at Subdiaconus non osculabitur ampullas. Deinde, accepta patena, genuflectet in suppedaneo, descendet in planum, ibique rursus genuflectet. Notandum autem quod non est ipsi genuflectendum, quum Celebrans thurificabit SS. Sacramentum.

34. Celebrans imponet incensum in thuribulum eodem modo ac supra, dicet orationem *Per intercessionem* etc. et benedicet incensum. Postea sine ulla genuflectione incensabit oblata dicens *Incensum istud* etc. Diaconus non amovebit Calicem de medio Altaris. Celebrans cum Diacono descendet in secundum gradum, ut iam dictum est, et in extremo suppedaneo genuculabunt, et a Celebrante dicente *Dirigatur, Domine* etc. SS. Sacramentum thurificabitur, dum interea Diaconus planetam Celebrantis elatam sustinebit: tum peragetur thurificatio Altaris, ut in aliis Missis, et a Diacono Celebrans thurificabitur extra latus Epistolae, ut ad Introitum monuimus.

35. Posteaquam Celebrans a Diacono thurificatus erit, se illi offerent duo Acolythi, qui manuum ablutionem ei ministrabunt eodem loco quo incensatus erit. Postea redibit ad medium Altaris, genuflectet et Sacrum persequetur ad orationem *Suscipe, Sancta Trinitas* etc.

36. Diaconus post thurificationem Celebrantis, accedet ad chorum et adolebit ipsum ritu usitato, deinde etiam Subdiaconum, qui aliquantulum recedet de medio Altari, genuflectens prius et postea. Diaconus idem thuribulum tradet thuriferario, ascendet super gradum secundum, genuflectet, recedet paullum de medio, thurificationem accipiet ac reversus in medium genuflectet.

37. Celebrans post recitatam orationem supradictam, osculabitur Altare, genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobi-*

scum, dicet *Orate fratres* et non completo circulo, convertetur iterum ad Altare, genuflexionem iterabit et ritibus usitatis Sacrum persequetur.

38. Diaconus priusquam ascendat ad Altare recitaturus *Sanctus* itemque Subdiaconus genuflexionem efficient et ad locum suum reversi genuflexionem iterabunt.

39. Ad *Sanctus* Acolythi afferent intorticia, genuflexionem in accessu utroque genu peragent, consurgunt, reverentiam mutuam omittent, genieulabunt, post elevationem autem assurgent, iterabunt genuflexionem, ut supra, et in sacrarium redibunt.

40. Post *Sanctus* usque ad totam Communionem nulla occurrit variatio. Ministri genuflexiones peragent a lateribus Celebrantis, praeterquam ad illa verba *Dimitte nobis* etc. in oratione dominica.

41. Celebrans post sumptionem non movebitur de medio Altari, eodem loco accipiet purificationem et ablutionem paululum conversus ad Subdiaconum.

42. Diaconus transferet Missale et Subdiaconus accedet ad contegendum calicem, genuflexionem faciens in medio. Diaconus collocato Missali in cornu Epistolae sine genuflexione, descendet in gradum superiorem.

43. Celebrans postquam Calicem tradiderit Subdiacono, genuflectet, transibit ad latus Epistolae ac leget *✠ Communio*. Subdiaconus ubi composuerit calicem cum ceteris rebus, genuflectet in suppedaneo, accipiet calicem, descendet de Altari, genuflexionem in medio iterabit, deponet calicem in abaco ac redibit ad locum suum post Diaconum, nullam aliam faciens genuflexionem.

44. Celebrans postquam legerit *✠ Communio*, sequente Diacono, redibit ad medium Altare et cum illo genuflectet; deinde Altare osculabitur, iterabit genuflexionem, convertetur ad populum, ut supra descripsimus, et cantabit *Dominus vobiscum*.

45. Idem convertetur ad Altare, genuflectet cum Diacono cumque Subdiacono quoque, si is redierit ad locum suum, veniet ad Missale et orationes cantabit.

46. Post orationes Celebrans cum Ministris redibunt in me-

dium ac genuflectent. Celebrans osculabitur Altare, iterabit genuflexionem, convertetur, ut supra, ad populum et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus faciet genuflexionem, convertetur ad populum, eodem modo ac Celebrans et canet *Ite Missa est*; quo cantu peracto, Celebrans et Ministri rursus genuflectent.

47. Celebrans dicet orationem *Placeat* ac Ministri ascendent in gradum superiorem, ut adgeniculati in extremo suppedaneo benedictionem accipiant.

48. Posteaquam Celebrans recitaverit orationem *Placeat* etc. osculabitur Altare et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus* et pro inclinatione capitis genuflexionem efficiet; tum conversus ad populum, eodem modo ac dictum est ad *Dominus vobiscum*, benedictionem impertietur, et nec circumlucens neque iterans genuflexionem convertetur ad latus Evangelii, dicet *Dominus vobiscum*, deinde signans Altare et seipsum dicet *Initium sancti Evangelii* etc. Altare autem signabit; quia quum SS. Sacramentum non in mensa sed extra ipsam expositum sit, nempe in throno, non videtur in tali circumstantia habere locum id quod praescribit rubrica Missalis et Caeremoniale Episcoporum pro feria V. in Coena Domini: in fine dicens *Verbum caro factum est* genuflectet versus Sacramentum.

49. Sacro peracto, Ministri adiungentur Celebranti in suppedaneo et genuflectent. Si Clerus discessurus de choro sit, remanebunt ibi donec eis innuetur a Caeremoniario. Si Clerus in choro remanebit, descendet de Altari, genuflexionem utroque genu in plano exsequentur et proficiscentes in sacrarium revertentur. Diaconus et Subdiaconus biretam accipient a Caeremoniario, Celebrans a Diacono, et caput cooperient quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

50. Si post Missam fieret Processio, aut impertienda esset benedictio SS. Sacramenti, servabuntur ea quae praescripta sunt relativis capitibus, videlicet in primo casu cap. XIV. §. 22. lib. I. in altero, §. 11. eiusdem capituli et libri, et inferius cap. XI. num. 81. et seqq. et cap. XXXIX. huius libri.

DE ASPERSIONE AQUAE BENEDICTAE
IN UNAQUAQUE DOMINICA

CAPUT VIII.

1. **O**mnibus diebus Dominicis praemittenda Missae solenni est aspersio aquae benedictae super Clerum et populum, quae tunc solum omittitur quum Episcopus Missam pontificalem sit celebraturus.

2. Ad hunc ritum peragendum, qui praescribitur unicuique ecclesiae, opus est huc revocare quae tradita sunt cap. IV. §. 5. et seq. huius libri de rebus praeparandis in Missa solenni. Planeta Celebrantis et manipuli disponentur in scamno quo utetur Celebrans ipse, ibique erit in promptu liberculus etiam precum et orationum a Celebrante canendarum, et in sacrario praeparabitur ad Celebrantis usum pluviale eiusdem coloris qui praescribitur pro reliquis paramentis.

3. Aqua benedicta, qua aspergendus erit Clerus et populus, eodem mane benedicenda est ab ipso Celebrante vel ab alio Sacerdote ut rubrica Missalis praescribit. Quocirca si benedictio peragetur a Celebrante, in sacrario super mensula seu parvo abaco, cooperto alba tobalea, praeparabitur vas decens cum aqua benedicenda, pelvicula cum sale, manutergium sive sudariolum ad usum Celebrantis, vasculum vacuum pro aqua sancta cum aspergillo, Missale vel Rituale adhibendum a Celebrante in benedictione, itemque pannus seu manutergium lineum, cuius usus deinceps declarabitur.

4. Quod spectat ad paramenta a Celebrante et Ministris induenda, servabuntur ea quae superius descripta sunt cap. IV. num. 14. Notandum autem quod Celebrans sibi induta stola non vestiri debet pluviali, ac Ministri si utentur planetis plicatis (quod usuvenit in Dominicis Adventus, excepta tertia, et Quadragesimae, excepta quarta) sibi eas induent post aquae benedictionem.

5. Quum Celebrans paratus erit stola et Ministri suis paramentis sine manipulo, accedent simul ad abacum, in quo parata sit aqua benedicenda. Acolythus aliquis, vel thuriferarius accipiet Missale et sustinebit ipsum apertum Celebranti stans a sinistris eius, et Celebrans iunctis manibus et submissa voce ex illo leget orationes atque exorcismos ibi notatos. Nihil monendum occurrit de ritu benedictionis, quum nulla inveniatur difficultas in executione illius.

6. Diaconus Celebranti obiiciet pelliculam cum sale, quum tribus vicibus illum in modum crucis in aquam immersurus erit, ad illa verba *In nomine Patris* etc. deinde cum osculis consuetis offeret ei manutergium, quo manum absterget.

7. Post benedictionem thuriferarius Missale claudet et in abaco deponet.

8. Celebrans et Ministri simul redibunt ad mensam, apud quam paramenta sacra sibi induerint; Celebrans induetur pluvioli et Ministri in Dominicis supradictis vestientur planetis plicatis.

9. Interea thuriferarius accipiet aliquantum aquae benedictae in vasculo, quod exterget panno seu manutergio praeparato, iniiciet aspergillum in illud et utrumque manu dextera ante pectus sustinebit.

10. Signo dato e sacrario proficiscendi ad Altare maximum procedent ordine notato capite praedicto num. 17. et 18. excepto quod thuriferarius praebit binis Acolythis candelabra gestantibus ac deferet vasculum aquae benedictae, ut supra diximus, et Celebrans incedet medius inter Ministros, qui fimbrias pluviolis eius sustinebunt.

11. Ad fores sacrarii nec Celebrans nec Ministri neque Clerus, si aderit, accipiet aquam benedictam.

12. Quod ad accessum ad Altare, observabitur quod ibidem traditum est num. 21. et 22.

13. Ad Altare ubi ventum erit, thuriferarius cum vasculo aquae benedictae subsistet ante Altare prope latus Epistolae ita ut adstet Diacono dextrorsum; Acolythis post factam genuflexionem cum Ministris, accedent ad abacum, ibique depositis can-

delabris, geniculabunt; Celebrans cum Ministris exsequuti respective reverentiam aut genuflexionem, in infimo gradu ante Altare in genua procumbent. Idque observabitur etiam tempore paschali.

14. Quum omnes, ut diximus, adgeniculati erunt, Diaconus a thuriferario aspergillum aqua sancta perfusum accipiet et cum osculis usitatis tradet Celebranti. Advertat illud Diaconus, quod aspergillum accipiendum est supra medietatem manubrii, ut Celebrans illud possit in extremitate accipere manubrii ipsius.

15. Celebrans, aspensorio accepto, intonabit antiphonam *Asperges me* vel *Vidi aquam*, quam cantando chorus prosequetur cum primo versu psalmi *Miserere* vel alterius psalmi *Confitemini* cum *γ. Gloria Patri* et cum repetitione antiphonae.

16. In duabus Dominicis Passionis et Palmarum omittetur *Gloria Patri* et post versiculum psalmi antiphona immediate repetetur.

17. Celebrans, intonata antiphona, asperget Altare in medio, tum versus cornu Evangelii, postea Epistolae; asperget seipsum signans frontem suam aspensorio; deinde assurgit et asperget prius Diaconum postea Subdiaconum, qui aspersionem accipient inclinati, et post aspersionem assurgent, cumque ipsis Clerus et reliqui omnes qui adgeniculati erant, consurgent.

18. Celebrans aspensorium Diacono, hic clerico vasculum ferenti, restituet. Celebrans reverebitur Crucem, Ministri autem itemque thuriferarius seu clericus praedictus ferens vasculum, qui semper adstabit Diacono, genuflectent.

19. Procedent simul ad chorum, videlicet Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes, et clericus aquam benedictam afferens a dextris Diaconi. Quum devenerint ante latus illud chori in quo sedebit dignior seu ex parte Evangelii sive Epistolae, reverentiam facient ad chorum, ac Diaconus aspensorium acceptum a thuriferario seu clerico, tradet Celebranti.

20. Si Clerus in choro praesens numerosus non sit, poterit Celebrans aspergere singulos; sin autem valde frequens, aspersionem peraget in medio, deinde ad sinistram, postremo ad

dexteram suam. Iterata reverentia Celebrans cum Ministris transibit in latus oppositum et aspersionem ut superius, conficiet.

21. Notandum, quod Canonici in sua ecclesia aspergendi singuli sunt cum inclinatione ante et post aspersionem: aspersis Canonicis, aspergentur sine inclinatione Beneficarii seu Mansionarii singuli, tum coniunctim reliqui quomodo supra dictum est.

22. Clero in choro asperso, meminerit Celebrans aspergere clericos apud Altare sive ad abacum stantes, ultimo loco populum asperget.

23. Quod ad laicorum aspersionem attinet, servabitur cuiusque ecclesiae consuetudo, videlicet aut Celebrans cum Ministris per ecclesiam incedens asperget iugiter populum dextrorsum et sinistrorsum, aut se sistet ad balastrium seu cancellos presbyterii, et adstantes in medio, a dextris et sinistris suis asperget.

24. Si chorus situs fuerit post Altare, Celebrans cum Ministris iturus ad chorum transibit e latere Epistolae, rediturus autem ad Altare transibit per latus Evangelii.

25. Unusquisque de Clero aspersionem accipiet capite inclinato et nudato etiam pileolo iunctisque manibus.

26. Celebrans aspersionem exsequens, submissa voce recitabit antiphonam *Asperges* cum psalmo *Miserere* prout Missalis rubrica praescribit. Id ipsum faciendum esset relate ad psalmum *Confitemini* si memoria teneret. Cantores autem primum unum psalmorum praedictorum versum cantabunt.

27. Populi aspersione peracta, aspersorium Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario reddet seu clerico, qui vasculum cum aspersorio super abaco relinquet.

28. Celebrans et Ministri ante Altare reversi et facta respective reverentia aut genuflexione, manebunt ibi stantes. Caeremoniarius Diacono tradet precum et orationum librum, quem Ministri ante Celebrantem sustinebunt.

29. Completo antiphonae cantu, Celebrans versiculos et orationem tono feriali cantabit.

30. Interea praesto erunt apud scamnum Celebrantis Acolythi, ut manipulos induant Ministris.

31. Post orationem Diaconus restituet librum Caremoniaro, qui reponet eum in abaco, et Celebrans cum Ministris facta seu reverentia seu genuflexione ante Altare, ad scamnum recedent.

32. Clerus hoc tempore considet; thuriferarius autem curabit, ut principio Missae in promptu sit thuribulum cum igne.

33. Celebrans apud scamnum deponet pluviale et a Caeremoniaro induetur manipulo et planeta: duo etiam Ministri ad scamnum quum venerint, sibi imponent brachio sinistro manipulum, quem ipsis praesentabunt Acolythy.

34. Post haec consurget Clerus, et Celebrans cum Ministris facta ad Clerum reverentia, venient ante Altare et Missae cantatae initium fiet.

35. Advertendum est, quod aspersio aquae benedictae peragenda a Celebrante est, neque alii Sacerdoti hac in re licet vice fungi Celebrantis.

36. Minime decet Celebrantem deponere pluviale et indui planeta ante Altare, non apud scamnum, quum proprium Episcopi sit ante Altare sacris vestibus indui: amplius autem dedeceret praeparari planetam super Altare, ut inde illam Celebrans sibi imponeret.

37. Non erit abs re illud etiam de aquae benedictione monere, quod non oportet sal benedicere singulis vicibus, quum possit sal iam pridem benedictum et ad hanc rem custoditum adhiberi.

38. Si cantanda esset Missa apud Altare in quo expositum esset SS. Sacramentum, aspersio aquae benedictae in Dominicis omittetur.

39. Quibus in ecclesiis paroecialibus aderit fons baptismalis, in Dominicis Paschae et Pentecostes, praedicta aspersio peragetur ope aquae pridie in fonte benedictae, et inde extractae priusquam Olea Sancta infundantur.

40. Tempore paschali adiungetur *Alleluia* ad *†. Ostende nobis, Domine* etc. quemadmodum rubrica Missalis praescribit.

DE VESPERIS, MATUTINO ET LAUDIBUS
PRO DEFUNCTIS

CAPUT IX.

1. Solemnis celebratio officii pro defunctis fere semel in annum incidit, videlicet die secunda Novembris, qua fit mortuorum omnium commemoratio. Sane Vesperae pro defunctis canendae essent post alteras Vesperas omnium Sanctorum, et postridie mane post Laudes officii, quod fit in die, Matutinum et Laudes pro defunctis essent cantandae iuxta rubricam Breviarii. Nihilominus si post Vesperas defunctorum, caneretur etiam Matutinum cum Laudibus, id fieret ex institutionibus Caeremonialis Episcoporum, et dici potest maiori commoditati et satisfactioni statutum esse fidelium, quibus die festivo vacat officio pro defunctis interesse.

Quae sint praeparanda

2. Altare ad Vesperas exornabitur candelabris nobilibus et Cruce simili propter solemnitatem; id modo notandum quod nec Reliquiaria nec vasa florea inter candelabra ponenda sunt, quoniam ornamenta haec pugnarent cum mortuorum funebri officio, quod statim post festivum celebratur. Id autem intelligatur, quum huiusmodi ornamenta removeri possint commode; quod quum fieri possit, amovebuntur quum mutabitur pallium, ut mox describetur.

3. Statuetur ad Altare pallium nigrum superque illo alterum album, ac si bina pallia aptari simul non possent, in promptu habebitur in sacrario alterum nigrum albo sustituum.

4. Deberent etiam in promptu esse candelae ex cera communi pro candelabris Altaris, et tapetum violaceum substituum alteri nobili, quo strati erunt gradus Altaris.

5. Seorsim aderit legile nudum ponendum in medio choro ad canendas lectiones.

6. Si Celebrans erit ad scamnum prope latus Epistolae, aut ad primum chori subselium, praeparabitur apparatus e panno violaceo substituendus apparatus festivo.

7. Breviarium quoque praeparabitur pro ebdomadario, cum tegumento e serico nigro.

8. In sacrario, praeter ~~pluviale~~ albi coloris et reliqua omnia, quae opus sunt vesperis festivis omnium Sanctorum, in promptu erit pluviale nigrum, aut saltem stola nigra pro ebdomadario.

9. Pro officio ~~canendo defunctorum~~ a Caeremoniali non praescribitur ut erigatur tumulus in media ecclesia sive in choro, siquidem absolutio tumuli exsequenda est postridie post Missam solemnem, quapropter si praescriptae regulae servandae sunt, tumulus vel castrum doloris pro Missa tantum solemniter statuendum est.

In functione

10. Quum in vesperis cantabitur *Benedicamus Domino*, aderit apud Altare ~~chori Aedituus~~ sive Sacrista cum Clericis sacrario inservientibus, vel alii huic rei delegati, ad mutandum Altaris ornatum.

11. Removebitur pallium album et substituetur nigrum; auferentur Reliquiaria, et vasa florea, si aderunt, inter candelabra; amovebitur tapetum nobile et surrogabitur alterum coloris violacei, quod contegat tantum Altaris suppedaneum, detrahentur e candelabris candelae e cera alba et imponentur aliae e cera communi; item auferentur ornamenta festiva e scamno sive sedili Celebrantis, et alia consentanea substituentur coloris violacei; denique removebitur pannus albi coloris e legili Celebrantis, si in scamno sedebit, cum Breviario eiusdem coloris, ac legile nudum relinquetur, super quo ponetur Breviarium cum tegumento nigro.

12. Oportet ut mutationes istae ordinatim fiant et sollicite.

13. Interea post cantatum *Benedicamus Domino* (cui tamen Celebrans non adiiciet *ŷ. Fidelium animae* etc.) Acolythi

candelabra ferentes et pluvialistae per breviorē redibunt in sacrarium, ubi deponent candelabra et pluvialia alba et in chorum ad locum suum revertentur.

14. Clericus quispiam, quum cantabitur praedictus versiculus, accipiet e sacrario pluviale nigrum, vel saltem stolam nigram, deferet in chorum et in promptu sustinebit eam in commodum Celebrantis.

15. Post cantatum praedictum versiculum, Celebrans, profectis Acolythis et pluvialistis, adiuvante Caeremoniario demittet pluviale albi coloris, quod statim a clerico aliquo referetur in sacrarium, atque induetur pluviali nigro, vel stola nigra supra superpelliceum, ac paullum recedet, ut locum det clericis scamnum exuendi apparatu festivo et alium substituendi congruentem cum qualitate officii.

16. Quum omnia disposita fuerint ad inchoandum officium, chorus cantorum ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, incipiet vesperas canendo antiphonam *Placebo Domino* etc. qua absoluta, iidem cantores intonabunt psalmum *Dilexi* etc. itemque reliquas antiphonas reliquosque psalmos.

17. Antiphonae canentur ritu duplici, neque a Celebrante intonabuntur neque ab aliis de choro.

18. Intonato psalmo *Dilexi*, Celebrans et chorus considebit, usque ad intonationem cantici *Magnificat*, ad quam consurgent omnes capite nudato.

19. Post cantatum *ŷ. Requiem aeternam* etc. *Et tua perpetua* etc. considebit Clerus, et a cantorum choro repetetur canendo antiphona cantici eiusdem.

20. Completo antiphonae cantu, consurget Celebrans cum Clero et procumbent in genua; Celebrans autem cantabit preces *Pater noster* etc. Dicens *Dominus vobiscum* Celebrans asurget ac tono feriali cantabit orationem *Fidelium Deus* etc. cum conclusione *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc. Idem Celebrans deinde adiciet *ŷ. Requiem aeternam* etc. cantores autem cantabunt alterum *ŷ. Requiescant in pace* *ŷ. Amen*; atque ita fiet Vesperarum finis.

21. Ad preces et orationem non assistent Acolythis cande-

labra gestantes, quoniam Caeremoniale Episcoporum nequaquam hoc praescribit pro ebdomadario, sed tantummodo pro Episcopo quum aderit in primo chori stallo.

22. Vesperis pro defunctis completis, si ecclesia fuerit cathedralis aut collegiata, vel si Clerus ipsius tenebitur peragere officium, Celebrans adiutus a Caeremoniario deponet pluviale vel stolam nigram, atque immediate recitabitur vel canetur Completorium.

23. Si post Completorium cantabitur Matutinum et Laudes pro defunctis, sub finem illius ab aliquo clerico ponetur in medio choro legile maioris formæ nudum cum Breviario ad canendas lectiones.

24. Recitato Completorio, Celebrans redibit apud abacum, ibique a Caeremoniario rursus induetur pluviali, aut stola nigra. Celebrans et Clerus in choro considunt brevi tempore.

25. Ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, duo cantores superpelliceo induti procedent in medium chorum ad legile, ac genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum exsequentur.

26. Celebrans statim assurgat et Clerus, duo cantores autem canere incipient invitorium *Regem cui omnia vivunt etc.* Clerus respondebit, et cantores pergent cantare invitorium.

27. Completo invitorii cantu, duo cantores iteratis reverentiis ad Altare et ad chorum, redibunt ad locum suum.

28. Cantorum chorus incipiet statim canere antiphonam ante primum nocturnum, eaque completa primum psalmum intonabit.

29. Anthiphonae tam Matutini quam Laudum non intonabuntur a Celebrante neque a choro, ut fit in aliis Matutinis solemnibus.

30. Intonato a cantorum choro primo psalmo primi nocturni, Celebrans et Clerus considunt.

31. Post cantatum primum psalmum primi nocturni, Cantores repetent canendo primam antiphonam, post ipsam cantabunt antiphonam secundam et secundum psalmum intonabunt,

atque ita facient quod ad tertiam antiphonam ac tertium psal-
mum spectat.

32. Repetita tertia antiphona tertii psalmi, cantores iidem
cantabunt versiculom, post quem assurgat Celebrans et Clerus
ac totum secreto recitabitur *Pater noster*.

33. Hoc tempore Caeremoniarius chori invitabit eum qui
canturus sit primam lectionem, et simul procedent in medium
chorum ad legile praeparatum, et peracta ad Altare seu genu-
flexione seu reverentia, iuxta dignitatem illius qui primam lec-
tionem cantabit, deinde reverentia ad chorum, ibi consistent.

34. Postquam chorus recitaverit *Pater noster* et sederit
Celebrans et Clerus, is qui primam lectionem canere debet,
cantabit eam tono praestituto; ubi autem canere ipsam desierit,
iterabit cum Caeremoniario genuflexionem seu reverentiam ad
Altare, ac reverentiam ad chorum, redibit ad locum suum, ubi
salutato Caeremoniario comitante, considerit cum reliquis.

35. Interea a cantoribus primum responsorium post pri-
mam lectionem cantabitur.

36. Sub finem primi responsorii cantati, Caeremoniarius
chori invitabit cantorem alterius lectionis, et eadem methodus
servabitur ac in prima, videlicet incipietur cantus secundae lec-
tionis post cantatum primum responsorium: atque ita deinceps
tertia lectio.

37. Cantato responsorio tertio statim cantorum chorus in-
tonabit, et canet primam antiphonam secundi nocturni, eademque
methodo ac supra, secundum et tertium nocturnum cantabitur.

38. Nonam lectionem non canet Celebrans sed aliquis se-
niorum ad legile in medio chori, et Clerus in choro non assurgat.

39. Quum cantabitur nonum responsorium, unus e clericis
amovebit a medio choro legile maius cum Breviario, quo usi
fuerint ad canendum invitatorium et lectiones.

40. Cantores nonum responsorium cantabunt *Libera me
Domine, de morte aeterna* etc. et post illud intonabunt et can-
nent primam antiphonam Laudum, ad cuius intonationem nec
Celebrans neque chorus assurgat.

41. Laudes canentur ut *Vesperae*; ad versiculum ante *Be-*

nedictus et ad intonationem antiphonae eiusdem cantici, nec Celebrans assurget neque chorus; sed utique quum incipietur canticum illud.

42. Post cantatum *Benedictus* cum toto versiculo *Requiem aeternam* etc. Celebrans et chorus considerebunt usquedum cantorum chorus repetiverit canendo antiphonam cantici eiusdem.

43. Cantata antiphona, ut supra, Celebrans et chorus procumbent in genua. Celebrans cantabit *Pater noster* et versiculos qui sequuntur, assurget dicens *Dominus vobiscum* et stans cantabit orationem *Fidelium* cum conclusione, ut in *Vesperis*. Chorus tamen, dum cantabitur oratio, genibus flexis manebit.

44. Quum cantatus fuerit a Celebrante *✕. Requiem aeternam* etc. et a cantoribus alter *Requiescant in pace. R. Amen*, chorus consurget, atque ordine usitato redibit in sacrarium. Celebrans comitatus a Caeremoniario, ultimo loco incedet.

45. Nisi recitabitur Completorium, post *Vesperas* pro defunctis, brevi interposita mora a Celebrante et Clero, considerando paulisper donec positum erit in medio choro legile, incipietur immediate *Matutinum*, ut supra.

46. Sin autem *Matutinum* cum *Laudibus* cantabitur postridie mane, servabitur eadem supradicta methodus post *Laudes* officii quod fit in die, et completis *Laudibus* officii pro defunctis, Celebrans redibit in sacrarium et continuabitur officium ad *Horam primam*, reposito pallio concolore officii.

47. Si *Ecclesia* non tenebitur officium peragere, et *Matutinum* cum *Laudibus* pro defunctis cantabitur mane, tunc Clerus congregabitur in sacrarium, omnes induentur superpelliceo, Celebrans autem supra superpelliceo vestietur pluviali nigro, vel stola nigra, et praecedentibus omnibus de Clero binis ac postremo loco Celebrante, procedetur ad *Altare*. Clerus ibi genuculabit in respectivis subselliis, Celebrans autem ante *Altare* brevi facta oratione assurget, et reverentia ad *Altare* et ad chorum peracta, petet locum sibi praeparatum, et cantabitur *Matutinum* cum *Laudibus* quo ritu hoc ipso capite traditum est.

DE MISSA SOLEMNI PRO DEFUNCTIS

CAPUT X.

Res praeparandae

1. **I**nspiciatur quidquid de Missa solemni num. 1. 2. 3. cap. IV. huiusce libri descriptum est.

2. Altare, in quo Missa solemnis de requie cantabitur, tobaleis exornabitur, quarum superior oportet ut latera Altaris cooperiat ex toto (a): statuetur pallium nigri coloris, disponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis candelabrorum formae. Inter candelabra nec vasa florea, nec Reliquiaria, nec Sanctorum busta sive imagines ponentur, ac si fuerint, tollentur. Candelabra erunt ex aurichalco aut ex aere, nunquam argentea sive inaurata. Tabellae secretarum seu char-tegloriae ponentur in medio, in latere Epistolae propter *Lavabo*, et in latere Evangelii propter Evangelium S. Joannis. In cornu Epistolae locabitur legile, seu cussinus coloris nigri et Missale tegumento nigro instructum cum signaculis similibus. Detur opera ut pannus sericus cussini et tegumenti Missalis sit aequalis paramentis. Altaris suppedaneum sternetur tapeto panni violacei.

3. In eodem latere Epistolae statuetur scamnum cum exi-

(a) In opere quodam liturgico recens elaborato praescribitur, ut in Missa de requie imponatur Altari tobalea, quae a lateribus non defuat usque ad humum, ut luctus indicetur. Haec praescriptio in rubrica et in Caeremoniali nusquam extat. Jubet rubrica tobaleam extendi usque ad terram a lateribus, quia si forte Calix subverteretur, species consecratae possint excipi tobalea, neque in pavementum effundantur. Porro nos quidem latet quid discrimis intersit inter Missam vivorum et Missam mortuorum, quum Sacrum idem sit, si excipiat circumstantia accidentalis orationum et rituum, qui substantiam Sacrificii non respiciunt. Quocirca probari nobis non potest opinio, quam superius inuimus, licet eruditi et probati scriptoris.

quo dorsuali seu postergali, in quo sedebunt Celebrans cum Ministris: exornabitur tapeto panni violacei; ac servabitur quod de Missa solemni num. 7. dictum fuit.

4. In eodem Epistolae latere praeparabitur abacus omnino coopertus alba tobalea, in qua disponentur res sequentes, calix nempe cum purificatorio, cum patena, cum hostia et cum palla, coopertus velo nigro, superque ipsum bursa cum corporali, cuius apertura versa sit ad partem anteriorem abaci, ampullae vini et aquae in pelvicula cum sudariolo seu manutergio; campanula pro elevatione; duo intorticia item pro elevatione, si sumantur ex abaco secus in promptu erunt in sacrario; thuribulum cum navicula; Evangeliarium et Epistolarium vel alterum Missale, quae cooperta sint tegumento nigri coloris aequalis paramentorum. Si post Missam fiet absolutio, praeparabitur apud abacum Crux in hasta, superque abaco pluviale nigrum pro Celebrante, Rituale maioris formae, vasculum aquae benedictae cum aspersorio. Si candelarum distributio inter Clerum in choro facienda sit, praeparabuntur illae super abaco seiunctae iuxta ordines seu coetus diversos ipsius Cleri.

5. Caveatur autem, ne paramentis nigris Altaris, Celebrantis ac Ministrorum intextae sint Cruces albi coloris, calvae mortuorum cum ossibus, rami lauri, aut olivae aut cupressus neque alia signa funerea sive acu picta, seu texta, sed sine huiusmodi emblematis.

6. Quod ad tumulum seu castrum doloris, in quo peragetur absolutio, servabuntur ea quae tradentur suo loco lib. IV. cap. 9. et 10. de funeribus.

7. In sacrario super tabula, seu mensa praecipua, aut super illa quae constituitur pro Missa solemni, et cooperietur panno laneo colorato, disponentur paramenta pro celebrante et Ministris, videlicet in medio planeta, stola et manipulus, a dextris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis, a sinistris autem manipulus ac tunicella, superque ipsis cingulum, alba et amictus ut pro Celebrante ita pro Ministris. Paramenta et res lintearia non erunt illa quidem nobilissima, quum de functione funebri agatur; poterit tamen ratio haberi circumstantiae funeris

ipsius. Aderunt etiam tria bireta pro Celebrante et Ministris. Apud eandem tabulam praeparabuntur duo candelabra ab acolythis gestanda cum candelis (a) et superpellicea sufficienti numero pro clericis inservientibus. In promptu erunt etiam intorticia ad elevationem adhibenda, si e sacrario soleant accipi, et focus cum igne ardenti afferendus prope abacum in locum separatum, vel relinquendus in sacrario, si thuribulum ibi praeparabitur.

In functione

8. Hora praestituta signum dabitur campanis luctum indicantibus iuxta morem uniuscuiusque loci.

9. Quarta fere horae parte ante functionem congregabuntur in sacrarium Ministri et ceteri inservientes. Delegabitur etiam alter clericus qui vasculum afferat ad absolutionem, si fiet, itemque delegabuntur clerici qui distribuunt et accendant candelas Clero in choro, si distribuuntur. Clerici inservientes superpelliceum induent sibi supra vestem talarem, et taciti intendunt animum ad suum quisque officium adimplendum. Uterque Minister cantum Epistolae et Evangelii praevidebit.

10. Praesto erit etiam Celebrans, qui operam dabit praeparationi Missae et praevidebit etiam quidquid canturus sit.

11. Tempore debito quum admonebit caeremoniarum Magister, Acolythis, nisi maior erit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius veniet ad Altare et sex candelas accendet: alter ex Acolythis accendet in sacrario candelabra ab ipsis Acolythis gestanda: Celebrans cum Ministris accedent ad tabulam, in qua disposita erunt ipsorum paramenta, ibique se simul parant. Celebrantem Caeremoniarius, Ministros Acolythis adiuvant. Postea Celebrans et Ministri caput bireto cooperient.

12. Thuriferarius, accensis, ut dictum est, cereis Altaris, redibit in sacrarium, et quum omnia disposita erunt pulsabit campanulam sacrarii eiusdem et se referet apud Acolythis.

(a) Rubrica non praescribit, ut Acolythis e sacrario exeant sine candelabris accensis; ne illud quidem praescribit ut praeparentur in abaco cum candelis extinctis, et sub exitum Missae accendendis.

13. Acolythy, paratis Ministris, accipient candelabra accensis candelis et consistent in medio sacrario, vel apud Celebrantem et Ministros.

14. Caeremoniarius significabit Celebranti et Ministris, ut e sacrario profiscantur; et illi dempto e capite bireto; e loco ubi parati fuerint procedent in medium sacrarium, adstante Diacono a dextris, Subdiacono a sinistris Celebrantis: ibi sequentibus Acolythis cum candelabris accensis et post ipsos thuriferario, inclinationem profundam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, et caput bireto cooperient; thuriferarius et ipse reverentiam faciet profundam, non vero Acolythy qui eo quod gestant candelabra, modicam inclinationem capitis efficient.

15. Porro ad Altare procedent thuriferarius iunctis manibus, post eum Acolythy gestantes candelabra et coniunctim incedentes; deinde Subdiaconus, quem sequetur Diaconus, et postremo loco Celebrans cum Caeremoniario sinistrorsum.

16. Ad fores sacrarii thuriferarius dextera, sumpta aqua benedicta, signabit se: Acolythy autem non se signabunt: Magister caeremoniarum sumptam dextera aquam benedictam offeret primum Subdiacono, postea Diacono, qui conversus super dexteram suam porriget illam Celebranti. Celebrans et Ministri accipientes aquam sanctam, caput detegent sinistra, quam cum bireto applicabunt infra pectus, et se Crucis signo quum munierint, dextera resumpto bireto caput cooperient.

17. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante Altare maius in hypothesi quod Missa canenda sit apud Altare laterale, observabitur quod traditum est cap. IV. huius libri num. 21.

18. In hac Missa Ministri tum dantes tum accipientes rem aliquam a Celebrante, neque manum eius neque rem osculabuntur.

19. Quod ad accessum attinet ad Altare, adsit vel non in choro Clerus, vel si Clerus praecedet Celebrantem observabitur idem quod praedicto capite docuimus.

20. Celebrans exordietur Missam et Ministri respondebunt:

animum advertet ad ea quae pro aliis Missis solemnibus tradita sunt: omittet tantummodo psalmum *Judica me, Deus* etc.

21. Clerus in choro confessionem suam faciet, ut in aliis Missis solemnibus.

22. Thuriferarius manebit apud abacum vel suo loco in choro, siquidem ad introitum non opus est thuribulo.

23. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad Altare, recitabit orationem *Aufer* etc. *Oramus te, Domine* etc. et Altare osculabitur. Ministri attollentes fimbriam anteriorem vestium eius, ascendent cum ipso ad Altare, sed nullam facient genuflexionem, quum ille osculabitur Altare.

24. Clerus in choro stabit, quum Celebrans ascendet ad Altare, et stare perget, ut infra.

25. Celebrans osculatus Altare, directe cum Ministris vadet ad Missale in cornu Epistolae. Diaconus se sistet a dexteris Celebrantis in gradu superiori proximo suppedaneo; Subdiaconus transibit post Celebrantem et consistet a dexteris Diaconi in altero infra ipsum gradu, vel etiam in plano ante gradus Altaris.

26. Celebrans leget introitum non signans se; imposita tamen sinistra Altari, Crucis signum versus librum dextra efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc. Deinde recitabit *Kyrie* cum Ministris. Etiam in choro alternatim recitabitur *Kyrie*, quum innuet Caeremoniarius.

27. Si longius protraheretur cantus *Kyrie* (quod fieri non solet in Missis pro defunctis) Celebrans considerabit cum Ministris, itemque Clerus in choro: quod autem ad redeundum ad Altare et ad salutationem chori, observabitur quod eodem capite IV. notatum est.

28. Dum cantabitur ultimum *Kyrie*, Celebrans veniet ad medium Altare et Ministri sequentur eum, ut in Missa solemn. Celebrans osculabitur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, redibit ad Missale et canet orationem tono feriali.

29. Ad cantum orationis sive orationum, si plures erunt, totus chorus genuflectet, neque hac genuflexione eximuntur

Canonici et Praesules, si aderunt: sic etiam genua submittent Acolythy apud abacum, stantibus tantum Celebrante, Ministris et Caeremoniario Celebranti assistente.

30. Completo orationis sive orationum cantu, consurgent omnes et Clerus in choro considerebit.

31. Ordine superius notato cap. IV. num. 92. Subdiaconus recipiet librum et cantabit Epistolam, reverentias ad chorum exsequens, ut ibidem praescribitur. Post Epistolam cantatam, redibit in medium ante Altare, genuflexionem faciet ad Crucem et reverentias ad chorum, ac tradet librum Caeremoniario vel Acolythy, qui ipsum comitatus fuerit, namque in Missis solemnibus de requie non osculabitur manum Celebrantis. Redibit deinde ad locum suum prope Diaconum, ut in introitu.

32. Interim a cantorum choro cantabitur Graduale, Tractus et Sequentia, quae canenda erit si una tantum oratio in Missa dicetur, et omitti poterit, si plures erunt orationes.

33. Postquam Celebrans Epistolam, Graduale, Tractum et Sequentiam legerit, faciet una cum Ministris reverentiam ad Crucem Altaris. Idem convertetur versus scamnum, Diaconus se sistet a sinistris eius, et Subdiaconus a dexteris, descendent de Altari a latere et pergent ad scamnum sibi praeparatum ibique considerebunt capite cooperto.

34. Acolythy vadent ad latera scamni paulo ante quam illuc veniat Celebrans cum Ministris, ut ipsorum partem posteriorem paramentorum disponant super dorsuali eiusdem scamni et tradant eis bireta: quum vero Celebrans et Ministri sederint, iidem Acolythy simul coniuncti ante Celebrantem reverebuntur eum et ad locum suum ante abacum redibunt.

35. Si candelae Clero distribuendae erunt, duo clerici vel etiam plures pro numero et qualitate Cleri, accipient ex abaco candelas et procedent in medium ante Altare, genuflexionem ad Crucem et reverentias hinc et inde ad Clerum efficient, primo ex parte Evangelii, deinde Epistolae; dirimentur et venient uterque ad latus suum ibique singulas candelas singulis in choro distribuent. Si transire debeant ante Celebrantem sedentem reverebuntur eum. Distributione peracta, redibunt in medium,

genueflectent iterum ad Altare, iterabunt reverentiam ad chorum et redibunt apud abacum, ibique expectabunt donec tempus erit accendendi candelas.

36. Sub finem cantatae Sequentiae Celebrans cum Ministris redibit ad Altare, ac methodum eodem cap. IV. n. 96. praescriptam observabunt.

37. Celebrans cum Ministris facta ad Crucem Altaris reverentia, conscendent suppedaneum. Celebrans consistet in medio et elevatis in coelum oculis ac profunde inclinatus dicet *Munda cor meum* tantummodo. Diaconus transibit in latus Epistolae et subsistet in latere Altaris conversus ad latus Evangelii. Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili et transferet illud in cornu Evangelii.

38. Interea clerici delegati candelas accensas ex abaco sumunt et petent chorum ad accendendas candelas iam distributas.

39. Acolythus vel Caeremoniarius accipiet ex abaco Evangeliarium vel Missale pro Diacono, qui recipiet ipsum librum et servabit ea quae dicta sunt cap. citato num. 101.

40. Diaconus imponet librum Altari, ac reverso Celebrante in medium Altaris post lectum Evangelium, geniculabit in extremo suppedaneo et recitabit *Munda cor meum*. Subdiaconus autem descendet ante infimum gradum Altaris, et Acolythis venient in medium ante Altare iunctis manibus.

41. Postquam Diaconus recitaverit praedictam orationem, assurget, librum sumet ex Altari, et quin benedictionem petat a Celebrante, de Altari descendet et se adiunget Subdiacono.

42. Quum Sequentia cantata fuerit, genuflectet ad Crucem et reverebitur chorum primo ex parte Epistolae deinde Evangelii simul cum Subdiacono et Acolythis, et vadet ad canendum Evangelium, ut in aliis Missis solemnibus, praterquam liber non incensabitur, qui a Subdiacono claudetur statim ac cantatum fuerit Evangelium, et tradetur Acolytho, quin osculandus afferratur Celebranti, neque ipse Celebrans post Evangelium incensabitur.

43. Dum canetur Evangelium, Celebrans stabit conversus ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto canendi Evangelii, redibit ad medium Altaris conversus ad illud.

44. Candelas clerici in choro dextera sustinebunt dum cantabitur Evangelium, quo absoluto, eas extinguet ac deponent.

45. Post cantatum Evangelium, thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne, ut illud in promptu habeat ad Offertorium.

46. Diaconus et Subdiaconus, Evangelio cantato, redibunt simul ad Altare, sequentibus Acolythis, qui genuflectent in medio et pergent ad abacum in quo ponent Evangeliarium. Diaconus ascendet in gradum superiorem post Celebrantem et Subdiaconus ante infimum gradum post Diaconum et simul genuflectent.

47. Tunc, non prius, Celebrans osculabitur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus conversus ad Altare canet *Oremus* ac leget Offertorium. Diaconus sine genuflexione conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis. Subdiaconus, facta genuflexione, perget ad abacum.

48. Clerus considebit ubi Celebrans cecinerit *Oremus*.

49. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo, siquidem hoc tempore opus est.

50. Primus Acolythus paratas sustinebit ampullas in pellicula cum sudariolo sicut capite IV. num. 120. dictum est, ut cum ipsis sequatur Subdiaconum quum ad Altare ascendet. Subdiaconus ex abaco sumet calicem, ut ibi praeparatus erit, scilicet cum velo et bursa et afferet eum ad Altare, a latere ascendens per gradus ex parte Epistolae: quum suppedaneum conscenderit ad dexteram Diaconi deponet calicem in Altari.

51. Diaconus accipiet bursam, extrahet inde corporale, ponet bursam versus cornu Evangelii, applicans eam candelabris vel gradui, in quo candelabra insistent, deinde corporale in medio Altari explicabit.

52. Subdiaconus detrahet calici velum, quod ab Acolythis plicabitur et referetur ad abacum.

53. Diaconus pallam a patena amovebit et in Altari deponet: patenam cum hostia utraque manu accipiet, eamque minime osculans tradet Celebranti, cuius non osculabitur dexteram dum accipiet ipsam; cavebit autem ne brachium sinistrum imponat dextero Celebrantis, sed supponat.

54. Celebrans peraget hostiæ oblationem, ac patenam postea sub corporale ponet, ut in Missa privata.

55. Subdiaconus accipiet calicem sinistra, et eum absterget dextera in parte interiori ope purificatorii, deinde tradet illum Diacono.

56. Diaconus recipiet calicem manu sinistra ad nodum et pollicis eiusdem manus tenebit extensum purificatorium in pede calicis, nequa super eum decidat vini aut aquae gutta.

57. Acolythus sumet ampullam vini eamque absterget sudariolo, si opus fuerit, et sine osculis tradet Subdiacono.

58. Ampullam vini accipiet Subdiaconus et dabit Diacono, qui vinum in calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu Diacono significantis.

59. Interim Acolythus sumptam aquae ampullam absterget, ut supra, et Subdiacono tradet. Quum Diaconus vinum in calicem infuderit, Subdiaconus quin ostendat ampullam Celebranti et petat ab ipso benedictionem, infundet in calicem quatuor aut quinque aquae guttas, curans ut in medium calicem defluant.

60. Celebrans iunctis manibus et nullum faciens super aquam Crucis signum recitabit orationem *Deus, qui humanae substantiae* etc.

61. Subdiaconus restituet ampullam Acolythro, ac si Diaconus vini ampullam nondum deposuerit, accipiet eam ab ipso et dabit Acolythro, qui cum pelvicula et sudariolo utramque referet ad abacum.

62. Diaconus, obvoluto purificatorio suo indici dextero, extergat vini guttas quae forte possent interiori calicis parti adhaerere: tum purificatorio cooperiet patenae partem, quae eminebit extra corporale, et calicem dextera ad cuppam et sinistra ad pedem acceptum porriget sine osculis Celebranti. Diaconus advertet ne brachium suum sinistrum imponat dextero Celebrantis calicem accipientis.

63. Celebrans calicem accipiet et peraget oblationem: Diaconus dexteram applicabit calicis pedi vel infra brachium dexterum Celebrantis, et una cum eo Crucem intuens, calicem et ipse offeret recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc. Diaconus dum calicis oblatio fiet, sinistram pectori applicabit.

64. Quum Celebrans calicem super corporale deposuerit, Diaconus accipiet pallam eaque calicem cooperiet.

65. Subdiaconus interea dum calicis fiet oblatio, conversus super dexteram suam, in medium de Altari descendet, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, iterumque ascendet ad Altare et consistet a sinistris Celebrantis.

66. Calice a Diacono cooperto, dum Celebrans recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc.thuriferarius cum thuribulo et navicula a latere ascendet ad Altare ex parte Epistolae.

67. Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui illud in thuribulum demittet cum benedictione recitans formulam *Per intercessionem* etc. Postea thuriferarius recipiet naviculam a Diacono, eique tradet thuribulum, de Altari descendet, reponet naviculam in abaco, et in plano expectabit prope latus Epistolae, donec Diaconus post thurificationem restituet ipsi thuribulum.

68. Nisi aderit Caeremoniarius vel alia re impediretur, curae sit thuriferario amovere de Altari Missale cum cussino seu legili tempore thurificationis.

69. Diaconus thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, qui adolebit Oblata ritu pro Missis solemnibus praescripto. Diaconus sustinebit calicem et planetam Celebrantis in thurificatione Altaris, itemque Subdiaconus a sinistris planetam cum Diacono sustinebit, ut fit ad thurificationem in introitu Missarum solemnium.

70. Sub finem thurificationis aderunt secundus Acolythus cum aquae ampulla et cum pelvicula, primus Acolythus cum sudariolo seu manutergio, ut manuum ablutionem Celebranti ministrent, subsistentes ante infimum gradum procul ab ipso quatuor aut quinque passibus, ne transitum Ministris in thurificatione prohibeant.

71. Celebrantis, peracta thurificatione Altaris, partem posteriorem planetae Ministri demittent, Diaconus subsistet in gradu superiori ac thuribulum accipiet a Celebrante dicente *Accendat* etc. ut in aliis Missis solemnibus. Accepto thuribulo, descendet cum Subdiacono de gradibus a latere, et in plano convertetur cum eo ad Celebrantem, quem reverentia profunda salutabunt

et Diaconus thurificabit triplici ductu; iterabunt profundam reverentiam, ac Diaconus thuribulum reddet thuriferario.

72. Acolythus primus manutergium tradet Diacono, alter vero ampullam cum pellicula porriget Subdiacono. Tunc Ministri ascendent in gradum superiorem Altaris et abluionem manuum ministrabunt Celebranti, qui dicet psalmum *Lavabo sine Gloria Patri* in fine.

73. Acolythi recipient manutergium et ampullam cum pellicula et referent ea ad abacum, postquam Celebrans manus laverit et absterserit.

74. Ministri se sistent post Celebrantem, ut quum cantantur orationes, eumque sequentur ad medium Altare. Illuc quum venerint Ministri genuflectent quo loco erunt.

75. Celebrans continuabit Sacrum, ac Diaconus respondebit *Suscipiat Dominus* quum ille dixerit *Orate fratres*.

76. Interea clerici delegati ad candelas in choro accendendas, accensis candelis suis apud abacum, procedent in medium, genuflexionem ad Altare exsequentur et reverentias ad Clerum et candelas in choro accendent ita ut initio Praefationis universae accensae sint.

77. Acolythi praesto erunt apud abacum cum intorticiis afferendis ad *Sanctus*, quae gestabunt ut num. 172. eiusdem cap. IV. traditum est.

78. Clerus initio Praefationis consurget.

79. Celebrans Praefationem cantabit tono feriali.

80. Sub Praefationis finem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad laevam Celebrantis nullam facientes genuflexionem et simul cum ipso Celebrante recitabunt Trisagium ac se signabunt ad illa verba *Benedictus qui venit* etc. Deinde sine ulla genuflexione Subdiaconus redibit ad locum suum, Diaconus de suppedaneo descendet in gradum superiorem, genuflectet, conscendet suppedaneum ad laevam Celebrantis, ut monstret ipsi quae legere debeat utque folia Missalis, quum opus fuerit, evolvat.

81. Thuriferarius, vel Caeremoniarius apud abacum pulsabit campanulam quum dicetur *Sanctus*, ut in Missis privatis.

82. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus*, deinde geniculabit. Si candelas accensas sustinebunt, advertent ut sustineant manu dextera unusquisque et modo uniformi.

83. Diaconus observabit ea quae ad *Memento* tradita sunt cap. IV. num. 179.

84. Thuriferarius praesto erit apud abacum cum thuribulo et navicula quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem* etc. Quum Celebrans incipiet hanc orationem, thuriferarius tradet naviculam Caeremoniario, qui sine ulla benedictione iniiciet incensum in thuribulum, quod illi praesentabit thuriferarius, vel absente Caeremoniario aut alia re impedito, iniiciet incensum thuriferarius ipse, neque unquam id fiet a Subdiacono (a).

85. Dum Celebrans recitabit orationem *Quam oblationem* etc. Diaconus sine genuflexione discedet a sinistris eius, descendet de suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem et consistet prope dexteram ipsius in gradu superiori.

86. Subdiaconus genuflectet una cum Diacono, transibit in cornu Epistolae a latere primi gradus, et a Caeremoniario vel a thuriferario accipiet thuribulum, in quod immissum iam fuerit incensum, ut traditum est.

87. Quum Celebrans inclinabitur prolaturus verba consecrationis, Diaconus geniculabit a dexteris Celebrantis loco supradicto, Subdiaconus in infimo gradu a latere ex parte Epistolae, ac thuriferarius apud ipsum: Clerus et Ministri caput inclinabunt, excepto Subdiacono quum SS. Sacramentum thurificabit.

88. Celebrans, verbis consecrationis prolatis, genuflectet atque elevabit S. Hostiam, ut in Missis privatis: statim ac genuflexionem peregerit, Diaconus attollet eius partem posteriorem planetae, quam postea demittet dum ille post elevationem reponet Hostiam in corporali. Subdiaconus thurificabit SS. Sacramentum tribus ductibus inter se recte distinctis.

89. Postquam Celebrans S. Hostiam in corporali reposuerit post elevationem et genuflexionem fecerit, dum assurget, Dia-

(a) Monemus quod Subdiaconus non debet thus immittere in thuribulum, quemadmodum extra regulam solent quidam.

conus consurget cum eo, accedet ad Altare, deteget Calicem, tum rursus genuflectet a dextris Celebrantis in extremo suppedaneo.

90. Celebrans peraget consecrationem et elevationem Calicis, ut supra, Diaconus attollet eius planetam et Subdiaconus SS. Sacramentum thurificabit.

91. Quum Celebrans Calicem post elevationem demittet, Diaconus relicta planeta, assurget, rursus cooperiet Calicem et genuflectet cum Celebrante ipso, advertens ut genuflectat iunctis manibus, neque insistat Altari, quod similibus circumstantiis observandum erit etiam a Subdiacono.

92. Post elevationem genibus flexis manebunt Clerus in choro et clerici sive Acolythy intorticia sustinentes. Subdiaconus assurget, thuribulum restituet thuriferario, redibit ad locum suum post Celebrantem, genuflectet, et assurgens ibi stabit iunctis manibus.

93. Caeremoniarius et ipse stabit ut possit in suo officio ministrare. Thuriferarius assurget, recipiet a Subdiacono thuribulum, quod deponet ac reversus apud abacum ibi geniculabit. Curabit, ut ignis pro thuribulo in promptu habeatur, si post Missam fiet absolutio.

94. Celebrans, facta genuflexione, persequetur Missam *Unde et memores* etc. Diaconus facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad laevam eius ibique genuflectet ad SS. Sacramentum et assistet ad librum, advertens ea quae superius ad *Memento* tradita sunt.

95. Quum Celebrans manus iunget dicturus *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet ad Sacramentum et sine genuflexione in medio, redibit ad dexteram Celebrantis et Calicem deteget postquam ipse Celebrans tria Crucis signa confecerit ad illa verba *Sanctificas* etc. Genuflectet deinde cum Celebrante, qui Hostia tria Crucis signa faciet ad verba *Per ipsum* etc. et Diaconus Calicem rursus cooperiet.

96. Celebrans tono feriali cantabit *Per omnia saecula* etc. *Oremus. Praeceptis* etc. et *Pater noster*.

97. Quum Celebrans incipiet canere *Pater noster*, Diaconus

genuflectet versus SS. Sacramentum, de suppedaneo descendet in primum gradum ibique stans consistet sine alia genuflexione dum cantabitur *Pater noster*.

98. Ad verba *Et dimitte nobis etc.* genuflexionem faciet unus Diaconus, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis, extrahet patenam de corporali, eamque absterget purificatorio et elatam sustinebit cum purificatorio et dextera prope corporale ita ut Celebrans possit eam facile accipere.

99. Celebrans, post cantatum *Pater noster* accipiet patenam, at Diaconus non osculabitur manum accipientis. Ipse Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo* et Celebrans adiiciet *Amen*; tum persequetur Missam ac deinde canet *Per omnia saecula etc. Pax Domini etc.* Diaconus attendet ad detegendum et cooperiendum Calicem ac genuflectendum cum Celebrante.

100. Postquam Celebrans cecinerit *Pax Domini etc.* consurget Clerus in choro et ceteri qui adgeniculati erant; sed Acolythy vel clerici duo sustinentes intorticia pergunt insistere genibus usque ad totam communionem.

101. Subdiaconus, quum Celebrans cantabit *Pax Domini etc.* genuflectet, ascendet ad Altare ad laevam Celebrantis, qui deinceps cum Ministris recitabit *Agnus Dei* sine pectoris percussione.

102. In choro etiam recitabitur *Agnus Dei*, ut de *Kyrie* monuimus.

103. Recitato *Agnus Dei*, Ministri genuflectent quo loco erunt, descendant de suppedaneo, Diaconus transiens in primum gradum post Celebrantem, Subdiaconus autem in secundum vel tertium gradum post Diaconum, ac sine genuflexione in medio Diaconus ad laevam et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibunt ac genuflexionem ad Sacramentum iterabunt. Diaconus attendet ad Missalis folia evolvenda et Subdiaconus ad Calicem detegendum, quum opus fuerit.

104. Thuriferarius, si Acolythy distinerentur intorticiis sustinendis afferet ad Altare vini et aquae ampullas cum pelviculo et sudariolo et porriget eas Subdiacono, quemadmodum superius descriptum est cap. IV. num. 208.

105. Quum Celebrans Calicem consummaverit, chorus con-
sidebit et candelas extinguet: consurgent Acolythy sive clerici
intorticia sustinentes, et facta ad Altare genuflexione et ad
chorum reverentia, referent intorticia ad abacum ibique extin-
guent. Alter ipsorum attendet ad Calicis velum afferendum ad
Altare in cornu Evangelii.

106. Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili
ad latus Epistolae, Subdiacono curae sit abstergere Calicem et
plicare corporale et cetera ac referre ad abacum, ut ibidem
num. 212.

107. Celebrans in cornu Epistolae leget ✠. *Communio* ve-
niet ad medium Altare, quod osculabitur, conversus ad popu-
lum cantabit *Dominus vobiscum* ac reversus ad Missale in la-
tus Epistolae canet orationem sive orationes *Postcommunio*.
Chorus et reliqui omnes ad orationes praedictas congenicula-
bunt, ut ante Epistolam declaratum est. Ministri stabunt post
Celebrantem, ut in supradicta oratione.

108. Dicto *Postcommunio* Celebrans redibit ad medium Al-
tare cum Ministris, osculabitur Altare et conversus ad popu-
lum cantabit *Dominus vobiscum* et rursus ad Altare conver-
tetur. Diaconus cantabit *Requiescant in pace*, tono praestituto
et plurali numero, licet pro uno tantum defuncto Sacrum ce-
lebretrur, Celebrans et ipse submissa voce dicet *Requiescant
in pace*.

109. Celebrans dicet orationem *Placeat tibi* etc. osculabi-
tur Altare, recitabit Evangelium S. Joannis, et fiet totum id
quod notatum est eodem supradicto capite num. 222. et seq.
relate ad reditum in sacrarium.

110. Si post Missam fieri debeat absolutio supra cadaver
praesens vel supra tumulum, inspiciatur cap. IX. et X. se-
quentis lib. IV. ubi praedictus ritus iuxta varias circumstantias
demonstratur.

DE EXPOSITIONE AC BENEDICTIONE
SS. SACRAMENTI

CAPUT XI.

1. **E**xpositio SS. Sacramenti a rubricis praecipitur in festo et in octava Corporis Domini.

2. Aliis temporibus penes Episcopum ordinarium est edicere huius ritus exsequutionem et potestatem facere ecclesiis etiam privilegiatis et eius iurisdictione exemptis: prudentiae itaque illius est obviam ire abusionibus et incommodis, quae inde manare possent, si pius hic et commendabilis usus frequentius quam par est aut rarius perageretur.

3. Altare in quo Sacramentum exponetur, erit praecipuum; in ecclesiis cathedralibus et collegiatis servabitur usus exequenda expositionis in Altari laterali, exceptis festo et octava Corporis Domini, et aliquo triduo aut circumstantia solemnium.

4. In aliis etiam ecclesiis licebit exponere in Altari laterali, sed necesse est servare decentiam, et cavere id potissimum ne e publica via et domibus templo proximis prospiciatur SS. Sacramentum.

Quae sint praeparanda

5. In Altari sive supra gradu candelaborum, ne tamen Altaris mensam impediatur, statuatur thronus in quo exponetur SS. Sacramentum. Thronus seu baldachinum erit ex Altari elatum aliqua basi seu fulcro altiori: curabitur autem ut altitudo throni non ea sit, ut super mensam Altaris ascendere cogatur Sacerdos, qui Ostensorium in eodem throno collocaturus sit.

6. Huiusmodi thronus erit decenter ornatus caelaturis inauratis et argento obductis, eritque etiam albi coloris: quamobrem minus probatur usus in quibusdam ecclesiis receptus, affigendi pannum sericum rubri coloris in cavo ipsius throni, ut inde

melius emineat Ostensorii splendor: color rubrus, iuxta ritum Romanae Ecclesiae, pro Sacramento non praescribitur, ideoque est reiiciendus.

7. In throni plano, ubi collocabitur Ostensorium, sternetur corporale mundum explicatum, vel etiam palla supra qua commode collocetur Ostensorium.

8. In parte inferiore throni prope mensam Altaris aderit tabernaculum, seu ciborium, in quo reponetur SS. Sacramentum, nisi tamen ex Altari, in quo custoditur ad aliud in quo exponatur, translocetur antequam sacrae functionis initium fiat. Hoc casu non opus est tabernaculum seu ciborium praeparare.

9. A lateribus throni ponentur candelabra cum candelis; eorum numerus dependet ab usu et legibus synodalibus uniuscuiusque loci, quum ad Episcopum spectet statuere numerum, ad SS. Sacramenti expositionem idoneum.

10. Ad altare statuetur pallium albi coloris et tapetum super eius gradus. Pallium semper albi coloris erit, quodcumque sit Officium quod celebretur. Praeparabitur etiam scabellum seu brevis scala in commodum Sacerdotis, qui Sacramentum in throno exponet.

11. In sacrario praeparabitur pluviale cum stola albi coloris et superpelliceum cum bireto pro Celebrante: item superpellicea pro clericis et ceteris assistentibus: stola alba pro Sacerdote qui exponet SS. Sacramentum: Ostensorium albo velo cinctum: corporale super Altare extendendum in bursa albi coloris: velum humerale et ipsum albi coloris: clavicula tabernaculi seu ciborii: thuribulum cum navicula: liber precum et orationum recitandarum ac bina intorticia cerea.

12. Sin autem ab uno Altari ad alterum transferendum sit SS. Sacramentum, praeparabitur etiam umbraculum album, altera clavicula tabernaculi, in quo custoditur SS. Sacramentum, et corporale alterum cum bursa alba. In Altari autem, ex quo accipiendum erit SS. Sacramentum, ardebunt saltem duo lumina cerea in candelabris dum fiet translatio.

In functione

13. Sacra functio populo indicabitur campanarum sono, pro more uniuscuiusque loci.

14. Hora praestituta ab uno aut duobus clericis superpelliceo indutis in Altari expositionis candelae accendentur regula tradita cap. I. Kb. I. num. 9.

15. Clericus alter vel ipse Sacrista, quod esset convenientius, afferet ad Altare Ostensorium, claviculam tabernaculi et bursam cum corporali, quam reponet super Altare prope medium: tabellas secretarum seu charteglorias ex illo amovebit, si aderunt, et ponet super abacum, sic etiam mensam Altaris tela stragula denudabit, si posita fuerit. Afferet etiam velum humerale et librum precum quem deponet super abacum vel super aliquod scabellum.

16. Si translatio SS. Sacramenti fiet, in medio Altari expositionis explicabit corporale, et ad Altare alterum, ex quo accipiendum sit Sacramentum, deferet claviculam tabernaculi, bursam cum corporali, velum humerale atque umbraculum, et Altare ipsum tela stragula denudabit, iubens binas saltem candelas in ipso accendi.

17. Quum omnia disposita erunt ad incipiendam functionem, qui Sacerdos expositurus est SS. Sacramentum, lavabit manus, induet sibi superpelliceum et super ipso stolam albam, ac bireto cooperiet caput.

18. Duo clerici superpellicio induti accendent intorticia, et clericus alter cum superpellicio accipiet thuribulum cum navicula. Aequum etiam esset, ut unus aut duo clerici induti superpellicio Sacerdotem supradictum comitarentur.

19. Si translatio SS. Sacramenti ab uno ad alterum Altare fiet, thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad Altare expositionis, et absentibus aliis clericis, relinquet ibi thuribulum et sustinebit umbraculum translationis tempore: si clerici plures aderunt, umbraculum gestabit alter clericus vel Sacerdos.

20. Supradicti clerici cum Sacerdote reverentiam simul

facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, et ad Altare expositionis procedent: praeibit thuriferarius, sequentur duo clerici intorticia gestantes; qui dextrorsum incedet, intorticiam dextera sustinebit, qui sinistrorsum, sinistra; postremo loco Sacerdos stola circumdata collo et capite cooperto medius inter duos clericos, aut si clericus erit unus, is incedet a laeva Sacerdotis ipsius et ibunt iunctis manibus. Si transferendum sit SS. Sacramentum, qui clericus incedet a latere Sacerdotis portabit umbraculum, nisi iam allatum fuerit ad Altare.

21. Quum ad Altare SS. Sacramenti ventum erit, clerici intorticia ferentes dirimentur et consistent in lateribus ante infimum gradum: Sacerdos cum clerico seu clericis veniet ante infimum gradum et capite nudato bireto, quod tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, genuflectetur ab omnibus in pavimento.

22. Clerici sustinentes intorticia geniculabunt in pavimento, et clerici assistentes Sacerdoti, in gradu infimo. Alter istorum statim explicabit velum humerale. Sacerdos ascendet ad Altare, ibi in medio explicabit corporale, accipiet claviculam, aperiet porticulam tabernaculi, et genuflexionem faciet genu dextero tantum. Tum extrahet custodiam seu pixidem, in qua erit S. Hostia exponenda, ponet eam in corporali, claudet porticulam ac rursus geniculabit in suppedaneo Altaris.

23. Clericus super humeros illius velum humerale imponet et ante pectus ipsi alligabit. Idem clericus, nisi aderit alius, accipiet umbraculum et aperiet, advertet autem ut biretum Sacerdotis ferat secum.

24. Sacerdos postquam ipsi velum humerale impositum fuerit, assurgit, custodiam cum SS. Sacramento sinistra accipiet, eamque cooperiet utraque extremitate anteriori veli humeralis manu dextera, qua deinde imposita sinistrae ad custodiam, descendet de Altari et ad alterum, in quo fiet expositio, proficiscetur.

25. Praecedent duo clerici sustinentes intorticia, sequetur Sacerdos cum Sacramento, et desuper umbraculum sustinebitur a clerico, qui post Sacerdotem ibit. Si aderit et alter clericus a sinistris ipsius Sacerdotis incedet.

26. Eundo ab Altari SS. Sacramenti ad alterum, in quo fiet expositio, aliquod canticum vel psalmus a Sacerdote et clericis alternatim mediocri voce recitandus erit.

27. Ad Altare expositionis ubi ventum erit, duo clerici ferentes intorticia ante Altare geniculabit a lateribus in pavimento, clericus gestans umbraculum, ad ingressum presbyterii claudet illud et deponet seorsim; Sacerdos autem ascendet ad Altare.

28. Conscenso suppedaneo, custodiam cum SS. Sacramento detegit extremitatibus veli humeralis, eamque ponet super Altare in medio corporali iam extenso; genuflectet, expedit velum humerale, quod recipietur a clerico qui ferebat umbraculum, vel ab altero qui a sinistris adstabit Sacerdoti.

29. Quod si expositio fiet in eodem Altari in quo asservatur SS. Sacramentum, sequens ordo tenebitur.

30. Thuriferarius ad Altare quum venerit, ibit prope latus Epistolae, duo clerici intorticia sustinentes consistent in presbyterio a lateribus Altaris, Sacerdos cum ceteris clericis procedet ante infimum gradum. Sacerdos ingrediens intra septa presbyterii, nudabit caput ac biretum tradet clerico a sinistris adstanti. Ab omnibus fiet simul genuflexio.

31. Thuriferarius stabit loco praedicto, clerici sustinentes intorticia geniculabunt loco indicato, ceteri clerici in gradu infimo. Sacerdos ascendet in suppedaneum, extrahet e bursa corporale quod in medio Altari explicabit, et clavicula aperiet ostiolum tabernaculi, genuflectet, educet custodiam cum S. Hostia, quam ponet in medio corporali et ostiolum tabernaculi claudet.

32. Interea clericus aliquis accipiet scabellum seu brevem scalam et portabit eam in suppedaneum in latus Evangelii, ibique a latere Altaris genuflexus subsistet.

33. Sacerdos postquam custodiam cum SS. Sacramento e tabernaculo eduxerit, Ostensorium accipiet, intra corporale ponet detegit velo quo tectum erit quodque in Altari deponet, et aperiet crystallum, quae spheram Ostensorii occludit: deinde aperiet custodiam, lunulam cum S. Hostia manubrio accipiet,

et quin contingat digitis, intromittet eam in spheram Ostensorii ipsumque occludet: custodiam postea, qua continebatur S. Hostia, claudet et ponet supra corporale a latere; accipiet Ostensorium, convertet ipsum ex parte principali et ponet in medio corporali. Recedet aliquantulum ad latus Epistolae, dum clericus admovebit parvam scalam seu scabellum in medium suppedaneum,

34. Clericus et Sacerdos, uterque in latere suo genuflexionem faciet ad SS. Sacramentum (a) Clericus assurgit ut Sacerdotem ascendentem sustentet: Sacerdos ascendet super brevem scalam seu scabellum, Ostensorium dextera accipiet ac in throno collocabit.

35. Exposito in throno SS. Sacramento, Sacerdos descendet de scabello et simul cum clerico iterabit genuflexionem ut antea. Deinde se vertens versus latus Epistolae descendet in planum et genucabit in infimo gradu, profunda reverentia adorans SS. Sacramentum et assurgit.

36. Clericus scabellum referet quo loco erat; rediit prope Sacerdotem et in infimo gradu genucabit.

37. Thuriferarius, quum Sacerdos descendet de Altari, accedit in medium et cum Sacerdote genuflexionem exsequetur. Consurgit cum eo et naviculam ipsi praesentabit. Si clericus alter adsit, qui Sacerdoti dextrorsum assistat, assurgit, naviculam a thuriferario accipiet et incensum sine osculis ministrabit Sacerdoti. Thuriferarius stans offeret thuribulum apertum Sacerdoti, qui sine benedictione incensum in illud iniicit.

38. Iniecto, ut supra, incenso, Sacerdos rursus genuc-

(a) Earum nobis probatur Ecclesiarum usus, in quibus Celebrans et Assistentes seu Ministri dum expositum in Altari est SS. Sacramentum, genuflexione simplici non duplici utuntur, quum sunt in suppedaneo Altaris. Sane regula generalis est, ut iu accessu ad Altare quum ibi expositum est SS. Sacramentum et in discessu si permanet adhuc expositum, a Celebrante, a Ministris et clero fiat genuflexio duplex, et in reliqua functione cuiuscumque generis ea sit fiat semper genuflexio simplex. Celebrans et ipse inter Missam genuflexione utitur simplici. Quapropter non intelligitur qua ratione in hac tantum circumstantia Celebrans et reliqui Assistentes genuflexionem duplicem in suppedaneo exsequantur.

labit in medio gradu infimo, thuribulum a thuriferario vel ab alio clerico, si aderit, accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, postea thuribulum ei restituet a quo acceperit.

39. Thuriferarius, recepto thuribulo, procedet in medium presbyterium ante Altare: consurgent duo clerici intorticia sustinentes, addentur thuriferario exsequentur ad SS. Sacramentum genuflexionem, et in sacrarium revertentur, praeunte thuriferario, sequentibus clericis intorticia gestantibus.

40. Sacerdos qui adest ad Altare, recitabit preces statutas: clerici praedicti intorticia gestantes ac thuriferarius, relictis his rebus in sacrario, redibunt ad Altare, genuflexionem duplicem conficiet in plano ante Altare deinde congeniculabunt in infimo gradu a lateribus Sacerdotis.

41. Praeces ac processus functionis dependet a dispositionibus, quae ad rem dabuntur ab Episcopo ordinario.

42. Sub finem precum aut Litaniarum Celebrans in sacrario induetur superpelliceo, et supra ipsum imponet sibi stolam et pluviale albi coloris ac bireto caput operiet.

43. Dum Sacerdos orationes recitabit post Litanias sive alias preces, duo clerici praedicti, thuriferarius ac reliqui adstantes Sacerdoti, redibunt in sacrarium: ibique thuriferarius recipiet thuribulum, duo supradicti intorticia accensa, et unus aut duo alii clerici assistent a lateribus Celebranti.

44. Fiet simul ab omnibus reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii et procedent ad Altare, videlicet thuriferarius cum thuribulo, duo clerici cum intorticiis, ultimo loco Celebrans medius inter duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, aut si unus clericus aderit, a sinistris ipsius incedet. Celebrans ibit iunctis manibus et bireto cooperto capite, quod nudabit statim ac venerit in conspectum SS. Sacramenti.

45. Sacerdos ille, qui ad Altare permanserit, superveniente Celebrante cum clericis, assurgat, genuflexionem duplicem in pavimento efficiet, detrahet, sibi de collo stolam et ibit geniculatum in latus Epistolae supra infimum gradum.

46. Quum Celebrans et ceteri clerici accesserint ad Altare,

thuriferarius recedet versus cornu Epistolae, clerici intorticia sustinentes ad latera Altaris, ut supra, et Celebrans cum duobus clericis assistentibus subsistet ante Altare. Genuflexionem duplicem omnes in pavimento conficient, et postquam e genuflexione assurrexerint, thuriferarius stabit, clerici cum intorticiis geniculabunt loco iam demonstrato, Celebrans cum clericis assistentibus in infimo gradu.

47. Si clericus unus Celebranti assistet, geniculabit a dextris ipsius Sacerdos ille, qui SS. Sacramentum exposuerit, atque hic relate ad genuflexiones cum reliquis congruet methodo iam tradita.

48. Celebrans ad Altare quum venerit, biretum suum tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, ac facta ut supra genuflexione, priusquam genua submittat in gradu infimo, incensum in thuribulum imponet. Qui clericus adstabit ei sinistrorsum, accedet ad dexteram et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet, alter clericus a dextris adstans incensum ei ministrabit, ac thuriferarius stans praesentabit ei thuribulum apertum, in quod ipse Celebrans, conversus paullum a latere super dexteram suam, incensum sine benedictione iniiciet (a).

49. Idem deinde Celebrans geniculabit in gradu infimo cum assistentibus a lateribus ac thuriferarius genua submittet a dextris primi assistentis.

50. Celebrans cum clericis assistentibus intonabit *Tantum ergo*, quod canendo continuabitur ab adstantibus. Ad illa verba *Veneremur cernui* fiet ab omnibus inclinatio profunda, et post ea verba thuriferarius tradet thuribulum primo assistenti, hic autem Celebranti qui SS. Sacramentum thurificabit.

51. Post thurificationem Celebrans thuribulum assistenti restituet, hic autem thuriferario, qui referet illud in sacrararium, si proximum erit, secus relinquet in pavimento ex parte Epistolae prope parietem.

(a) Quod ad thurificationem SS. Sacramenti in principio hymni *Tantum ergo*, sequuti sumus Ritualis Rom. dispositionem tit. *de Processione in festo SS. Corporis Christi*. Eadem fere inveniuntur in Caeremoniali Episcoporum lib. 2 cap. 33. num. 25. et 26.

52. Cantabitur dehinc altera strophe *Genitori Genitoque* etc. post quam adiicietur *† Panem de coelo* atc.

53. Celebrans post versiculum, nullam faciens reverentiam nullamque aliam genuflexionem, assurgit et orationem cantabit tono feriali *Oremus. Deus qui nobis* etc. cum conclusione brevi, idest *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*. Librum ei sustinebunt duo assistentes, vel si magis placeat, poterit sibi ipse sustinere. Post orationem rursus procumbet in genua.

54. Oratione cantata, qui Sacerdos ab initio exposuit SS. Sacramentum, imponet sibi stolam collo, et ascendet in suppedaneum Altaris: eodem tempore ascendet etiam clericus cum scabello, quod applicabit ad medium Altaris Sacerdos in suppedaneo genuflexionem simul cum clerico efficiet: Sacerdos conscendet scabellum ac dextera educet de throno Ostensorium et ponet ipsum in Altari. Descendet de scabello et genuflexionem cum clerico iterabit; ipse geniculabit in suppedaneo, clericus autem amovebit scabellum ipsumque referet ubi erat (a).

(a) Non incongruum videtur hoc loco subiicere adnotationem erudite elaboratam Praesulis Gardellini relate ad thurificationem, quam quidam contendunt tribuendam esse SS. Sacramento tempore benedictionis.

- › Altera se offert discutienda quaestio: num scilicet thuriferarius, dum
- › Sacerdos benedicit populum, debeat incensare Sacramentum? Silentium,
- › quod tenent *Caeremoniale, Rituale, Instructio Clementina* et auctores
- › fere omnes, qui ceteroqui nihil omiserunt de iis, quae in sacra hac actione
- › servanda sunt, plane suadent hanc incensationem esse omittendam: nihi-
- › lominus *Caualerius ibid Decret. 7. n. 7. et Tetamus* qui eum sequitur in
- › *Append cap. III art. 6. num. 47. et 48. in fine* innixi quodam Decreto, quod
- › dicunt *Romae datum 16 Martii 1746. et Rubrica Missalis* tit. 13 existi-
- › mant faciendam esse, vel saltem in arbitrio relinqui. Videtur tamen
- › magis congruere contrariam sententiam consentaneam silentio *Caeremo-*
- › *nialis, Ritualis et Instructionis*. Cur enim in his licet enumerentur ritus
- › et caeremoniae omnes servandae, de hac una ne verbum quidem fit?
- › Non alia est ratio, nisi quia locum habere nequit. Si quaeris cur? Dicam:
- › quia dignior, idest Sacerdos, iam Sacramentum thurificavit, nec inferior
- › debet postea thurificationem iterare. Dum benedicitur populus, sup-
- › plet vices incensi bonus adorationis odor. Nec me commovent as-

55. Ascendente ad Altare Sacerdote, Ostensorium deposituro de throno, clericus primus Celebranti assistens assurgit, velum humerale sumet, explicabit et Celebrantis humeris imponet. Clericus alter assistens velum ipsum illi ante pectus alligabit.

56. Celebrans ascendet ad Altare cum duobus assistentibus, qui geniculabunt in extremo suppedaneo, ac Celebrans manibus insistens Altari genuflectet. Quum assurgit ipse, assurgit etiam Sacerdos qui eum adiuvabit in cooperiendis manibus veli humeralis extremitatibus, eique porriget Ostensorium, quod convertet, ut in danda benedictione pars anterior Ostensorii vergat ad populum; Sacerdos recedet ad latus Epistolae, stulam sibi detrahet e collo, et submittet genua in extremo sup-

› sertum Decreti et Missalis rubrica. Nam ad illud quod attinet, iam
 › supra notavi, Decretum illud non reperiri in Regestis S. R. C. ac
 › penitus ignorari a qua Congregatione, vel cuius auctoritate datum
 › fuerit; et forte nil aliud est, nisi privatum responsum ad consulta-
 › tionem factam alicui Rubricarum perito, qui potius variam Eccle-
 › siarum consuetudinem attendens, quam rationum vim, respondit —
 › *seruari posse alterutram* —. Quod vero spectat ad *Rubricam Missalis*,
 › longe diversa militat ratio. Ideo enim Rubrica praescribit in Missa
 › solemnī — *Thuriferarius genuflexus in cornu Epistolae ter incensat*
 › *Hostiam cum elevatur et similiter Calicem, posito incenso in thuribulo*
 › *absque benedictione* — tum quia unica est haec incensatio, quae ad
 › Sacramentum adolendum fit in Missa solemnī, tum quia aliud non est
 › thuriferario dignior, qui eo fungatur munere; nam Sacerdos celebrat,
 › Diaconus ei assistit, Subdiaconus impeditus est Patena, Caeremoniarius
 › invigilat, ut suo quisque fungatur officio. Id adeo verum est ut in
 › Missa defunctorum, cum dignior thuriferario (Subdiaconus non sit im-
 › peditus, Sacramentum incensat, iubente *Rubrica: Subdiaconus non*
 › *tenet Patenam post Celebrantem, sed tempore Elevationis Sacramenti*
 › *in cornu Epistolae illud incensat*. Contra vero dum benedicendus est
 › populus cum Sacramento, curam iteranda erit thurificatio per
 › Acolythum, si iam ab omnium in ea actione ministrantium dignissimo,
 › Celebrante scilicet, peracta fuerit? Si has rationes parvi fieri oportere
 › existimas, haud contemnendum censeas librorum Ritualium silentium,
 › qui certe hanc thurificationem demandassent, quemadmodum iusserunt
 › ad hymni cantum ante orationem ». *Comment. ad Instruct. Clement.*
 › 8. XXXI. num. 23.

pedaneo. Si deesset qui Celebranti dextrorsum assisteret, geniculabit in suppedaneo a dextris Celebrantis eique fimbriam pluviæ attollet.

57. Celebrans super sinistram suam convertetur ad populum et benedictionem SS. Sacramenti impertietur. Clerici assistentes fimbrias pluviæ eius sublevarunt.

58. Qua ratione autem sit populo danda SS. Sacramenti benedictio, nihil heic adiciendum videtur, quum satis declaratum iam sit cap. XIV. §. 11. num. 199. lib. I.

59. Completo benedictionis actu, Celebrans super dexteram suam convertetur ad Altare, adiuvante Sacerdote sæpius indicato, qui stolam collo rursus imposuerit, deponet Ostensorium reducens ipsum ex parte anteriori, et peracta genuflexione, seque convertens versus cornu Evangelii, de Altari descendet et geniculabit rursus in medio gradu infimo.

60. Sacerdos interea respositurus Sacramentum intra tabernaculum manebit flexis genibus in suppedaneo aliquantulum a latere versus cornu Epistolæ.

61. Adgeniculatus Celebrans in infimo gradu reverentiam profundam ad Sacramentum efficiet: tum ei de humeris a clerico sinistrorsum adstante expediatur velum humerale, quod recipietur ab altero clerico dextrorsum adstante, vel ipso absente, ab eodem clerico a sinistris.

62. Sacerdos assurget, genuflectet paullum a latere versus cornu Epistolæ, approximabit ad medium Altaris, convertet aliquantulum Ostensorium et crystallum spheræ aperiet: accipiet deinde sinistra et aperiet custodiam in qua reponenda erit S. Hostia: lunulam Ostensorii manubrio accipiet, reponet intra custodiam, quam claudet et deponet in medio corporali; deinde crystallum spheræ dextera claudet et sinistra ponet Ostensorium extra corporale: aperiet porticulam tabernaculi, reponet intus Sacramentum cum custodia, genuflectet ut antea, assurget, claudet ostiolum, ac sibi de collo detrahens stolam, recedet.

63. Si tabernaculum in alio Altari locum haberet, velo albo cooperiet custodiam cum SS. Sacramento, quam relin-

quet supra corporale, ut deinceps ad Altare suum transferratur.

64. Clauso tabernaculo, Celebrans assurgit, et simul cum clericis intorticia ferentibus, cum thuriferario, et clericis assistentibus, ordine superius innuto, rediit in sacrarium, quo quum ventum erit fiet ab omnibus reverentia ad Crucem, et sacram vestem quisque suam deponet.

65. Si referendum sit SS. Sacramentum ad Altare, in quo asservatur, rediit in sacrarium Celebrans cum clericis assistentibus. Clerici sustinentes intorticia ac thuriferarius manebunt apud Altare cum Sacerdote, qui postquam discesserit Celebrans, reponet sibi collo stolam, ascendet ad Altare, aperiet tabernaculum et gemiculabit in suppedaneo. Thuriferarius velum humerale sumet, imponet humeris Sacerdotis eique ante pectus alligabit.

66. Sacerdos assurgens custodiam cum Sacramento educet, aut velum, quod cooperiet ipsum, amovebit, si positum erit in Altari eo quod ibi non sit tabernaculum, cooperiet extremitatibus veli humeralis et referet ad Altare in quo solet asservari.

67. Thuriferarius portabit umbraculum apertum supra Sacerdotem gestantem S. Eucharistiam, et meminerit etiam biretum deferre illius.

68. Ad Altare SS. Sacramenti, clerici ferentes intorticia gemiculabunt a lateribus Altaris ac thuriferarius claudet umbraculum quod seorsim deponet.

69. Sacerdos ascendet ad Altare, velum humerale dimittet de custodia Sacramenti, quam ponet in medio corporali explicato in Altari: genuflectet, deponet velum humerale, quod recipiet thuriferarius, et quin det aliam benedictionem, aperiet porticulam tabernaculi, Sacramentum reponet, genuflexionem iterabit, claudet tabernaculum et claviculam inde tollet.

70. Descendet deinde ex Altari, et Clerici intorticia sustinentes cum thuriferario simul consurgunt. Ubi Sacerdos ante Altare descenderit, fiet ab omnibus genuflexio, ac thu-

riferarius dabit biretum Sacerdoti. Redibunt in sacrarium clerici ferentes intorticia, quos sequetur Sacerdos capite cooperto iunctisque manibus, ac thuriferarius incedet a sinistris eius.

71. Clerici referent se ad Altare expositionis, candelas extinguunt et Sacrista recipiet ac referet in sacrarium ea omnia quae illic paraverat.

72. Haec methodus servari poterit diebus ferialibus et in expositionibus ordinariis.

73. Non raro accidit, ut maiori solemnitate fieri debeat expositio, quae peragi poterit cum Ministris paratis Celebranti assistentibus. Hoc casu observentur quae haec subiicimus.

74. In sacrario praeparanda sunt pro Celebrante et Ministris albi coloris paramenta, nempe pluviale cum stola dalmatica cum stola, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta: quatuor intorticia pro benedictione: superpellicea quae satis sint. Curabitur etiam ut sufficiens adsit clericorum inservientium numerus.

75. Tota functio administrabitur ut superius traditum est usque ad benedictionem SS. Sacramenti.

76. Sub finem Litaniarum seu precum recitandarum, clerici designati in sacrario parant Celebrantem, Diaconum et Subdiaconum paramentis superius nominatis, qui ubi parati fuerint bireto caput cooperient. Aderunt etiam clerici quatuor numero, qui sustineant intorticia ac thuriferarius cum thuribulo. Expediret etiam ut adesset Caeremoniarius.

77. Ad nutum Caeremoniarii, Celebrans et Ministri discedentes de loco quo parati fuerint, procedent in medium sacrarium et simul cum clericis ferentibus intorticia ac thuriferario reverentiam efficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacrarii, et ad Altare procedent hoc ordine.

78. Praeibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur quatuor clerici cum intorticiis incedentes bini, deinde Caeremoniarius, postremo Celebrans medius inter Ministros, et incedent capite cooperto; Ministri autem fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

79. Ad fores sacrarii Caeremoniarius poterit aquam benedictam offerre Subdiacono et Diacono, atque hic dabit Celebranti, qui omnes eam accipientes seque signantes caput bireto detegent. In conspectum vero SS. Sacramenti Celebrans et Ministri bireta deponent.

80. Ubi ventum erit in presbyterium, thuriferarius recedet ad latus Epistolae, duo primi clerici ferentes intorticia derimentur et pergent ad latera Altaris paullo longe ab infimo gradu, reliqui duo clerici etiam dirimentur et accedent ad primos eadem linea. Caeremoniarius in aditu presbyterii accipiet bireta Subdiaconi et Diaconi, hic autem biretum a Celebrante sine osculis acceptum tradet Caeremoniario.

81. Celebrans ante Altare genuflexionem duplicem cum Ministris, cum clericis ferentibus intorticia et cum thuriferario exsequetur. Assurget deinde Celebrans cum Ministris, et clerici praedicti genuflexi manebunt. Thuriferarius accedet ad Celebrantem, qui aliquantulum conversus super sinistram suam incensum sine benedictione in thuribulum iniiciet. Diaconus ministrabit incensum; Subdiaconus approximabit ad dexteram Celebrantis eiusque fimbriam pluvialis dexteram attollet; thuriferarius stans obiiciet ei thuribulum.

82. Iniocte in thuribulum incenso, Celebrans geniculabit in infimo gradu cum Ministris a lateribus: Caeremoniarius geniculabit a dextris Diaconi ac thuriferarius a dextris Caeremoniarii.

83. Celebrans cum Ministris intonabunt *Tantum ergo*, quod populus continuabit. Ad illa verba *Veneremur cernui* fiet ab omnibus reverentia profunda. Post supradicta verba Caeremoniarius a thuriferario acceptum thuribulum tradet Diacono atque hic Celebranti, qui Sacramentum thurificabit. Deinde ordine inverso, Celebrans thuribulum reddet Diacono, Diaconus Caeremoniario, et Caeremoniarius thuriferario, qui relinquet illud seorsim aut referet in sacrarium, si proximum fuerit.

84. Sub finem *ŷ. Genitori Genitoque* etc. Caeremoniarius tradet Diacono librum orationum. Celebrans ad *ŷ. Panem de coelo* assurget ac Ministri librum ante ipsum sustinebunt. Caer-

remonarius assurgat et accedat ad dexteram Celebrantis ut ei mōnstret orationem canendam, si opus fuerit, Celebrans iunctis manibus ac tono feriali cantabit orationem de SS. Sacramento cum conclusione brevi, scilicet *Qui vivis et regnas in saecula* etc. ac rursus adgeniculabitur.

85. Diaconus recipiet librum, ex quo Celebrans orationem cecinerit, claudet illum ac restituet Caeremoniario.

86. Postea Diaconus ab eodem Caeremoniario accipiet velum humerale, assurgat, et imponet illud humeris Celebrantis. Subdiaconus autem ipsi ante pectus alligabit.

87. Interea clericus apprehendet scabellum, seu brevem scalam, afferet ad Altare, et collocabit eam in medio suppedaneo. Diaconus ascendet ad Altare, genuflectet simul cum clerico, qui scabellum attulerit, conscendet ipsum, Ostensorium e throno educet, supra mensam deponet in medio corporali, genuflexionem cum supradicto clerico iterabit et geniculabit in suppedaneo a latere prope medium, paullum versa facie ad latus Evangelii.

88. Clericus iterabit genuflexionem, scabellum tollet ab Altari ac reponet quo loco erat antea.

89. Celebrans ascendet ad Altare cum Subdiacono ac genuflectet. Subdiaconus consistet adgeniculatus in extremo suppedaneo a latere Evangelii. Diaconus cum Celebrante assurgat eumque adiuvabit in cooperiēdo manus extremitatibus anterioribus veli humeralis. Deinde ei tradet Ostensorium advertens ut pars eius anterior spectet ad populum, quum Celebrans ad illum convertetur, benedictionem daturus. Ministri, dum benedictionem largiatur, fimbrias pluvialis elevabunt.

90. Celebrans benedictionem populo donabit, ut superius declaratum est.

91. Peracta benedictione, Diaconus assurgat, recipiat a Celebrante Ostensorium, quod deponet in Altari conversum ex parte anteriore. Celebrans una cum Diacono genuflectet.

92. Celebrans assurgat et cum Subdiacono de Altari descendet versus partem Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, Diaconus autem adgeniculatus manebit in suppedaneo.

93. Celebrans quum descenderit ante Altare, genucabit in infimo gradu, reverebitur Sacramentum cum Subdiacono, qui post hanc reverentiam expediet velum humerale ac tollet ex humeris Celebrantis, ipsumque tradet Caeremoniario.

94. Genuflexo Celebrante cum Subdiacono ante Altare, Diaconus assurgat, genuflectet ad Sacramentum paulum a latere, ne tergum vertat Celebranti, et accedens ad medium Altare convertet aliquantulum Ostensorium quin id inclinat super Altare. Sinistra deinde sumet custodiam, in qua reponenda sit S. Hostia, eamque aperiet dextera: tum eadem manu, aperta crystallo sphaerae, accipiet manubrio lunulam cum S. Hostia, eamque reponet intra custodiam, quam claudet: deinde custodiam ipsam super Altare ponet in medio corporali, dextera claudet crystallum Ostensorii et sinistra collocabit ipsum extra corporale. Postea aperiet porticulam tabernaculi, intromittet illic custodiam cum Sacramento, genuflectet ut ante, claudet tabernaculi porticulam, relinquet claviculam in Altari, de suppedaneo descendet et redibit ad dexteram Celebrantis.

95. Dum de Altari Diaconus descendet, assurgent Celebrans et Subdiaconus et cum eis consurgent clerici intorticia sustinentes ac thuriferarius, qui post benedictionem recipiet thuribulum (nisi forte iam retulerit in sacrarium, ut superius innuimus) et medius consistet inter clericos intorticia gestantes.

96. Quum Diaconus ad Celebrantis dexteram descenderit, genuflectetur ab omnibus. Caeremoniarius tradet biretum Celebrantis Diacono, et hic dabit Celebranti: idem Caeremoniarius deinde Diacono et Subdiacono bireta restituet.

97. Eodem ordine quo demonstratum est in exitu, redibitur in sacrarium, et facta ad Crucem reverentia, Celebrans et Ministri paramentis suis, clerici autem reliqui superpellicio exuentur,

Urbis et Orbis. Ad aures Sac. Rit. Congregationis delatum est in nonnullis Monialium publicis ecclesiis tam extra, quam quandoque intra almam hanc Urbem existentibus sensim irrepisse abusum, ut Ssmo Eucharistiae Sacramento in earundem Monialium aedeis fidelium venerationi exposito, antequam il-

lius fiat depositio et confluenti populo cum illo benedictionem sacerdos de more concedat, idem Sacerdos primum ac separatim benedicat monialibus in interiori eorumdem choro, sive oratorio post altare, vel alibi genuflexis, et deinde populo in publica ecclesia adstanti. S. eadem C. referente me infrascripto Secretario loco Celsitudinis Reginae Eñni et Rñni D. Card. Ducis Eborancensis Ponentis » ad hanc reprehensibilem et a suis ritibus et Ecclesiae praxi deviam consuetudinem radicitus convellendam, praesenti generali decreto districte prohibet illam in posterum observari, etiamsi diuturno et immemorabili tempore ac usu convaluerit; ac praecipit ut sacerdos sacram illam exercens functionem in quibusvis ecclesiis monialium ubique locorum erectis, cuiusvis sint Ordinis et Instituti (omissa speciali ac separata monialium benedictione) unicam tantum cum eodem SSmo Sacramento benedictionem interessenti populo impertiatur. Et ita decrevit ac servari mandavit. Die 11. Decembris 1773. Factaque deinde per me Secretarium de praedictis Ss. Domino nostro relatione, Sanctitas sua praefatum Sac. Congregationis generale decretum confirmavit et ubique executioni dandum esse praecepit. Die 18. eiusdem mensis et anni.

DE ADVENTU

CAPUT XII.

1. **P**rimam Dominicam Adventus initium esse anni ecclesiastici nemo quidem ignorat. Vetustissima est eius institutio; tempus autem luctus et moestitiae. Quocirca in Officiis divinis, quae celebranda erunt hoc tempore, documenta quae sequuntur, animadvertentur.

2. In Dominicis I. II. et IV. color violaceus adhibendus est: in Missis solemnibus, sacri Ministri induentur planetis plicatis ante pectus in ecclesiis praecipuis, in aliis minoribus ministrabunt ad Altare *in albis*: organis non sonabitur, Altare

instruetur simpliciter pallio violaceo; tapetum violaceum sternetur super gradus; excluduntur vasa florea, statuæ sanctorum, thecae cum sacris Reliquiis inter candelabra.

3. Haec eadem methodus servabitur etiam diebus ferialibus quum nullo incidente officio festivo ritus duplicis aut semiduplicis, feriae officium celebrabitur.

4. In tertia Dominica appellata *Gaudete* (ex primo vocabulo Introitus Missae) in Missa solemnī tantum licet uti colore rosaceo (qui medius est inter violaceum et rubrum); Ministri sacri induentur dalmatica et tunicella, sonabitur organis, licetque Altare vasis floreis exornare. In reliquo autem officio adhibendus est color violaceus, et organorum sonus interdicatur (a).

5. Si quam in Dominicam ex superius indicatis incideret festum sancti cuius ritus praestaret Dominicae, ratio habebitur solemnitatis propriae officii quod celebrabitur, non vero officii de Dominica. Si festum incidens celebrari nequiret, inspiciatur quod in appendice prima huius libri *de modo celebrandi festa* demonstrabitur.

6. Die XVII. Decembris incipiunt antiphonae maiores, quae intonabuntur in officio temporis ante *Magnificat* ab ebdomario seu Celebrante. Antiphonae supradictae duplicabuntur, seu in officio temporis canentur ex toto ante *Magnificat*, et chorus una cum Celebrante et reliqui omnes ad supradictum cantum stabunt.

7. Quibus autem diebus fieri forte debeat officium festivum, eaque de re fiet sola commemoratio de feria Adventus, antiphonae supradictae intonabuntur a Celebrante vel ab aliis iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

8. Quatuor temporibus et in vigilia S. Thomae Apostoli in Missa de feria aut de vigilia, relate ad genuflexiones Cleri inter Missam observetur quod cap. III. lib. I. traditum est.

(a) Dispositio sonandi organis in Missa tantum Dominicae tertiae Adventus, et adhibendi in sola Missa solemnī colorem rosaceum desumitur a Caeremoniali Episcoporum lib. I. cap. 28. num. 2. et lib. II. cap. 13, num. 11.

DE VIGILIA NATIVITATIS DOMINI.

CAPUT XIII.

1. **A**ltare exornabitur ut in Dominicis praecedentibus.

2. Martirologium cantabitur solemniter, ideoque dum recitatur Matutinum aut Laudes, omnes campanae actionis praedictae causa pulsabuntur in laetitiae argumentum.

3. In sacrario praeparabitur pluviale violaceum, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula et superpellicea pro clericis.

4. In medio presbyterio ponetur legile ornatum panno serico violaceo, superque ipsum Martirologium apertum.

5. Initio Horae primae accendentur sex candelae in Altari, nisi iam essent accensae, candelae etiam candelaborum pro Acolythis in sacrario, et ignis in thuribulo praeparabitur. Ebdomadarius, sive alius ad quem spectabit canere Martyrologium, veniet in sacrarium, ibique supra superpelliceo induetur pluviali violaceo et caput operiet bireto. Induent sibi superpelliceum Acolythis ac thuriferarius, Caeremoniarius et clerici duo, qui Ebdomadario supradicto assistent.

6. Innuente Caeremoniario, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula et Acolythis candelabra cum candelis accensis. Sese addent Celebranti, quocum facient reverentiam ad Crucem sive ad imaginem sacrarii praecipuam. Celebrans post reverentiam capite nudato factam, bireto operiet caput. Tum ad Altare procedent ordine sequenti. Praeibit thuriferarius cum thuribulo; sequentur duo Acolythis cum candelabris deinde Caeremoniarius, postremo cantor sive ebdomadarius paratus, operto capite, medius inter duos clericos qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

7. Dabunt operam ut ad Altare perveniant dum recitabitur oratio *Domine Deus omnipotens, qui ad principium* etc.

8. In chorum ubi venerint, thuriferarius consistet in aditu dextrorsum, Acolythis dirimentur et in medio choro se sistet

Ebdomadarius cum duobus assistentibus. Ebdomadarius caput deteget ac biretum tradet primo assistenti, hic Caeremoniario. Ab omnibus, excepto Ebdomadario parato, fiet genuflexio ad Altare et reverentia ad chorum versus cornu Evangelii, dende Epistolae.

9. Accedent ad legile, Acolythi stabunt hinc inde a lateribus legilis facie ad invicem conversa, Ebdomadarius cum assistentibus ante legile ac thuriferarius prope primum assistentem.

10. Primus assistens incensum cum osculis ministrabit Ebdomadario, qui iniiciet illud cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. in thuribulum quod ante eum sustinebit thuriferarius. Secundus assistens in hac actione approximabit Ebdomadario dextrorsum, ut pluviale ipsi sustineat, deinde redibit ad dexteram illius.

11. Cantato seu recitato a choro *Benedicamus Domino, Deo gratias*, Ebdomadarius thuribulo accepto a primo assistente adolebit librum in medio, a sinistris et a dextris suis; thuribulum restituet primo assistenti, hic autem thuriferario, qui post ipsum Ebdomadarium stabit.

12. Ebdomadarius nec se nec librum signans incipiet canere Martyrologium, nempe *Octavo Kalendas Januarii Luna . . . Anno a creatione mundi* etc. et ad illa verba in *Bethlehem Judae nascitur ex Maria Virgine factus homo*, attollet amplius vocem, omnesque procumbent in genua, exceptis Acolythis atque Ebdomadario: statim elatiori voce eodemque tono quo canitur Passio, cantabit *Nativitas Domini nostri Jesu Christi secundum carnem*. Quibus prolatis verbis Ebdomadarius etiam genuflectet.

13. Clerus et reliqui omnes consurgent; Ebdomadarius autem cum clericis supradictis, facta respective ad Altare reverentia vel genuflexione, et reverentia ad chorum, redibunt in sacrarium quo ordine ad Altare venerunt, Ebdomadarius deponet pluviale, Acolythi candelabra etc.

14. Postquam Ebdomadarius e choro seu presbyterio discesserit, alter cantor persequetur Martyrologium canere usque ad finem (a).

(a) Ritus Martyrologii canendi desumptus est ex usu Patriarchalium aliarumque Urbis Basilicarum.

15. Missa Vigiliae est solemnitas et post Horam nonam cantatur. Sonabitur organis, sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella. Clerus non gemiculabit ut in aliis Vigiliis, ac Diaconus cantabit *Benedicamus Domino* illis notis musicis, quibus cantatur in festis de ritu duplici.

16. Si Vigilia ista in Dominicam inciderit, Missa cantabitur post Tertiam ritibus indicatis, et ante Missam fiet consueta aquae sanctae aspersio.

DE FESTO NATALIS D. N. J. C.

CAPUT XIV.

1. **E**cclēsia exornabitur nobiliter ut in festis primariis, excepto quod in porticu, si aderit, aut in fronte nullum statuatur signum festivum, ut fieri solet in festis localibus de Sancto titulari et de aliis Sanctis particularibus ecclesiae ipsius.

2. Vespertino vigiliae tempore canentur Vesperae solennes, ut cap. II. huius libri.

3. Completis Vesperis, disponentur omnia quae opus sunt ad functionem nocturnam peragenda, ac praesertim cavebitur, ne quid incommodi ac perturbationis in obscuritate noctis fiat. Quocirca dabitur opera ut Ecclesia sufficientibus luminibus illustrata sit non solum circa Altare maximum et in choro, sed in reliquis etiam partibus et praecipue in angulis et recessibus occultioribus.

4. Unus etiam aut plures eligentur custodes, qui ordini invigilent ac silentio, praesertim si vastum et valde frequens templum sacrum esset.

5. In choro aderunt *fanalia* seu candelabra cum candelis sive intorticiis. Altaria etiam minora illustrabuntur candelis cereis, in ecclesia vero accendi poterunt lumina cerea vel olearia.

6. In abaco et ad Altare maximum praeparabuntur ea

omnia quae opus sunt pro Missa solemni, pro Matutino solemni et Laudibus, quemadmodum superius notatum est respectivis capitulis III. et IV.

7. Si mos erit exponendi super Altare imaginem divini Infantis in cunis, exponetur antequam aperiuntur fores ecclesiae et priusquam incipiatur Matutinum; ac si exposita erit in Altari maiori, tempore thurificationis adolebitur a Celebrante post Crucem triplici ductu, ut prorsus incensatur Crux cum imagine Crucifixi (a).

8. In abaco autem ponetur parvum candelabrum cum candela etiam exigua ad usum Celebrantis, et praeparabuntur aliae candelae subtiles in comodum eorum qui lectiones cantabunt. In promptu erit etiam vasculum argenteum aut vitreum cum aliquanta aqua, cum operculo et purificatorio, quod adhibebitur a Celebrante in digitorum purificatione.

9. Prope scamnum Celebrantis vel apud abacum praeparabitur pulvillus coloris albi adhibendus in genuflexione Celebrantis dum cantabitur *ŷ. Et incarnatus est etc.*

10. Hora praestituta pulsabuntur campanae, illuminabitur et aperiatur ecclesia. Matutinum solemniter cantabitur ritu praescripto cap. III. huius libri.

11. Tempore Matutini semel aut saepius pulsabuntur campanae festivo modo ad annuuciandam Missam solemnem.

12. Post *Te Deum laudamus etc.* Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, repetet canendo *Dominus vobiscum*, deinde a cantoribus canetur *ŷ. Benedicamus Domino.*

(a) Imaginem Iesu pueri ante Matutinum in Altari exponendam (si fieri soleat) contendimus. Habet id rationem cum officio divino, in cuius invitatorio cantatur *Christus natus est nobis, venite adoremus.* Non possumus respectivos ecclesiarum praesides non admonere de novitatibus ac ritibus peregrinis in huius sanctissimae noctis functionem investitis apud plures ecclesias etiam regulariter directas, relate ad processionem quae fit cum imagine divini Pueri. Non incongruum fortasse esset, si fieret ante Matutinum vel etiam ad *Te Deum.* Illud est vitium, quod abruptum Missa et cantus etiam ipsius Evangelii, ut modis quibusdam perquam curiosis et absurdis, quos supervacaneum est referre, exponatur ad venerationem et osculanda fidelibus detur.

Responso a choro *Deo gratias*, Celebrans non adiiciet *γ. Fidelium animae* etc. siquidem immediate sequetur Missae celebratio. Dum canitur oratio, Acolythy candelabra sustinebunt ante Celebrantem, et repetito ab eo *Dominus vobiscum* venient ante Altare ut cum illo in sacrarium revertantur.

13. Completo Matutino, Celebrans cum pluvialistis procedent ante Altare, et facta simul cum Acolythis ad Altare reverentia vel genuflexione et reverentia ad Clerum in choro, redibunt in sacrarium praecedentibus Acolythis, ibique pluvialistae deponent pluviale, ac Celebrans exutus et ipse pluviali, parabitur pro Missa cum sacris Ministris.

14. Clerus restabit in choro ac sedebit, dum in sacrario Celebrans parabitur cum Ministris, qui exhibunt e choro aut cum Celebrante ipso, aut paullo ante quam absolvatur Matutinum.

15. Deinde Celebrans cum Ministris, praeeuntibus Acolythis redibunt in chorum, et salutato Clero procedent ad Altare et prima Missa inchoabitur. Notandum autem, quod Missa prima non est ante mediam noctem incipienda.

16. Missa celebrabitur ritu praescripto cap. IV. et ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur campane festivo more.

17. Dum cantabitur *γ. Et incarnatus est* etc. Celebrans cum Ministris totusque Clerus, suo quisque loco et capite nudato, in genua procumbent. Celebrans et Ministri in infimo gradu, a latere Epistolae, si sederint in scamno; sin autem essent ad Altare, geniculabunt in medio super extremo suppedaneo. Thuriferario curae sit, vel alteri clerico, praeparare pulvillum in quo geniculabit Celebrans.

18. Ad Celebrantis comunione Caeremoniarius, vel Acolythus aliquis afferet ad Altare in latus Epistolae vasculum aquae cum purificatorio pro Celebrantis purificatione digitorum, alter Acolythus in eadem partem feret calicis velum.

19. Calicem a Celebrante consummatum et in medio corporali depositum Subdiaconus palla cooperiet. Celebrans iunctis manibus adiiciet orationem. *Quod ore sumpsimus* etc. Subdiaconus extra corporale praesentabit ei vasculum aquae, in quo

pollices et indices purificabit recitans orationem *Corpus tuum, Domine* etc. et illos digitos purificatorio absterget. Subdiaconus patenam imponet calici, quem velo cooperiet et super corporale relinquet in medio Altari, ita tamen, ut sit in parte posteriori prope tabellam secretarum, ne Altare impediatur quum ad *Benedictus* thurificandum erit. Idem Subdiaconus purificatorium velo calicis supponet versus dexterum latus.

20. Subdiaconus de Altari descendet, Diaconus Missale transferet in cornu Epistolae et Missa solemnis complebitur. Celebrans veniens aut rediens ad medium Altare non genuflectet.

21. Nemo autem ignorat, quod non est reponendus calix intra ciborium seu tabernaculum, in quo reponendum et custodiendum est unum SS. Sacramentum.

22. Sub exitum Missae solemnis duo pluvialistae pro Laudibus exhibunt e choro, vadent in sacrarium, induent sibi pluviale, et uno aut duobus clericis praecedentibus, ad Altare redibunt, dum recitabitur ultimum Evangelium, et consistent apud scamnum Celebrantis, vel prope stallum primum chori, iuxta locum quo Celebrans sedere debet.

23. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris, facta in suppedaneo ad Crucem reverentia, descendunt a latere ad scamnum. Ibi Ministri reverentur Celebrantem et acceptis biretis, comitantibus duobus clericis, redibunt in sacrarium post debitas reverentias, et sacra indumenta deponunt.

24. Celebrans autem, adiuvante Caeremoniario, deponet planetam et manipulum (et haec ponuntur in abaco, vel ab aliquo clerico referuntur in sacrarium) induet sibi pluviale et intonabit Laudes, quae canentur ritu superius praescripto c. III. num. 49. Hoc tamen tradidimus brevitatis causa; at si quis iuxta regulas vellet functionem exequi, Celebrans redibit in sacrarium, Acolythis praecedentibus et comitantibus Ministris, ibique sacras vestes demittet, ac supra superpelliceo vel rochetto, si uti ei licebit, induetur pluviali.

25. Postea praeeruntibus Acolythis et comitatus a duobus pluvialistis redibit in chorum, reverentur Clerum et Altare, procedet ad locum sibi constitutum atque immediate Laudes intonabit.

26. Pro Missis lectis (a) praeparabitur in Altari sive in Altaribus, in quibus celebrandae erunt, vasculum operculatum vitreum aut argenteum cum aqua pro purificatione digitorum Celebrantis, et capsula etiam operculata cum hostiis diligenter spoliatis fragmentis, ad alteram et tertiam Missam substituendis. Celebrans in prima et secunda Missa postquam consummaverit et omnino hauserit Calicem, ponet ipsum in medio corporali et cooperiet palla; dicet iunctis manibus orationem *Quod ore sumpsimus* etc. deinde extra corporale in vasculo praeparato purificabit pollices et indices; recitans orationem *Corpus tuum Domine* etc. et purificatorio exterget. Patenam pallae imponet, et ex capsula hostiarum accipiet unam et ponet supra patenam, calicem velo cooperiet et Missam persequetur. Non est autem facienda ad calicem genuflexio, si veniendum aut transeundum sit ad medium Altaris. In secunda et tertia Missa ad Offertorium, postquam velum de calice detraxerit, amovebit de medio calicem ipsum, relinquens eum in corporali coopertum palla et hostiae peraget oblationem. Patena corporali supposita, calicem detegit ac manu sustinens illum quin imponat super Altare, transibit in cornu Epistolae et in eum infundet vinum et aquam, nec purificatorio exterget. Si opus fuerit, guttas vini in calicis parte interiori sparsas colliget, inclinans in gyrum calicem ut a reliquo vino excipiantur. Deponet deinde Calicem in corporali seorsim, ac reversus ad medium Altare, recipiet ipsum et oblationem illius exsequetur.

27. Aquam in vasculo, qua usus fuerit ad purificandos digitos, poterit Celebrans infundere in Calicem ad ablutionem tertiae Missae; vel relinquet eam in Altari, et Sacristae officium erit eam demittere in piscinam seu sacrarium post omnium Missarum celebrationem.

28. Cantu Laudum absoluto, claudetur ecclesia, ac si fuerit

(a) Notandum, quod hac nocte [Missas lectas celebrare non licet, excepta solemnibus post Matutinum, quae pertinent ad officium. Ut celebrari possint Missae lectae, nocturno tempore, requiritur specialis facultas Summi Pontificis, quae facultas eadem necessaria est ad Communionem nocte administrandam, ne solemnibus quidem officii Missa excepta.

necesse, munditiæ debitæ fient. Si noctis hora ad diluculum inclinaret, cantabitur Hora prima et secunda Missa.

29. Ad canendam Horam primam non sunt adhibenda paramenta, et intonabitur Hora a digniore in choro praesente, vel ab alio iuxta consuetudinem culusque ecclesiae. Celebrans cum Ministris morabuntur in sacrario ibique se parabunt.

30. Quod ad Celebrationem secundæ Missæ, servabitur quod superius traditum est de cantu *✠. Incarnatus*. Si calix iam in Altari praeparatus erit, Subdiaconus post *Oremus* offertorii sine genuflexione conscendet suppedaneum et consistet a dexteris Diaconi.

31. Diaconus quum ascenderit ad dexteram Celebrantis, detegat calicem et aliquantum de medio removebit, relinquens ipsum super corporali, et patenam cum hostia tradet Celebranti. Idem calicem sinistra sustinens nec abstergens neque locans eum super Altare, infundet ipse vinum et Subdiaconus aquam ritu usitato. Diaconus calicem paullum agitabit, ut guttae in interno calice sparsae colligantur vino eodem: tradet illum Celebranti cumque ipso peraget oblationem.

32. Interea unus ex Acolythis ad Altare deferet velum humerale, quod imponet humeris Subdiaconi, atque hic accepta patena, servabit ritum pro Missis solemnibus statutam. Quod ad purificationem sive ad ablutionem digitorum, observabitur quod superius num. 19. huius capitis pro Missa prima traditum est.

33. Tertia Missa sollemnis cantabitur hora convenienti post Tertiam regulis superius traditis pro cantu *✠. Incarnatus* et pro offertorio. In hac Missa Celebrans purificationem et ablutionem sumet, ut in aliis Missis.

Romana. Dubii. Quum hodiernus Apostolicarum Caeremoniarum Praefectus in suo opere, cui titulus *Manuale Sacrarum Caeremoniarum lib. II. cap. XIV. § 7 pag. 32* variis opinionibus sepositis, proposuerit imaginem Divini Infantis Natalitio tempore super Altari expositam triplici ductu thurificandam esse, quumque a nonnullis huiusmodi ritus errore redarguatur, ad tollendas praesertim varietates, quæ sine aliqua fidelium admiratione continuari nequeunt, hanc Sacram Congregationem

adivit humiliter postulans ut velit praefinire quid sit in casu agendum. Quapropter dubium proposuit: « *An sacra Imago Divini Infantis Natalitio tempore principe loco super Altari exposita sit post Crucem thurificanda triplici ductu, eodem prorsus modo, quo incensatur Crux cum imagine Crucifixi?* »

Eadem Sacra Congregatio, audita relatione ab infrascripto Secretario facta, nec non voto R. D. Laurentii Salvati Sanctae Fidei Promotoris Coadiutoris, re mature accurateque perpensa, rescribendum censuit *Affirmative*. Atque ita rescripsit et ubique locorum servari mandavit. Die 15 Februarii 1873.

DE FESTIS QUAE NATIVITATEM DOMINI SEQUUNTUR

CAPUT XV

1. Diebus sequentibus festum Nativitatis Redemptoris celebrantur alia festa, S. Stephani Protomartyris, S. Joannis Apostoli et Evangelistae ac sanctorum Innocentium Martyrum. Quamquam gaudeant ritu duplici secundae classis, tamen propter festum antecedens reputantur ut solemnia. Quocirca in apparatus et in ornatu Ecclesiae, saltem quod ad duo priora, solemniter more celebrabuntur, videlicet distinguuntur plusquam alia festa secundae classis, observando praescriptionem in colore sacrorum paramentorum requisitam.

2. Postremo anni die celebratur festum S. Silvestri Pontificis et Confessoris de ritu duplici minore. Recensitum tamen est inter dies festos in Constitutione Urbani VIII. *Universa per orbem* . . . die XIII. Septembris 1642. ac si quando per indultum pontificium esset abrogatum, in choro et in functionibus ecclesiasticis servabitur ritus quo festi dies a diebus ferialibus distinguuntur (a).

(a) Ultimo anni die cantari vulgo solet *Te Deum* in gratiarum actionem Domino pro beneficiis anno vertente collatis. Kalendis Januarii cani solet hymnus *Veni creator spiritus* ad impetrandum a Domino novi

3. Eadem prima anni die celebratur festum Circumcisionis D. N. J. C. in quo nihil peculiare notandum occurrit, quod quum sit duplex secundae classis, relate ad apparatus et officium, observabitur quod pro celebratione festorum praescribitur.

 DE FESTO EPIPHANIAE

CAPUT XVI.

1. **E**piphaniae festum est maxime solemne propter mysteria quae in ipso commemorantur; ea sunt Gentium ad fidem vocatio in adoratione Regum, baptisma Christi in Jordane et primum ab ipso editum in nuptiis Canae prodigium.

2. In Vigilia non fit ieiunium, ideoque Missa cum paramentis albis cantabitur post Tertiam; neque Clerus genuflectet ad orationes, neque a Trisagio usque ad *Agnus Dei*, ut fit in aliis Vigiliis, in quibus ieiunium indictum est.

3. Quum igitur festum sit maxime solemne, ornabitur ecclesia ut in die Natali J. C.

4. Relate ad Vesperas solemnes nihil monendum occurrit; siquidem celebrabuntur ritu praescripto. (a)

anni faustum initium et processum. Quum hic sit pius devotionis usus, penes legitimum ecclesiasticum Superiorem erit decernere qua methodo extra functiones praescriptas peragendus sit. Non videtur probandus usus in quibusdam locis receptus, ut cantetur *Te Deum* tempore Missae solemnis ante orationem *Postcommunio*.

(a) Ritus benedictionis aquae in vigilia Epiphaniae, qui tantummodo proprius est ecclesiae orientalis, a Rituali Romano, cui arbitrarie additus fuerat, iussu Benedicti XIV. P. M. expunctus fuit. In indice librorum prohibitorum antiquato sub tit. *Lucatelli* legebatur: « Lucatelli Petrus. Con-
« iurationes potentissimae et efficaces ad expellendas et fugandas areas
« potestates et benedictio aquae, quae sit, in vigilia Epiphaniae. 4. Dec.
« 1725. » In pluribus ecclesiis tum civitatis, tum dioecesis Venetiarum adhuc servabatur. V. E. Iacobo Monico Patriarchae, qui supremum diem obiit die 25 Aprilis an. 1851. huius irregularis ritus extinctionem debemus. 1

Conferendus idem Benedictus XIV in opere de Canonizatione lib. 4 par. 2 cap. 20.

5. In Matutino servabitur ritus peculiaris huiusce diei, nempe incipietur sine *Domine labia mea* etc. sine *Deus in adiutorium*, sine invitatorio et hymno. In tertio nocturno ad psallendum *Venite exultemus*, omnis Clerus stabit capite nudato.

6. Ambo seu parvum pulpitum in Ecclesiis cathedralibus praeparabitur in presbyterio prope balastrium seu cancellos ex latere Evangelii, et contegetur atque exornabitur panno serico, superque illud ponetur pulvillus albus cum Pontificali romano part. III, aperto ad signaculum publicationum festorum mobilium. Eidem Pontificali in commodum cantoris inseretur nota manu scripta ac latine dierum quibus praedicta festa celebrantur, exempli gratia » Die vigesima Februarii Dominica in Septuagesima « Dies Cinerum die nona Martii » Die vigesima quarta Aprilis, Pascha Resurrectionis « Die prima Junii Ascensio Domini » Festum Pentecostes die duodecima Junii » Festum sanctissimi Corporis Christi die vigesima tertia Junii « Die vigesima septima Novembris erit Dominica prima Adventus » ut cantor adiumento notae illius possit dies festos praedictos diligenter nunciare.

7. In sacrario praeter paramenta pro Missa solemni, praeparabitur etiam pluviale albi coloris pro cantore, qui festa mobilia publicaturus sit.

8. Missa solemnis celebrabitur ritu praestituto, et quum cantabitur Evangelium ad illa verba. *Et procidentes adoraverunt eum*, omnes genuflectent versus Diaconum canentem Evangelium, stantibus tantum Acolythis candelabra gestantibus et Subdiacono sustinente librum.

9. Post cantatam Epistolam, cantor delegatus publicationi festorum mobilium, qui tamen oportebit ut ordine Diaconatus constitutus sit, in sacrarium ibit ac supra superpelliceo, vel supra rochetto, si uti licebit, induet sibi pluviale albi coloris, iunctisque manibus et capite bireto cooperto, comitantibus duobus clericis, in chorum redibit paullo ante quam cantus Evangelii incipiatur.

10. Presbyterium ingressus, genuflectet ad Altare (vel si fuerit Canonicus et in sua Ecclesia reverentiam faciet) salutabit

Clerum, idque facient etiam duo clerici qui comitati eum fuerint. Consistet in presbyterio prope latus Evangelii, conversus ad Diaconum qui Evangelium cantabit.

11. Postquam Diaconus, completo Evangelii cantu, Celebrantem thurificaverit, cantor idem biretum tradet cuidam clericorum, qui comitati ipsum fuerint, ascendet in ambonem et stans publicabit festa mobilia qua formula a Pontificali praecipitur.

12. Celebrans eodem suo loco stabit, ut in cantu Evangelii, Diaconus in primo gradu a sinistris et eadem cum Celebrante linea, Subdiaconus autem ante infimum gradum a sinistris et in eadem linea Diaconi, omnes ad cantorem supradictum conversi. Acolythy, depositis in abaco candelabris, apud ipsum manebunt itemque thuriferarius. Clerus in choro stabit ad cantorem conversus.

13. Nunciationis praedictae canendae fine facto, cantor de ambone descendet et eodem modo, ac supra, redibit in sacrum ubi sacra indumenta deponet.

14. Tum Celebrans ad Altare conversus intonabit *Credo* et Sacrum ritu usitato continuabitur.

15. Notetur quod publicatio festorum mobilium de iure pertinet ad Ecclesias cathedrales et ad Ecclesiam in unoquoque loco primariam.

DE DOMINICIS POST EPIPHANIAM

CAPUT XVII.

1. **I**n Dominicis post Epiphaniam nihil est quod peculiariter animadvertendum sit. Officium peragetur eodem modo atque in aliis Dominicis et festis. Supervacaneum est monere, quod in sabbato praecedente Septuagesimam ad *γ*. *Benedicamus Domino* in Vesperis, bis additur *Alleluia*; tum initio Horarum loco *Alleluia* dicitur *Laus tibi, Domine, Rex aeternae gloriae*.

DE DOMINICIS
SEPTUAGESIMAE, SEXAGESIMAE ET QUINQUAGESIMAE

CAPUT XVIII.

1. **A** Dominica Septuagesimae initium ducit luctus Ecclesiae et omittitur cantus *Alleluia* usque ad Pascham, ut superius dictum est.

2. Color, quo Ecclesia utitur in paramentis et ornatu Altarium in hisce Dominicis, est violaceus. Ex Altari tollentur vasa florea, reliquiaria seu statuæ Sanctorum. In Missa atque in officio sonabitur organis, et sacri Ministri induentur dalmatica ac tunicella.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. M. V.

CAPUT XIX.

Res praeparandae.

1. **A**ltare maximum, apud quod celebrabitur functio praeter tobaleas, instruetur pallio albi coloris, super quod imponetur aliud violaceum: in Altari ponentur candelabra cum candelis ex cera alba et Crux aequalis candelaborum, quae distinctiora erunt quam quae diebus ferialibus adhibentur. Gradus Altaris tapeto decoro sternentur. In Altari e latere Epistolae ponetur legile seu cussinus violaceus cum Missali tegumento violaceo exornato pro functione.

2. Apud Altare ex eodem Epistolae latere praeparabitur parvus abacus alba tobalea coopertus, qui conspici possit a Celebrante: super ipso disponentur candelae albae benedicendae et Clero populoque distribuendae. Sacristaë officium erit eas ita

disponere ut possint facile accipi ac sine mora, praesertim si in clero adessent Praelati, Canonici aut alii, quibus conveniret candela distincta. Candelae velo violaceo aut alba tobalea linea contegentur.

3. Non procul a latere Epistolae paratum erit pro Celebrante et Ministris solitum scamnum, cui praeter stragulum pro Missa solemnem, superponetur alterum violaceum pro functione.

4. Abacus iis rebus omnibus, quae ad Missam solemnem opus sunt, instruetur, quemadmodum superius cap. IV. notatum est: in promptu etiam erit vasculum cum aqua benedicta et cum aspersorio; urceus cum malluvio ac mantile pro manuum ablutione Celebrantis post distributionem; aliquanta medulla panis in pellicula eadem pro re: cussinus albi coloris et Missale cum tegumento simili pro Missa: tabellae seu chartegloriae in Altari pro Missa ponendae: abacus cooperietur amplo vero violaceo, ne res albi coloris ibi pro Missa praeparatae conspiciantur.

5. Apud abacum praeparabitur Crux in hasta adhibenda in processione.

6. In sacrario praeparabuntur in canistro planeta cum stola et manipulo, dalmatica cum stola et manipulo, tunicella cum manipulo pro Ministris et Celebrante, coloris albi, quae ad Altare afferentur, ut deinceps declarabitur. Si occurrat hac die altera ex Dominicis privilegiatis, paramenta praedicta erunt coloris violacei.

7. Loco solito in promptu erunt candelabra cum candelis gestanda ab Acolythis, pluviale cum stola violacea, duo planetae plicatae et stola diaconalis coloris violacei, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta pro Celebrante et Ministris, praeter superpellicea pro inservientibus, atque ignis in foculo pro thuribulo. Nisi ecclesia fuerit ex praecipuis, Ministri sacri planetis plicatis non utentur.

8. Parati erunt etiam libelli, sive aliquot exemplaria Ritualis, quibus cantores utentur ad antiphonas in processione canendas.

9. Si candelae distribuentur populo in quodam sacello separato, evitandae confusionis causa, praeparabitur stola viola-

cea cum superpelliceo pro Sacerdote qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur etiam custodes, seu viri idonei qui perturbationem populi prohibeant; verum huiusmodi negotium nunquam dabitur militibus, multo minus apparitoribus.

In functione.

11. Functioni locus est post Horam tertiam in iis Ecclesiis, quae officium peragere tenentur. Si hoc festum in Dominicam inciderit, ante candelarum benedictionem, aspersio aquae benedictae fiet eodem ordine ac superius cap. IX. traditum est.

12. Hora praestituta clerici congregabuntur in sacrarium, induentur superpelliceo ac Ministri deinde et Celebrans se parabuntur ut cap. IV. num. 14. Celebrans, sumpta stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis, si his uti licebit in ecclesia in qua fiet functio, secus ministrabunt alba tantum induti, et Diaconus stolam diaconalem super albam sibi imponet.

13. Praecedentibus Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare, ac Celebrans medius inter Ministros capite aperto incedet, atque isti fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

14. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante aliud in quo expositae essent S. Reliquiae, observabitur quod cap. IV. num. 20. iam descriptum fuit. .

15. In aditu chori etiam fiet quod eodem capite num. 21. relate ad reverentias peragendas traditum est.

16. Chorum intrantes, Ministri deposita bireta tradent Caeremoniario, Celebrans autem suum dabit Diacono, qui eidem transmittet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in scamno pro Celebrante et Ministris apparato.

17. Celebrans cum Ministris progressus ante Altare, reverentiam faciet ad Crucem, Ministri autem genuflexionem, qui tamen si fuerint Canonici et in sua Ecclesia ministraverint, hac vice nedum, sed etiam deinceps non genuflexionem facient ad Crucem, sed reverentiam.

18. Celebrans cum Ministris ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio, et Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri stabunt a lateribus eius, non vero sustententes fimbrias pluvialis: advertant autem ut passum unum stent post eum. Si in suppedaneo sufficiens locus deesset, Diaconus in primo gradu poterit consistere. Interim sacrista, vel Caeremoniarius discooperiet candelas benedicendas.

19. Celebrans iunctis manibus non conversus ad populum cantabit tono feriali *Dominus vobiscum* cum orationibus pro benedictione candelarum praescriptis: ad *Oremus* caput ad Crucem inclinabit.

20. Thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne et sub finem quartae orationis a sinistris alterius clerici ferentis vasculum aquae benedictae cum aspergillo, veniet cum illo ante infimum gradum in cornu Epistolae.

21. Quum Celebrans benedicturus sit candelas, sinistram Altari imponet ac dextera Crucis signum versus candelas efficiet: Diaconus hoc tempore fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

22. Interea Sacrista ad Altare aderit traditurus candelas distributionis tempore.

23. Caeremoniarius vel alius quispiam efficiet, ut apud Altare adsit dignior Cleri, ad quem pertinebit candelam porrigere Celebranti, quique ordine sacerdotali insignitus sit oportet, nec stola uti debet.

24. Post quintam orationem ad Altare ascendet a latere thuriferarius. Diaconus attollet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam tradet Subdiacono; hic autem accedet prope dexteram Celebrantis ad extremum suppedaneum: idem Diaconus naviculam accipiet et cochleare praesentabit Celebranti dicens *Benedicite, Pater Reverende*, et Celebrans accipiet incensum et iniiciet ipsum in thuribulum apertum, obiectum ei a thuriferario, dicens *Ab illo benedicaris etc.* tum benedictionis signum super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem claudet thuribulum, recipiet naviculam et aliquantulum recedet ad dexteram Diaconi.

25. Ad Altare statim ascendet alter clericus cum vasculo et aspergillo, ac Diaconus acceptum aspergillum tradet Celebranti. Celebrans sumpto aspergillo asperget candelas in medio, ad sinistram et ad dexteram suam dicens submissa voce antiph. *Asperges me etc.* et aspersorium restituet Diacono, hic autem clerico praedicto. Postea thuriferarius thuribulum tradet Diacono, et hic Celebranti, qui nihil dicens candelas adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis, ac thuribulum restituet Diacono, a quo illud recipiet thuriferarius.

26. Subdiaconus dimittet fimbriam pluvialis Celebrantis quam hactenus sustinuerit et ad sinistram illius redibit.

27. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, ibique res illas deponent.

28. Sacrista accipiet candelam Celebrantis et alteram pro digniore Cleri.

29. Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altare et convertetur versus gradus. Diaconus adstabit sinistrae ac Subdiaconus dexteræ Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

30. Sacrista accedet ad Altare super gradus prope Diaconum cum candelis praedictis.

31. Caeremoniarius admonebit digniorem Cleri, qui sine stola, ut supra dictum est, approximabit ad medium Altare ante gradus ipsius, ibique reverentiam aut genuflexionem faciet: ascendet in gradum superiorem, et acceptam a Sacrista candelam osculabitur ac porriget Celebranti, quin eius manum osculetur.

32. Celebrans accipiet candelam, osculabitur ipsam ac tradet Diacono, qui ponet eam super Altare. Deinde idem dignior inter Clerum, nisi fuerit Canonicus aut Praesul, adgeniculatus in extremo suppedaneo accipiet a Celebrante candelam, quam osculabitur primum, deinde manum Celebrantis at si fuerit Praesul accipiet eam stans et candelam tantum osculabitur, si Canonicus, stans et ipse illam accipiet, sed candelam et Celebrantis manum pariter osculabitur. Postea de Altari descendet et cum debitis reverentiis vel cum genuflexione redibit ad locum suum. Candela danda digniori, tradetur Celebranti a Diacono.

33. Interim Acolythi sive alii clerici huic rei delegati summent ex abaco candelas reliquas pro Canonicis et Clero, easque ordine suo tradent Sacristae, qui dabit Diacono, hic autem Celebranti.

34. Distributio fiet ordine sequenti. Postquam Celebrans candellam digniori dederit, porriget singulas Praesulibus, si aderant, deinde Ministris, qui simul descendentes in gradum superiorem ante Celebrantem, accipient eam seu stantes sive adgeniculati, ut superius de digniore docuimus, postea Canonicis. Ministri candelas suas tradent Caeremoniario vel Acolytho cuiuspiam, qui deponat super abacum, ut libere possint Celebranti ministrare. Si Ministri e Canonicorum coetu non essent, distribuentur candelae primum Canonicis deinde Ministris.

35. Quum Celebrans candelas praebere Ministris Caeremoniarius ei pro Diacono ministrabit illas. Postea Celebrans candelas largietur Magistratui, si aderit, qui a Caeremoniario invitabitur ad Altare; deinde Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis et illis etiam qui Altari inservient; postremo fiet distributio populo, sed ad balastrium, ubi tamen foeminae a viris dirimentur.

36. Dum Celebrans candellam suam accipiet, cantores inchoabunt cantum antiphonae *Lumen ad revelationem* etc. ut in Missali, quam prosequuntur distributionis tempore.

37. Omnes de Clero bini ad candellam accipiendam procedent, ac si dispar numerus in aliquo coetu esset, ultimum par e tribus constabit.

38. In accessu et in recessu observari poterit ordo in Communionem descriptus cap. V. n. 23. Posteaquam unusquisque ordo candellam acceperit, chorus considerit.

39. Si populo candelas distribuit non Celebrans, sed alius Sacerdos in alio sacello, superpellicio et stola violacea indutus, hic distributionem inchoabit statim ac incipiet eandem peragere Celebrans, et curabit ut compleatur priusquam initium processions fiat, praesertim si sacellum in quo distributio peragetur, proximum esset navi sive lateri ecclesiae, qua transitura sit processio.

40. Nisi adesset Sacerdos, qui candelam praesentet Celebranti, Diaconus eam imponet medio Altari: Celebrans ad Altare se convertet, genuflectet, candelam sumet, osculabitur et dabit Subdiacono, qui eam rursus deponet in Altari. Post haec se convertet ac distributionem exsequetur modo superius indicato.

41. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Presbyteri, non licebit eis candelam tradere Celebranti, siquidem in ordine inferiori ministrant.

42. Aderunt duo vel plures clerici candelis Cleri accendendis delegati, qui tamen mature accendere incipient, ne retardetur processio. Item thuriferarius, ubi candelam acceperit, advertet animum ad praeparandum thuribulum in processione adhibendum.

43. Caeremoniarius vel Acolythus aliquis candelam Celebrantis ab Altari amovebit, ut accendere et tradere Diacono possit, ut deinceps, itemque in promptu habebit alteram pro Diacono ipso.

44. Sub finem distributionis Acolythi provideant ut in promptu sit pelvis cum urceo et mantile cum medulla panis si opus fuerit, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent.

45. Quum distributio absoluta erit, si Celebrans ad balustrium sive cancellos descenderit, distribuendi causa populo candelas, redibit ante Altare cum Ministris, reverentiam ibi faciet, et transibit in latus Epistolae apud abacum, ubi manus lavabit easque medulla panis, si opus fuerit, etiam mundabit. Sin ex Altari non descenderit, Acolythi ad Altare ascendent a latere cum pelvi, urceo et mantili, ac Celebrans stans in latere Epistolae eodem modo quo lavat manus in Missa, lavabit ac mundabit manus et mantili exterget. In hac actione Ministri pluviale illius elatum sustinebunt.

46. Manibus lotis, si Celebrans adstabat abaco, ascendet a latere ad Altare in cornu Epistolae et ad Missale consistet. Sin autem lavabit manus in latere Epistolae, manibus ablutis, convertetur ad Missale. Ministri adstabunt lateribus eius, ut in functionis initio.

47. Interea in choro accendentur a Clero candelae, ut su-

praedictum est, a cantoribus canetur antiphona *Ecce surge Domine*, ut in Missali: chorus autem stabit.

48. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo apud Altare.

49. Celebrans post cantatam praedictam antiphonam, conversus ad Missale iunctis manibus cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. tono feriali.

50. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam et dies ferialis fuerit, post *Oremus* Diaconus cantabit *Flectamus genua* omnesque genuflectent, excepto Celebrante, Subdiaconus cantabit *Levate*, tunc omnes consurgent ac Celebrans orationem, quam supra nominavimus, continuabit.

51. Thuriferarius post orationem ad Altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans stans in cornu Epistolae, ubi orationem praedictam cecinerit, convertetur ad thuriferarium, qui stabit in gradu superiori prope illum: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis et dexteram fimbriam pluvialis eius sustinebit. Diaconus accipiet naviculam et incensum ministrabit Celebranti, qui ponet illud in thuribulo cum benedictione.

52. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de Altari et prope abacum consistet: Subdiaconus pariter a latere de Altari descendet et accedet ad abacum ibique Crucem processionalem accipiet, quam ei praesentabit Caeremoniarius vel clericus quispiam: Acolythy sument candelabra seque adiungent Subdiacono a lateribus: thuriferarius praeibit Cruci, eumque sequentur Subdiaconus cum Acolythis et simul procedent ad ingressum presbyterii: ibi Subdiaconus et Acolythy subsistent ad Altare conversi, thuriferarius autem se sistet post Subdiaconum, et ipse conversus ad Altare.

53. Interim Caeremoniarius Diacono dabit candelam accensam Celebrantis ac Diaconus eandem candelam praesentabit Celebranti osculans manum eius: deinde candelam ipse suam Diaconus a Caeremoniario accipiet.

54. Ubi Crux, ut supra dictum est, ad ingressum presbyterii pervenerit et Clerus paratus erit ad proficiscendum in processione ordinem, Diaconus ad populum convertetur et suo tono

cantabit *Procedamus in pace*: chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

55. Acolythi ac thuriferarius ad Altare genuflectent, convertentur ad navem primariam ecclesiae, et initium processio- nis fiet quae ordinabitur sequenti ratione.

56. Thuriferarius: Subdiaconus Crucem gestans inter Aco- lythos cum candelabris accensis: cantores veste talari et su- perpellicio induti, qui cantabunt antiphonam *Adorna thalamum* etc. et reliquas deinceps, nec sustinebunt candelam accensam: clerici Seminarii; Beneficarii seu Mansionarii: Canonici ince- dentes omnes bini, ac si quo in coetu ex supradictis dispar nu- merus esset, ultimum par constabit e tribus. Nisi Ecclesia sit collegiata aut cathedralis, sed numerosus sit Clerus, primi ince- dent iuniores, postremi ordine suo antiquiores. Candelam ge- stabunt dextera qui dextrorsum incedent, et sinistra qui sini- strorsum, altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit biretum Celebrantis et Diaconi; et quum Celebrans cum Diacono proficisci debeat; innuet eis ut descendant, qui de Altari postquam descenderit, genuflexionem vel reverentiam ibi conficiet: Diaconus accipiet Celebrantis biretum eique tradet, deinde suum recipiet; idem processionem sequens adstabit Celebranti sinistrorsum, ac tum ipse tum Celebrans caput bireto cooperient.

57. Processio fiet per ecclesiam vel extra ipsam, iuxta mo- rem loci ipsius. Si transibit ante Altare SS. Sacramenti, ge- nuflectetur ab omnibus, excepto Subdiacono Crucem gestante. Illud notandum, quod si apud minora Altaria celebrentur Mis- sae lectae, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne Clerus genuflectat neu processio abrumpatur. Si extra ecclesiam exhibit, omnes bireto cooperient caput, exce- ptis Subdiacono, Acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Si de ecclesia non egredietur, omnes capite nudato ibunt, excepto Celebrante et Diacono.

58. Ubi processio de Altari abscesserit, Sacrista cum cle- ricis inservientibus cussinum album et Missale cum tegumento simili substituet violaceo, quod erat antea; reponet tabellas se-

cretarum, tollet pallium violaceum ex Altari, et album ibi relinquet; itidem abacum prope Altare positum, quo opus fuit pro benedictione candelarum et velum violaceum, quod tegebat abacum, amoveri iubebit, et poterunt etiam poni vasa florea, vel Reliquiaria inter candelabra: tapetum etiam seu stratum violaceum detrahetur scamno, in quo sedebit Celebrans cum Ministris, et super ipso ponentur paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, quae in sacrario, ut supra dictum est, parata erunt in canistro.

59. Toto processionis tempore omnia aera campana festivo more pulsabuntur.

60. In reditu processionis ad ingressum ecclesiae, si exierit, vel in aditu presbyterii a cantorum choro cantabitur antiphona *Obtulerunt pro eo* etc.

61. Redeunte in presbyterium processione, thuriferarius, Subdiaconus et Acolythy venient ante Altare: thuriferarius et Acolythy genuflectent: thuriferarius perget ad renovandum ignem in thuribulo pro Missa, Acolythy pergunt ad abacum ibique deponent candelabra, deinde praesto erunt apud abacum ut exuant ac rursus vestiant sacros Ministros. Subdiaconus Crucem deponet quo loco posita erat, vel tradet clerico qui referet ipsam eodem, et consistent apud abacum ut se addat Celebranti et Diacono. Ceteri de Clero in medio presbyterio genuflexionem vel reverentiam facient ad Crucem Altaris, iuxta gradum uniuscuiusque, et se salutantes ad invicem petent stallum quisque suum et candelam extinguent. Diaconus et Celebrans in aditu presbyterii nudabunt caput, et ante Altare progressi Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem ad Crucem efficient, tum pergunt ad scamnum sibi apparatus.

62. Ibi Diaconus relinquet in scamno biretum, tradet candelam suam Caeremoniario, et Celebrantis biretum et acceptam candelam eiusque manum osculatus, eidem transmittet Caeremoniario, qui utrasque in abaco deponi iubebit.

63. Celebrans adiuvante Caeremoniario, Ministri adiuvantibus Acolythis, dimittent paramenta violacea et alba sibi induent iam in ipso scamno praeparata. Paramenta violacea statim in sacrarium referentur a Sacrista eiusque clericis.

64. Chorus, dum Celebrans et Ministri parabuntur, considebit ac rursus consurget, quum e scamno discedent Sacrum inchoaturi.

65. Celebrans et Ministri albis paramentis induti, reverentiam ad chorum efficient, ut superius cap. IV. num. 22. procedent ad Altare et exordientur Missam ritibus eodem capite descriptis.

66. Qui clerici funguntur officio accendendi in choro candelas, accendent eas eodem modo ac supra notatum est pro cantu Evangelii, statim post Epistolam, et ipsorum alter candelam etiam Celebrantis accendet.

67. Quum Celebrans convertetur ad Diaconum canturum Evangelium, Caeremoniarius acceptam Celebrantis candelam tradet ei cum osculo manus, postquam ille se signaverit ad verba *Sequentia sancti Evangelii* etc. Idem Caeremoniarius eam ab ipso recipiet post cantatum Evangelium, extinguet eam et iubebit in abaco deponi. Clerus etiam in choro, cantato Evangelio, candelas extinguet.

68. Candelae in choro a clericis accendentur post thurificationem chori, ita ut initio praefationis omnes accensae sint usque ad Calicis sumptionem.

69. Si Missa erit de Dominica Sexagesimae vel Quinquagesimae, non tollentur ex Altari ornamenta violacea, sed a Sacrista tantum afferentur ad scamnum paramenta pro celebranda Missa, videlicet manipuli violacei, planeta, dalmatica, ac tunicella violacea. Hoc casu Celebrans et Ministri post processionem induentur paramentis praedictis, nec tempore Missae candelae accendentur, ut num. praecedenti traditum est.

70. Si Missa non de B. Virgine, sed de Patrono, de titulo aut Dedicatione fieret, non accendentur candelae tempore Missae, quae rationem nullam habet cum Redemptoris ad templum praesentatione.

71. Si forte in hac Missa Communio sit administranda Clero, quum communicandi e suo loco discedent ut genuflectant ad *Confiteor*, candelas extinguant et relinquent in scamno, in quo sederint.

IN FERIA IV CINERUM

CAPUT XX.

Quae sint praeparanda.

1. **A**ltare maius, in quo functio celebranda est, instruetur pallio violaceo, tobaleis, tapeto violaceo super gradibus, et sex candelabris ex aurichalco cum candelis cerae albae, et Cruce simili candelabris. In Altari e latere Epistolae prope Missale aderit pelvicula argentea plena cinerum aridorum ex reliquiis palmarum et olivarum, quae in Dominica palmarum anni superioris benedictae fuerunt, qui cineres contegentur exiguo velo violaceo, vel operculo simili pelviculae argenteae: in eodem latere ponetur etiam Missale apertum tegumento violaceo exornatum et cussinus violaceus aut legile ad Missale sustinendum.

2. Apud latus Epistolae praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris et tapeto panni violacei cooperietur. In hoc scamno disponentur manipuli violacei pro Ministris, planeta et manipulus similis pro Celebrante.

3. In abaco praeparabuntur ea omnia quae opus sunt ad Missam solemnem, et notatum est cap. IV. n. 5. et seq. insuper vasculum aquae benedictae cum aspersorio; urceus cum pelvi, mantile et aliquanta medulla panis in pelvicula pro ablutione manuum Celebrantis: tabellae secretarum ponendae in Altari pro Missa et stola latior pro Diacono, si Ministri utentur planetis plicatis.

4. In sacrario praeparabuntur paramento pro Celebrante et Ministris, idest pluviale cum stola violacea pro Celebrante, planetae plicatae pro Ministris, si eis licebit uti, stola pro Diacono, tria cingula, tres albae, tres amictus, ac tria bireta, superpellicea pro inservientibus et candelabra cum candelis pro Acolythis.

5. Si apud aliud Altare distribuerentur populo cineres ab

alio Sacerdote, praeparabitur stola violacea et superpelliceum pro ipso, et alia pellicula in quo ponetur pars cinerum, qui benedicentur.

In functione.

6. In Ecclesiis quae peragere officium tenentur, haec functio incipietur post recitatam Horam nonam tum officii divini, tum de beata Virgine.

7. Hora constituta congregabuntur clerici in sacrarium, superpelliceum induent sibi et parabunt Celebrantem ac Ministros, ut cap. IV. num. 14. descriptum est. Celebrans circumdata collo stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri loco dalmaticae ac tunicellae vestientur planetis plicatis violaceis, dummodo uti licebit in Ecclesia in qua facienda est functio, secus ministrabunt alba tantum induti, Diaconus autem stola diaconali albae superposita.

8. Praecedentibus Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare Celebrans et Ministri a lateribus eius, sustinentes fimbrias pluvialis, capite bireto cooperto.

9. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti observabitur quod cap. IV. num. 21 notatum est.

10. In aditu chori fiet etiam quod num. 22. eiusdem capituli relate ad reverentias peragendas monuimus.

11. Ministri chorum ingredientes deponent bireta et tradent Caeremoniario; Celebrantis biretum accipiet Diaconus cum osculis, et transmittet Caeremoniario, qui vel ipse ponet vel ponenda curabit in scamno Celebranti et Ministris praeparato.

12. Celebrans progressus cum Ministris ante Altare reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem, qui tamen si fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, et hac vice et deinceps reverentiam semper, non genuflexionem facient.

13. Celebrans cum Ministris ascendet ad Altare et osculabitur illud: Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri adstabunt lateribus eius passum fere unum post eum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus stare poterit in primo gradu superiori si locus in suppedaneo non satis esset.

14. Caeremoniarius, ubi Celebrans ad Missale venerit, de-
teget cineres; Celebrans iunctis manibus et submissa voce le-
get *γ. Exaudi nos, Domine* etc. Cantores eundem versiculum
cantabunt quo modo canitur introitus Missae; Clerus autem in
choro, dum cantabitur, sedebit.

15. Cantu illo absoluto, consurget Clerus et Celebrans
iunctis manibus ac tono feriali non conversus ad populum can-
tabit *Dominus vobiscum* et quatuor orationes: ad *Oremus* in-
clinabit caput ad Crucem: cineres benedicturus, sinistram im-
ponet Altari, ac dextera signum Crucis versus cineres efficiet,
atque in hac actione Diaconus eius fimbriam pluvialis dexteram
sublevabit.

16. Initio secundae orationis thuriferarius praeparabit thu-
ribulum cum igne et initio quartae aderit apud abacum; ibi se
addet a sinistris clerico ferenti vasculum aquae benedictae cum
aspersorio, et a latere ibunt ante infimum gradum in latus
Epistolae.

17. Sub finem quartae orationis Caeremoniarius vel alius
vice illius curabit ut apud Altare praesto sit dignior inter Cle-
rum, qui in Sacerdotalem ordinem adscitus sit, ut cineres Ce-
lebranti imponat, neque stola uti debet id faciens.

18. Post quartam orationem thuriferarius a latere ascen-
det ad Altare: Diaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis
Celebrantis eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extre-
mitatem suppedanei prope Celebrantis dexteram: Diaconus ac-
cipiet naviculam et Celebranti cochleare praesentabit, dicens
Benedicite, Pater Reverende, Celebrans autem incensum acci-
piet et iniiciet in thuribulum apertum, sibi a thuriferario obie-
ctum, dicens *Ab illo benedicaris* etc. tum signum benedictionis
super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem thuribulum
claudet, recipiet naviculam et aliquanto recedet ad dexteram
Diaconi.

19. Confestim ad Altare ascendet alter clericus cum va-
sculo et aspersorio, quod accipiet Diaconus et Celebranti tradet.

20. Celebrans aspersorio accepto, cineres asperget in medio,
a sinistris et a dexteris suis, dicens submissa voce antiphonam

Asperges me etc. et restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico a quo acceperit. Deinde thuriferarius tradet thuribulum Diacono, hic Celebranti, qui nullum proferens verbum, cineres adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis ac thuribulum restituet Diacono, qui rursus tradet thuriferario. Subdiaconus demittet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam hucusque sustinuerit et ad sinistram eius redibit.

21. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibant ad abacum, et in illo res eas deponent.

22. Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altaris et versus ipsius gradus convertetur. Diaconus adstabit Celebranti a dexteris, Subdiaconus a sinistris et fimbrias pluvialis eius sustollent. Caeremoniarius sumptam pelliculam cum cineribus tradet Diacono.

23. Caeremoniarius invitabit digniorem Cleri, qui sine stola accedet ad Altare, ante gradum genuflexionem vel reverentiam faciet, ascendet in gradum superiorem et aliquantulum cinerem extremis digitis pollice, indice ac medio dexteræ sumptum imponet in modum Crucis capiti Celebrantis, dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*. Celebrans accipiet cinerem capite inclinato. Deinde ipse dignior Cleri, nisi fuerit Canonicus, genuculabit ac flexis genibus accipiet cinerem a Celebrante, qui illi et reliquis omnibus illum imponet modo supradicto. Quod si fuerit Canonicus vel Praesul accipiet a Celebrante cinerem profunde inclinat. Cinere accepto, de Altari descendet ac debita cum genuflexione aut reverentia ad locum suum redibit.

24. Cantorum chorus statim incipiet canere antiphonam *Immutemur habitu* etc. et reliquas, quas canere continuabit et repetere quoque si opus fuerit, dum cineres distribuuntur.

25. Cinerum autem distributio fiet hoc ordine. Postquam Celebrans cinerem imposuerit digniori Cleri, imponet Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendunt in gradum inferiorem ante Celebrantem, eumque accipient aut stantes aut adgeniculati, ut superius de digniore inuimus, postea Canonicis. Quum Ministri in gradum descendunt accepturi cineres,

Caeremoniarius sustinebit Celebranti pelviculam, et absente Caeremoniario, Diaconus pelviculam ponet super Altare. Si Ministri non fuerint Canonici, dabitur cinis primo Canonicis, postea Ministris. Post hos dabitur Beneficiariis, seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis, si aderunt, non exceptis iis qui Altari inservient; post totum Clerum dabitur Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario ad Altare invitabitur; postremo autem populo, sed ad balaustrium, et faeminae a viris dirimentur.

26. Chorus considet, quum unusquisque ipsius ordo cinerem acceperit.

27. Qui de Clero sunt, bini venient ad accipiendum cinerem, et si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit.

28. In accessu et in recessu poterit servari ordo, in Communionem descriptus cap. V. num. 23.

29. Si Celebrans populo non largietur cineres, sed alius Sacerdos in alio sacello huic rei delegatus erit, hic superpelliceo et stola violacea indutus incipiet distributionem simul ac eadem inchoabit Celebrans. Sacristae curae sit alia pelvicula accipere cineres a Celebrante benedictos ad hanc rem. Faeminis non est imponendus cinis super velum, sed supra capillos aut in fronte.

30. Si alter Sacerdos non adesset, qui cineres Celebranti imponeret, hic genibus flexis ad medium Altaris in suppedaneo versus Crucem, sibi ipse cineres imponet nihil dicens. Nec Diaconus neque Subdiaconus poterunt ei dare cineres etsi Sacerdotes, eo quod in ordine inferiori ministrant.

31. Sub finem distributionis Acolythi in promptu habebunt urceum cum pelvi, mantile et medullam panis pro Celebrantis manuum ablutione.

32. Distributione peracta, Celebrans lavabit manus eodem modo ac superius cap. XIX. num. 45. descriptum est.

33. Posteaquam Celebrans laverit manus, chorus consurgit, ac Celebrans stans in cornu Epistolae ante Missale, adstantibus a lateribus Ministris, iunctis manibus, non conversus ad

populum ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum. Oremus. Concede nobis etc.*

34. Celebrans et Ministri eodem loco facta ad Crucem reverentia, descendant de Altari a latere et vadent ad scamnum, ubi adiuvantibus Acolythis et Caeremoniario, Celebrans deponet pluviale et induetur manipulo ac planeta, Ministri autem sibi manipulum imponet.

35. Interea clericus aliquis super Altare disponet tabellas secretarum.

36. Parati Celebrans et Ministri reverentiam facient ad chorum, quemadmodum superius traditum est cap. IV. n. 22: procedent ad Altare et Sacrum inchoabunt, quod quum sit feriale, servabitur ritus cap. VI. superius descriptus.

DE QUADRAGESIMA AC TEMPORE PASSIONIS

CAPVT XXI

1. **F**unctio primi diei capite praecedenti descripta est.

2. Quadragesimae tempore ornamentum Altaris simplex erit, sine vasis floreis, sine Reliquiariis aut statuis Sanctorum. Color in paramentis sacris erit violaceus et in Missa temporis non sonabitur organis: sacri Ministri in Ecclesiis principalibus pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis; in minoribus autem ministrabunt *in albis*.

3. A Sabbato ante primam Dominicam, toto Quadragesimae tempore, Vesperae recitabuntur vel canentur ante meridiem, seu post Nonam et Missam ferialem, exceptis Dominicis, in quibus recitabuntur vel canentur hora usitata.

4. In quarta Dominica appellata *Laetare* in sola Missa solemni abhibebitur color rosaceus, Ministri utentur dalmatica ac tunicella, poterunt disponi vasa florea ad Altaris ornamen-

tum et sonabitur organis. In reliquo officio observabuntur prae-
scriptiones pro tempore *Quadragesimae* (a).

5. Festum Annunciationis B. Virginis eo quod rationem
habet cum mysterio incarnationis Divini Redemptoris, est ma-
xime solemne. In Missa Celebrans, Ministri et chorus genucu-
labunt dum cantabitur *Et incarnatus* etc. ut superius cap.
XIV. num. 17.

6. Hoc festo in Dominicam incidente, referetur officium
ad diem immediate sequentem, nisi impediatur alio officio ritus
maioris, et genuflexio ad verba *Et incarnatus* fiet quo die
celebrabitur officium.

7. Si quod celebrandum erit funus solemne sive anniver-
sarium, assistente Clero, qui teneatur officium peragere in
choro, post Nonam id fiet, nunquam vero post Vesperas.

8. In sabbato ante Dominicam Passionis Cruces et sacrae
imagines velandae sunt ante Vesperas. Notandum autem quod
velamina seu tegumenta sint coloris violacei, nec translucida,
ita ut conspici possit imago aut Crux, licet velata. Simplicia
esse debent, neque ulla figura intexta, ne Crux quidem et alia
instrumenta Passionis depicta sint. Praecedenti die disponen-
tur omnia, ut in praedicto sabbato post Missam feriae contegi
possint imagines et Cruces. Id omnimode fiet saltem in Altari,
in quo officium celebrandum erit.

9. Attendetur etiam ad qualitatem cantus tempore Passio-
nis, ut sit non *figuratus*, sed *Gregorianus*, quemadmodum
Caeremoniale praescribit.

10. Si quod festum in hoc tempus inciderit, non detegatur
imago eius Sancti, de quo celebrandum festum sit; poterit uti-
que exornari Altare candelabris nobiles, sed sine stauis aut
bustis Sanctorum interpositis, adhibere licebit paramenta no-
bilia, exponere Sancti Reliquias et horis praescriptis cantari
Missa, Vesperae etc. Vide appendicem I. huius libri num. 5, 6.

(a) Inspiciatur quod in tertia Dominica Adventus cap. XII. num. 4.
notatum est.

DE DOMINICA PALMARUM

CAPVT XXII

Quae sint praeparanda

1. **A**ltare maius, in quo fiet functio, instruetur pallio violaceo, tobaleis, sex candelabris cum candelis albis et Cruce tecta velamine violaceo simili candelabris, quae non erunt nobilia, qualia adhibentur in solemnitatibus et festis praecipuis: candelabris non interponentur Reliquiaria nec vasa florea multo minus imagines Sanctorum. In Altari e latere Epistolae locabitur cussinus violaceus seu legile cum Misaali ornato tegumento violaceo. Gradus Altaris violaceo tapeto sternentur.

2. Apud Altare in latere Epistolae praeparabitur parvus abacus tobalea alba coopertus, in quo collocabuntur palmae et rami olivarum Clero et populo distribuendi. Palmae et rami ipsi contegentur alba tobalea, aut velo coloris violacei.

3. Abacus apparabitur loco usitato cum rebus pro Missa solemnibus descriptis, quibus adiungenda sunt stola latior pro Diacono, si Ministri planetis plicatis utentur, et vasculum aquae benedictae cum aspersione, et adhiberi poterit idem quod in aspersione aquae benedictae: urceus cum pelvi et mantile pro lotionem manuum Celebrantis post Palmarum distributionem: tabellae seu chartegloriae pro Missa in Altari disponendae.

4. Apud abacum vel in latere Evangelii ponetur Crux processionalis contacta velo violaceo, cui adnexae erunt chordulae eiusdem coloris, quibus alligari palma possit.

5. Scamnum Celebrantis et Ministrorum positum loco solito, contegetur tapeto panni violacei et in eo praeparabitur planeta ac manipulus pro Celebrante manipulique duo pro Ministris.

6. In sacrario praeparabuntur pro Celebrante et Ministris paramenta, videlicet pro Celebrante pluviale cum stola violacea, ciungulum, alba, amictus cum bireto; pro Ministris autem pla-

netae plicatae, si uti licebit, cingula albae, amictus et bireta; ac pro Diacono praeparabitur etiam stola violacea diaconalis: item superpellicea pro clericis inservientibus: candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

7. Pro iis autem qui cantabunt Passionem aderunt stolae tres violaceae, tres manipuli similes, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta, et liber continens Passionem in notis musicis, intractus tegumento violaceo (a).

8. Aderunt etiam libelli sive exemplaria aliquot Ritualis, quibus utendum erit cantoribus in processione.

9. Si palmae populo in aliquo sacello segregato distribuuntur, praeparabitur stola violacea cum superpelliceo pro Sacerdote, qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur custodes sive homines idonei, qui populi turbam prohibeant, sed ut in distributione candelarum mori-mus, hoc negotium hominibus militaribus aut apparitoribus numquam committetur. Destinabitur etiam aliquis clericus ad aperiendam claudendamque tempestive portam ecclesiae, qui si opus fuerit, ab altero etiam adiuvabitur.

In functione

11. Functioni locus erit post Horam tertiam in illis Ecclesiis, quae officium exsequi tenentur.

12. Benedictio aquae fiet in sacristia, ut cap. VIII. ideoque praeparabitur vas cum aqua benedicenda; sal in pellicula, mantile pro Celebrante, vasculum vacuum cum aspergillo et Missale seu Rituale pro benedictione peragenda.

13. Hora praestituta clerici congregabuntur in sacristiam, induentur superpellicio, et parabuntur Ministri ac Celebrans ut cap. IV. num. 14. Posteaquam Celebrans et Diaconus sibi stolam induerint, ac Subdiaconus sibi praecinxerit cingulum, benedicetur sal et aqua, ut eodem cap. VIII. Post benedictionem aquae Ministri planetas plicatas, Celebrans pluviale sibi imponet.

(a) Ne cui mirum forte videatur, si ad cantandam Passionem unum tantum librum praescrpsimus praeparandum, ratio afferetur deinceps.

14. Praeunte clerico seu thuriferario qui feret vasculum aquae benedictae cum aspersorio et Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare, Celebrans medius inter Ministros capite operto, Ministri hinc inde a lateribus eius fimbrias pluvialis sustinentes.

15. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, observabitur quod eodem cap. IV. num. 21. notatum est.

16. Chorum ingredientes, relate ad reverentias, servabunt ea quae eodem cap. num. 22. praescripta sunt.

17. In aditu chori Ministri deponent bireta, quae tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui Caeremoniario transmittet, atque hic ea ponet vel poni iubebit in scamno Celebrantis et Ministrorum.

18. Celebrans et Ministri ante Altare progressi congeniulabunt, et aspersio aquae sanctae fiet ut cit. cap. VIII. n. 14. et seq.

19. Sub finem aspersionis dum Celebrans cantabit orationem *Exaudi nos* etc. Acolythis sument manipulos Ministrorum, procedent ante Altare et consistent prope illos. Completa a Celebrante oratione, Acolythis statim et celeriter manipulos impo-
nent Ministris, et facta postea genuflexione ad Altare, redibunt ad locum suum ante abacum.

20. Celebrans cum Ministris sine alia genuflexione aut reverentia ascendent ad Altare, quod Celebrans in medio oscubitur, Ministri autem non genuflectent.

21. Celebrans transibit ad Missale in cornu Epistolae: Ministri adstabunt lateribus eius, sed retro aliquantulum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus poterit stare in gradu primo, si locus non satis esset in suppedaneo.

22. Quum Celebrans venerit in cornu Epistolae, Caeremoniarius vel sacrista deteget palmas benedicendas.

23. Cantores statim cantabunt antiphonam *Hosanna filio David*, quam Celebrans leget iunctis manibus, submissa voce nec signans se. Completo antiphonae cantu, Celebrans non conversus ad populum et iunctis manibus cantabit tono feriali *Dominus vobiscum*, deinde eodem modo orationem *Oremus*.

Deus, quem diligere etc. inclinationem tantum capitis versus Crucem efficiens ad *Oremus* tum in ista, tum in aliis orationibus sequentibus.

24. Initio praedictae orationis Subdiaconus conversus super sinistram suam, de Altari lateraliter descendet, subsistet in plano post Celebrantem, si planeta plicata usus fuerit, deponet eam, adiuvante Acolytho, et a Caeremoniario vel ab aliquo Acolytho Epistolarium accipiet: in fine orationis veniet in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem et salutabit chorum, redibit post Celebrantem quo loco Epistola cantari solet, et lectionem cantabit Epistolae tono.

25. Celebrans legere poterit eandem lectionem, unum ex responsoriis post lectionem, et loco eodem dicere poterit *Mundacor meum* ac legere Evangelium.

26. Subdiaconus post cantatam lectionem redibit ante Altare, genuflexionem ad Crucem et reverentiam ad chorum efficiet; ascendet ad Altare a latere, geniculabit ante Celebrantem, deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet Epistolario, ab eoque nullum proferente verbum, benedictionem accipiet.

27. Subdiaconus de Altari descendet, Epistolarium deponet, resumet planetam plicatam, si licebit uti, et ad sinistram Celebrantis redibit.

28. Cantata a Subdiacono lectione, cantorum chorus canet unum ex responsoriis in Missali notatis.

29. Interea thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne adhibendum in cantu Evangelii.

30. Subdiacono ad laevam Celebrantis reverso, Diaconus a latere de Altari descendet, perget ad abacum, deponet planetam plicatam, si utetur, et pro illa sibi induet stolam latiorrem: a Caeremoniario vel ab Acolytho Evangeliarium accipiet et cum debitis choro reverentiis, ut in Missis solemnibus, deferet ad Altare et ante ipsum genuflectet; tum conscendet suppedaneum, librum ponet in medio Altari ac sine alia genuflexione veniet a latere ad dexteram Celebrantis.

31. Thuriferarius a latere ascendet ad Altare cum thuri-

bulo et navicula, quam tradet Diacono. Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet. Diaconus ministrabit incensum ac thuriferarius obiciet Celebranti thuribulum, in quo ille ponet incensum cum solita formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione.

32. Thure benedicto, thuriferarius recepta navicula, de Altari descendet et accedet ad abacum, ubi deponet naviculam et post eum coibunt cum ipso duo Acolythi candelabra accensa gestantes et in planum ante Altare procedent.

33. Subdiaconus conversus super dexteram suam descendet de Altari et ante infimum gradum Altaris consistet.

34. Diaconus veniet ad medium Altaris, genuculabit in extremo suppedaneo, dicet submissa voce *Munda cor meum* etc. assurget, accipiet Evangeliarium, cuius apertura ipsius latus sinistrum respiciet, convertetur ad Celebrantem genuculabit et ab ipso petet benedictionem. Dum genuculabit conversus ad Celebrantem, sinistrorsum habebit Altare.

35. Celebrans non abscedens a latere Epistolae, convertetur ad Diaconum, ideoque Altare habebit dextrorsum. Diaconus dicet *Iube, domne, benedicere*, Celebrans respondebit *Domnus sit* etc. ut in Missis solemnibus.

36. Diaconus accepta benedictione, descendet in planum ante Altare, se adiunget Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, et facta ad Altare genuflexione, ad chorum hinc inde reverentia, procedet ad canendum Evangelium, qua in re observabuntur ea omnia, quae pro Missa solemnibus cap. IV. n. 109 et seq. descripta sunt.

37. Evangelio cantato, Subdiaconus, afferet librum osculandum Celebranti, qui dicet *Per evangelica dicta* etc. deinde Diaconus ipsum Celebrantem adolebit.

38. Thuriferarius perget ad deponendum thuribulum, itemque Acolythi candelabra in abaco reponent, ut in Missa solemnibus.

39. Celebrans postquam thurificatus erit, convertetur ad librum et expectabit donec ad se redeant Ministri. Hi vero non redibunt statim ad Celebrantem, sed pergent prius ad abacum ac deponent manipulos, Diaconus autem etiam stolam

latiorem, si usus fuerit, ac resumet planetam plicatam: ascendent a latere ad Altare atque ut initio functionis redibunt ad latera Celebrantis.

40. Celebrans, ubi Ministri redierint ad ipsius latera, tono feriali, iunctis manibus nec conversus ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Auge fidem* etc. Benedicturus seu Crucis signum facturus dextera super palmas locis a Missali indicatis, imponet sinistram Altari, et Diaconus in illa actione attollet eius fimbriam dexteram pluvialis; post orationem iuctis adhuc manibus ac tono feriali cantabit praefationem in Missali notatam, post quam paullulum inclinatus iunctisque manibus, submissa voce una cum Ministris recitabit Trisagium, quod a cantoribus notis ferialibus cantabitur.

41. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus* ac tum Celebrans et Ministri, tum Clerus in choro se signabit ad *Benedictus qui venit* etc.

42. Postea Celebrans recitabit, ut supra, reliquas quinque orationes pro benedictione, cum animadversionibus superius notatis.

43. Quarta oratione thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne et initio quintae adstabit a latere alteri clerico, qui feret vasculum aquae sanctae cum aspergillo ad latus Epistolae in planum. Clericus ferens aquam sanctam et aspergillum adstabit thuriferario dextrorsum.

44. Post quintam orationem ascendet a latere ad Altare thuriferarius. Diaconus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extremam suppedaneum prope ipsius Celebrantis dexteram: idem Diaconus ministrabit Celebranti incensum, quod is iniiciet in thuribulum cum usitata benedictione. Thuriferarius claudet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet ac recedet paulum prope dexteram Diaconi. Ascendet ad Altare clericus alter cum aqua benedicta et tradet aspersorium Diacono, qui porriget Celebranti.

45. Accepto aspersorio, Celebrans asperget palmas in medio, a sinistris et a dextris suis, submissa voce recitans anti-

phonam *Asperges me* etc. et reddet aspersorium Diacono, hic clerico a quo acceperit. Postea thuriferarius dabit thuribulum Diacono et hic Celebranti, qui palmas adolebit in medio, a sinistris et a dextris suis et thuribulum restituet Diacono, qui rursus dabit thuriferario. Subdiaconus demittet fimbriam dexteram pluvialis, quam hactenus sustinuerit, et ad laevam illius redibit.

46. Duo clerici, alter thuribulum alter vasculum gestantes, revertentur ad abacum, in quo illa deponent.

47. Celebrans conversus ad Missale, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*. *Oremus* et orationem *Deus, qui filium tuum* etc.

48. Hoc tempore Caeremoniarius vel alius vice illius efficiet, ut prope Altare praesto sit dignior Cleri, palmam Celebranti daturus, qui Sacerdotali, ordine insignitus esse debet, neque in tali actione utetur stola.

49. Item apud Altare aderit Sacrista, qui palmas aut ramos olivarum tradet in distributione.

50. Post orationem quam indicavimus, Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altaris et convertetur versus ipsius gradus. Diaconus adstabit a sinistris, Subdiaconus a dextris Celebrantis eiusque fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

51. Sacrista, sumpta Celebrantis et dignioris palma, accedet ad Altare super gradus prope Diaconum.

52. Innuente Caeremoniario, dignior inter Clerum, appropinquabit ad medium Altaris, reverentiam aut genuflexionem ad ipsum efficiet, ascendet in gradum superiorem et acceptam a Sacrista Celebrantis palmam osculabitur ac porriget Celebranti, manum eius non osculans. Celebrans palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui eam ponet in Altari.

53. Deinde ipse dignior Cleri, nisi hic fuerit Canonicus aut Praesul, genuflexus in extremo suppedaneo palmam a Celebrante accipiet, osculans prius palmam, deinde manum Celebrantis, ac si fuerit Praesul, accipiet eam stans et palmam tantum osculabitur; sin fuerit Canonicus accipiet stans quidem sed palmam, deinde manum Celebrantis osculabitur. Postea

de Altari descendet et cum debitis reverentiis, aut cum genuflexione redibit ad locum suum. Palma dignioris praesentabitur Celebranti a Diacono.

54. Interim Acolythi, vel alii clerici huic rei delegati summent ex abaco palmas pro Canonicis et reliquis de Clero, easque ordinatim porrigent Sacristae, qui tradet Diacono, hic autem Celebranti.

55. Distributio peragetur ordine sequenti. Postquam Celebrans palmam dederit digniori inter Clerum, dabit Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendunt in gradum superiorem ante Celebrantem, eamque accipient vel stantes, vel genuflexi, quemadmodum superius de digniore notatum est, postea Canonicis. Ministri suam palmam tradent Caeremoniario, vel Acolytho, qui eas ponat in abaco, ut libere ipsi possint Celebranti ministrare. Si Ministri non essent Canonici, dabitur palma prius Canonicis, postea Ministris. Quum Celebrans palmas daturus erit Ministris, spectabit ad Caeremoniarium loco Diaconi porrigere illi palmas. Dabuntur deinceps Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario invitabitur ad Altare; post Magistratum Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii, ceterisque clericis non exceptis illis qui Altari inservient, postremo dabuntur populo, sed ad balaustrium, ubi alter sexus ab altero separabitur.

56. Ubi Celebrans suam palmam accipiet, cantores incipient canere antiphonam *Pueri Hebraeorum* etc. deinde alteram, quam distributionis tempore continuabunt.

57. Chorus considet, quum quisque eius ordo palmam acceperit.

58. Qui de Clero sunt, bini accedent ad accipiendas palmas, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimi ibunt terni. In accessu et in recessu poterit servari ordo in Communionem cap. V. descriptus.

59. Si Celebrans palmas populo non distribuet, sed Sacerdos alius in alio sacello, hic indutus superpellicio et stola violacea distributionem incipiet simul ac inchoabit Celebrans et dabit operam, ut absolvat priusquam initium processionis fiat,

praesertim si Sacellum, in quo distributionem faciet, proximum esset navi seu parti illi ecclesiae, qua ipsa processio transibit.

60. Nisi alius adesset Sacerdos, qui palmam Celebranti praesentaret, Diaconus palmam ponet in medio Altari: Celebrans convertetur ad Altare, genuflectet, palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui reponet eandem in Altari, deinde conversus ad populum distributionem, ut dictum est, exsequetur.

61. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Sacerdotes, non licebit ipsis dare palmam Celebranti, siquidem in ordine inferiori ministrant.

62. Quum distributio incepta erit, clericus aliquis in apice Crucis processionalis palmam deligabit.

63. Caeremoniarius vel unus ex Acolythis tollet de Altari palmam Celebrantis, ut possit eam dare Diacono, itemque Diaconi palmam in promptu habebit.

64. Sub finem distributionis mentem advertant Acolythy ad subministrandum urceum cum pelvi et mantile pro manuum lotionem Celebrantis.

65. Celebrans manus lavabit quo modo superius in festo Purificationis cap. XIX num. 45. descriptum fuit.

66. Interea thuriferarius ignem praeparabit in thuribulo et cum ipso aderit apud abacum.

67. Postquam Celebrans manus laverit, Clerus in choro consurget et unusquisque illorum dextera sustinebit palmam.

68. Celebrans stans ante Missale, ut initio functionis, non conversus ad populum, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*, deinde orationem *Oremus. Omnipotens sempiternae Deus* etc.

69. Post orationem thuriferarius ad Altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans eodem perstans loco, convertetur ad thuriferarium, qui constiterit in gradu superiori prope Celebrantem: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis et fimbriam pluvialis eius sustollet: Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui cum benedictione illud iniiciet in thuribulum.

70. Postquam Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius navicula recepta, descendet de Al-

tari a latere et iuxta abacum subsistet: Subdiaconus pariter a latere descendet, ac veniens ad abacum accipiet Crucem processionalem a Caeremoniario vel a clerico quodam: Acolythi, sumptis candelabris, coibunt cum Subdiacono a lateribus: thuriferarius praebet Cruci, eum sequetur Subdiaconus cum Acolythis, et proficiscentur simul prope aditum presbyterii: ibi consistent Subdiaconus cum Acolythis, et post Subdiaconum thuriferarius, omnes ad Altare conversi.

71. Interea Caeremoniarius Diacono dabit palmam Celebrantis: Diaconus eam tradet Celebranti deosculans manum eius; deinde ipse suam a Caeremoniario accipiet.

72. Ubi Crux ad presbyterii aditum venerit, et paratus erit Clerus ad proficiscendum in processionis ordinem, Diaconus ad populum conversus, suo tono cantabit *Procedamus in pace*; chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

73. Acolythi ac thuriferarius ad Altare genuflectent, convertentur ad portam ecclesiae praecipuam et processionis initium fiet ordine sequenti:

74. Thuriferarius: Subdiaconus gestans Crucem, in cuius apice erit palma, medius inter Acolythis cum candelabris accensis: cantores veste talari et superpellicio induti, qui cantabunt antiphonam *Cum appropinquaret Dominus* etc. et alteram *Cum audisset* etc. nec manu palmam sustinebunt: Clerici Seminarii: Beneficarii seu Mansionarii et Canonici, omnes incedentes bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit. Si Ecclesia non esset cathedralis aut collegiata, sed copiosus Cleri esset numerus, primi procedent iuniores, ultimi seniores. Qui dextrorsum ibunt, palmam gestabunt dextera, qui sinistrorsum, sinistra; altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit bireta Celebrantis et Diaconi: quum tempus erit, innuet Celebranti et Diacono ut de Altari descendant, iique ad pedes Altaris facient respective reverentiam aut genuflexionem: Diaconus Celebranti porriget acceptum a Caeremoniario biretum, deinde suum recipiet: sequentes processionem, Diaconus adstabit Celebranti et sinistrorsum, uterque caput bireto cooperiet.

75. Processio dirigetur extra ecclesiam. Si transeundum erit ante Altare SS. Sacramenti, fiet ab omnibus genuflexio, excepto Subdiacono gestante Crucem. Notandum etiam, quod si celebrentur Missae in Altaribus minoribus, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne Clerus cogatur genuflectere ac processionem abrumpere.

76. Processione ex ecclesia egrediente, omnes cooperient caput, exceptis Subdiacono, Acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Processio sequetur partem dexteram portae ac redibit ante portam ipsam, quoad fieri poterit propter spatium plateae seu viae, quae principem ecclesiae portam prospectat. Antequam ex ecclesia exeant cantores, duo ex istis consistent apud portae interiorem partem.

77. Egressa processione, claudetur porta principalis ac duo cantores stantes intra, conversi erunt ad portam ipsam.

78. Processionis tempore pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae.

79. Interea Sacrista amoveri iubebit abacum prope Altare situm, in quo iacebant palmae, et poni in Altari tabellas secretarum, et in scamno Celebrantis ac Ministrorum praeparari pro Celebrante manipulum et planetam, pro Ministris manipulos.

80. In Processionis reditu ad portam ecclesiae, Subdiaconus consistet in limine cum Acolythis a lateribus, ac thuriferarius prope Acolythum primum: Clerus ordinabitur in duas alas iisdem lineis cum postibus portae, et in plures etiam ordines, si necesse fuerit: Celebrans cum Diacono subsistet in medio adversus portam.

81. Hoc vel alio modo, ut commodius videbitur, stante processione, duo cantores qui erunt intra ecclesiam, cantabunt *γ. Gloria, laus et honor* etc. Cantores et Clerus qui erunt extra respondebunt canendo eundem versiculum. Deinde duo cantores intra continuabunt canere alterum versiculum *Israel es tu* etc. Cantores et Clerus extra respondebunt *Gloria, laus et honor* etc. atque ita deinceps. Omnes praedicti versiculi vel pars illorum cantabitur, prout libebit.

82. Quum completa erit responsio a Clero extra ecclesiam

data, Subdiaconus partem imam portae extremitate inferiori hastae Crucis leviter pulsabit; aperta statim porta, redibit in Ecclesiam processio. In ingressu a cantoribus cantabitur antiphona seu responsorium *Ingreddente Domino* etc. neque adiicietur *Gloria Patri*.

83. In reditu processionis in presbyterium, thuriferarius, Subdiaconus et Acolythis procedent ante Altare: thuriferarius et Acolythis genuflectent: thuriferarius ibit ad renovandum pro Missa ignem in thuribulo; Acolythis pergent ad abacum et in eo candelabra deponent, postea consistent apud scamnum Celebrantis ut sacris Ministris inserviant; Subdiaconus Crucem suo loco reponet, vel eam tradet clerico qui referat eodem, et subsistet prope scamnum expectans ibi Celebrantem et Diaconum, quibus se adiungat. Reliqui de choro in medio presbyterio genuflexionem et reverentiam iuxta gradum quisque suum exequentur, ac salutatione ad invicem facta redditaque, petet unusquisque stallum suum et in eo palmam deponent. Diaconus et Celebrans caput nudabunt in aditu presbyterii et progressi ante Altare facient Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem, deinde ad scamnum sibi paratum procedent. Ibi Diaconus deponet biretum in scamno, palmam suam Caeremoniario committet, deinde Celebrantis palmam et biretum accipiet et Caeremoniario tradet, qui ea in abaco poni iubebit.

84. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, pluviale dimittet sibi que manipulum et planetam violaceam induet: Ministri autem, adiuvantibus Acolythis, manipulum suo brachio sinistro imponent.

85. Chorus, Celebrante et Ministris se parantibus, considebit ac rursus consurget, quum e scamno discedent Missam inchoaturi. Caveat autem unusquisque ne palmae insideat, quod valde indecorum esset, sed eam applicet directim postergali scamni seu stalli choralis.

86. Parati Celebrans et Ministri reverentiam ad chorum facient quo ordine notatum fuit cap. IV. num. 22. procedent ad Altare et exordientur Missam, quae celebrabitur ritibus eodem capite descriptis et cum variationibus pro Ministris, si utentur planetis plicatis, cap. VI num. 7. descriptis.

87. Haec insuper notanda, quod in Missa ad Confessionem omittitur psalmus *Iudica me Deus* etc. et una tantum oratio cantatur, omissis collectis a superiore praescriptis, vel etiam si esset aliqua commemoratio officii simplicis.

88. Celebrans legens Epistolam non genuflectet cum Diacono ad illa verba *Ut in nomine* etc. . . . *infernorum*. Quum vero Subdiaconus illa verba cantabit, unum tantum genu submittet cumque ipso genuflectent omnes in choro praesentes qui ad verba praedicta nudabunt caput, consurgent ac geniculabunt. Idem Subdiaconus post cantatam Epistolam et post genuflexionem et reverentias consuetas, veniet ad osculandam manum Celebrantis, ac nisi hic finierit legere Tractum, morabitur prope latus Epistolae apud Diaconum, tum deosculata manu Celebrantis, deponet Epistolarium, ac planetam plicatam, si usus fuerit, resumet.

89. Si cantus Tractus diutius protrahetur, Celebrans cum Ministris de Altari a latere descendens ad scamnum sessum ibit, methodo tradita cap. IV. num. 63. et seq.

90. Interea dum cantabitur Epistola, adiutantibus tribus clericis huic rei delegatis, in sacrario tres cantores Passionis parantur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei (a). Cantores praedicti esse debent saltem Diaconali ordine constituti, neque huic actioni supplere licet clericis, quum cantare Evangelium Diaconi sit. Debent esse omnino alii ac Celebrans et Ministri Altaris, licet uterque Minister esset Diaconus et Presbyter etiam, quandoquidem Celebrans nequit eodem tempore personam agere Diaconi et Celebrantis; Diaconus Celebranti ministrare debet; Subdiaconus autem non potest eodem tempore Diaconi et Subdiaconi officio fungi.

91. Sub finem Tractus, Celebrans et Ministri, si in scamno con sederint, sine ulla ad chorum reverentia, ad Altare a latere redibunt. Caeremoniarius accipiet Celebrantis et Ministrorum

(a) Tres Diaconi cantores Passionis indui debent amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei. Abusio esset si stola etiam latiore uterentur, siquidem illa propria est Diaconi ad Altare ministrantis, cuius officium a cantorum Passionis officio differt.

palmas, atque ubi incipietur cantari Passio, incipiet et Celebrans legere illam. Diaconus palmam dabit Celebranti qui dextera eam sustinebit, Caeremoniarius dabit Diacono et Subdiacono, qui et ipsi dextera sustinebunt.

92. Diaconus et Subdiaconus adstabunt Celebranti, ut in introitu, donec leget Passionem.

93. Cantores Passionis exhibunt e sacrario et aderunt in aditu presbyterii sub finem Tractus cantati. Praecedet Caeremoniarius, tum qui canit Textum; afferens pectori applicitum librum, cuius apertura versa sit ad sinistram, deinde Succentor sive, ut aiunt, cantor turbarum iunctis manibus, postremo qui Christi personam agit et ipse iunctis manibus, et caput bireto operiet (a). Sequentur eos tres clerici, qui simul incedent iunctis manibus.

(a) Super ritu cantandae Passionis ipsa verba Caeremonialis Episcoporum iuvat referre. « Tres qui Passionem cantaturi sunt, dum cantatur Epistola et Tractus, parantur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola ab humero sinistro pendente, coloris violacei, in Sacristia; et circa finem Tractus procedunt a Sacristia hoc ordine. Antecedit Caeremoniarius, tum ille qui Evangelistae personam agit, portans sibi librum, deinde qui turbarum, ultimo qui Christi, sequentibus tribus Cappellanis cum cottis sine candelabris et sine incenso, et factis debitis reverentis . . . descendunt ad locum ubi cantant Passionem versus cornu Evangelii, seu in pulpito, secundum consuetudinem Ecclesiarum. Et Cappellani tres antedicti stant contra illos, quorum qui est medius tenet librum, quem inter se mutant aequali spatio, dum recitatur Passio, prout Caeremoniarius eos prius admonuit, et in ipso actu, cum tempus est, eisdem significat nutu ». Ex hoc loco inferitur tres cantores in eodem libro canere debere, ideoque regulare essa, quod Cantor praecipuus manu gestet librum. Qua ratione factum sit, ut in praxi tres libri adhibeantur, nos quidem latet, quum facilius et commodius videatur ex uno eodemque libro legere ad vitandas etiam hallucinationes, quae ex diversis editionibus oriri possent. Liber autem oporteret ut dedita opera manu scriptus aut typis excusus grandioribus literis esset, additis musicis notis. Quod ad usum legilis, est etiam perspicua Caeremonialis dispositio, quod scilicet liber sustineatur a Cappellanis, qui debent sibi vicissim succedere. Fortasse usus legilis receptus sensim est ex clericorum penuria vel impotentia ad hoc praestandum officium. Utrumque res se habeat, quum satis pateat Caeremonialis dispositio, supersedemus

94. In ingressu presbyterii caput nudabunt et biretum tradent Caeremoniario, qui apud partem dexteram ipsius aditus subsistet. Qui cantor portabit librum, medium locum obtinebit. Qui Christi personam agit adstabit dextrorsum, qui turbarum, sinistrorsum et sequentibus tribus clericis procedent simul ante Altare, genuflectent et chorum salutabunt primo ex parte Epistolae, deinde Evangelii.

95. Eodem et ordine et situ venient ad locum in quo canitur Evangelium: Cantor stabit medius, a dextris eius qui Christi, a sinistris qui turbarum partes sustinet. Cappellani adversus cantores ipsos consistent. Diaconus cantor librum gestans aperiet ac tradet eum suo cappellano, qui sustinebit apertum, et sic deinceps reliqui duo alternatim librum sustinebunt.

96. Cantor incipiet canere verba *Passio Domini nostri etc.* Chorus statim consurget, unusquisque, toto Passionis cantatae tempore non excepta ultima parte a Diacono ministrante canenda, palmam dextera sustinebit. Id etiam servabitur a cantoribus Passionis.

97. Ut Passio quae canitur bono adstantibus exemplo sit, necesse est ut antecedenter cantores inter se de hoc cantu conveniant, nec dissonae sint eorum diversae voces; necessarium magis est ut super notis praescriptis cantetur, neque ullum fiat notarum additamentum aut crispationis vocis seu frequentamentum aut arbitrarius depressus concentus et alia huiusmodi: quae praeterquam quod extra regulam essent, locum dare possent ineptiis, dissonantiis et risum etiam circumstantibus movere, quod functionem luctus moestitiae et gravitatis plenam maxime dedeceret. Multo autem peius esset si Passionis cantui iunge-

sententiam nostram hac super re proferre, neque aliud nobis licet quam proponere et ostendere quid sit iuxta leges ecclesiasticas faciendum.

Solet quibusdam mirum videri, quod Caeremoniale medium locum attribuat Diacono cantori, non illi Diacono qui Christi personam agit. Nobis quidem evidens ratio videtur, nempe quia Diaconus cantor maiorem alii partem canere debet. Diaconus autem qui Christi partem agit, licet adstet cantori dextrorsum, tamen propius abest ab Altari, qui locus hac de causa dignior videtur.

retur sonus organorum, cymbali, physarmonici aut aliorum instrumentorum, quod contra leges ecclesiasticas esset omnino.

98. Celebrans, ut superius dictum est, Passionem leget simul ac incipietur ipsa cantari; nonnihil morae interponet ad illa verba *emisit spiritum*, sed non geniculabit; perget deinde legere Passionem usque ad eam partem quae tono Evangelii cantabitur. Quum legere Passionem desierit, convertetur ad alios cantores, ut in cantu Evangelii: Diaconus eadem positione ac Celebrans stabit in gradu superiore et in eadem cum ipso linea et Subdiaconus in plano ante infimum gradum eadem cum Diacono linea. Tum Celebrans, tum Ministri palmam dextera sustinebunt.

99. Ad illa verba *emisit spiritum* Celebrans et Ministri eodem loco eademque positione, qua erunt, congeniculabunt: tres cantores in genua procumbent versus librum, ceteri omnes loco quisque suo, exceptis Cappellanis sustentibus librum, qui perseverabunt stare. Assurgente Celebrante, consurgent etiam ceteri omnes et cantus Passionis continuabitur usque ad finem nempe ad eam partem quae a Diacono erit cantanda.

100. Quum cantores Passionem canere desierint, qui Evangelistae partem egerit, librum claudet ac secum referet ut in accessu ad Altare: tres cantores coibunt in medium chori ante Altare, videlicet Cantor medius inter alios duos, a dextra qui Christi, a laeva qui turbarum partes sustinuit et post ipsos clerici seu cappellani, genuflexionem, ad Altare, reverentiam ad chorum prius ex parte Evangelii, deinde Epistolae facient. Praecedet Caeremoniarius, tum qui Evangelistae personam egit, deinde qui turbarum, postremo qui Christi, ac sequentibus tribus clericis seu cappellanis exhibunt de choro: in aditu presbyterii recipient bireta et capite aperto redibunt in sacrarium, ubi sacris vestibus exuentur. Clerus in choro, palmis depositis, consistet.

101. Ubi cantus Passionis completus erit, Caeremoniarius palmam Diaconi et Subdiaconi accipiet, easque in abaco poni iubebit. Celebrantis palmam accipiet Diaconus ac tradet Caeremoniario. Celebrans accedet ad medium Altare et recitabit *Mun-*

da cor meum etc. cum *Iube, Domine,* etc. Subdiaconus ascendet ad Altare, accipiet Missale cum cussino seu legili et deferet illud in cornu Evangelii. Diaconus descendet ad abacum, dimittet planetam plicatam, si utetur, sibi induet stolam latiore et sumptum Evangeliarium ad Altare afferet ritu usitato.

102. Interea Celebrans ultimam Passionis partem non se signans leget, sed in fine ipsius Subdiaconus respondebit *Laus tibi, Christe.* Praesto erit etiam thuriferarius cum thuribulo.

103. Quum Celebrans legerit ultimam partem Passionis, redibit ad medium Altare et Diaconus ei ministrabit incensum quod ille ponet in thuribulo cum benedictione. Thuriferarius coibit cum Acolythis, qui procedent iunctis manibus, nam non gestabunt candelabra, et ante Altare subsistent: Subdiaconus ante Altare descendet: Diaconus recitabit *Munda cor meum,* accipiet librum, benedictionem a Celebrante petet et additus Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, praemissis ad chorum reverentiis, procedet ad ultimam Passionis partem tono Evangelii cantandam: non tamen signabit librum nec seipsum, non dicet *Dominus vobiscum,* nec *Sequentia* etc. sed thurificato libro, incipiet statim canere *Altera autem die* etc.

104. Celebrans convertetur ad Diaconum et Caeremoniarus ei dabit palmam. Clerus consurget et palmam recipiet ad verba praedicta. Quum Diaconus canere desierit, Celebrans suam palmam tradet Caeremoniario; itemque Clerus in choro deponet palmam, quae manu amplius non sustinebitur ne ad elevationem quidem. Subdiaconus textum Evangelii osculandum afferet Celebranti, qui postea a Diacono thurificabitur.

105. Nulla autem in hac Missa solemnī notanda variatio occurrit, nisi quod in ipsa legitur ultimum Evangelium s Joannis loco alterius in Missis lectis praescripti, quod in functione benedictionis palmarum cantatum est.

DE RELIQUIS MAIORIS HEBDOMADAE DIEBUS

CAPUT XXIII.

1. **N**ullus hisce diebus peculiaris sese offert ritus, de quo singillatim facienda sit mentio.

2. Altaris ornatus et reliqua omnia disponentur ut in Dominica praecedenti.

3. In feriis III. et IV. pro cantu Passionis servabitur methodus praescripta in Dominica Palmarum. In feria autem quarta cantabitur prima lectio a clerico superpellicio induto, ut superius cap. VI. num. 10. indicatum est.

4. Notandum autem quod a meridie feriae IV. usque ad completam functionem Sabbati sancti locus esse non potest expositioni SS. Sacramenti pro supplicationibus novendialibus, pro triduis aliisque functionibus huiusmodi.

5. Officium vero Superioris est providere ne quid pro functionibus sequentium dierum desit quod opus esse possit.

DE MATUTINO TENEBRARUM

CAPUT XXIV.

1. **I**n feriis IV. V. et VI. maioris Hebdomadae, vespere cantatur Matutinum cum Laudibus, quod ante occasum solis complendum erit. Ad annunciandum Matutinum feriae IV. pulsabuntur ecclesiae campanae festivo more, non ita duobus subsequentibus diebus quibus campanarum sonus intermittitur. Si in Altari maiore servaretur SS. Sacramentum, transferetur in aliud sacellum sive Altare laterale.

Quae sint praeparanda

2. Altare maius exornabitur pallio violaceo, tobaleis et sex candelabris ex aurichalco cum candelis ex cera communi et Cruce simili cooperta velo violaceo. Super gradibus sternetur tapetum violaceum. In Matutino feriae V. vespertino tempore Altare erit omnino denudatum et aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere cum candelis ex cera communi et Cruce cooperta velo nigro: vespertino autem tempore feriae VI. ad Matutinum, Altare ut in feria quinta erit dispositum, sed Crux erit detecta.

3. Quo loco Epistola cantari solet, statuatur candelabrum ligneum, in cuius culmine aptatum erit triangulum pariter ligneum, quod sustinebit quindecim candelas aequales ex cera communi: prope candelabrum aderit hasta cum extincitorio ad candelas extinguendas et seorsim praeparabitur scabellum seu brevis scala ut suo tempore possit tolli candela, quae in summitate erit (a). Si Altare esset orientale, seu versum ad populum, ut in basilicis, quae formam antiquam retinuerunt, praeparabitur etiam laterna grandis lignea ex toto clausa prope latus Epistolae Altaris, in qua condenda est candela accensa. Aderit et alia hasta pariter instructa extincitorio; qua candelae super Altari ardentes extinguere possint.

4. In medio choro ponetur legile maioris formae sine ullo tegumento, sed imposito libro, qui contineat lamentationes cum notis musicis et lectiones in Matutino cantandas.

In functione

5. Si Clerus ecclesiae in qua facienda est functio, teneatur peragere officium, ante Matutinum recitabitur Completorium ritu in rubricis Breviarii Romani praescripto. Sin haec obligatio non erit, Completorium omitteretur.

(a) Omnes candelabri triangularis candelae esse debent ex cera communi, etiam illa quae in culmine erit et accensa servabitur.

6. Innuente Caeremoniario, candelae Altaris et candelabri triangularis ab Acolythis accendentur, et Clerus in sacrarium congregatus signo campanulae vespere feriae IV. et signo crotali vespere feriae V. et VI. proficiscetur ad Altare maius ordine constituto cap. I. huius libri num. 4. et seq.

7. Statim ac suo quisque loco aderunt, congeniculabunt omnes et orationem recitabunt *Aperi, Domine, os nostrum* etc. deinde consurgent et stantes ac secreto recitabunt *Pater, Ave* et *Credo*. Caeremoniarius qui aderit prope superiorem sive digniorem Cleri, primum chori stallum occupantem, postquam dictum erit *Pater Ave*, et *Credo* innuet cantoribus, ut statim primam antiphonam primi nocturni cantare incipiant, post antiphonam duo ex illis eodem loco quo cantata erit antiphona, intonabunt primum psalmum.

8. Ad intonationem psalmi chorus considebit et caput bireto cooperiet.

9. Caeremoniarius signum faciet ad illam chori partem, ad quam spectabit continuare cantum psalmi; idque observabitur in illis praesertim ecclesiis, in quibus quum officium quotidianum non fiat, accidere forte posset in continuatione cantus psalmi aliqua hallucinatio.

10. In Psalmorum fine omittetur *Gloria Patri*, sed in ultimo aut penultimo verbo fiet quaedam inflexio vocis, vel producetetur aliquanto cantilena.

11. Psalmo absoluto, statim assurget Acolythus extinguendis candelis delegatus, et veniens ad candelabrum triangulare extinguet candulam ultimam impositam extremitati trianguli versus partem Evangelii et ad suum locum redibit.

12. Post psalmum repetetur antiphona a cantoribus, qui pariter canendo adiicient secundam, deinde secundum psalmum intonabunt ut supra, atque hanc methodum deinceps sequentur pro reliquis antiphonis et psalmis.

13. In fine secundi psalmi Acolythus alteram extinguet candulam, quae sita erit in extremitate trianguli a latere Epistolae, in fine tertii extinguet penultimam versus latus Evangelii, in fine quarti penultimam a latere Epistolae, atque ita deinceps alternatim in fine uniuscuiusque psalmi.

14. Repetita a cantorum choro tertia antiphona, qui duo cantores intonabunt psalmos, cantabunt versiculum et chorus eis respondebit.

15. Chorus nudabit caput, consurget et secreto recitabitur *Pater noster* nec a superiore indicabitur.

16. Interea Caeremoniarius aut alius quisquam vice illius perget ad invitandum inclinatione capitis eum, qui canere primam lamentationem debet, et comes illi addetur a sinistris simulque procedent ad legile in medio choro positum, et ibi genuflexionem ad Altare facient ac reverentiam ad chorum versus partem prius Evangelii, deinde Epistolae.

17. Chorus considebit et cantor incipiet lamentationem canere cantu praestituto, attendens quae superius monuimus cap. XXII. num. 97. pro cantoribus Passionis. Post lamentationes seu lectiones omittetur *Tu autem Domine* etc. iterata autem ad Altare genuflexione et ad chorum reverentia, redibit cantor ad locum suum, ubi salutabit Caeremoniarium, qui comitatus fuerit, ac sedebit.

18. Absoluto primae lamentationis cantu, chorus cantorum primum responsorium cantabit, et sub ipsius finem Caeremoniarius invitabit secundae lamentationis cantorem, et prorsus ut in prima omnia peragentur, idque observabitur in tertia et in lectionibus secundi et tertii nocturni.

19. Post cantum noni responsorii chorus perget sedere et chorus cantorum cantabit primam antiphonam Laudum, tum intonabitur psalmus *Miserere*, quemadmodum de primo psalmo primi nocturni traditum est, et Laudum cantus continuabitur.

20. Repetita in notis quinta Laudum antiphona, duo praedicti cantores cantabunt versiculum et chorus interea sedebit, tum a cantorum choro cantabitur antiphona ante *Benedictus*, choro adhuc sedente.

21. Ad intonationem cantici *Benedictus* Clerus in choro consurget seque signabit. Ad versiculum *Ut sine timore* etc. qui clericus candelas extinxerit candelabri triangularis, sumet hastam longiorem et candelas Altaris extinguet, singulas nempe singulis versiculis, a praedicto incipiendo; easque extinguet

eodem ordine quo ~~candelas~~ extinxit candelabri triangularis, videlicet ultimam ex angulo Evangelii, tum ultimam ex angulo Epistolae, deinde penultimam ex angulo Evangelii, et penultimam ex angulo Epistolae, postea illam quae adstat Cruci e latere Evangelii, postremo alteram Cruci adstantem ex latere Epistolae.

22. Vespere feriae IV. dum cantabitur canticum praedictum, unus vel duo clerici extinguet omnia lumina in ecclesia ardentia, exceptis lampadis quae apud Altare SS. Sacramenti ardebunt (a).

23. Cantato cantico *Benedictus* cum inflexione vocis in fine ultimi versiculi, Clerus considebit et cantores repetent canendo antiphonam.

24. Interea dum antiphona repetetur, Acolythus sive clericus qui candelas Altaris extinxerit, deposita hasta qua extinxerit cereos, admovebit, si opus fuerit, scabellum ad candelabrum triangulare, tollet e summitate illius ultimam candelam accensam, veniet ad Altare eamque sustinebit in latere seu cornu Epistolae. Absoluto autem cantu praedictae antiphonae, candelam adhuc accensam abscondet post Altare, vel in laterna praeparata, ut superius dictum est.

25. Amoto lumine, incipietur cantari antiphona *Christus factus est* etc. et universi congeniculabunt. Deinde secreto recitabitur *Pater noster* ac post ipsum modulata et flebili voce cantabitur *Miserere* alternatim a choro, vel defectu vocum concentum facientium, recitabitur commode et submissa voce.

26. Superior eodem vocis tono, non dicens *Dominus vobiscum* neque *Oremus*, recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc. usque ad conclusionem *Qui tecum* etc. quam dicet secreto.

27. Oratione completa, Caeremoniarius manu pulsabit scamnum vel libram, et ceteri omnes paullum fragoris facient, sta-

(a) Lampadae, quae extinctae sunt sub finem Matutini feriae IV, non sunt amplius accendendae usque ad functionem Sabbati sancti, exceptis illis tantum, quae ardent ante Altare, in quo SS. Sacramentum asservatur.

timque cessabunt quum clericus, qui candelam accensam abscondebatur, rursus eam ostendet.

28. Candela accensa monstrata, statim omnes consurgent et quo ordine in chorum venerunt, eodem in sacrarium redibunt Candela praedicta ab acolytho extinguetur et in sacrarium referetur.

29. Postquam Clerus e choro excesserit amovebitur candelabrum triangulare e loco, quo positum erat, et referetur in sacrarium aut in cubiculum contiguum, ne impedimento sit functionibus matutinis temporibus, quae sequuntur, peragendis.

FERIA V. IN COENA DOMINI

CAPUT XXV.

Quae sint praeparanda

1. **A**ltare maius exornabitur festive candelabris nobilibus sex numero cum candelis albis et Cruce simili candelabris, contexta velo albi coloris. Praeter tres tobaleas, quae tali modo stentur super Altare, ut facile inde tolli possint, apponetur pallium album, facile et ipsum amovendum, et super gradibus nobile tapetum. In Altari aderit legile seu cussinus albus ac Missale tegumento albo instructum ac tabellae secretarum seu charte gloriae. Si in choro Altaris maioris recitabuntur Horae minores ante Missam, velo albi coloris Crucis superponetur velum violaceum, tollendum ante Missam, itemque pallio albo superponetur alterum violaceum ante Missam et ipsum tollendum.

2. Scamnum Celebrantis et Ministrorum contegetur tapeto vel panno serico albi coloris, ac super abaco alba tobalea cooperto, praeter ea quae notata sunt pro Missis solemnibus, ponetur calix cum patena, palla, velo exiguo serici albi, quod totum calicem contegat et vitta sericea alba, qua velum ipsum calici alligari possit: super patena adhibenda in Missa aderunt

binæ hostiæ maiores, altera pro Missa, altera servanda in calice prædicto: pixis operculata et particulae pro Communione Cleri et populi quoque, si ecclesia erit paroecialis; tobalea linea in Communione ad Altare adhibenda: vasa vitrea cum vino et aqua et mantilia pro purificatione communicandorum, si mos erit; stolae albi coloris numero sufficienti adhibendae in Communione Sacerdotum; schedulae populo in Communione distribuendae, si ecclesia erit paroecialis; velum humerale nobile pro Celebrante; pluviale pro eodem; intorticia vel candelæ a Clero in processione gestandæ ac duo thuribula cum naviculis pariter in processione adhibenda.

3. Juxta abacum ponetur Crux processionalis velo violaceo contacta.

4. Prope aditum presbyterii parieti applicitum aderit umbraculum album hastile.

5. Si populo administrabitur Communio, ponentur in balastro tobaleae.

6. Apparabitur sacellum, in quo exponetur Sacramentum (a) et eius Altare exornabitur sufficienti numero candelabrorum

(a) Feria V. in coena Domini recurrit memoria institutionis SS. Eucharistiae. Quum propter officia lugubria non liceat solemniter hac die celebrare huius institutionis festum, exponitur SS. Sacramentum in sacello laterali, ut fideles ipsum venerentur et adorent cum gratiarum actione pro singulari accepto beneficio. Quapropter perperam hæc expositio appellatur *Sepulcrum*, quandoquidem in Sacramento Eucharistiae Christus Dominus est vivus et impassibilis. Commemoratio mortis, Redemptoris nostri ab Ecclesia postridie celebratur, qua quidem die ipsa abstinere Sacrificio, Crucem adorare et a sacris templis removere Sacramentum. Hac igitur de causa Sacellum in quo expositio SS. Sacramenti fiet, festivo more parabitur cum luminum copia, cum floribus aliisque ornamentis, quae solemnitatem praeseferant, neque locus omnino esse potest pannis nigris aut luctuosis aliisque signis quae solemnitatem hanc dedeant. Immo nullatenus probandus est usus in quibusdam ecclesiis receptus, exponendi contra regulam imaginem Christi vita functi subtus Altare, ut hac re significetur sepulcrum, siquidem toto Passionis tempore imagines velo contactae sunt, et insuper in hac expositione nihil minus spectatur quam Christi sepulcrum. Eadem ratione improbanda est consuetudo hinc inde apponendi imagines Angelorum defientium habitu et

cum candelis albis, in media illius parte aderit urna, in qua condetur Sacramentum, cum palla vel corporali intra ipsam cumque clavicula in ostiolo; id porro cavendum, ne, quum urna clausa erit, appareat ex ulla parte calix intus inclusus: praeterea tobaleae super Altare, pallium album et tapetum super gradus aptabitur. Poterit etiam exornari Altare et sacellum vasis cum floribus virescentibus et fictis. Caveatur etiam ne quid ornamenti sit quod luctum significet; sed omnia laetitiam ostendant.

7. Cetera Altaria instructa adhuc erunt Cruce velata, candelabris cum candelis, ac tobaleis quae facile tolli possint. Sed nullae in ipsis ardebunt lampadae nisi in Altari in quo recondetur SS. Sacramentum.

8. Si ecclesia fuerit paroecialis, ponentur tobaleae super balaustrio et conopeum violaceum imponetur tabernaculo Altaris, in quo asservabitur SS. Sacramentum.

9. In sacrario praeter paramenta albi coloris pro Missa, ut in aliis Missis solemnibus, in promptu erunt binae stolae violaceae, altera pro Celebrante pro Diacono altera, quibus utentur in denudatione Altarium, ac tunicella albi coloris cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem in processione gestaturus erit.

10. Praeterea in eodem sacrario praeparabitur locus remotus, ubi decenter reponi possit SS. Sacramentum pro infirmis, videlicet aderit tabernaculum cum corporali vel palla intra ipsum, clavicula claudendum, super Altari vel etiam tabula cooperta alba tobalea, quatuor candelabra cum candelis et lampadae. In promptu etiam erit parvum umbraculum album, duo intorticia, velum humerale album, stola alba, superpelliceum, claviculae tabernaculorum et corporale, ut debito tempore fieri

instrumenta Passionis sustinentium, et alia eiusmodi, quum haec abhorreant a mente et fine quem sibi in tali occasione Ecclesia proposuit. Quod si quis requireret quam ob rem SS. Sacramentum exponatur inclusum, non sub aspectum oculorum in Ostensorio, respondetur illud esse veteris ritus vestigium, etenim expositio patens SS. Sacramenti non est valde antiquae institutionis.

possit SS. Sacramenti in sacrarium translatio, ut suo loco notabitur.

In functione

11. Hora praestituta, omnium campanarum sono congregabitur Clerus in sacrarium, et accensis candelis Altaris ibit in chorum et Horas minores recitabit. Ordo ad chorum procedendi cap. I. huius libri n. 4. et seq. iam est descriptus. Illuc quum venerit, unusquisque suo loco geniculabit ei dicit *Aperi Domine* etc. Stans autem et secreto recitabit *Pater, Ave et Credo*. Tum innuente Superiore, cantor destinatus, qui suo loco stabit, incipiet psalmum *Deus in nomine tuo* etc. et a choro alternatim continuabitur sed submissa voce, itemque reliqui psalmi: initio primi psalmi chorus considebit: post tres psalmos universi nudabunt caput, consurgent, geniculabunt, et antiphonam recitabunt *Christus factus est* etc. Deinde *Pater noster* secreto et *Miserere* submississima voce; absoluto psalmo *Miserere*, Superior pariter submissa voce nec praemittens *Oremus* recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine*, etc. cum conclusione secreta. Chorus consurget, recitabit secreto *Pater* et *Ave* et incipietur psalmus *Legem pone* Hora tertia, atque ita deinceps fiet ad Sextam et Nonam, observando quiquid pro Hora prima innutum est.

12. Recitatis Horis minoribus, tolletur velum violaceum de Cruce, in qua supererit alterum albi coloris; item ab Altari amovebitur pallium violaceum et apparebit alterum albi coloris.

13. Dum in choro recitabuntur Horae minores, in sacrario Celebrans et Ministri induentur paramentis albi coloris.

14. Post recitatas Horas minores exibit e sacrario Celebrans cum Ministris et fient illa omnia quae praescripta sunt in aliis Missis solemnibus, ut cap. IV. notatum est. Sonabitur organis quum Celebrans et Ministri e sacrario egredientur.

15. In confessione omittitur psalmus *Iudica me Deus* nec dicitur *Gloria Patri* in introitu.

16. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur festivo more campanae, quibus amplius non sonabitur usque ad

intonationem eiusdem hymni in Missa Sabbati sancti: sic etiam aliquandiu sonabunt campanulae quae aderunt in ecclesia neque ipsae amplius usque ad Missam Sabbati sancti, ut supra, pulsabuntur. Organis autem sonabitur dum totus hymnus *Gloria* cantabitur, et ipsa, ut campanae, usque ad Missam Sabbati sancti tacebunt.

17. In Missa una tantum oratio recitabitur. Pro Communionem Cleri observabitur quod superius cap. V. declaratum est. Celebrans ponens post offertorium Hostias iam oblatas in corporali, meminerit ex una parte corporalis eiusdem seponere Hostiam, quae intra Calicem reponenda erit, si minoris esset mensurae, ne difficile sit eam ibi reponere.

18. In fine psalmi *Lavabo* Celebrans omittet *Gloria Patri*. Ad *Sanctus* et ad elevationem non pulsabitur campanula (a). Clerici sustinentes intorticia perstabunt genibus flexis etiam post elevationem, quoniam administranda erit Communio. Recitabitur et cantabitur *Agnus Dei*, sed pax non dabitur, ideoque postquam Diaconus et Subdiaconus cum Celebrante reciterint *Agnus Dei*, genuflectent ad Sacramentum, Diaconus transibit ad laevam, et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis ubi remanebunt pro suo ministerio.

19. Duo clerici eligentur ad tradendas stolas Sacerdotibus, qui de sacra mensa participabunt. Clerici illi post *Agnus Dei* discedent de loco suo, genuflectent simul in medio ad Sacramentum, venient ad abacum, accipient stolas ibi praeparatas, redibunt in medium chorum ante Altare, iterabunt genuflexionem ad Sacramentum, dirimentur ac pergent in chorum alter in latus Evangelii, alter Epistolae et stolas tradent Sacerdotibus. Si stolae numero satis non essent pro numero Sacerdotum, clerici praedicti paullo ante quam Diaconus cantet *Confiteor*, sument ex abaco stolas, consistent a lateribus Altaris easque tradent Sacerdotibus ad Altare accedentibus ut communicent, a quibus post Communionem eas recipient et reliquis communi-

(a) Quod ad ritum attinet quatiendi crotalum ad *Sanctus* et ad elevationem, de quo disputatur a Clericato, Merati aliisque, monebimus id neque a rubrica Missalis nec Caeremoniali Episcoporum praescribi.

candis dabunt. Aderunt bini alii clerici, qui genuflexi in gradu superiore Altaris a lateribus, tobaleam communicandis sustinebunt. Eligentur etiam quidam ex clericis, qui purificationem, si fieri soleat, comunicatis administrent.

20. Dum Celebrans dicet *Domine, non sum dignus*, Caeremoniarius ex abaco accipiet alterum calicem cum patena, palla, velo albo et vitta, afferet ad Altare ibique ponet in latere Epistolae.

21. Postquam Celebrans Calicem consummaverit, ipsum palla cooperiet Subdiaconus: Diaconus et Subdiaconus genuflectent ad Sacramentum et locum mutabunt, nempe Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit. Caeremoniarius alterum calicem vacuum ponet iuxta corporale. Celebrans cum Ministris genuflectet.

22. Celebrans accipiet Hostiam maiorem, quae ex una parte corporalis aderit, eamque ponet in Calice, quem ei sustinebit Diaconus intra corporale, animum advertens ad eam ponendam leniter nec vim adhibendam, ne forte frangatur. Diaconus quin Calicem cum Sacramento a corporali amoveat, imponet calici pallam, deinde patenam inversam super pallam, seu quod idem est, concavam patenae partem super calicem, et velum album supra extendet: Celebrans dexteram seu digitum medium et anularem imponet velo et patenae, ac Diaconus adstringens velum circa pedem cohibebit ipsum supra nodum calicis.

23. Composito tali modo calice, Celebrans dexteram retrahet ad ipso, et Diaconus eundem ponet in medio corporali versus Crucem, calicem vero Missae versus cornu Evangelii, sed intra limites corporalis; tum accipiet pixidem cum particulis, eamque ponet ante Calicem velo contactum, in quo conditum erit Sacramentum eique detrahet operculum.

24. Ministri genuflectent ad Sacramentum et descendent in gradum superiorem Altaris uterque ex ea parte in qua erit, nempe Diaconus ex parte Epistolae Subdiaconus ex parte Evangelii. Diaconus inclinatus cantabit *Confiteor* pro Communionem, quae peragetur ritibus cap. V. num. 6. et seq. descriptis.

25. Celebrans antequam sumat purificationem, animum ad-

vertet ad fragmenta patenā colligenda eo loco quo erat s. Hostia, quæ clausa erit intra calicem.

26. Post Communionem clerici intorticia sustinentes consergent, et facta genuflexione ad Sacramentum tantummodo, ad intorticia deponenda discedent.

27. Celebrans ablutionem accipiet super Altari sed extra corporale, sine genuflexione et perstans in medio, paullum tantum conversus ad latus Epistolæ.

28. Clerus in choro non considebit post Communionem, ut ratio habeatur SS. Sacramenti in Altari expositi.

29. Post hæc Ministri, quin genuflectant a lateribus Celebrantis, locum mutabunt, ut in aliis Missis, sed genuflectent in medio post Celebrantem. Subdiaconus calicem cooperiet et ad abacum referet, sed relinquet corporale, super quo erit SS. Sacramentum.

30. Interea duo vel plures clerici accendent et in promptu habebunt intorticia vel candelas accensas Clero distribuendas processionis causa; item duo thuriferarii præparabunt thuribula cum igne in fine Missæ adhibenda: in sacrario se parabit amictu, alba, cingulo, et tunicella albi coloris Subdiaconus Crucem gestaturus: duo clerici prompti erunt ad transferendum umbraculum hastile ante Altare, vel ad ingressum presbyterii, quum Sacrum peractum erit, et ad tradendas hastas dignioribus de Clero, quos admonebit prius et invitabit Caeremoniarius: clericus aliquis vel etiam Acolythi explicabunt in scamno Celebrantis et Ministrorum pluviale, quo ipse Celebrans induendus erit, atque unus vel plures clerici candelas accendent in sacello, in quo exponetur SS. Sacramentum.

31. Si Cleri numerus esset exiguus, neque adesset Subdiaconus qui paratus ferret Crucem, supplere poterit clericus superpellicio indutus.

32. Postquam Celebrans ablutionem sumpserit, et labra purificatorio absterxerit, calicem Subdiacono committet, genuflexionem uno genu efficiet, manibus insistens Altari (quod etiam deinceps faciet, nisi aliter præcipiatur) et in latus Epistolæ transibit, ubi e Missali leget versiculum *Communio*.

33. Redibit Celebrans ad medium Altare, genuflectet, Altare osculabitur, convertetur ad populum non directe, sed a latere super sinistram suam, paullum vertens humeros ad latus Evangelii et cantabit *Dominus vobiscum*. Ministri sequentur Celebrantem, ut in aliis Missis, et cum ipso congruent in genuflectionibus, quas loco uterque suo exsequuntur. Celebrans convertetur ad Altare, iterabit genuflectionem, rursus transibit in cornu Epistolae et cantabit *Postcommunio*: redibit deinde, ut antea, ad medium Altare, genuflexiones faciet, cantabit *Dominus vobiscum* paullum conversus ad populum ac Diaconus paullum conversus, ut Celebrans, cantabit *Ite Missa est*.

34. Convertetur Celebrans ad Altare genuflectens simul cum Ministris et recitabit orationem *Placeat* etc. Ministri autem recedent in gradum superiorem a lateribus ut benedictionem accipiant.

35. Post *Ite Missa est* respondet chorus cantando *Deo gratias*, siquidem non amplius organis sonatur.

36. Celebrans Altare osculabitur, dicit ritu solito *Benedicat vos omnipotens Deus* et ad verbum *Deus*, non inclinabit caput ad Crucem, sed genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobiscum* et benedictionem populo impertiatur: deinde quin circumpleat et genuflectionem iteret, convertetur super sinistram suam, appropinquabit ad latus Evangelii et recitabit Evangelium s. Ioannis, non tamen signabit Altare dicens *Initium*, sed seipsum tantum, et ad *Verbum caro factum est* genuflectet versus Sacramentum.

37. Hoc autem tempore distribuentur Clero candelae vel intorticia, introibit in chorum Subdiaconus, qui Crucem in processionem gestaturus erit et cum debitis genuflectionibus consistet prope Crucem eandem, ac duo thuriferarii cum thuribus et naviculis se sistent iuxta scamnum Celebrantis, ubi aderunt etiam Acolythi adiuturi Ministros, ut infra declarabitur.

38. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris in suppedaneo genuflectionem efficient ad Sacramentum; de Altari a latere descendunt ad scamnum, quo sederint in Missa: caveant autem Ministri ne manibus insistant Altari, quum genuflectionem efficient.

39. Ad scamnum ubi venerint, Celebrans et Ministri ad-

vertant ut tergum ad ipsum scamnum convertant, non ad Altare ratione SS. Sacramenti. Ibi Ministri, adiuvantibus Acolythis, deponent manipulos, Celebrans planetam et manipulum, adiuvente Caeremoniario; et pluviali induetur, paramenta praedicta a clerico in sacrarium referentur.

40. Acolythis, statim ac manipulos detraxerint Ministris, pergunt ad abacum sumptisque candelabris coibunt cum altero Subdiacono qui accipiet Crucem et medius inter ipsos procedens, in aditu prope balastrium consistet.

41. Si Clerus erit numerosus, statim initium processionis fiet, secus expectari poterit donec Celebrans accipiat Sacramentum, et intonetur hymus *Pange lingua* etc. In exitu de choro observabitur methodus cap. III. lib. I. §. 14. descripta.

42. Ubi Celebrans indutus erit pluviali, procedet ante Altare cum Ministris, fimbrias pluvialis eius sustinentibus, et in plano ante infimum gradum genuflectent utroque genu ad Sacramentum, deinde consurgent et in gradu infimo geniculabunt.

43. Interea processio ordinabitur, ut infra, et unus e clericis velum humerale Celebrantis in promptu habebit.

44. Postquam Celebrans et Ministris brevi tempore oraverint, innuente Caeremoniario, Celebrans cum Ministris consurget, et convertetur aliquantulum super sinistram suam, non recedens de medio Altari: Subdiaconus ad eius dexteram approximabit et fimbriam pluvialis sustinebit: accedent ad Altare duo thuriferarii, qui stantes alter post alterum obiciunt ei thuribulum apertum: Diaconus incensum ei ministrabit sine osculis: Celebrans sine benedictione nec recitans consuetam formulam *Ab illo benedicaris* etc. demittet incensum in thuribula; deinde medius inter Ministros una cum ipsis in gradu infimo rursus geniculabit.

45. Accipiet Celebrans a Diacono sine osculis unum ex thuribulis ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit: restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario, qui simul cum altero thuriferario perstabunt stare in lateribus Altaris ante gradus, ut officio suo in processione fungantur.

46. Diaconus postquam thuribulum reddiderit thuriferario,

assurget, accipiet a clerico vel a Caeremoniario velum humerale et humeris Celebrantis imponet illud: Subdiaconus velum ipsum Celebranti ante pectus alligabit. Deinde Diaconus ascendet ad Altare, genuflexionem ad Sacramentum uno tantum genu efficiet, humeris paullum conversis ad latus Epistolae ratione Celebrantis, assurget, reverenter accipiet Calicem, in quo conditur SS. Sacramentum, dextera infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertet super dexteram suam et porriget illum Celebranti.

47. Celebrans reverebitur SS. Sacramentum, Calicem accipiet ponens sinistram nodo et dexteram supra patenam et assurget. Diaconus statim genuflectet ad Sacramentum, assurget adiuvente Subdiacono accipiet utramque extremitatem anteriorem veli humeralis, et ipsis conteget Calicem et manus Celebrantis. Celebrans convertetur ut in processionem profisciscatur et Ministri prompte et simul se sistant a Celebrantis lateribus (a).

48. Simul ac Celebrans, ut supra dictum est, convertetur, ut in processionis ordinem profisciscatur, cantores incipient cantare hymnum *Pange lingua* eumque prosequentur processionis tempore, excepta ultima illius parte, scilicet *Tantum ergo*, ac si opus fuerit, illum etiam repetent, resumendo tamen ex altera strophe *Nobis datus nobis natus* etc.

49. Proessio autem disponetur et procedet hoc ordine. Praeibit Magistratus, si aderit: deinde Acolythi cum candelabris accensis et medius inter eos Subdiaconus tunicella indutus, qui Crucem processionalem gestabit: cantores qui cantabunt hymnum *Pange lingua*: clerici et Seminarium: Beneficarii seu Mansionarii: sequentur Canonici, tum duo thuriferarii qui leviter agitantur thuribula adolebunt SS. Sacramentum: Celebrans postremo loco sub umbraculo hastili gestabit SS. Sacramentum medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. In processione qui a dexteris incedet, dextera gestabit intorticium seu

(a) Donec Celebrans Sacramentum apud Altare et in presbyterio sustinet, non oportet eum comitari parvo umbraculo; quod si adhibendum esset, multo aequius ad balastrium in Communione laicorum esset sustinendum.

candelam accensam, sinistra biretum; qui vero a sinistris incedet intorticiam sinistra, biretum dextera ante pectus sustinebit. Siquis seu Beneficiarius seu Canonicus sive alius ob numeri disparitatem medius ibit inter alios duos, candelam sive intorticiam dextera manu feret. Porro supervacaneum esse ducimus monere, quod unusquisque paullulum absit a praecedente ne cera forte fluente ex intorticio seu candela vestem eius offendant. Qui thuriferarius dextrorsum incedit, ferat sinistra thuribulum in summitate et dextera naviculam, qui vero incedit sinistrorsum, thuribulum dextera, naviculam sinistra sustineat. Ex gestatoribus umbraculi, (a) ut debito ordine incendant, dignissimus sustinebit hastam primam ex parte Diaconi, secundus primam ex parte Subdiaconi, tertius secundam prope Diaconum, quartus secundam prope Subdiaconum, quintus primam post Diaconum, sextus secundam post Subdiaconum, eodemque ordine reliqui duo ultimas, si octo numero fuerint. Celebrans poterit cum Ministris tempore processiois recitare psalmos, sed sine *Gloria Patri* in fine. Processio non exhibit ex ecclesia, sed ipsam circumibit iuxta eius capacitatem et secundum positionem Sacelli, in quo SS. Sacramentum exponetur.

50. Processione ex Altari maiore profecta, Sacrista ab eodem amovebit corporale, transferet in sacrarium res omnes, quae erunt in abaco, quaeque in Missa solemniter adhibitae erunt, et curabit, ut bireta Celebrantis et Ministrorum transferantur in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, nisi hoc officio alius clericus fungatur.

51. Quum in sacellum, in quo fiet expositio, venerit processio, Subdiaconus gestans Crucem cum Acolythis subsistent prope aditum versus latus Evangelii: clerus autem consistet vel intra vel extra sacellum, in unum aut plures ordines se disponens iuxta capacitatem loci, sed illud notandum quod digniores esse debent proprio Altari. Thuriferarii consistent hinc inde a lateribus Altaris. Delegabitur clericus, qui scabellum seu brevem scalam, si opus fuerit, afferat Diacono. Gestatores umbraculi consistent in aditu sacelli vel etiam ante Altare, et

(a) Consule Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. XIV. num. 4.

umbraculum tradent duobus clericis delegatis, qui applicabunt illud ad alterutrum parietem proximum sacello, vel intra sacellum ipsum, eo quod in functione diei sequentis adhibendum rursus sit. Gestatores superius nominati ante Altare congeniculabunt.

52. Celebrans cum Ministris procedet ante Altare, ibique stabit. Diaconus se sistet ante Celebrantem super gradibus Altaris, genuflectet, ac detracto velo e manibus Celebrantis, Calicem dextera infra cuppam, sinistra ad pedem applicata accipiet, et assurget. Celebrans, tradito Sacramento Diacono, geniculabit in infimo gradu et adorabit illud. Diaconus postquam Celebrans Sacramentum adoraverit, convertetur ad Altare et Sacramentum condet in urna praeparata, ac si ascendere supra scabellum necesse sit, Caeremoniarius vel clericus quispiam sustentabit eum (a): apertum relinquet ostiolum urnae, descendet de scabello, genuflectet in suppedaneo, ut superius traditum est, redibit ad dexteram Celebrantis et in genua procumbet. Dum Diaconus operam dabit reponendo SS. Sacramentum, Subdiaconus Celebranti velum humerale expediet ac de humeris tollet, et clerico alicui tradet. Aderunt etiam duo vel plures clerici, qui candelas et intorticia Cleri recipiant, ut infra.

53. Statim ac Diaconus redierit ad dexteram Celebrantis, cantores intonabunt versiculum. *Tantum ergo* etc. deinde continuabunt alterum *Genitori genitoque* etc. Post verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes se inclinabunt, assurget Celebrans cum Ministris, et ad Altare accedet thuriferarius qui aderit ex parte Epistolae: Celebrans eodem modo ac supra, incensum demittet in thuribulum praesentatum a thuriferario, qui stabit, Diacono incensum ei ministrante, et fimbriam dexteram attollente Subdiacono.

54. Celebrans rursus genibus flexis cum Ministris, accipiet a Diacono thuribulum, SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, et reddet thuribulum Diacono, qui thuriferario restituet.

(a) Sequiti sumus Caeremonialis Episcoporum dispositionem lib. 2. cap. 23. num. 13. « Diaconus accipiet de manu ipsius (Celebrantis) stantis sanctissimum Sacramentum, quod deponet super Altari in loco praeparato ».

Uterque thuriferarius coibunt ante Altare, genuflexionem duplicem simul efficient et redibunt in sacrarium ad thuribula deponenda.

55. Diaconus, reddito thuribulo thuriferario, assurget, ad Altare ascendet, genuflectet, ut supra, in suppedaneo, claudet urnam, in qua conditum erit SS. Sacramentum et claviculam ex ostiolo tollet ac tradet Caeremoniario (a). Descendet de scabello, genuflexionem iterabit in suppedaneo, redibit ad dexteram Celebrantis et rursus in genua procumbet.

56. Completo cantu γ . *Genitori* etc. extinguentur a Clero intorticia et candelae, quae a clericis destinatis recipientur et in sacrarium referentur.

57. Innuente Caeremoniario, Clerus recta redibit ad Altare maius ad Vesperas recitandas, ut deinceps declarabitur, et in discessu de sacello fiet ab omnibus genuflexio duplex, servando ordinem cap. III. lib. I. descriptum. n. 208, praeibunt autem digniores, ut cap. I. num. 5. huius lib. notatum est.

58. Ubi Clerus discesserit, Acolythy cum Subdiacono gestante Crucem directe se sistunt ante Altare. Celebrans cum Ministris assurget ad nutum Caeremoniarii, tunc Acolythy, Ministri et Celebrans genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum efficient ac recta in sacrarium redibunt. Extra sacellum Caeremoniarius biretum Celebrantis tradet Diacono, et hic Celebranti, deinde ipse Caeremoniarius dabit bireta Diacono et Subdiacono, qui simul cum Celebrante caput cooperient.

59. In sacrarium quum venerint, peractis reverentiis praescriptis, Acolythy candelas in candelabris extinguunt et Subdiaconus, qui gestabat Crucem, illam deponet ac exuet paramenta quibus erat indutus: Celebrans autem et Ministri albis paramentis exuentur: Subdiaconus retinebit albam, Diaconus super alba sibi imponet stolam diaconalem violaceam, Celebrans et ipse stolam violaceam superponet albae decussatam in pectore, ibique expectabunt donec fiet Altarium denudatio. Stabunt

(a) Clavis custodiae, in qua conditum erit Sacramentum, nulli committenda est quamvis nobili laico, sed in sacrario, ut clavis tabernaculi, asservabitur.

iuxta mensam ubi se paraverint, nec per sacrarium vagabuntur, sed poterunt interea privatim Vesperas recitare.

60. In choro autem, postquam illuc venerit Clerus et stalum quisque suum occupaverit, recitabitur secreto *Pater noster* et *Ave Maria*. Cantor, qui stabit in extremitate chori ex parte ebdomadario opposita, recitabit antiphonam *Calicem salutaris* etc. Alter cantor adversus praedictum ex altera parte chori incipiet psalmum *Credidi propter quod* etc. qui alternatim a choro recitabitur, atque ita de reliquis psalmis et antiphonis. Ad primi psalmi intonationem chorus considebit et cantores tantum assurgent quum recitabunt antiphonas et psalmos incipient. Initio cantici *Magnificat* consurget chorus et unusquisque se signabit. Quod ad antiphonam *Christus*, ad psalmum *Miserere* et ad orationem *Respice*, quam dicet dignior Cleri, observabitur quidquid superius de horis minoribus traditum est. Vesperae recitabuntur tono choralis sine cantu, submissa voce et *Miserere* voce submissiore.

61. Sub idem tempus Sacrista indutus superpellicio et stola albi coloris, afferens bursam cum corporali et claviculam, praecedentibus duobus clericis cum intorticiis accensis, et altero clerico afferente velum humerale et parvum umbraculum, procedet ad Altare SS. Sacramenti. Hoc in Altari et in altero loco ad hanc rem in sacrario praeparato, binae saltem candelae huius actionis causa ardebunt.

62. Illuc quum venerint, clerici intorticia sustinentes consistent ante Altare a lateribus; Sacrista ante infimum gradum et prope eum alter clericus ferens velum et umbraculum: genuflexionem simul uno genu in pavimento conficiet: clerici sustinentes intorticia geniculabunt: alter clericus umbraculum applicabit gradibus vel Altari: Sacrista ad Altare ascendet, cuius in medio explicabit corporale et aperiet tabernaculum: alter clericus in promptu habebit velum humerale.

63. Sacrista genua submittet et clericus praedictus imponet eius humeris velum, ipsumque ante pectus eius alligabit; accipiet deinde et aperiet umbraculum et in latere suppedanei geniculabit.

64. Sacrista assurget, s. Pixidem e tabernaculo educet, ponet in Altari, accipiet sinistra, et dextera cooperiet ipsam extremitatibus anterioribus veli humeralis, postea dexteram quoque Pixidi apponet. Convertetur et de Altari descendet: assurgent clerici cum intorticiis et ei praeibunt, clericus alter sequetur eum, gestans umbraculum super Sacramentum.

65. In itinere recitabitur aliquis psalmus, omittendo *Gloria Patri*. Ex Altari supradicto ad sacrarium proficiscentur et venient in locum seu cellam iam dispositam: ibi clerici cum intorticiis in genua procumbent, et alter claudet umbraculum et relinquet seorsim: Sacrista tollet dextera extremitatem veli tegentis s. Pixidem, quam in tabernaculo manu eadem reponet: tum genuflectet, claudet porticulam tabernaculi ac tollet claviculam: deponet velum humerale, quod ibi cum umbraculo et intorticiis extinctis poterit relinqui; et unusquisque discedet.

66. Sacristae officium erit portam claudere huius cellae, in qua custodietur SS. Sacramentum, iubere accendi lampadas et candelas accensas extingui.

67. Quum Sacramentum ex Altari, in quo asservabatur, amotum erit, unus e clericis extinguet lampadas et candelas, tollet cónopoeum et corporale, de medio Altari, et claviculam tabernaculi in sacrarium reportabit. Tunc tabernaculi porticulam licebit relinquere apertam.

68. Dum in choro recitabitur *Miserere*, paullo ante aut post, secundum distantiam sacrarii ab Altari maiore, Celebrans cum Ministris et Acolythis, innuente Caeremoniario, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem sacrarii et proficiscentur ad Altare primum, ut Altarium denudationis initium ab eo facient. Illuc curabunt ut adsint statim ac completa erit Vesperarum oratio.

69. Praecedent Acolythis simul et iunctis manibus, sequetur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans iunctis manibus et capite operto.

70. In aditu presbyterii Acolythis dirimentur et ad latera Ministrorum transibunt; Ministri caput nudabunt, biretum tradent Caeremoniario et medium accipient Celebrantem, qui, ca-

pite detecto, biretum tradet Diacono. Diaconus biretum cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Clerus in choro stabit. Celebrans, Ministri et Acolythi reverentiam simul ad chorum conficient, primo versus partem Evangelii, deinde Epistolae: postea simul ante Altare procedent. Ante infimum gradum progressi exsequentur respective reverentiam seu genuflexionem Celebrans, Ministri et Acolythi.

71. Sacrista cum suis clericis superpelliceo indutis aderit prope Altare transferendi caussa res omnes, quae ab illo tollentur.

72. Celebrans cum Ministris ascendent simul in suppedaneum et Acolythi in latera super gradus. In suppedaneo Celebrans voce medicri et sine cantu intonabit antiphonam *Diviserunt sibi* quam chorus continuabit simul cum psalmo *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

73. Id curandum a choro, ut psalmum praedictum ita sensim recitet, ut cum denudatione Altarium prorsus absolvatur.

74. Celebrans, intonata praedicta antiphona, adiuvantibus Ministris, tollet tres tobaleas alteram post alteram, relicta tantum tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra: Acolythi autem amovebunt pallium, tabellas secretarum, tapetum, stragulum scamni Celebrantis et tobaleam abaci, atque hanc denudationem exsequentur accurate et sine perturbatione. Relinquentur suo loco in Altari candelabra cum candelis et Crux velata tantummodo.

75. Denudato Altari maiore, descendant inde Celebrans, Ministri et Acolythi et facta, ut antea, reverentia vel genuflexione et ad chorum inclinatione, procedent eodem ordine ad reliqua Altaria denudanda, initium sumendo ab illo quod proximum erit Altari maiori a cornu Evangelii, deinde ad alterum ex eadem parte et sic de ceteris deinceps, ita ut ultimum quod spolietur sit propius Altari maiori e latere Epistolae. Celebrans et Ministri caput bireto cooperient exeuntes e choro, quum ex altero ad alterum Altare transibunt.

76. Transeuntes ante Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem conficient Celebrans, Mi-

nistri, clerici et quisquis alius illac transibit. Atque illud erit unicum Altare, quod relinquetur rebus omnibus instructum.

77. Altaribus cunctis denudatis, Celebrans cum Ministris redibit in chorum ordine superius descripto et subsistent ante Altare, non ascendentes in gradus ibique expectabunt donec ex toto recitetur psalmus et repetatur antiphona *Diviserunt etc.*

78. Postea Clerus, redibit in sacrarium ordine cap. IV. n. 233. et seq. huius libri notato, sequentibus Ministris et Celebrante, qui in sacristia sacra iadumenta deponent.

79. Si Altaria magno essent numero, poterunt in eis denudandis adiumento esse et alii Sacerdotes, superpelliceo et stola violacea induti; atque in eo casu necesse erit statuere antecedenter quae quotque Altaria a Celebrante, quaeque ab aliis Sacerdotibus exuenda sint.

80. Post Altarium denudationem, si mos erit, poterit a Sacrista cum clericis tolli e vasis ecclesiae aqua benedicta et infundi in sacrarium, reservando eius partem in sacristia pro administratione S. Viatici et extremae unctionis si haec in hos dies inciderent. Quod si soleat relinqui in vasis suis, licebit hanc consuetudinem servare.

DE MANDATO SEU LOTIONE PEDUM

Quae sint praeparanda.

81. Mandati ritus quamquam in Missali enumeretur inter ritus huius diei, tamen non in omnibus peragitur ecclesiis, sed tantum in cathedralibus et in aliis ecclesiis regularium. In quibus igitur locis haec consuetudo recepta erit, monendum est, quod huiusmodi functio peragenda est in sacristia sive in alia aula capaci, sed omnino extra ecclesiam propter strepitum, qui hac in functione vitari non potest.

82. Quod spectat ad eos, quorum lavandi pedes erunt, tredecim numero viri esse debent et oporteret ut essent pauperes, qui misericordiae et liberali animo excepti, possint purgari illuvie, novis indui vestibus et ad prandium hac die vocari. Pro func-

tionem autem aequum esset ut uniformiter albo colore induti essent, eaque de re possent sacci cuiusdam confraternitatis adhiberi. Praevidendum autem, ut facile possint excalceare dexterum pedem, qui abluendus ipsis erit. Sin erit in more positum, ut laventur pedes Canonicis, vel clericis sive aliis laicis, servabitur totum id, quod usu receptum est.

83. Itaque in capite aulae ad hanc rem gerendam constitutae, praeparabitur Altare instructum pallio violaceo, tobalea hinc inde a lateribus pendente, sex candelabris cum candelis e cera alba et in medio ipsorum Cruce aequali velo violaceo contexta: in cornu Epistolae aderit cussinus violaceus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo ad usum Celebrantis: gradus Altaris sive unus seu plures sint, tapeto violaceo cooperientur.

84. Prope Altare in latere Epistolae praeparabitur abacus ingens alba tobalea contextus, in quo ponetur Evangeliarium albo velamine ornatum; cincticulus seu pannus lineus exornatus reticulis ac taeniis longis e serico albo: urceus cum pelvi, manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula pro ablutione manum Celebrantis: praeterea plures urcei cum aqua calida et frigida cum duobus aut pluribus pelvibus grandioribus ad excipiendam aquam, quae de ablutis pedibus pauperum decidet, tredecim mantilia ad abstergendos eorum pedes: elemosynae illis distribuendae, positae in pevicula et singillatim divisae.

85. In latere Evangelii collocabitur scamnum longum panno viridi coopertum et cum gradu seu suppedali alto et lato in commodum Celebrantis, in quo scamno sedebunt pauperes, quum eorum pedes abluentur. Curabitur, ut sub scamno sit quoddam forum, quod loco cuiusque pauperis respondeat, ex quo deiici possit aqua illa, qua pes illius erit ablutus: quod si hoc fieri non posset, praeparabitur seorsim in capite scamni magna concha ex aere in quam effundi possit aqua in lotionem adhibita.

86. Eadem in aula, si capax erit, statuentur subsellia seu scamna, quibus sedeat Clerus, secus poterit assistere stans iuxta Altare, vel prorsus abstinebit hac functione, et clerici tantum quibus opus erit ad hanc actionem, intererunt.

87. *Ibidem* in pavimento spargentur flores et herbae odoraes virentes, et aulae ipsius parietes poterunt floribus exornari.

88. Praeterea septum fiet e scamnis seu tabulis vel alio modo circum Altare et scamnum pauperum, ut submoveatur nimia populi multitudo, quae forte impedimento esset et turbaret actiones Celebrantis et Ministrorum.

89. In aliquo cubiculo aulae contiguo vel alio modo praeparabitur locus idoneus pro sacristia. Statuetur ibi mensa capax cooperta panno vel tobalea, in qua ponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, nempe pluviale violaceum cum stola simili, cingulum, alba, amictus et biretum; pro Diacono autem manipulus, dalmatica et stola albi coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, pro Subdiacono manipulus, et tunicella albi pariter coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, insuper duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis, thuribulum cum navicula, superpellicea quae satis sint pro clericis et seorsim focus cum igne et forcipe pro thuribulo.

90. Functionem peraget Superior, qui regulariter Missam solemnem celebravit, eique assistent Diaconus et Subdiaconus: aderunt Acolythis ac thuriferarius, clericus qui gestabit pelvim cum elemosynis, alter mantilia seu manutergia pro pauperibus quatuor clerici qui urceos et pelves afferant ablutionis tempore: aderit etiam unus vel duo laici decenti habitu, qui adiumento erunt in detrahendis iterumque inducendis calceis pauperum pedibus.

In functione.

91. Hora praestituta, quae ante meridiem erit, Celebrans Ministri ceterique inservientes superius nominati congregabuntur in eum locum, qui pro sacristia statutus erit. Clerus superpellicio indutus poterit locum sibi sumere vel in subselliis praeparatis, vel in lateribus prope Altare ita tamen ut functionis visum non impediat. Interea ab Acolythis aut a clerico accendentur candelae in Altari, et in candelabris Acolythorum in sacristia. Thuriferarius praeparabit thuribulum. Pauperes, quorum erunt lavandi pedes, ordinatim disponentur apud scamnum

sibi praeparatum, in cuius capite aderit Caeremoniarius ac prope ipsum duo laici praedicti, officium suum exsecuturi. Innuente Caeremoniario, Celebrans et Ministri parabuntur indumentis superius descriptis.

92. Celebrante et Ministris paratis, Acolythy sument candelabra accensa et cum eis coibit thuriferarius. Celebrans, Ministri, Acolythy ac thuriferarius reverentiam conficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacristiae et procedent ad aulam Mandati. Praeibit thuriferarius cum thuribulo et navicula, deinde Acolythy cum candelabris, postea Celebrans medius inter Ministros capite bireto cooperto, et ii fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

93. Si adesset Clerus, procedet post Acolythos regula superius tradita pro Missis solemnibus cap. IV. num. 24. postremo Celebrans cum Ministris modo iam declarato incedet: Ceteri clerici superius indicati, qui functioni inservient, poterunt praesto esse apud abacum.

94. In aulam ingressi, recta procedent ad Altare; Acolythy dirimentur ac thuriferarius transibit ad dexteram Acolythy, qui dextrorsum stabit; Ministri, nudato capite, biretum tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui illud accipiet cum osculis consuetis et committet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in abaco: Ministri cum Celebrante, medii inter Acolythos, eadem linea venient ante Altare. Ibi Celebrans reverentiam ad Crucem, ceteri genuflexionem conficient: Acolythy candelabra sustinentes coibunt ante Altare pro Evangelio, quod cantabitur, ac thuriferarius transibit in latus Epistolae.

95. Celebrans cum Ministris ascendent ad Altare, quod Celebrans osculabitur in medio, sed Ministri non genuflectent. Celebrans cum Subdiacono perstabit ad Altare. Diaconus inde a latere descendet, ibit ad abacum ibique accipiet Evangeliarium, quod afferet ad Altare ritibus pro Missa solemnibus notatis, et in medio illius librum deponet.

96. Ascendet a latere in suppedaneum thuriferarius cum thuribulo et navicula. Celebrans paullum convertetur ad thu-

riferarium, qui ei thuribulum apertum obiciet; Diaconus ministrabit incensum cum osculis usitatis; Subdiaconus appropinquans dexteræ Celebrantis, sublevabit eius fimbriam dexteram pluvialis; Celebrans iniiciet incensum in thuribulum cum formula consueta *Ab illo benedicaris* etc., et benedicet illud, applicans sinistram Altari, quum signum Crucis super incensum efficiet.

97. Thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de Altari seque addet Acolythis, ut in Missis solemnibus; Subdiaconus descendet ante Altare et Diaconus in gradum superiorem descendens, geniculabit in suppedaneo et recitabit *Munda cor meum* etc. Caeremoniarius prompte accedet ad Celebrantem.

98. Diaconus post recitatam praedictam orationem assurgit, accipiet Evangeliarium tali modo ut libri apertura spectet ad sinistram suam, geniculabit, ut in Missa solemnī, ante Celebrantem, et ab eo benedictionem petet. Celebrans ad ipsum conversus, benedictionem largietur dicens *Dominus sit* etc. Caeremoniarius fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollet, quum ille Diacono benedictionem impertietur.

99. Diaconus de Altari descendet, coibit cum Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, et facta simul ad Crucem genuflexione et reverentia ad chorum, si aderit, perget ad Evangelium canendum eodem loco eisdemque ritibus ac in Missis solemnibus. Subdiaconus sustinebit librum et Celebrans ad Diaconum convertetur, ut assolet in iisdem Missis.

100. Postquam Diaconus cecinerit Evangelium, Subdiaconus afferet librum osculandum Celebranti, qui dum osculabitur illum, superponet ipsi manus dicens *Per Evangelica dicta* etc. Acolythis pergunt ad abacum et in eo candelabra deponent: Diaconus Celebrantem adolebit triplici ductu. Post haec thuriferarius referet in sacristiam thuribulum, quo in hac functione non opus est amplius.

101. Statim ac incensatus fuerit Celebrans, pauperes, qui toto hoc tempore steterint, considerent et adiuvantibus praedictis laicis; dexterum pedem excalceabunt.

102. Celebrans, accepta thurificatione, reverentiam faciet

ad Crucem et a latere descendet ad abacum cum Subdiacono: Diaconus, facta ad Altare genuflexione, perget ad abacum ibique se addet Celebranti.

103. Celebrans quum venerit ad abacum, deponet pluviale et Caeremoniarius praesentabit ei pannum lineum, quo se praecinget quemque taeniis cohibebit circa lumbos vel ad cingulum. Ministri manipulos dimittent.

104. Interea praesto erunt duo clerici, alter cum pelvi majori, alter cum urceo, quae continebitur aqua tepens: aderit etiam alter clericus afferens pelvim seu canistrum cum tredecim mantilibus, et ille qui sustinebit pelviculam cum elemosynis; item alii duo clerici unus ferens aliam pelvim, alter alterum urceum cum aqua tepente.

105. Quum omnia disposita erunt, ad nutum Caeremoniarii procedetur hoc ordine: praeibunt duo clerici, alter pelvim, alter urceum ferens; sequetur Celebrans medius inter Ministros iunctis manibus et capite cooperto: deinde duo alteri clerici cum mantilibus et cum elemosynis, postremo reliqui duo cum urceo et cum pelvi. Transeuntes ante Altare, genuflectent ad Crucem duo primi clerici, Celebrans, deposito bireto, reverentiam, Ministri pariter bireto deposito, genuflexionem facient, itemque reliqui quatuor clerici bini genuflectent.

106. Cantores incipient cantare antiphonas *Mandatum novum* etc. easque prosequantur, donec tota actio Mandati durabit.

107. Clericus cum urceo consistet ante primum pauperem a sinistris eius, qui locus respondebit dexteræ Celebrantis, alter pelvim sustinens, ponet ipsam sub pedem dexterum eius ac postea consistet a dextris ipsius, qui sinistrae Celebrantis adstabit. Celebrans geniculabit ante primum pauperem; Subdiaconus sustinebit aliquantulum e pelvi elatum pauperis pedem; clericus cum urceo aquam sensim super pedem effundet, ne manus aut albam Celebrantis madefaciat; tñ Celebrans pedem pauperis manu dextera lavabit; Diaconus accipiet unum ex mantilibus, quod explicabit et in promptu habebit, ut dare possit Celebranti. Quum Celebrans laverit pedem primi pauperis, Diaconus tradet ei mantile, quo absterget pedem iam ablutum, et

mantile pauperi donabit; et pedem ablutum osculabitur; deinde Diaconus tradet eleemosynam Celebranti, et hic eam largietur pauperi, qui dum accipiet, manum eius osculabitur.

108. Eadem methodo, quam de primo tradidimus, lavabitur pes alterius et sic deinceps reliquorum pauperum.

109. Clericus sustinens urceum aquae, quum aqua opus erit, innuet clerico alterum urceum sustinenti, et hic succedet in locum primi, qui perget ad abacum, ut rursus aqua impleat urceum. Clericus autem sustinens pelvim, quum haec aquam amplius continere non poterit, innuet alteri qui pelvim vacuum habebit, ut succedat in locum suum et perget ad effundendam aquam in concham praeparatam, de qua dictum est principio, si in suppedali scamni, quo considerebunt pauperes, deesset forum aptum ad eam effundendam.

110. Quum Celebrans lavabit pedem alterius pauperis, laici praedicti calcæos rursus inducent primo, cui pes lavatus erit, atque ita fiet deinceps cum reliquis.

111. Dum Celebrans ultimi pauperis lavabit pedem, aderunt apud abacum Acolythi, alter cum pelvi et urceo, alter cum medulla panis et mantili pro Celebrante. Clericus alter in promptu habebit ipsius Celebrantis pluviale.

112. Omnium pauperum abluto pede, canere desinent cantores; Celebrans cum Ministris ad abacum redibit, sequentibus clericis, qui ei servierint in actione superius descripta, quique referent res omnes, quibus ipse usus fuerit; genuflexionem, ut antea, ad Altare aut reverentiam respective exsequentur.

113. Prope abacum Celebrans manus lavabit et medulla panis mundabit: Acolythus sustinebit pelvim et aquam effundet: Ministri autem sustinebunt mantile, quo ille manus extergat. Postquam manus laverit, deponet pannum lineum, quo se praecinxerat, et pluviali rursus induetur.

114. Celebrans cum Ministris a latere ascendet ad Altare et consistet ante Missale in cornu Epistolae: Diaconus a dextris eius adstabit in suppedaneo, si capax erit, secus infra ipsum; Subdiaconus in suppedaneo a sinistris.

115. Clerus, si sederit, consurgat ac simul cum eo pauperes.

Celebrans elata voce cantabit *Pater noster*, quam orationem continuabit secreto deinde versiculos, *Et ne nos* etc. cum reliquis in Missali notatis et orationem tono feriali.

116. Dum cantabitur oratio, Acolythy candelabra recipient ex abaco et ante Altare procedent; Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum sustinebit.

117. Completa oratione praedicta, Celebrans et Ministri conversi super dexteram suam, descendant de Altari, et in plano ante ipsum, Celebrans reverentiam, Ministri et Acolythy genuflexionem conficiant, et Clerum in choro si aderit, salutabunt. Diaconus biretum Celebranti cum osculis, Caeremoniarius bireta Ministris tradet, qui cum Celebrante caput operient, et ante euntibus Acolythis redibunt in sacristiam, ubi methodo iam tradita, sacra indumenta deponent.

118. Si Clerus in sacristiam cum Celebrante redibit, post orationem Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altare in suppedaneo, ubi expectabit signum discedendi. Acolythy, orationis cantu absoluto, genuflectent et ad sacristiam proficiuntur; Clerus Acolythos sequetur ordine alias innuto; ultimus ibit Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustententes (a).

FERIA VI. IN PARASCEVE

CAPUT XXVI.

Quae praeparanda sint.

1. **A**ltare maius omni ornamento erit exutum: aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere, neque inaurata neque argenteo colore obducta, cum candelis e cera communi, et in medio ipsorum Crux aequalis eisdem: poterit commodita-

(a) Si Altaris lotionis ritus peragi soleat, inspiciatur cap. XVI. lib. VI.

tis causa substituit **Cruz** leviôr, quæ tamen aptabitur pedi seu basi aequali candelabris. **Cruz** cooperietur velo nigri coloris quod ita statuatur, ut facile tolli possit.

2. In suppedaneo vel in gradu superiori ponentur tres pulvilli lanei coloris violacei, quibus Celebrans et Ministris utentur in prostratione.

3. Ex parte Epistolæ præparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris omni ornamento spoliatum.

4. In abaco posito loco solito statuatur tobalea alba, quæ illum cooperiat in parte tantum superiori: super ipsam disponentur res sequentes: duo candelabra cum candelis e cera communi, seu lutea pro Acolythis; ampullæ aquæ et vini in pellicula cum sudario seu manutergio; bursa nigri coloris cum corporali et purificatorio; Epistolarium et Evangeliarium cum tegumentis nigris; Missale pro Celebrante cum tegumento nigro, positum in cussino nigro vel in legili; vasculum vitreum cum aliquantula aqua et purificatorium pro purificatione Celebrantis digitorum, si opus fuerit; stola latior pro Diacono, si licebit uti; velum nigrum calicis; tobalea Altaris, quæ tamen eadem sit mensura ac Altaris mensa, siquidem hæc die nequaquam debet a lateribus pendere.

5. Super eodem abaco vel etiam alio modo præparabitur tapetum violaceum in Crucis adoratione adhibendum cum pulvino maiori e serico villosa coloris violacei simul cum velo albo serico, Cruci supponendo, ut suo loco notabitur. Pulvino annexæ erunt taeniae, quibus possit **Cruz** cohiberi, si opus fuerit.

6. Prope latus Evangelii præparabitur **Cruz** processionalis velo violaceo contacta.

7. Aderunt etiam hastæ cum gossipio cerato pro candelis Altaris et abaci tempore debito accendendis.

8. In sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum, præparabitur clavicula urnæ, scabellum seu brevis scala, si necesse fuerit, ad ascendendum ad Altare, velum humerale abum pro Celebrante, intorticia seu candelæ e cera alba adhibendæ in processione et umbraculum album hastile in eadem processione adhibendum.

9. In sacrario praeparabuntur paramenta nigri coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet planeta, stola et manipulus, duae planetae plicatae, si Ministris uti licebit, stola diaconalis ac duo manipuli, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta. Praeterea duo thuribula cum naviculis; planeta plicata cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono Crucem in processionem gestante; tres amictus, tres albae, tria cingula, tres manipuli et tres stolae nigri coloris pro Diaconis cantoribus Passionis: liber Passionis cum notis musicis tegumento nigro instructus et superpellicea sufficienti numero pro Clero.

10. Si laici a Clero seiuncti adorabunt Crucem, in alio sacello praeparabitur aliud stratum violaceum cum pulvino simili et velo albo, et in sacrario Crux cum Crucifixo, stola nigra et superpelliceum pro Sacerdote, qui Crucem deferet ad praedictum sacellum.

In functione

11. Hora praestituta Clerus in sacrarium congregabitur et induetur superpelliceo seu propriis indumentis choralibus: ad sonum crotali procedet ad chorum, et recitabuntur Horae minores, ut pridie, sed Altaris candelae erunt extinctae.

12. Dum Horae recitabuntur, Celebrans et Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, ut in aliis Missis solemnibus, se parant in sacrario: Notandum autem, quod hac die omittuntur oscula manus Celebrantis et reverentiae ad chorum.

13. Quum in choro praedictae horae ex toto recitatae fuerint, exhibunt e sacrario Celebrans, Ministri et Acolythis, praemonente Caeremoniario. Porro hoc ordine procedent: thuriferarius sine thuribulo, duo Acolythis sine candelabris, deinde Subdiaconus, sequetur Diaconus, postremo Celebrans, omnes iunctis manibus; Celebrans et Ministri etiam capite bireto cooperto.

14. Ad fores sacrarii Celebrans et Ministri non se signabunt aqua sancta, si e vasis ecclesiae amota fuerit: sin soleret ibi servari, signabunt sese, ut in aliis Missis solemnibus.

15. Si in eundo ad Altare maius transeundum esset ante Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflectent

utroque genu, methodo tradita pro Missa solemni cap. IV. num. 21.

16. In aditu chori, thuriferarius recedet super sinistram suam, Acolythi dirimentur, ut eadem linea cum Ministris et Celebrante se addant, Ministri caput nudabunt, biretam tradent Caeremoniario et ad latera Celebrantis transibunt; Celebrans et ipse nudabit caput et biretum dabit Diacono, qui sine osculis illud accipiet ac tradet Caeremoniario. Clerus in choro capite nudato stabit quum advenient Celebrans, Ministri, Acolythi ac thuriferarius.

17. Celebrans ubi venerit ante Altare, reverebitur Crucem et Ministri cum ceteris genuflectent. Celebrans et Ministri congeniculabunt in infimo gradu et procumbent ante Altare ponentes brachia et caput in cussinis iam in suppedaneo aut in gradu superiori praeparatis, quos licebit eis ad libitum propius admoveere vel removeere a se. Thuriferarius, facta genuflexione, adgeniculabitur aliquantulum post Celebrantem versus sinistram ipsius. Clerus in suis stallis congeniculabit et aequum esset, ut caput et humeros inclinaret. Duo Acolythi facta genuflexione, pergunt ad abacum et alter ex illis sumet Altaris tobaleam: deinde procedent simul ad Altare et super mensam explicabunt tobaleam, quae, ut iam demonstratum est, debet mensam tantum contegere, neque a lateribus pendere: meminerint autem incidentes in suppedaneo, quod ibi prostrati sunt Celebrans et Ministri: explicata in Altari tobalea, descendant in planum prope Ministros et congeniculabunt in eadem linea cum thuriferario. Caeremoniarius ex abaco sumet cussinum vel legile cum Missali aperto et ponet super Altare in cornu Epistolae: efficiet etiam ut iuxta abacum adsit adgeniculatus cantor vel clericus, qui cantare primam lectionem debet.

18. Postquam Celebrans cum Ministris aliquandiu oraverit, quod fieri poterit spatio fere unius *Miserere*, ad nutum Caeremoniarii consurgit e prostratione et stabunt. Consurgent etiam Acolythi ac thuriferarius, et statim tollent e gradibus Altaris pulvinos in prostratione adhibitos et prope abacum illos deponent.

19. Celebrans cum Ministris conscendent suppedaneum. Ce-

lebrans Altare in medio osculabitur sed Ministri non genuflectent. Celebrans perget in cornu Epistolae ad Missale, et Ministri adstabunt illi a dexteris, ut in introitu Missae.

20. Interea Caeremoniarius vel thuriferarius invitabit cantorem, ad quem spectabit canere lectionem seu prophetiam, tradet illi Epistolarium, quod accipiet apertura ad suam sinistram versa: et simul venient ante Altare, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ubi cantatur Epistola, et cantor sibi ipse sustinens librum cantabit lectionem seu prophetiam *Haec dicit Dominus* etc. tono pro lectionibus praestituto.

21. Clerus, assurgente Celebrante, consurget et postquam Celebrans osculatus erit Altare, considet.

22. Celebrans leget prophetiam et tractum, manibus impositis Missali aut legili, ut in Epistola.

23. Postquam cantor cecinerit lectionem, librum claudet, redibit in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem, revertetur ad abacum, librum tradet Caeremoniario, a quo comitatus fuerit et reveniet in chorum ad locum suum.

24. Interea tractus *Domine, audi* etc. a cantoribus cantabitur. Si Celebrans cum Ministris sedere volet dum canitur tractus, a latere perget cum Ministris ad scamnum, quemadmodum traditum est de Missa solemnibus cap. IV. num. 64. et seq. deinde etiam a latere ad Altare redibit, quum cantabitur ultimus versiculus *Operuit coelos* etc.

25. Post Tractum Ministri se sistent post Celebrantem, ut ad orationes Missae solennibus, et Clerus consurget.

26. Celebrans tono praescripto cantabit *Oremus*, Diaconus canet *ꝫ. Flectamus genua*, Subdiaconus adiiciet *Levate*. Tum iunctis manibus ac tono feriali Celebrans cantabit orationem *Deus, a quo et Judas* etc.

27. Tum in ista, tum in aliis orationibus huius functionis ad *ꝫ. Flectamus genua* omnes genuflectent genu solum dextero, praeter Celebrantem, qui semper stabit, et ad *Levate* omnes consurgent.

28. Dum cantabitur oratio supra nominata Acolythus accedet ad Subdiaconum eumque exuet planeta plicata, si illa

utetur, et reponet eam super abacum. Caeremoniarius, vel alius loco illius, tradet Subdiacono Epistolarium, qui post orationem, ritibus solitis ac tono Epistolae cantabit lectionem *In diebus illis: dixit Dominus ad Moysen* etc. Celebrans submissa voce lectionem leget et tractum.

29. Hoc tempore in sacrario tres Diaconi cantores Passionis, adiuvantibus suis cappellanis, se parabunt amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali nigri coloris et exsequentur quae tradita sunt de cantu Passionis in Dominica Palmarum cap. XXII. num. 90.

30. Postquam Subdiaconus cecinerit lectionem, redibit in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem et quin petat benedictionem et manum Celebrantis osculetur, ibit prope abacum, librum reddet Caeremoniario, induetur ab Acolytho planeta plicata, si uti licebit, et ad locum suum apud Altare ad dexteram Diaconi redibit.

31. Cantores tractum *Eripe me, Domine*, etc. cantabunt.

32. Si Celebrans sedere vellet, fiet ut paullo superius num.

24. traditum est et sub exitum tractus cantati ad Altare a latere revertetur.

33. Cantores Passionis intrabunt in presbyterium seu chorum quum cantabitur penultimus vel etiam ultimus versiculus et peragent quidquid praescriptum fuit eod. cap. XXII. num. 93. et seqq.

34. Celebrans in cornu Epistolae submissa voce leget Passionem, ut praedicto capite declaratum est, et antequam convertatur ad Diaconos cantores, recitabit etiam *Munda cor meum* tantum et leget ultimam Passionis partem, quam deinceps cantabit Diaconus ministrans. De reliquo Celebrans, Ministri et chorus observabunt quae loco eodem sunt descripta, praeterquam quod palmam dextera non sustinebunt (a).

35. Passione cantata, Celebrans convertetur versus Missale quin de suo loco discedat, et cantores Passionis de choro pro-

(a) Super ritu cantandae Passionis inspiciantur observationes, quas notavimus in praecedente Dominica Palmarum in adiecta adnotatione num. 93.

ficiscentur et in sacrarium redibunt ad sacras vestes deponendas. Diaconus a latere descendet ad abacum, deponet planetam plicatam et stolam latiore sibi induet, si licebit uti, Evangeliarium sumet et ad Altare deferet. Subdiaconus se sistet ante Altare, et Acolythy iunctis manibus illuc venient.

36. Diaconus librum in medio Altari deponet, deinde flexis genibus in extremo suppedaneo recitabit *Munda cor meum*: asurget, Evangeliarium resumet, se addet Subdiacono dextrorsum, quocum simul et Acolythis, facta ad Altare genuflexione, procedet cum ipsis ad ultimam partem Passionis cantandam *Post haec autem rogavit* etc. tono Evangelii, advertens quod nec librum nec seipsum signare debet.

37. Celebrans convertetur ad Diaconum, ut in Missis solemnibus.

38. Clerus, qui sederit in discessu Diaconorum Passionis cantorum, consurget dum Diaconus incipiet canere praedictam partem Passionis.

39. Evangelio, seu parte ultima Passionis cantata, Diaconus claudet librum, quem Subdiaconus tradet Acolytho cuiquam.

40. Celebrans convertetur ad Missale ut cantet orationes, quum a Caeremoniario ipsi indicabitur. Ministri et Acolythy redibunt ante Altare et ad Crucem genuflectent. Diaconus ascendet in gradum superiorem et stabit post Celebrantem, et Subdiaconus post Diaconum in gradu infimo: Acolythy ad abacum redibunt, ibique deposito Evangeliario, permanebunt.

41. Quum Ministri post Celebrantem stabunt, Caeremoniarius significabit ei, ut canere incipiat orationes. Notandum, quod admonitiones sive invitatio ante orationes cantanda est tono praestituto et iunctis manibus, quod ad *Oremus* ante orationes apertendae et claudendae sunt manus et caput ad Crucem inclinandum, quodque orationes cantandae sunt tono feriali manibusque apertis. Caeremoniarius innuet Diacono, quum dicere debebit *Flectamus genua*, quumque erit omittendum (a).

42. Innuente Caeremoniario (quod esse fere poterit ad ora-

(a) De oratione *pro Romano imperio* vide lib. I. cap. XIV. n. 329.

tionem *pro haereticis*) duo Acolythi sument tapetum violaceum pro Crucis adoratione praeparatum, explicabunt et extendent ipsum ante Altare in medio, non vero a latere: eiusque summitas pertinet non sublimius quam ad infimum Altaris gradum: deinde alter pulvinum violaceum, alter velum album accipiet; pulvinus ponetur super gradu infimo in medio, et velum album super pulvinum superque tapetum in longitudinem extendetur.

43. Postquam Celebrans omnes orationes cecinerit, Clerus in choro considerit.

44. Cantores duo venient versus latus Epistolae, ut Celebranti adiumento sint in cantu, quemadmodum mox declarabitur.

45. Post orationes cantatas, Celebrans medius inter Ministros a latere descendet de Altari et perget ad solitum scamnum ipsis praeparatum. Celebrans ibi et Subdiaconus, si uti ipsi licebit, planetam deponent. Interea clericus aliquis in promptu habebit scabellum a Diacono utendum, si opus fuerit. Unus ex Acolythis Missale Celebrantis accipiet et paratus erit ad illud sustinendum ante eundem Celebrantem, ut deinceps tradetur.

46. Celebrans inter Ministros redibit ad Altaris planum versus Epistolae latus ibique stabit versa ad populum facie. Diaconus relinquet ibi Celebrantem cum Subdiacono a sinistris eius, ad Altare ascendet a latere et facta genuflexione in medio suppedaneo, sumet Crucem ex Altari, pedem ibi seu basim eius relinquens: si opus fuerit, conscendet scabellum et Caeremoniarius sustinebit eum.

47. Diaconus Crucem sumptam utraque manu afferet reverenter ad Celebrantem, quam ob rem descendet de medio Altari. Clerus in choro consurget, quum Celebrans et Ministri de scamno discedent redituri ad Altare.

48. Diaconus Celebranti sine osculis tradet Crucem (a) et se sistet a dextris eius. Acolythus accedet ad Subdiaconum cum Missali aperto in commodum Celebrantis.

(a) Crux quae detegitur et adoranda proponitur, potest esse lignea, metallica ecc. debet autem illi inhaerere imago Crucifixi. Expressio *Ecce lignum Crucis* est historica, siquidem refertur ad originem huiusce ritus ex eo quod in urbe Hierusalem in verae Crucis functione fiebat.

49. Celebrans, accepta Cruce, dextera deteget partem superiorem eius usque ad partem transversam, adiuvante Diacono aut Caeremoniario, si opus fuerit. Crucis superiore parte detecta, Celebrans e Missali cantabit *Ecce lignum Crucis* et cantores praedicti vel etiam Ministri continuabunt *in quo salus mundi pependit* et chorus cantorum *Venite adoremus*.

50. His verbis *Venite adoremus* omnes congenericulabunt, excepto Celebrante: Acolythus sustinens librum, claudet ipsum statim et genua submittet.

51. Post primam adorationem omnes consurgent et Celebrans cum Ministris et Acolythus cum libro ascendet a latere ad Altare in angulum seu cornu Epistolae: Celebrans adiutus, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullo plus attollens cantabit iterum *Ecce lignum Crucis*, vocem etiam elevans intervallo utius hemitonii et respondebitur, ut supra, *in quo etc.* et *Venite adoremus* omnesque, ut prima vice, congenericulabunt.

52. Tandem Celebrans cum Ministris et Acolytho veniet in medium suppedaneum, Crucem in totum deteget, quam paullo amplius attollet vocemque elevans altero hemitonio, canet tertia vice *Ecce lignum Crucis*, cantores prosequentur *in quo etc.* et chorus *Venite adoremus* omnesque congenericulabunt et genibus flexis remanebunt.

53. Celebrans, comitante Caeremoniario, de Altari descendet ac deferet Crucem ad tapetum praeparatum ibique adgeniculabitur, Crucem cussino et velo albo imponet ac taeniis, si opus fuerit, cohibebit.

54. Imposita cussino Cruce, assurget et genuflectet: eodem tempore consurget Ministri, qui cum Celebrante et ipsi genuflectent ad Crucem, ceteri omnes consurget et stabunt.

55. Celebrans perget ad scamnum et Ministri ei obviam venient et cum ipso ad scamnum procedent. Ibi Celebrans deponet manipulum, sedebit et calceos sibi detrahet. Ministri stabunt loco uterque suo (a).

(a) Qua ratione Celebrans et Ministri in hac actione debeant manipulum dimittere, inspice notam cap. XIV. num. 336. lib. I.

56. Cantorum chorus incipiet canere impropria, et unam eorum partem vel omnia cantare poterit prout requirit Crucem adorantium numerus.

57. Celebrans, comitante Caeremoniario, veniet versus medium presbyterium et sex fere passus procul a Cruce subsistens, in genua procumbet et brevi Crucem adorabit: assurget, accedet paullo plus ad Crucem, geniculabit et adorationem peraget eodem modo: postremo assurget et ante Crucem progressus geniculabit et postquam adoraverit eam, ut supra, prosternet se, pedes osculabitur Crucifixi, assurget, genuflexionem simplicem faciet et recta ad scamnum redibit, ubi sedebit, calceos rursus sibi inducet manipulumque et planetam resumet.

58. Postea Clerus Crucem adoratum procedet hoc ordine: videlicet Praesules, si aderunt, Ministri sacri, Canonici, Beneficarii seu Mansionarii, Clerici, post omnem Olerum Magistratus, postremo laici sequentur. Si Ministri non fuerint Canonici, immediate post Canonicos ibunt et ante Beneficiarios.

59. In adoratione praedicta incedent bini et si quo in coetu dispar esset numerus, terni incedent qui ultimum par constituunt: digniores seu seniores procedent primi. Curabitur, ut haec actio peragatur ordinatim ideoque ad confusionem vitandam destinari poterunt sex clerici, qui adsint in locis adorationum, videlicet bini in singulis locis, qui nutu significant quum tempus sit assurgendi et progrediendi ulterius: haec regula servabitur, quod quum primi osculata Cruce assurgent, tunc assurgant alii qui in secunda adoratione erunt; qui vero erunt in prima transibunt, ad secundam ac duo in primam introibunt. Calceamenta a Ministris et Canonicis deponentur, si usus iste receptus fuerit.

60. Ministri ad scamnum reversi, sibi rursus calceamenta inducent, deinde manipulos; Subdiaconus autem rursus induetur etiam planeta plicata, si utetur ea, Acolythus sustinebit Missale apertum ante Celebrantem, ex quo hic simul cum Ministris leget impropria (a). Celebrans et Ministri stabunt capite bireto cooperto.

(a) Si Ministri legent impropria simul cum Celebrante, divisio versiculorum poterit servari illa, quae proponitur a *Memoriali rituum* et legetur lib. 3. cap. 5. num. 65.

61. Postquam Celebrans detegerit Crucem, clericus aliquis deteget Crucem processionalem, itemque ipse vel alius clericus denudabit Cruces in altaribus ecclesiae.

62. Si mos esset, ut laici non post Clerum, sed in alio sacello adorarent Crucem, praeparatum ibi erit tapetum cum cussino, ut superius descriptum est: statim ac Celebrans Crucem adoraverit, Sacerdos aliquis indutus superpelliceo et stola nigra Crucem cum Crucifixo detecto afferet ad sacellum praedictum, imponet eam cussino et laicis adorandam proponet. Caveatur omnino, ne haec actio fiat in sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum. Postea Crux illa a Sacerdote removebitur et in sacrarium referetur quum initium processionis fiet ad referendum in Altare maius SS. Sacramentum.

63. Interea dum Crucis adoratio fiet, ut functio bene procedat, praevidenda haec erunt: Subdiaconus Crucem in processionem gestaturus, postquam adoraverit Crucem, revertetur in sacrarium ibique se parabit amictu, alba et cingulo, atque etiam planeta coloris nigri ante pectus plicata, si ea uti licebit; aderit deinde in choro quum adoratio Crucis peracta erit. Duo thuriferarii, thuribula in processionem gestaturi, postquam Crucem adoraverint, pergunt in sacrarium, ignem praeparabunt in thuribulis et aderunt in sacello, in quo expositum est SS. Sacramentum, quum illuc veniet processio. Clerici delegati intorticiis seu candelis distribuendis universo choro vel parti ipsius (a) post adorationem, ut supra, venient in praedictum sacellum ibique in promptu habebunt candelas sive intorticia accensa Clero adveniendi distribuenda: aderunt etiam ibi duo clerici, qui tradant umbraculum hastile dignioribus Cleri, iam praemonitis. Item praesto erit in eodem sacello Sacrista indutus superpellicio et stola nigra, qui custodiam SS. Sacramenti aperiat.

64. Postquam Celebrans impropria legerit cum Ministris, acolythus Missale in cussino seu legili referet ad Altare.

(a) Iuxta dispositionem Caeremonialis Episcoporum, non omnis Clerus sed octo aut decem Cappellani seu Beneficarii ferre deberent intorticia vel candelas ante SS. Sacramentum.

65. Sub finem adorationis unus ex Acolythis ibit in sacrarium et accendet gossypium ceratum, deinde candelas Altaris et candelaborum in abaco accendet. Diaconus nudabit caput, biretum in scamno relinquet, perget ad abacum, bursam sumet cum corporali, addito purificatorio. Ascendet a latere ad Altare genuflectet versus Crucem, ad Altare convertetur, corporale et purificatorium extrahet e bursa, quam loco solito versus partem Evangelii deponet: deinde in medio Altari explicabit corporale et prope ipsum a dextris ponet purificatorium: hoc eodem tempore Caeremoniarius vel acolythus accipiet Missale cum cussino seu legili e latere Epistolae, et facta genuflexione versus Crucem, transferet illud in cornu Evangelii prope corporale, ut in Canone Missae. Postea Caeremoniarius cum Diacono convertentur ad Crucem, genuflexionem iterabunt, de Altari a latere descendant et ad locum uterque suum redibunt: Diaconus rursus sedebit et caput bireto operiet. Clericus quispiam ponet in Altari vasculum vitreum cum aqua et purificatorio, de quorum usu dicetur inferius.

66. Completa Crucis adoratione, Diaconus assurget, nudabit caput et comitante Caeremoniario veniet ad tapetum, in quo posita erit Crux: ibi prius genuflectet, deinde adgeniulabitur, accipiet Crucem eamque elatam sustinens utraque manu referet ad Altare. Si opus fuerit, aderit clericus, qui scabellum afferat, quo Diaconus ascendat.

67. Statim ac Diaconus adgeniculabitur, Celebrans, Subdiaconus et chorus nudabunt caput et in genua procumbent.

68. Diaconus ascendet ad Altare et Crucem in pede seu basi reponet, atque iterata in suppedaneo genuflexione, a latere ad Celebrantem redibit. Cruce basi imposita, Celebrans, Subdiaconus et chorus consurgent. Acolythis vel duo clerici sollicitissime tollent velum album, pulvinum et tapetum violaceum, quae in Crucis adoratione adhibita fuerint, eaque referent suo loco vel in sacrarium.

69. Sine cunctatione ordinabitur processio, quae ad Altare vel sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, procedet hoc ordine.

70. Præcedet Subdiaconus cum Cruce processionali detecta; mediis inter Acolythos, qui candelabra cum candelis accensis gestabunt, quique Acolythi e presbyterio discedentes genuflectent ad Crucem Altaris: deinde cantores: clerici bini: Beneficarii seu Mansionarii bini: Canonici pariter bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimo loco incedent terni: subsequatur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans. Canonici et Celebrans de Altari discedentes, genuflexionem ad Crucem uno genu conficiunt: Celebrans et Ministri incedent iunctis manibus et capite cooperto. In quibus ecclesiis desideraretur Subdiaconus, qui crucem processionalem gestaret, poterit clericus superpellicio indutus supplere.

71. Processione in sacellum perveniēte, ubi SS. Sacramentum erit expositum, Acolythi genuflectent, et simul cum Subdiacono gestante Crucem, recedent prope aditum versus partem Evangelii, ut expeditior sit eorum discessus: reliqui omnes de Clero genuflexionem utroque genu exsequentur, et intra vel extra sacellum, iuxta ipsius capacitatem, in unum aut plures ordines disponentur et congeniculabunt: qui primi in processionem incedent, consistent propius aditum, ceteri versus Altare. Celebrans cum Ministris nudabunt caput ante aditum sacelli, et in ipso aditu Subdiaconus et Diaconus biretum tradent Caeremoniario. Celebrans autem Diacono et hic committet Caeremoniario, qui curabit ut a clerico aliquo ad scamnum Celebrantis et Ministrorum illa referantur, Celebrans in ipso aditu medius accipietur a Ministris et simul procedent ante Altare, genuflectent utroque genu in plano ad SS. Sacramentum, tum consurgent et in genua procumbent super infimum gradum ac brevi tempore orabunt.

72. Interes Clero distribuentur intorticia seu candelæ accensæ, afferetur umbraculum ante sacellum et tradetur dignioribus Cleri, qui hoc officio fungi debebunt, ac prope Altare aderunt duo thuriferarii eum thuribulis et naviculis.

73. Quum omnia erunt disposita, Caeremoniarius innuet Sacristæ, qui assarget, conscendet suppedaneum, genuflectet non in medio, sed versus latus Epistolæ, ne tergum vertat Cele-

branti, accipiet claviculam urnae et aperiet ostiolum seu porticulam quin educat Sacramentum, ac si opus fuerit, ascendet super scabellum appositum, genuflexionem iterabit in suppedaneo, de gradibus descendet, redibit ad locum suum, deponet stolam et geniculabit. Tum assurget Celebrans cum Diacono, et Subdiaconus adgeniculatus remanebit.

74. Celebrans postquam assurrexerit, quin de medio abscedat, convertetur paullum super sinistram suam et sine benedictione iniiciet incensum in thuribula, quae subinde alterum post alterum illi obiciant thuriferarii stantes; Diaconus autem incensum Celebranti ministrabit. Rursus Celebrans et Diaconus in genua procumbet; Diaconus acceptum ab uno e thuriferariis thuribulum tradet Celebranti qui facta profunda inclinatione ante et post thurificationem, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. In incensationis actu Ministri partem posteriorem planetae Celebrantis sustollent. Deinde Celebrans thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario. Duo illi thuriferarii stabunt a lateribus ante Altare, ut locum deinde suum in processione sumant.

75. Si Clerus fuerit numerosus, poterit ordinari processio per ecclesiam et ad Altare maius proficisci, quo ordine inferius describemus.

76. Thuribulo a Diacono reddito, ut supra, Caeremoniarius velum humerale sumet ac Celebrantis humeris imponet; Subdiaconus illud alligabit ante pectus Celebrantis; Diaconus ascendet ad Altare, genuflectet in suppedaneo paullum a latere, ne tergum vertat Celebranti, educet ex urna Calicem cum Sacramento, et dextera acceptum infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertens, tradet Celebranti. Celebrans adorabit Sacramentum, ponet accipiet Calicem sinistra ad nodum, et dextera extensa super patenam et assurget; Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis operiet Calicem manusque Celebrantis et genuflectet. Celebrans cum Ministris versus populum convertetur, statimque cantores cantare incipient hymnum *Vexilla regis prodeant* etc. quem processionis tempore prosequantur. Celebrans medius inter Ministros, qui iunctis manibus incedent, proficiscetur in processionem, quae sequenti modo disponetur.

77. **Crux processionalis gestata a Subdiacono, adstantibus a lateribus Acolythis cum candelabris accensis: cantores hymnum supradictum canentes: clerici: Beneficiafii seu Mansionarii: Canonici: qui candelam aut intorticium sustinebunt, meminerint sustinere dextera si dextrorsum incedent, sinistra si sinistrorsum: si una tantum Cleri pars feret candelam sive intorticium, qui ferent intorticium incedent ante SS. Sacramentum: deinde sequentur thuriferarii, qui leviter agitates thuribula, dum incedent, SS. Sacramentum adolebunt; idcirco thuriferarius a dextris; thuribulum sinistra, naviculam dextera sustinebit; alter a sinistris, thuribulum sustinebit dextera, naviculam sinistra: postremo Celebrans medius inter Ministros, gestans SS. Sacramentum sub umbraculo. Quod ad delatores umbraculi, observabitur quod num. 49 cap. praeced. traditum est.**

78. Dum processio veniet ad altare maius, Acolythis recta ibunt ad abacum ibique candelabra deponent, Subdiaconus reponet Crucem quo loco erat et in sacrarium redibit ad sacras vestes deponendas: Clerus nullam faciens genuflexionem, siquidem SS. Sacramentum in processione comitatur, ad sua subsellia redibit ibique statim congeniculabit. Canonici, sive illi qui ferent intorticia, dirimentur in duas alas ante Altare, et quum Celebrans venerit ad Altare, ante ipsum semicirculum efficient. Thuriferarii cum thuribulis stabunt ante latera Altaris. Umbraculum removebitur in aditu presbyterii et a clericis huic rei delegatis, referetur in sacrarium, vel applicari poterit ad parietem prope ingressum Altaris maioris.

79. Diaconus statim ac Celebrans ante Altare veniet, congeniculabit ante eum ac de manibus eius tollet extremitates veli humeralis, et ab eodem accipiet Sacramentum, ponens dexteram infra cuppam et sinistram infra pedem Calicis, assurget atque expectabit dum Celebrans in genua procumbat et Sacramentum adoret. Deinde ascendet ad Altare et in medio ponet Calicem super corporale, genuflectet, assurget, solvet taeniam alligantem velum infra cuppam, expandet velum ipsum, cavens ne moveat patenam, iterabit genuflexionem et ad dexteram Celebrantis redibit.

80. Interea Subdiaconus Celebranti expedit velum humerale, quod a Caeremoniario recipietur et in abaco reponetur.

81. Diaconus reversus ad dexteram Celebrantis geniculabit, deinde cum Celebrante tantum assurget, genibus flexis manente Subdiacono. Celebrans incensum, Diacono ministrante, sine benedictione iniiciet in thuribulum a thuriferario stante ipsi obiectum. Rursus genuflectet Celebrans cum Diacono, atque hic acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit; eique Sacramentum thurificanti Ministri partem posteriorem planetæ sustollent. Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario restituet thuribulum. Thuriferarii coibunt in medium ante Altare, genuflectent Sacramento, deinde alter ex illis redibit in sacrarium ad thuribulum deponendum, functus iam officio suo, alter remanebit apud abacum pro reliqua functione.

82. Celebrans cum Diacono a dextris et Subdiacono a sinistris ascendet ad Altare et ubi venerint in suppedaneum, iterabunt genuflexionem: Celebrans manus imponet Altari, Ministri autem genuflectent, etiam deinceps, iunctis manibus non eas imponentes Altari. Subdiaconus, genuflexione facta, transibit ad dexteram Diaconi et genuflexionem iterabit. Acolythus quispiam ampullas cum pelvicula et manutergio sumet, ut in Missis solemnibus, easque afferet ad Altare, genuflectet ibique remanebit donec eas recipiet. Diaconus e Calice tollet velum album, quod tradet Caeremoniario et in abaco reponetur: deinde Diaconus ipse e Calice patenam tollet et pallam: patenam accipiet et ante Celebrantem sustinebit intra corporale: Celebrans accipiet Calicem et sacram Hostiam ex illo faciet leviter effluere super patenam, ac si opus fuerit, poterit eam digito extollere; hoc casu digitum purificabit in vasculo praeparato et exterget purificatorio: sic etiam advertat demittere Hostiam in mediam patenam.

83. Diaconus dabit patenam Celebranti, qui accipiet illam utraque manu et ponet Hostiam in medio corporali nullum faciens Crucis signum et patenam reponet super corporale a dextris suis. Diaconus accipiet calicem, neque eum imponens Altari neque extergens purificatorio, sustinebit sinistra: ampullam vini a

Subdiacono accipiet et aliquantum infundet in calicem; Subdiaconus sumet ampullam aquae et tres vel quatuor guttas in calicem infundet, quin benedictionem petat a Celebrante, qui consuetam orationem omittet. Subdiaconus ampullam aquae Acolytho reddet, recipietque a Diacono ampullam vini et eidem Acolytho restituet; genuflectet; transibit ad laevam Celebrantis ibique genuflexionem iterabit.

84. Acolythus recipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, genuflectet easque referet ad abacum et ibi geniculabit. Diaconus, ampulla vini Subdiacono reddita, calicem, quin abstergat intus, tradet Celebranti, qui nullum faciens Crucis signum ponet eum super corporale et Diaconus palla cooperiet.

85. Tum ad Altare ascendet thuriferarius cum thuribulo et navicula, ac thuribulum obiciet Celebranti, qui, ministrante Diacono, incensum in thuribulum sine benedictione iniiciet. Diaconus a thuriferario acceptum thuribulum tradet Celebranti, qui Altare et Oblata adolebit ritu Missarum solemnium, recitans orationes *Incensum istud etc. Dirigatur, Domine etc.* Interea Acolythi in promptu habebunt ampullam aquae cum pelvicula et manutergium sive sudariolam. Thurificatione completa, Celebrans thuribulum Diacono restituet dicens *Accendat etc.* Diaconus acceptum ab eo thuribulum reddet thuriferario, quin Celebrantem thurificet. Thuriferarius in sacrarium reportabit thuribulum, quo non amplius opus erit in functione. Celebrans de suppedaneo descendet in primum aut alterum gradum a latere Altaris, ne tergum vertat Sacramento, et facie ad populum versa, lavabit manus omittens psalmum *Lavabo etc.* Subdiaconus aquam, Diaconus manutergium ei ministrabit, easque res deinde Acolythi recipient et ad abacum referent.

86. Celebrans redibit ad medium Altaris, Ministris sequentibus, nempe Diacono in primo gradu, Subdiacono in plano ante infimum gradum. Ad medium Altaris ut venerint, genuflectent. Celebrans iunctis manibus et paullum inclinatus recitabit orationem *In spiritu humilitatis etc.* Deinde non osculans Altare, genuflectet, ad populum convertetur super sinistram suam, non complens circulum, nec tergum vertens Sacramento, dicet elata

voce *Orate fratres, ut meum ac vestrum* etc. Ministri non respondebunt *Suscipiat Dominus* etc.

87. Celebrans conversus ad Altare, genuflexionem ad Sacramentum iterabit: deinde tono feriali et iunctis manibus (neque enim rubrica indicat aperiendas esse) cantabit *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc. et *Pater noster* etc. Chorus canendo respondebit *Sed libera nos a malo*, Celebrans secreto adiiciet *Amen*: tum eodem vocis tono et iunctis manibus subiunget orationem *Libera nos, quaesumus, Domine* etc. cui non praeponet *Oremus* nec se patena signabit.

88. Sub finem orationis Diaconus transibit ad dexteram in primo gradu, et Subdiaconus in primum eundem gradum ascendet ad laevam Celebrantis et in extremo suppedaneo geniculabunt. Celebrans genuflectet, patenam accipiet et Hostiae supponet, tum sinistra accipiet patenam, dextera s. Hostiam, quam sola dextera paulum elevabit perpendiculariter supra patenam, ut ab adstantibus conspici possit, postea demittet. Non attollent Ministri planetam Celebrantis, non thurificabitur Sacramentum, nec pulsabitur crotalum.

89. Quo momento Celebrans s. Hostiam demittet, Ministri consurgent et accedent ad latera Celebrantis, qui non reponet s. Hostiam in patena, nec genuflectet, sed Diaconus statim detegit Calicem et Celebrans relicta patena super corporale, ponet Hostiam supra Calicem, eamque dividet ut in aliis Missis, nihil dicens; ponet binas Hostiae partes super patena, deinde particulam Hostiae in Calicem infundet, nullum faciens Crucis signum nullumque proferens verbum. Diaconus rursus cooperiet Calicem et Celebrans cum Ministris genuflectent.

90. Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibit et genuflexionem iterabunt. Celebrans iunctis manibus in Altari secreto dicet orationem *Perceptio corporis tui* etc. postea genuflectet, s. Hostiam cum patena accipiet dicens *Panem caelestem* etc. ter pectus percutiens dicet *Domine non sum dignus* etc. se signabit dicens *Corpus Domini nostri* etc. ritu pro Missa praescripto (a).

(a) Caeremoniale Episcoporum praescribit ut oratio *Perceptio* etc. secreto recitetur, ut in aliis Missis « Tunc secreta ut alias dicit *Perce-*

91. Interea unus Acolythus afferet ad Altare ampullas aquae et vini in pelvicula, alter deferet velum nigrum calicis, quod ponet in Altari ipso vèrsus cornu Evangelii.

92. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus tollet de calice pallam: Celebrans et Ministri genuflectent. Celebrans fragmenta patena colliget quo loco fuerit s. Hostia, eaque demittet in Calicem, quem deinde accipiens dextera et mento supponens patenam, consummabit vinum, quod erit intra Calicem cum sacra Particula, nihil dicens nec se signans.

93. Consurget Clerus in choro, extinguentur intorticia seu candellae, quae a clericis huic rei delegatis colligentur et in sacrarium referentur.

94. Subdiaconus deinde ablutionem vini et aquae ministrabit Celebranti, qui accipiet eam nihil dicens, ut in aliis Missis.

95. Diaconus de Altari descendet et apud abacum deponet stolam latiore sibi que rursus induet planetam plicatam, si uti licebit, secus veniet ad dexteram Celebrantis. Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit, Calicem extergit, plicabit corporale, ut in Missis solemnibus, referet illud ad abacum et ad laevam Celebrantis redibit. Ministri transeuntes ex altero ad alterum latus Altaris, genuflectent in medio ad Crucem, post Celebrantem.

96. Quum ad latera Celebrantis redierint Ministri, Celebrans iunctis manibus, inclinatus et voce intelligibili recitabit orationem *Quod ore sumpsimus* etc. qua huius functionis fiet finis.

97. Caeremoniarius accipiet bireta Celebrantis et Ministrorum, et Acolythis iunctis manibus veniet ante Altare.

98. Celebrans cum Ministris descendet de Altari et simul cum Ministris et Acolythis genuflectet ad Crucem. Diaconus biretum dabit Celebranti et Caeremoniarius Diacono et Subdiacono, qui omnes nullam facientes reverentiam ad chorum, praecedentibus Acolythis, redibunt in sacrarium, ut in Missis solemnibus, et sacra paramenta dimittent.

ptio Corporis etc. Panem caelestem etc. et Domine, non sum dignus etc.
et continuat *Corpus Domini etc* »

99. Quum e choro discesserit Celebrans cum Ministris, recitabuntur Vesperae a Clero, qui remanebit in choro, ut pridie.

100. Item, profecto e choro Celebrante, dno. clerici designati amovebunt ab Altari tobaleam, Missale cum cussino vel legili, et ex abaco reliqua omnia in functione adhibita et ipsam abaci tobaleam. In Altari adhuc ardebunt candelae dum recitantur Vesperae; Vesperis absolutis, extinguentur.

101. Clerus e choro discedens genuflectet universus ad Crucem, et mutuae reverentiae, ut superius traditum fuit, omittentur.

DE SABBATO SANCTO.

CAPUT XXVII.

Quae sint praeparanda.

I. **P**ridie vespere quum clausa erit ecclesia, vel etiam ipso mane Sabbati sancti, mature exornentur festive omnia Altaria, in quibus tamen non ponentur Reliquiaria aut alia ornamenta inter candelabra, nec pallium albi coloris, quum id faciendum sit post functionem. Itidem velatae adhuc erunt in Altaribus imagines sacrae, in fine litaniarum detegendae ut deinceps declarabitur. Super Altare, in quo post functionem reponetur Sacramentum, praesertim si ecclesia fuerit paroecialis imponetur ciborio seu tabernaculo conopaeum album coopertum altero violaceo, et relinquetur aperta eiusdem tabernaculi porticula.

2. Altare maius ornabitur candelabris nobilibus numero sex cum candelis e cera alba: in medio Crux detecta similis candelabrorum. Ponentur in eo tres tobaleae, pallium album coopertum alio violaceo superposito, et tapetum nobile super gradus, quod contegi possit alio violaceo, si tamen id facile erit factu. In Altari a latere Epistolae praeparabitur cussinus

violaceus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo in usum Celebrantis.

3. In latere Evangelii ponetur candelabrum et super ipsum cereus paschalis (a) qui habebit ellychnium ita dispositum ut facile accendi possit: prope candelabrum apponetur commodum scabellum, cuius ope possit Diaconus grana thuris infigere Cereo: prope idem candelabrum praeparabitur legile maius coopertum nobili panno albi coloris ad cantandum *Exultet* et ita disponetur, ut Diaconus stet eo statu, quo solet canere Evangelium. Ex eadem parte praeparabitur alterum legile nudum applicitum parieti, ponendum in presbyterio pro canendis prophetiis. Aderunt etiam hastae cum gossipio cerato, quo candelae Altaris tempore debito accendentur.

4. In latere Epistolae praeparatum erit scamnum Celebrantis et Ministrorum, quod cooperietur nobili panno, qui adhiberi solet in solemnitatibus et superponetur alter violaceus amovendus, quum tempus erit.

5. Abacus in latere Epistolae contegetur alba tobalea; super ipsa praeter res omnes pro Missa solemnibus albi coloris, ponetur etiam cussinus albus cum Missali instructo albo tegumento pro Celebrante, tabellae secretarum seu chartegloriae: liber pro canendo *Exultet*, albo tegumento exornatus et alterum Missale cum tegumento violaceo pro canendis prophetiis: omnia cooperientur velo amplo violaceo, quod sternetur super totum abacum et debito tempore amovebitur, ut inferius. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, erunt etiam in promptu duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

(a) Cereus paschalis ponendus est super candelabro, non vero super cornucopio, ut statutum est a S. Congregatione Rituum. Cereus autem imponendus est candelabro usque a principio functionis huius diei, idque eruitur e Caeremoniali Episcoporum lib. 2 cap. 27. num. 1. « Praeparatur etiam Cereus Paschalis praegrans cum quinque grans incensum in eo infigendis, qui ponitur in aliquo candelabro concedenti, regulariter in latere Evangelii, vel alibi pro situ loci ». Idcirco curabitur, ut scabellum, quo utetur Diaconus ad infigenda in Cereo grana, idoneum sit huic circumstantiae.

6. Apud abacum aderunt tres cussini violacei adhibendi in prostratione et scabellum ligneum cum Missali pro cantoribus Litaniarum.

7. Planeta violacea cum manipulo simili, quibus induetur Celebrans, poterit disponi super abaco vel super scamno eiusdem Celebrantis.

8. Apud Altare maius et reliqua etiam Altaria praeparabuntur lampades ita aptatae ut facile accendi possint.

9. In atrio ecclesiae extra portam maiorem aut in aditu ipso, si ecclesia caruerit porticu, praeparabitur abacus alba tobalea coopertus, in qua ponetur dalmatica albi coloris cum stola et manipulo simili pro Diacono; manipulus violaceus pro Subdiacono; Missale cum tegumento violaceo pro benedictione ignis: aliquantum gossipii cerati vel etiam laterna cum subtili candela et duo vel tria sulphurata ad accendendum lumen. Iuxta eundem abacum praeparabitur arundo cum tricereo in summitate et poterit floribus exornari: arundo locata erit in basi (a).

10. Extra portam aderit focus decens, in quo praeparati erunt carbones accendendi, forcipes ad sumendum ignem et instrumenta ad eliciendam e silice favillam, qua ignis accendatur.

11. Si Ecclesia fuerit paroecialis et habuerit fontem baptismalem, educetur ex ipso aqua baptismalis octo ante Pascha diebus, reservata aliqua eius parte in sacrario, ut in necessitatibus adhiberi possit, siquidem octo diebus Pascha praecedentibus baptismum publice administrare non licet. Quapropter fons purgabitur et apertus relinquetur, ut evanescant inde udor et graveolentia. Implebitur autem hoc mane, vel praecedenti vespere, aqua limpida eaque copia, ut quum sanctificata fuerit, una pars pro baptismo servari possit, altera infundatur in conchas seu vasa ante portas ecclesiae, tertia pro usu fidelium conservetur. Exterior fontis pars exornabitur floribus virescen-

(a) Arundo oportet ut sit cannea, nec probari potest usus quarundam ecclesiarum, quae utuntur hasta lignea picta ad instar cannae. Tricereus seu candelae arundini impositae, debent in extremitate vicissim adhaerere, nec licet adhibere tria cornucopia cum candelis posita in apice arundinis.

tibus, qui poterunt etiam spargi et herbis odoriferis misceri super fontis pavimentum.

12. Prope baptisterium intra sive extra sacellum, prout commodius videbitur, praeparabitur abacus contactus alba tobalea, in qua ponetur urceus cum pelvi, manutergium, medulla panis et mali medici in pelvicula pro ablutione manuum Celebrantis; binae ampullae argenteae pariter in pelvicula, quarum altera plena erit sacro Chrismate, altera Oleo sancto pro Cathecumenis; Missale cum tegumento violaceo ad usum Celebrantis; spongia vel mantile e tela rudi ad abstergendam aquam in labro fontis; pannus e tela subtili pro extergendo Cereo, ut inferius docebitur; stola violacea; vasculum vacuum cum aspergillo; aliquantum gossipii et vasa ad hauriendam aquam e fonte baptismali, ut suo tempore declarabitur. Si fontis operculum esset amovibile, ponetur seorsim, ut postea, completa benedictione, statim reponatur.

13. Si baptizandi erunt infantes vel etiam adulti, praeparabitur in abaco separato quicquid necesse erit pro administratione baptismi, qua super re sermo erit lib. 4. cap. I. II. et III. et rebus ibi notatis addetur pluviale album pro Celebrante baptismum administraturo.

14. Apud fontem statuetur scamnum contactum panno violaceo pro Celebrante et Ministris, ac si loci amplitudo patietur, disponentur etiam scamna et subsellia pro Clero.

15. In sacrario super tabula, seu mensa erunt in promptu paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet planeta, stola et manipulus pro Celebrante; dalmatica, stola diaconalis et manipulus pro Diacono, tunicella et manipulus pro Subdiacono.

16. Pro iisdem in altera mensa praeparabuntur paramenta idest pluviale cum stola violacea, cingulum, alba, amictus et biretum pro Celebrante; planeta plicata, si licebit uti, stola diaconalis coloris violacei, cingulum, alba, amictus et biretum pro Diacono; planeta plicata, si licebit uti, cingulum, alba, amictus et biretum pro Subdiacono: superpellicea sufficienti numero pro Clero; thuribulum cum navicula; vasculum aquae sanctae cum

aspergillo; quinque grana Cereo infingenda, aliquantum gossipii cerati ad accendendum tricereum, Crux processionalis; ac si ecclesia caruerit fonte baptismali, duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

17. In sacello, seu loco illo, in quo asservabitur SS. Sacramentum, aderunt res eadem quas innuimus fer. V. in Coena Domini cap. XXV. num. 10. ut referri possit in ecclesiam post functionem: insuper apud ipsum Altare in ecclesia disponentur tobaleae in balaustrio, si post functionem administrabitur s. Communio pro complemento praecepti paschalis.

18. Si soleat in ecclesia servari aqua sancta in vasis ante portas, si erit paroecialis et instructa fonte baptismali, educetur e vasis supra dictis aqua benedicta quo tempore canentur prophetiae, ut in illa possit rursus infundi altera quae in fonte benedicta fuerit.

In functione

19. Si de more ecclesiae, amota fuerit e vasis aqua benedicta, nec reservata sit quaedam quantitas sufficiens pro administratione Sacramentorum, ut cap. XXV. num. 80. monuimus, Sacrista vel alius Sacerdos indutus superpellicio et stola violacea, aliquam aquae sufficientem quantitatem benedicet ante functionem, eaque servabitur in sacrario, adhibenda, ut inferius docebitur.

20. Hora praestituta congregabitur Clerus in sacrarium, quumque omnia disposita erunt, pulsabitur aliquantisper crotalum ad portam sacrarii, et Clerus ibit in chorum horasque minores recitabit ritu praescripto duobus anteactis diebus, ac si aderunt Praesules aut Canonici in sua ecclesia, salutabunt Crucem Altaris maioris. Candelae Altaris erunt extinctae.

21. Dum Clerus in chorum veniet ad recitandas horas minores, duo clerici superpellicio induti procedent ad portam et accendent ignem praeparatum, elicientes e petra focaria favillam, siquidem hic ritus excutiendi ignem e lapide non caret mysterio. Accenso igne, ponent focum in medio atrio, vel si ecclesia carebit atrio, extra portam in medio aditu ecclesiae.

22. Interea in sacrario se parabunt Celebrans et Ministri paramentis violaceis, superius indicatis, methodo tradita pro Missis solemnibus, et praesto erunt, quum Clerus in sacrarium revertetur.

23. Clerus, recitatis in choro horis minoribus, redibit in sacrarium.

24. Thuriferarius thuribulum sine igne et naviculam accipiet, Acolythus alter sumet vasculum aquae sanctae cum aspergillo, alter sumet pelvim cum granis incensi Cereo infingendis et Subdiaconus Crucem processionalem, ac procedetur recta ad portam primariam ordine sequenti.

25. Praeibunt tres clerici sive Acolythi, videlicet medius ibit Acolythus ferens vasculum aquae sanctae, thuriferarius a dextris eius, a sinistris autem alter Acolythus afferens grana thuris: deinde solus incedet Subdiaconus Crucem processionalem gestans: tum Clerus ordine praestituto, nempe clerici, Beneficarii et Canonici, in quibus ordinibus si quis esset numero dispari, terni incedent ultimo loco: postremus ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, iunctis manibus et capite bireto cooperto: reliqui omnes capite nudato. Clericus quispiam ad scamnum Celebrantis et Ministrorum apud Altare afferet biretum Subdiaconi.

26. Quum pervenerint in atrium aut extra portam ecclesiae sive in aditum, Subdiaconus subsistet contra portam, si erit extra ecclesiam, secus in limine portae, si erit in aditu. Clerus disponetur circa portam in unum vel plures ordines, iuxta loci capacitatem et Cleri numerum. Digniores de Clero erunt propiores Celebranti. Celebrans stabit contra Crucem, conversis humeris ad Altare maius, ita ut focus cum igne sit medius inter Crucem et Celebrantem. Clerici cum thuribulo et granis incensi subsistent prope Celebrantem a dextris eius.

27. Clericus cum vasculo quum ad portam venerit, deponet vasculum in abaco et sumet Missale, quod apertum sustinebit ante Celebrantem, stans prope sinistram eius. Ubi Celebrans venerit ad locum superius indicatum, Diaconus caput detegat ac biretum suum tradet Caeremoniario, tum transibit ad dexteram Celebrantis et salutabit eum transiens ante ipsum, neque enim

transire debet post humeros eius. Celebrans deponet biretum, quod cum osculis consuetis accipiet. Diaconus et Caeremoniario tradet.

28. Celebrans iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Domine vobiscum* et tres orationes pro benedictione ignis: chorus respondebit *Amen* in fine orationum: Diaconus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, quum hic facturus erit signum Crucis, ut in Missali notatur.

29. Post tres praedictas orationes qui Acolythus ante pectus sustinebit pelvim cum quinque granis, se sistet ante Celebrantem, qui benedicet illis, dicens orationem *Veniat, quaesumus, Domine* etc. non praeponens *Oremus*. Dum haec oratio recitabitur, thuriferarius ignem forcipe sumptum demittet in thuribulum, deinde rursus recedet versus dexteram Diaconi.

30. Postquam Celebrans recitaverit orationem, superius nominatam, super grana thuris, clericus librum sustinens, claudet illum et in abaco reponet; recipiet vasculum cum aspergillo et recedet prope thuriferarium.

31. Celebrans incensum cum usitata benedictione demittet in thuribulum a thuriferario obiectum: Diaconus ministrabit incensum et Caeremoniarius supplebit pro Subdiacono in attollenda fimbria dextera pluvialis Celebrantis. Iniecto a Celebrante in thuribulum incenso, recedet aliquantulum thuriferarius et Acolythus cum vasculo accedet ad Diaconum. Diaconus accipiet ab eo aspergillum et tradet Celebranti, qui asperget primo grana in medio, a sinistris et dextris suis, postea eodem modo ignem in foco dicens submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. restituet aspergillum Diacono, hic autem Acolytho, qui ad abacum supra dictum referet vasculum et aspersorium. Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum tradet Celebranti, qui eodem modo ac supra, adolebit grana et ignem. Postea Diaconus receptum a Celebrante thuribulum thuriferario restituet.

32. Diaconus discedet a Celebrante salutans eum et veniet ad abacum ibi praeparatum, exuetur planeta plicata, si utetur, et stola violacea et adiuvantibus Caeremoniario et Acolytho, qui vasculum ferebat, induet sibi manipulum album, stolam

diaconalem albam et dalmaticam similem: deinde idem Acolythus accipiet manipulum violaceum Subdiaconi eiusque brachio imponet illum. Haec actio fieri debet expedite. Acolythus praedictus ex igne benedicto accendet ramento sulphurato gossipium ceratum vel parvam candelam in laterna, et retinebit apud se, curans ne extinguatur.

33. Postquam Diaconus indutus erit paramento albi coloris, rursus redibit ad Celebrantem cum thuriferario, qui obiciet illi thuribulum apertum et Diaconus ministrabit incensum. Celebrans iterum cum benedictione incensum in thuribulum iniiciet pro processione proque thurificatione antequam cantetur *Exultet*. Diaconus deinde arundinem utraque manu accipiet, ac processio proficiscetur versus Altare maius ordine, quem mox describemus. Duo autem clerici advertent, ut alter eorum ad scamnum Celebrantis deferat planetam plicatam, stolam, manipulum et biretum Diaconi, alter transferat pedem arundinis et collocet prope Altare ex parte Evangelii.

34. Itaque praeibit thuriferarius leviter agitans thuribulum, a dextris eius Acolythus gestans pelvim cum quinque granis Cereo inflgendis: Subdiaconus gestans Crucem processionalem, qui solus incedet: deinde qui de Clero sunt iuxta ordinem, ut superius innuimus, bini incedent: tum Diaconus cum arundine et a sinistris eius Acolythus ferens parvam candelam accensam; postremo Celebrans incedens iunctis manibus et capite cooperto. Reliqui omnes ibunt capite nudato.

35. Sacrista autem cum clericis suis, quum in ecclesiam introiverit processio, removebit seu iubebit removeri ignem a porta et poni seorsim in angulo ecclesiae, ut eo possint uti fideles, item claudi portam ecclesiae et abacum una cum rebus, quae in ipso erant, in sacrarium referri.

36. Ingresso in ecclesiam Celebrante, consistet omnis Clerus. Diaconus inflectet aliquantulum arundinem et primus Acolythus ferens candelam seu gossipium ceratum prope Diaconum, accendet unam e tribus candelis tricerei. Diaconus rursus eriget arundinem, geniculabit et cum eo congeniculabit omnis Clerus, et ipse Celebrans, qui nudabit caput, excepto Subdiacono, qui

stabit. Diaconus dum genuflectet, cantabit *Lumen Christi* et chorus canendo respondebit *Deo gratias*, quod faciet deinceps duabus aliis vicibus. Postquam responsum erit, ut supra, con-surgent omnes de genuflexione et processio versus Altare ma-ius progredietur.

37. Ubi Celebrans in mediam ecclesiam pervenerit, Clerus rursus subsistet, Diaconus inflectet arundinem, accendetur al-tera candela, cantabit, ut ante, *Lumen Christi* secunda vice, vocem attollens hemitonio.

38. Procedet deinde ad Altare maius processio. Subdiaconus cum thuriferario et Acolytho gestante grana thuris, consistet ante Altare: Clerus petet subsellia chori. Quum Celebrans prope Altare venerit, a Diacono inflectetur arundo et accendetur ter-tia tricerei candela: tum Diaconus idem cantabit *Lumen Christi* attollens vocem altero hemitonio.

39. Thuriferarius recedet versus latus Evangelii ante gra-dum Altaris; Acolythus gestans grana thuris recedet versus partem Epistolae ante Altare; Subdiaconus gestans Crucem con-sistet a dextris thuriferarii; Acolythus sustinens candelam vel gossipium ceratum, extinguet ipsum, accipiet a Diacono arun-dinem et subsistet a sinistris clerici gestantis grana, Diaconus recedet versus latus Epistolae ante Altare et locum transeundi dabit Celebranti, qui, nudato capite, biretum tradet Diacono; hic illud cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Cele-brans reverebitur Crucem, ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio, et ibi consistet ad Altare conversus.

40. Diaconus a Caeremoniario accipiet librum Praeconii paschalis, ascendet ad Altare, geniculabit in extremitate sup-pedanei et benedictionem petet a Celebrante, qui ad eum con-versus benedictionem ipsi largietur dicens *Dominus sit* etc. ut in Missali, videlicet pro verbis *Evangelium suum*, dicit *suum paschale Praeconium. In nomine Patris* etc. Diaconus autem manum Celebrantis osculabitur.

41. Diaconus, accepta benedictione, de Altari descendet et veniet medius inter Subdiaconum et clericos, alterum ferentem arundinem, alterum grana thuris et cum thuriferario; conversus

autem ad Altare genuflectet cum ipsis, exceptis Subdiacono ferente Crucem et clerico cum arundine; et alius post alium procedent ad legile praeparatum pro canendo Praeconio *Exultet*.

42. Ibi Diaconus librum imponet legili et aperiet, Subdiaconus consistet a dexteris Diaconi prope legile, facie et Crucifixi imagine versa ad Altare; a sinistris Diaconi stabit clericus cum arundine, conversus ut Subdiaconus, et prope eundem clericum consistet alter grana ferens. Diaconus aperiet librum et omitens *Dominus vobiscum*, nec se signans, adolebit librum ut in Evangelio, tum reddito thuriferario thuribulo, incipiet canere *Exultet* (a) cuius initio Clerus consurget et Celebrans convertetur ad Diaconum iunctis manibus in latere Epistolae, ut in cantu Evangelii. Chorus meminerit canendo respondere Diacono, ut notatum est in Missali.

43. Thuriferarius receptam a Diacono thuribulum referet cum debitis genuflexionibus ad abacum, tollet inde ignem et redibit ad legile iuxta Subdiaconum pro aliis actionibus, quae muneris eius sunt.

44. Posteaquam Diaconus cecinerit verba *curvat imperia*, cantum abrumpet et chorus considerit. Celebrans autem non sedebit, sed suo loco apud Altare manebit. Diaconus, comitatus a Caeremoniario et clerico grana ferente, ad Cereum accedet conscendet scabellum et quinque grana alterum post alterum Cereo in modum Crucis infiget hoc ordine:

	1	
4	2	5
	3	

45. Diaconus de scabello descendet et redibit ad legile: clericus deferet ad abacum pelvim adhibitam pro granis et sumpta

(a) Ipsemet Diaconus ministrans cantare Praeconium debet; novus igitur est ritus sive ut melius dicam, abusio substituere alterum Diaconum, pro canendo *Exultet*; siquidem Diaconus ministrans unus esse debet, non duo. Si qua de causa Diaconus ministrans cantare Praeconium nequiret, tolerabilius erit si post cantatum Praeconium ex Altari discedat, et alter eius vice fungatur.

caudela seu gossipio cerato, redibit prope clericum sustinentem arundinem: Clerus rursus consurget.

46. Reversus ad legile Diaconus canere Praeconium perget *In huius igitur* etc. usque ad illa verba *rutilans ignis accendit* inclusive; post quae Clerus iterum considet. Diaconus accedet ad candelabrum Cerei, sequente clerico cum arundine, et arundine ab illo accepta Cereum ipsum accendet.

47. Diaconus redibit ad legile et Clerus consurget rursus. Clericus qui sustinebat arundinem, deferet eam prope Altare et imponet basi ibi praeparata in latere Evangelii.

48. Diaconus cantum Praeconii redintegrabit a verbis *Qui licet sit divisus* etc. et interea thuriferarius et Acolythus, qui sustinebat grana, e Cereo vel tricereo accendent candelam vel gossipium ceratum, quod secum habebunt.

49. Diaconus, ubi cecinerit verba *apis mater educit*, abrumpet cantum, ac duo praedicti clerici vel unus eorum accendet lampadas Altaris maioris, postea reliquas per ecclesiam Chorus sedebit ut antea, et consurget quum Diaconus cantum continuabit.

50. Accensis lampadis Altaris maioris, Diaconus prosequetur cantum Praeconii a verbis *O vere beata nox* usque ad finem (a).

51. Fine facto canendi *Exultet*, Diaconus claudet librum et in legili eum relinquet. Subdiaconus Crucem tradet thuriferario vel Acolytho, qui sustinebat grana, et ab eodem applicabitur parieti vel super basi locabitur. Ministri simul venient ante Altare, ibique genuflectent ed ad scamnum redibunt.

52. Celebrans, dum Ministri ante Altare genuflectent, suo loco reverebitur Crucem, de Altari a latere descendet et ad scamnum veniet. Ibi adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, Celebrans deponet pluviale et induetur manipulo ac planeta violacea, Diaconus autem dimittet paramenta albi coloris et resumet manipulum, stolam diaconalem violaceam et planetam

(a) In Praeconio omittendam esse orationem pro Romano Imperio iam innuimus lib. I cap. XIV. §. 17. eo quod saepius id decreverit S. Congregatio Rituum.

quoque plicatam, si uti licebit. Clericus quispiam in sacrarium referet paramenta alba Diaconi et pluviale etiam Celebrantis; si ecclesia fonte baptismali carebit.

53. Hoc tempore alter clericus legile nudum cum Missali seu libro pro canendis prophetiis deferet in medium chorum seu presbyterium; tolletur legile adhibitum ad canendum *Exultet*; amovebitur etiam scabellum a candelabro Cerei, si deerit in ecclesia fons baptismalis.

54. Caeremoniarius vel alius vice illius, paratus erit ad invitandum primum cantorem primae prophetiae.

55. Celebrans et Ministri parati, ut supra, redibunt a latere ad Altare in cornu Epistolae, ibique disponentur eodem modo ac in introitu Missarum solemnium.

56. Caeremoniarius cum inclinatione invitabit primae prophetiae cantorem, qui caput bireto detegit, assurgit et simul cum illo procedet ad legile praeparatum, ibique genuflexionem ad Crucem et reverentiam ad chorum ex utraque parte efficiunt. Cantor manibus libro impositis, cantabit prophetiam, statim ac legere eam incipiet Celebrans. Cantabitur autem tono praestituto pro lectionibus, non excepta ultima (a).

57. Si quas prophetias cantarent Canonici in sua ecclesia, reverentiam ipsi facient ad Crucem Altaris, non vero genuflexionem.

58. Quum cantor prophetiae prope finem ipsius pervenerit, Diaconus et Subdiaconus ibunt post Celebrantem, ut ad orationem in Missis solemnibus.

59. Completo prophetiae cantu, chorus nudato capite consurgit; Celebrans caput versus Crucem inclinans et manus iungens cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua* et Subdiaconus *Levate*. Deinde Celebrans extensis manibus ac tono ferri cantabit orationem. Ad verba *Flectamus genua* omnes, excepto Celebrante, genuflectent, ad *Levate* consurgent.

(a) Malus est usus abrumpere cantum prophetiarum, quum Celebrans eas legere desiderit. Abusivus est etiam cantus non praescriptus, quo in ultima prophetiarum utuntur nonnulli.

60. Cantor post cantatam prophetiam morabitur ante legile, genuflectet cum aliis ad *Flectamus genua* et nullam iterans genuflexionem, aut reverentiam, salutabit Clerum, et comitante Caeremoniario, redibit in chorum ad locum suum, ac se mutua reverentia salutabunt. Caeremoniarius statim cantorem invitabit secundae prophetiae et in medium ad legile ducet eum; ac prorsus in totum fiet, ut in prima, et sic deinceps de reliquis.

61. Ad illas prophetias, post quas cantabitur Tractus, cantor non expectabit *Flectamus genua*, sed statim genuflexionem faciet aut reverentiam ad Altare et ad chorum, ac redibit ad locum suum. Eodem modo Caeremoniarius se geret in invitando altero cantore quum cantabitur oratio, non vero quum cantabitur tractus. Illud etiam facient Ministri, ut eant scilicet post Celebrantem sub finem tractus cantati, qui etiam admonendi erunt ne cantent *Flectamus genua* ante orationem post duodecimam prophetiam.

62. Si aderunt infantes vel etiam adulti, quibus baptisma conferendum sit, dum canentur prophetiae, fiant super eos exorcismi a Rituali Romano praescripti usque ad totam Oleo sancto Cathecumenorum unctionem faciendam in pectore et humeris baptizandorum; idque exsequetur Parochus vel alius Sacerdos ex eius mandato, qui stola violacea induetur imposita superpelliceo, eique duo assistent clerici. Qua super re inspiciatur cap. 1. 2. et 3. lib. IV. Quod si Celebrans ipse cupiat hunc ritum peragere, locus Parocho sive alteri Sacerdoti non erit.

63. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, sub finem duodecimae prophetiae accendentur candelae in candelabris Acolythorum super abaco praeparatis.

64. Ad orationem post duodecimam prophetiam, clericus, altero adiuvante, extrahet e candelabro Cereum paschalem. Alter clericus e medio presbyterio tollet legile maius cum Missali seu libro adhibito pro canendis prophetiis.

65. Completa praedicta oratione, Celebrans cum Ministris de Altari a latere descendet et ad scamnum venient. Clerus in choro considebit.

66. Ad scamnum quum venerint, Celebrans dimittet pla-

netam et manipulum, et induetur pluviali; Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, manipulos dimittent.

67. Ad baptisterium autem procedetur hoc ordine: Clericus elatum gestans Cereum paschalem; alter clericus superpellicio indutus gestans Crucem processionalem inter Acolythis, qui sustinebunt candelabra cum candelis accensis; cantores qui cantabunt tractum *Sicut cervus desiderat* etc. deinde Clerus, nempe clerici, Beneficarii seu Mansiorarii, Canonici, omnes incedentes bini, quibus in coetibus si dispar sit numerus, terni incedent ultimo loco: prostremo Celebrans medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Omnes ibunt capite nudato, praeter Celebrantem et Ministros, qui caput bireto cooperient.

68. Quum ad baptisterium processio venerit, clericus gestans Cereum subsistet prope illud, versus dexteram Diaconi. Crux cum Acolythis locum capiet extra aditum baptisterii versus partem dexteram: Clerus disponetur in duos vel plures ordines iuxta capacitatem loci, et Celebrans cum Ministris extra ingressum. Clericus Missale accipiet et apertum sustinebit ante Celebrantem. Ministri deponent bireta et Caeremoniario tradent. Celebrans autem nudato capite, biretam dabit Diacono et hic committet illud Caeremoniario, qui poni iubebit super scamnum pro Celebrante et Ministris praeparatum.

69. Celebrans tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus, Omnipotens septinerne Deus, respice propitius* etc.

70. Post orationem clericus cum Cruce et Acolythis cum candelabris introibunt in septa fontis ac post eos Clerus, si capax erit sacellum; secus intrabunt tantum Celebrans cum Ministris, clericus cum Missali et alter cum Cruce atque Acolythis cum candelabris. Quod si ne Acolythis quidem et clerico cum Cruce locus esset, hi quam maxime poterunt, approximabunt ad fontem.

71. Ingressus Celebrans in baptisterium tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Omnipotens sempiternae Deus, adesto* etc. ac tono etiam feriali et iunctis, manipulis prosequetur Praefationem. Caeremoniarius in promptu habebit mantile seu manutergium pro Celebrante.

72. Postquam cecinerit verba *gratiam de Spiritu Sancto*, Celebrans aquam in formam Crucis dividet dextera, quam statim extergit mantili porrecto a Diacono, deinde canendo continuabit *Qui hanc aquam* etc. Post verba *non inficiendo corrumpat*, tanget aquam dextera, quam, ut supra, extergit ac praefationem canere perget *Sit haec sancta et innocens* etc. ad verba *per Deum vivum* etc. signum benedictionis dextera faciet versus aquam et Diaconus ei sustollet pluviale. Cantatis verbis *cuius spiritus super te ferebatur*, aliquantulum aquae eadem manu extra labrum fontis effundet versus quatuor ventos, extergit, ut supra manum, et cantare perget *Qui te de paradisi fonte* etc. Aquam deinde uno Crucis signo benedicet ad verba *Benedico te* etc.

73. Postquam Celebrans aquam, ut supra, extra fontem effuderit, Caeremoniarius spongia vel panno e tela rudi extergit partem externam fontis.

74. Verba *Haec nobis praecepta* etc. Celebrans dicet elata voce, sed sine cantu: ter deinde halitabit super aquam in modum Crucis, et voce elata prosequetur *Tu has simplices aquas* etc. usque ad verba *purificandis mentibus efficaces*, inclusive.

75. Interea clericus cum Cereo ad fontem accedet et cavebit ne cera liquescens defluat super manus Celebrantis aut Ministrorum.

76. Post praedicta verba Celebrans, adiuvantibus Ministris si opus fuerit, accipiet Cereum et in aquam aliquantum immerget, cantans *Descendat* etc. Extrahet deinde Cereum et altius in aquam immerget eum ac repetet canendo *Descendat* etc. vocem efferens hemitonio. Rursus extractum ex aqua Cereum profundius in fontem immerget ac tertia vice cantabit *Descendat* etc. vocem attollens altero hemitonio. Perget Cereum in aqua immersum sustinere, ter in aquam sufflabit in modum literale graecae ψ et postea cantabit *totamque huius aquae substantiam regenerandi foecundet effectu* et educet ex aqua Cereum, qui a Clerico recipietur et panno telae subtilis extergetur qua parte fuerit immersus.

77. Celebrans prosequetur praefationem *Hic omnium pec-*

catorum etc. usque ad finem et legens recitabit conclusionem *Per Dominum nostrum* etc. Postea cum Ministris e fonte abibit et simul procedent ad scamnum ipsis praeparatum.

78. Dignior de Clero, vel Parochus stolam violaceam sibi collo imponet supra superpelliceum seu supra vestem choralem si utetur; clericus ex abaco accipiet aspersorium et vasculum vacuum, quod implebit aqua benedicta fontis seque adiunget Parocho vel digniori de Clero et simul se sistent ante Celebrantem et Ministros, qui caput bireto detegent et assurgent; tum utrique mutua se reverentia salutabunt.

79. Dignior de Clero vel Parochus aspersorium aqua benedicta perfusum accipiet ac Celebranti praesentabit, qui seipsum signabit, deinde asperget eum ipsum qui aspersorium sibi porroserit, postea Diaconum et Subdiaconum, qui profunde inclinati aut genuflexi ad aspersionem se signabunt, et post haec aspersorium digniori vel Parocho restituet. Tum Celebrans cum Ministris considebunt et caput cooperient, Diacono Celebranti et Caeremoniario Ministris biretum porrigente.

80. Dignior de Clero vel Parochus Clerum asperget ordine tradito in aspersione aquae benedictae in Dominicis cap. VIII. lib. I. postremo per ecclesiam incedens, circumstantes asperget. Deinde redibit ad fontem et facta ad Celebrantem ei Clerum reverentia, stolam dimittet et ad locum suum revertetur.

81. Interea Sacrista cum clericis aquam vasis praeparatis hauriet a fonte et infundet in conchas seu vasa apud portas ecclesiae et pars aliqua reservabitur in usum fidelium ac pro aspersione posteri diei, relicta in fonte ea quantitate, quae satis sit ad baptismum administrandum, iuxta maiorem minoremve numerum fidelium. Sic etiam praesto erit apud fontem clericus, qui sustinebit ampullas cum s. Chrismate et Oleo sancto Cathecumenorum.

82. Quum omnia disposita erunt, Caeremoniarius invitabit Celebrantem cum Ministris ut ad baptisterium redeant. Caput, ut supra, nudabunt et Clerum salutabunt. Celebrante ad fontem reverso, Diaconus ampullam Olei sancti Cathecumenorum a clerico accipiet ac tradet Celebranti, qui accepta ampulla, ali-

quantulum Olei in aquam infundet in modum Crucis dicens voce intelligibili *Sanctificetur et foecundetur* etc. Tum ampullam Diacono restituet ac Diaconus clerico.

83. Diaconus deinde acceptam ampullam cum s. Chrismate porriget Celebranti, qui aliquantulum eiusdem s. Chrismatis in aquam infundet in modum Crucis dicens voce intellegibili *Infusio Chrismatis* etc.

84. Ampullam Olei sancti Cathœcumenorum resumet Diaconus et rursus dabit Celebranti, qui utramque ampullam manu dextera sustinens, dicet alta voce *Commiatio Chrismatis* etc. et ad verba *in nomine Patris* ter Olea praedicta infundet in fontem. Diaconus recipiet ampullam utramque et clerico tradet, qui in abaco reponet.

85. Celebrans extremitate dexteræ leviter expandet Olea sancta per totam aquae superficiem quae erit in fonte, manumque statim gossipio exterget (a). Si qui erunt baptizandi sive infantes sive adulti, servabitur ritus praescriptus capitibus I. et II. lib. 4.

86. Si iam super eosdem, dum canentur prophetiae, peracti fuerint exorcismi, Celebrans pluviale et stolam violaceam dimittet ac pluviali et stola albi coloris induetur, retinentibus Ministris paramenta quae habebunt. Ante eum se sistent ad fontem baptizandi cum suis compatribus, et ipse functionem baptismatis administrandi exordietur ab interrogatione ante baptismum ipsum, videlicet, quod spectat ad infantes, *N. credis in Deum* etc. ad adultos autem *Quis vocaris?*

87. Post baptisma, vel si baptisma non conferatur, post benedictionem fontis, Celebrans manus lavabit apud abacum easque absterget medulla panis, duobus ei clericis in hac actione inservientibus, ac Ministri porrigent ipsi mantile. Si baptisma

(a) Nisi Olea sancta accepta sint in Sabbato sancto, dummodo probabile sit ut quam primum recipiantur, infusio ipsorum in fontem baptismalem fiet privatim a Parocho statim ac acceperit ea. Quod si difficile esset habere nec spes subesset habendi cito, adhibebuntur Olea sancta anni transacti. Conf. Decretum S. Congregationis Rituum num. 4672. in *Oriolen.* 23 Sept. 1837. ad 2.

administraverit, deponet pluviale et stolam albi coloris, ac stolam cum pluviali coloris violacei resumet.

88. Dum Celebrans permanebit apud fontem, clericus in extremo suppedaneo Altaris maioris tres ponet pulvinos violaceos pro Celebrantis et Ministrorum prostratione.

89. Absoluta, ut supra, fontis benedictione et baptismatis administratione, rursus ordinabitur processio ad Altare maius ordine superius indicato. Cereus reponetur in candelabro, et de candelabro ipso removebitur scabellum: Crux eodem referetur, ubi erat: candelabra in abacum ab Acolythis: unusquisque de Clero cum debita genuflexione aut reverentia ad Crucem, deinde mutua inclinatione petet locum suum ibique stabit: Celebrans cum Ministris facta respective reverentia aut genuflexione ad Altare, vadent ad scamnum sibi praeparatum, ubi Celebrans deponet pluviale, Ministri autem planetas, si utentur.

90. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post orationem quae duodecimam prophetiam sequitur, Celebrans cum Ministris a latere descendet ad scamnum ibique manipulos et planetas deponet.

91. Scabellum cum Missali pro cantoribus Litaniarum a clerico statuatur in medio choro, vel a latere, si transitum Celebranti prohiberet.

92. Celebrans cum ministris, iunctis manibus, ante Altare procedent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem, tum congeniculabunt in infimo gradu seque prosternent, brachia et caput ponentes in pulvinis iam in suppedaneo praeparatis; suum quisque pulvinum, ut commodius videbitur, sibi aptabit. Clerus in choro statim congeniculabit. Acolythy cum Caeremoniario genibus flexis manebunt apud Altare, non vero prostrati. Duo cantores statim incipient Litanias in Missali notatas; Clerus autem non respondebit, sed versiculos a binis illis cantoribus cantatos repetet ex toto (a).

(a) Relate ad id, quod notavimus pro cantu Litaniarum, observationem iuvat referre, quam ex opere P. Pavone excerptimus. Eius haec est sententia « Rubrica docet Litanias cantari post benedictionem fontis,

93. Sacrista cum clericis praesto erunt apud Altare ad amovenda ornamenta violacea, ut infra. Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum accipiet ante γ . *Peccatores*.

94. Quum cantabitur γ . *Peccatores*, consurgent Celebrans et Ministri, quos adiuvabunt Acolythy et Caeremoniarius, si opus fuerit. Celebrans reverentiam, ceteri genuflexionem facient ad Crucem altaris: Celebrans a Diacono, Diaconus autem et Subdiaconus a Caeremoniario accipient biretum et ab Altari discedent, revertentes ad sacrarium: in aditu presbyterii caput cooperient; praecedent duo Acolythy iunctis manibus, tum Subdiaconus, Diaconus et Celebrans alius post alium.

95. In sacrarium quum venerint, caput nudabunt, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, accedent ad tabulam, in qua disposita erunt paramenta albi coloris; Diaconus et Celebrans deponent stolam violaceam, tum Celebrans et uterque Minister induentur paramentis albis. Si candelabra Acolythorum praeparata erunt in sacrario, eo quod ecclesia ca-

revertentibus Sacerdote et Ministris ad Altare. Verbum illud *revertentibus* induxit quosdam ad statuendum, ut Litaniae incipiantur in reditu a fonte ad Altare. Rursus Caeremoniale Episcoporum perspicue notat cantari postquam Celebrans cum reliquis ad Altare pervenit et genua submitit, etiamsi non celebret neque adsistat Episcopus. Hanc ob causam alii scripserunt Litanias canendas esse ante Altare. Merati innixus principio, quod statuit et nos retulimus num. XII. docet in cathedralibus cantandas esse ante Altare, in aliis autem ecclesiis per viam in reditu ad fontem. Nos vero citato numero iam monuimus, opinionem Merati probandam esse in iis casibus tantum, quibus patet discrimen rubricarum Missalis et Caeremonialis. Sed in casu praesenti rubrica est perspicua, nam vox illa *revertentibus* eundem sensum admittit ac si diceret *postquam reversi sunt*. Si ex. gr. quis diceret: *ego mane exeo domo et venio ad ecclesiam celebraturus; deinde domum revertens orationem facio*; horum verborum sensus obvius et naturalis non est sane, quod ipse oratur dum ab ecclesia domum revertitur, sed postquam domum se recepit, oratur. Quod si velit declarare se orationem facere in itinere, diceret *dum revertor domum*. Huius igitur rubricae obvius et naturalis sensus est, Celebrantem cum Ministris, fonte benedicto, redire ad Altare et canere Litanias. Licet autem sensus Rubricae quibusdam videatur ambiguus, Caeremoniali rem perspicue ostendenti, standum est ».

reat fonte baptismali, accendentur ut deferantur, quemadmodum docebitur infra.

96. Cantores Litaniarum advertent, ut producant clausulam cantus, si opus fuerit, quod faciet et chorus in repetitione versiculorum.

97. Statim ac Celebrans cum Ministris de Altari discesse- rit, ab uno vel duobus clericis accendentur Altaris candelae, amovebitur pallium violaceum, substituetur cussinus albus cum Missali instructo tegumento albi coloris pro Celebrante in la- tere Epistolae, ponentur in Altari tabellae secretarum, tollentur tres pulvini in prostratione adhibiti et e gradibus tapetum vio- laceum si aderit, velum violaceum ex abaco, pannus violaceus e scamno Celebrantis, omniaque in sacrarium referentur, quum ornamenta tantum festiva albi coloris adesse debeant. Detegetur etiam pictura sive imago imminens altari, nisi forte soleret de- tegi ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*.

98. Innuente Caeremoniario, discedent e sacrario Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis solemnibus, praeceuntibus Aco- lythis candelabra accensa gestantibus, nisi extabit fons bap- tismalis, vel iunctis manibus, si fons extabit.

99. Celebrans cum Ministris et Acolythis de sacrario exi- bunt quum a cantoribus cantabitur *Agnus Dei*, vel etiam prius iuxta distantiam Altaris a sacrario; adesse enim debent ante Altare quum canitur *Christe, exaudi*, siquidem in hodierna Missa *Kyrie* locum occupat introitus, nec licet incipere cantum in- troitus, nisi quum Celebrans et Ministri ad Altare pervenerint.

100. Clerus consurget adveniente in presbyterium Cele- brante, qui cum Ministris salutabit chorum, deinde procedet ad Altare et exordietur Missam, quae non differt ab aliis, praeter aliquem ritum proprium huius diei etiam in Missali notatum, quem tamen nos heic innuemus. Resumetur psalmus *Iudica me, Deus etc.* cum *Gloria Patri* in confessione: post thurificationem Altaris ipse Celebrans in latere Epistolae statim cum Ministris recitabit *Kyrie*, quod etiam a choro alternatim fiet. Ad into- nationem *Gloria in excelsis* sonabitur organis, quae deinceps etiam temporibus statutis in Missa, ut assolet, pulsabuntur: ad

eamdem intonationem detegetur sacra imago seu tela picta super Altare, nisi iam detecta fuerit, reliquorum quoque Altarium imagines per ecclesiam detegentur, et aliquandiu pulsabuntur campanulae ad fores sacrarii appensae, nec non campanae omnes in turri ecclesiae, qua tamen in re servanda est dispositio Concilii Lateranensis sub Leone X.

101. Celebrans leget epistolam tantum, expectabit dum Subdiaconus epistolae cantum absolverit, ut benedictionem ipsi largiatur, et benedictione largita, ter cantabit *Alleluia*, singulis vicibus respondente choro, animadvertens, ut unaquaque vice attollat vocem hemitonio, quod faciet etiam cantorum echorus.

102. Quum cantabitur *Alleluia*, Clerus in choro caput nudabit et consurget ac post repetitum tertia vice a cantoribus, rursus sedebit: tunc Celebrans perget legere versiculum et tractum; Ministri, quum cantabitur *Alleluia*, adstant Celebranti, ut in introitu. Quum Clerus Cathedralibus, aut Collegiatis addictus dimittere debeat cappas cum pellibus armellineis (si huiusmodi privilegio fruatur) ad cantum *Alleluia* post Epistolam, ne chorus relinquatur totaliter vacuus, dimidium Canonorum et Beneficiariorum recedet in sacrarium sub finem *Gloria*, ibique dimissis cappis induent superpelliceum vel cappam ornatam serico et revertentur in choro statim ac finitus erit cantus Epistolae. Tum discedent ceteri, qui remanserint in choro, recedent in sacrarium ad cappas, ut supra, dimittendas, deinde in chorum redibunt.

103. Ad cantum Evangelii Acolythis non deferent candelabra, sed assistent iunctis manibus. Non dicetur nec cantabitur *Credo*, sed Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, sine versiculo Offertorii.

104. Non dicetur *Agnus Dei* nec dabitur pax; ideoque Subdiaconus non ascendet ad dexteram Celebrantis. Postquam Celebrans in Calicem demiserit particulam Hostiae ad illa verba *Haec commixtio*, Calicem Diaconus teget. Celebrans cum Diacono genuflectet: recitabit triplicem orationem consuetam ante communionem iunctis manibus in Altari, Diaconus transibit ad sinistram et Subdiaconus ascendet ad dexteram Celebrantis, uterque genuflexionem iterabit.

105. In hac Missa communicare adstantibus licebit, et in parocciis adimpleri praeceptum paschale; quapropter si fieret Communio, observabitur quod traditum est cap. V.

106. Sumpto a Celebrante Calice, chorus considerit et cantores loco γ . *Communio* statim intonabunt antiphonam *Alleluia* etc. cum psalmo *Laudate Dominum, omnes gentes* etc. cum *Gloria Patri* et cum repetitionibus etiam antiphonae cantatae.

107. Thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad intonationem antiphonae ante *Magnificat*.

108. Celebrans postquam sumpserit ablutionem, vadet in latus Epistolae et submissa voce cum Ministris recitabit antiphonam et psalmum praedictum: Ministri adstant ut in introitu.

109. Repetita a cantoribus antiphona *Alleluia* etc. Celebrans iunctis manibus intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati* quam canendo prosequentur cantores, et Celebrans recitabit submissa voce cum Ministris. Clerus in choro, nudato capite, consurget ad intonationem praedictae antiphonae postea considerit.

110. Post antiphonam a duobus cantoribus intonabitur ad legile canticum *Magnificat*. Celebrans se signabit cum Ministris et veniet ad medium Altare, Subdiacono ad sinistram Diacono ad dexteram eius transeunte. Chorus quoque nudabit caput, consurget seque signabit.

111. Quum Celebrans venerit ad medium Altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum et thuribulum apertum obiciet Celebranti, qui ministrante Diacono, iniiciet incensum cum benedictione. Deinde idem Celebrans adolebit Altare, ut in Vesperis, et Ministri in ipso thurificationis momento attollent eius partem posteriorem planetae. Completa Altaris thurificatione, Celebrans thuribulum tradet Diacono, a quo incensabitur ut in Missae introitu.

112. Diaconus post incensatum Celebrantem procedet ad chorum, comitante thuriferario, et Clerum adolebit regulis usitatis.

113. Celebrans cum Subdiacono manebunt apud Altare, ut in introitu.

114. Diaconus fine facto thurificandi chorum redibit prope Altare et subsistens ante gradus versus partem Epistolae adolebit Subdiaconum, qui convertetur ad eum super sinistram suam. Postea Diaconus thuribulum thuriferario restituet, redibit ad locum suum iuxta Celebrantem, convertetur ad illum, ut de Subdiacono diximus, et accipiet thurificationem. Thuriferarius autem incensationem prosequetur.

115. Repetita a cantorum choro antiphona *Vespere autem* etc. Celebrans veniet ad medium Altare, et Ministri post eum, osculabuntur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et Sacrum peraget usque ad finem ritu usitato, excepto quod Diaconus cantabit *Ite Missa est* cum duplici *Alleluia*.

116. Postremo Clerus cum Ministris et Celebrante revertetur in sacrarium eodem ordine ac in Missis solemnibus, ut cap. IV. num. 225. traditum est.

117. Si Ecclesia erit paroecialis, vel ibi servabitur SS. Sacramentum, referetur hoc in ecclesiam e sacrario quo modo notatum est cap. XXV. num. 61. et seqq. et licebit administrare fidelibus communionem etiam in satisfactionem praecepti paschalis. (a)

(a) Vide § 7 capituli sequentis.

DE PASCHATE ET DE TEMPORE PASCHALI

CAPUT XXVIII.

1. **P**aschalis solemnitas, seu dies Resurrectionis Dominicae, est e communi Ss. Patrum sententia, omnium maxima; eaque de causa ab Ecclesia appellatur *Dies, quam fecit Dominus*.

2. Ecclesia et Altaria exornanda sunt ut in festis primariis et cum discrimine iam in die s. Natalis demonstrato.

3. Ritus officii propius est huius solemnitatis, ut indicatur in Breviario Romano.

4. Peragere officium huius diei spectat ad Superiorem vel digniorem Cleri, et admodum commendabilis est usus quarundam ecclesiarum canendi solemniter Matutinum ante auroram, in memoriam resurrectionis I. C. qui illa prorsus hora voluit resurgere.

5. In horum dierum officio antiphona *Haec dies* etc. intonabitur a Celebrante, capite nudato et stante; omnis etiam chorus in Laudibus et Vesperis solemnibus stabit.

6. Missa sollemnis cantabitur hora praestituta, ac toto paschali tempore ad aspersionem aquae benedictae cantabitur ant. *Vidi aquam*. In paroeciis, fonte baptismali instructis, fiet hac die aspersione aquae, benedictae pridie in baptisterio et ad hanc rem extractae, antequam Olea sancta illuc infusa sint.

7. Parochi populis suis inculcabunt, ut servent vetustissimam traditionem vescendi hac die cibis benedictis, quorum quidem benedictio fieri poterit ab ipso Parocho vel ab alio Sacerdote ex eius mandato in benedictione domorum post functionem hesternam.

8. Die Paschatis administrare fidelibus s. Communionem, praeter quam in ecclesiis paroecialibus, non licet.

9. In duobus sequentibus festis eadem cum solemnitate Missa et Vesperae canentur, quum dies isti sint quaedam festi principalis quasi continuatio.

10. Cereus Paschalis regulariter accendendus esset in Missa et Vesperis solemnibus tribus Paschatis diebus, in sabbato in albis, in Dominicis et in festo Ascensionis, quemadmodum deinceps docebitur. In aliis festis in hoc tempus incidentibus licet solemnibus non accendetur, nisi vigeat contraria consuetudo. Ita quidem statuit S. C. Rituum die 19. Maii 1607. in Placentina dub. 13. Vulgo tamen solet accendi etiam in aliis festis ex. gr. Ss. Philippi et Iacobi, Inventionis S. Crucis, Patroni, Titularis et anniversarii Dedicationis, si in tempus Paschale incidant.

11. Quod attinet ad processiones Litaniarum maiorum minorumque, describetur capitulis sequentibus earum ritus. Illud tantum notandum, quod in Missa feriae non est accendendus Cereus paschalis, siquidem officium est feriale; nisi forte consuetudo contraria recepta sit.

DE PROCESSIONIBUS MAIORUM MINORUMQUE LITANIARUM

CAPUT XXIX.

1. Processiones Litaniarum maiorum celebrantur die XXV. Aprilis; at si in illum diem Pascha incideret, referentur ad feriam III. sequentem: alterae autem minorum Litaniarum celebrantur in tribus diebus ante Ascensionem, videlicet in feriis II. III. et IV. post quintam a Pascha Dominicam.

2. Quum finis huius operis, quemadmodum in praefatione declaratum est, sit regulam, quoad fieri possit, accuratam tradere omnium sacrarum functionum, nihil disseremus de illarum origine nec qua ratione maiores minoresve appellentur. Satis erit tantum monere, quod maiores maiori, minores minori celebrantur solemnitate.

3. In Rituali Romano titulo *de Processionibus* praescribuntur regulae pro decora ac decenti functionum ratione: hunc titulum consulere poterit lector, qui cuperet his de rebus doceri.

4. Processionibus praedictis interesse debet universus Clerus tum saecularis tum regularis et congregandus erit in ecclesiam primariam loci, vel aliam iuxta laudabilem cuiusque loci consuetudinem et dispositiones, quae in hanc rem ab Episcopo emittentur. Quibusdam in locis intervenire solent etiam Confraternitates laicales, quae quidem pia consuetudo, ubi vigeat, servabitur.

5. Processiones huiusmodi matutino semper tempore sunt celebrandae. Regulariter post Nonam dabitur initium processioni, ac propterea in choro matutinum cum laudibus pridie vespere post completorium recitabitur.

6. In qua urbe sedem habet Episcopus, in vulgus edentur leges et dispositiones, si opus fuerit, pro regulari istarum processionum ratione.

7. In aliis locis, ubi populus est limitatus, satis erit ut Parochus vel Vicarius foraneus, sive alius ab Episcopo electus, curam eius rei gerat.

8. Si forte alicubi de praecedentia contendatur, ecclesiastica Auctoritas statuet ordinem servandum sine partium contententium detrimento, quibus ampla potestas fiet probandi sua iura. Hisce casibus ad vitandum scandalum aut moram functionis, prospiciet Episcopus edendo absolutum mandatum, et plurimum expediet, ut mulctam pecuniariam imperet detrectatoribus.

9. Processiones Litaniarum maiorum minorumque ex regula deberent principium habere in una et finem in altera ecclesia. In qua processio fiet finis, cantabitur Missa ferialis praestituta, excepta die XXV. Aprilis, qua si processio absolveretur in ecclesia S. Marco dicata, cantanda erit Missa de Sancto.

10. Sin non ita facile esset cantare Missam in ecclesia, ubi processio finem habet cantari poterit in Cathedrali. Ad quem spectet cantare Missam in ecclesia praedicta, nulla certa statui potest regula: servanda erit cuiusque loci consuetudo; quoniam quum multae in hanc rem extent S. C. Rituum decisiones, quae specie non satis cohaerent inter se, videtur eadem S. C. hoc statuisset principium, observandi nempe singulas locorum consuetudines.

Quae sint praeparanda

11. In sacrario eius ecclesiae, ex qua processio initium fiet, praeparabuntur paramenta coloris violacei pro Celebrante et Ministris, videlicet pluviale cum stola, dalmatica et stola diaconalis, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus et bireta; insuper superpellicea pro inservientibus, ritualia seu libelli in usum cantorum pro antiphonis et Litanis.

12. Si processio subsistet in aliqua ecclesia, quae occurrat in itinere, in libellis praedictis erunt antiphonae et versiculi de Sancto Titulari uniuscuiusque ecclesiae. Antiphonae, versiculi et orationes desumentur de suffragiis in Officio divino, non vero de die festo. Praeparabitur etiam hoc casu liber orationum a Celebrante recitandarum in ecclesiis praedictis.

13. Aderit Crux in hasta pro Clero, duo candelabra cum candelis pro Acolythis.

14. In Altari maiori ponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis, pallium violaceum ac tapetum.

15. In eadem ecclesia praeparabuntur singulae Cruces regularium cum panno appenso coloris violacei et signa confraternitatum laicalium, si intererunt.

16. Statuetur locus, in quo possit decenter suis insignibus indui Clerus et Confraternitates etiam laicales. Praecisiores dispositiones omittimus, quum dependeant ex circumstantiis cuiusque loci, quae opportuno tempore erunt praevidendae.

17. In quibus ecclesiis processio stationem faciet, in Altari maiori ardebunt sex candelabra, praeparabitur vasculum aquae benedictae cum aspergillo et superpelliceum pro Superiore illarum.

18. In ecclesia autem, in qua processio complebitur, Altare maius instruetur sex candelabris cum candelis, Cruce simili, pallio violaceo et tapeto. In abaco praeter ea, quae opus erunt ad Missam solemnem, ut cap. IV. descriptum est, praeparabitur etiam planeta violacea cum manipulo pro Celebrante, manipuli pro Ministris et vasculum aquae benedictae cum asper-

gillo. Quam in hac Missa nec *Gloria* neque *Credo* dicatur, scamno pro Celebrante et Ministris non opus est.

19. Sin Missa non celebraretur ab eo qui processionem peregerit, praeparabuntur in sacrario omnia paramenta in Missa solemnī adhibenda.

20. Locus etiam praeparabitur, in quo suis vestibus Clerus et ceteri qui processioni intervenerunt, exui possint.

In functione

21. Clerus secularis et regularis nec non Confraternitates, si processioni intererunt, congregabuntur paullo ante horam praestitutam in ecclesiam, in qua fiet collecta, ut ad processionem sint parati.

22. Deligentur duo pluresve clerici, qui processionem ordinent et curent ut unusquisque occupet locum sibi proprium; quapropter alteri ipsorum scriptus tradetur ordo praecedentiae, cui expediret ut subsignatus esset Episcopus ad prohibendas quaestiones.

23. Supersedemus monere unumquemque, qui processioni interfuturus est, ut moretur in ecclesia cum debita observantia et animi applicatione, ac praesertim absterneat ineptis sermonibus.

24. Hora praestituta Caeremoniarius efficiet ut Celebrans et Ministri in sacrario induantur paramentis violaceis supra-dictis; accendentur candelabra Acolythorum, et candelae in Altari maiore. Deinde incipietur ordinari processio.

25. Praeibit Crux Cleri gestata a Subdiacono vel etiam a clerico superpellicio induto, inter Acolythos candelabra sustinentes: sequetur Clerus secularis iuxta ordinem praecedentiae, ut docebitur inferius, postremo loco Celebrans medius inter Ministros, qui fimbrias pluviālis eius sustinebunt.

26. Clerus praedictus introibit in presbyterium Altaris maioris, si capax fuerit, secus disponetur prope ipsum. Crux cum Acolythis subsistet a latere Evangelii, et clerici qui Crucem et candelabra sustinebunt, stabunt semper: Clerus in unum aut plures ordines circa Altare ordinabitur, dignioribus seu senio-

ribus stantibus propius Altare; Celebrans cum Ministris ante altare subsistent.

27. Clerus regularis ordinabitur apud Altare maius extra balaustrium ita ut ordines antiquioris institutioni sint propius Altare.

28. Confraternitates disponentur post regulares methodo tradita.

29. Celebrans ante Altare quum venerit, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem faciet, si aderit in Altari SS. Sacramentum, tum in genua procumbet ac brevi orabit, quod ipsum facient reliqui omnes in processionem ituri.

30. Assurget Celebrans et cum eo reliqui omnes, qui adgeniculati erant; tum a cantoribus cantabitur antiphona *Ecceuge, Domine* etc. ut in Rituali, cum γ . psalmi *Deus auribus nostris* cum *Gloria Patri* et repetetur canendo antiphona *Ecceuge*.

31. Repetito antiphonae cantu, rursus genuflectent omnes ac duo cantores, flexis genibus in medio choro, incipient canere Litanias, et respondebit Clerus repetens eosdem versus, quos cecinerint cantores iidem.

32. Quum cantores cantaverint γ . *Sancta Maria, ora pro nobis*, et Clerus responderit etiam *Sancta Maria, ora pro nobis*, abruptetur cantus, consurgent omnes et principium Processionis fiet.

33. Campanae ecclesiae, ex qua exhibit processio, pulsabuntur festivo more donec omnis Clerus de ecclesia discesserit. Aequum esset, ut festivo more sonarent etiam campanae earum ecclesiarum, ante quas praeteribit processio. Itidem festive sonabunt campanae illius ecclesiae, quo processio perveniet.

34. A duobus vel pluribus clericis delegatis ordinabitur processio ordine sequenti.

35. Confraternitates laicorum, si aderunt, unaquaeque cum suis insignibus et cum Cruce, vel Crucifixo in fronte ipsarum. De praecedentiae ordine servabitur quod capite IV. num. 13. lib. I. traditum est.

36. Regulares iuxta ordinem foundationis respectivi Coenobii, ut praescribitur a Gregorii XIII. Constitutione *Exposcit pastoralis* 25. Iul. 1585. Incedent bini canentes Litanias.

37. Crux Cleri secularis gestata, ut supra, inter duos Acolytos ferentes candelabra.

38. Cantores induti superpelliceo; qui tamen hunc locum obtinebunt, nisi fuerint Beneficarii seu Mansionarii.

39. Clerici Seminarii pariter bini superpellicio induti et capite cooperto bireto, quod sibi imponent dum exhibunt de ecclesia.

40. Parochi urbani, induti superpelliceo et bireto, vel alio insigni, quo utentur ex privilegio a Sancta Sede donato.

41. Capituli Collegiatarum, qui incedent iuxta ordinem praecedentiae seu institutionis, vel privilegii, choralibus insignibus iuduti et capite cooperto bireto.

42. Mansionarii seu Beneficarii Cathedralis cum suis insignibus et bireto capiti imposito.

43. Canonici Cathedralis cum insignibus suis, ut supra.

44. Dignitates Cathedralis, ut supra.

45. Postremo Celebrans medius inter Ministros ibit.

46. Aderit clericus ferens librum, quo in stationibus, si flent, Celebrans utetur.

47. Statim ac processio de ecclesia exierit, duo cantores resument Litanias a versiculo *Sancta Dei Genitrix* et ita deinceps, curantes ut Litaniarum cantus in itinere conficiatur.

48. Si Clerus esset numerosus neque ita facile esset audire cantores prope crucem Cleri incedentes, poterit eis statui locus ad dimidiam Cleri partem. Hoc casu ad vitandam de praecedentiae loco quaestionem, praedicti cantores oporteret ut induti essent pluviali imposito superpelliceo, ut Romae fieri solet in huiusmodi functionibus.

49. Si Clerus limitatori numero erit iuxta qualitatem locorum, servabitur in summa idem ordo, et quando desit Collegiata aut alius ordo ecclesiasticus, Sacerdotes loci incedent, servantes ordinem praecedentiae ab epocha ordinationis quisque suae.

50. Si Processio introibit in aliquam ecclesiam, quae occurreret in itinere, dummodo ecclesia capax sit, ingredi poterunt omnia collegia seque disponere eodem ordine ac supra dicto de ecclesia, in qua facta erit collecta: si ecclesia capax non

erit, subsistent in via Confraternitates, insuper et Regulares quin abrumpatur processionis ordo, ac totus Clerus secularis tantum, vel etiam pars illius introbit et disponetur, ut supra.

51. Si cuidam ex istis ecclesiis esset addictus Clerus, exemptus ab interveniendo processioni, hic extra portam ordinatus excipiet ipsum. Quod si iste Clerus vel etiam eius pars locum haberet in processione, subsistere deberet extra portam ad excipiendam reliquam processionem, dum sine perturbatione aut mora id fieri possit.

52. E parte dextera ingressus ecclesiae aderit Rector indutus superpellicio et capite nudato, ac prope ipsum clericus cum vasculo aquae benedictae et cum aspensorio. Rector porriget aspensorium singulis a dextra incedentibus, qui sumptam aquam sanctam manu offerent socio a laeva incedenti. Rector denique porriget eam Diacono, hic Celebranti, postea Rector ipse Subdiacono.

53. Ubi Celebrans cum Ministris ante Altare pervenerit, cantus Litaniarum abrumpetur.

54. Clericus deferens librum consistet prope Diaconum.

55. Celebrans facta ad Altare reverentia, vel genuflexione si aderit SS. Sacramentum, procumbet in genua et brevi orabit, quod ipsum faciet et Clerus.

56. Celebrante assurgente, omnes consurgent; tunc vero cantores antiphonam Sancti Titularis cantabunt; cantores illi duo qui Litanias per viam cantabunt, adiicient versiculum relativum et Celebrans orationem cantabit tono feriali et cum brevi conclusione.

57. Post haec de ecclesia exhibit processio et illi duo cantores litaniarum cantum resument a versiculo, quo abruptae fuerunt.

58. Processione adveniente ad ecclesiam, in qua ipsa complebitur, Rector eiusdem indutus superpelliceo, porriget Clero aquam benedictam.

59. Confraternitates, Clerus regularis et secularis locum in ecclesia sument eadem methodo ac superius traditum est quum sermo erat de processionis initio.

60. Ubi Celebrans cum Ministris ad Altare pervenerit, omnes in genua procumbent et a cantoribus absolventur Litaniae, si nondum absolutae essent.

61. Post Litanias Celebrans cantabit preces, ut in Brevariario post Litanias; ad *ŷ*. autem *Dominus vobiscum* ipse solus assurget et cantabit orationes, post quas rursus flexis genibus cantabit *ŷ*. *Dominus vobiscum*, alterum *Exaudiat nos* etc. postremo submissa voce *Et Fidelium animae* etc.

62. Celebrans cum Ministris recedet prope abacum, ubi deposito pluviali, induetur manipulo et planeta, Ministri autem induentur manipulo. Acolythy candelabra deponent et Crucifer applicabit Crucem parieti ex parte Evangelii; tum Missa cantata inchoabitur. (a).

63. Si qua de causa caneretur Missa non in ecclesia in qua processionis factus sit finis, sed in Cathedrali, post preces canetur a cantoribus antiphona de B. V. *Sancta Maria succurre* etc. et a Celebrante recitabitur oratio *Concede nos* etc. postea altera antiphona cum versiculo et oratione, ut supra, de Sancto Titulari.

64. Clerus secularis et regularis atque Confraternitates discedent post *ŷ*. *Fidelium animae* etc. ac dimittent superpellicium vel alia insignia, quibus utentur.

65. Sin Missa non cantaretur ab eo qui processionis functionem peregerit, Clerus secularis, Cruce et Acolythis praecedentibus, ac sequente Celebrante cum Ministris, perget in sacrarium ibique vestes sacras dimittet.

66. In minoribus Litaniiis idem ordo servabitur, at si placeat eas celebrare minori solemnitate, poterit in tres dies dispertiri Clerus secularis et regularis ita ut unusquisque individuus uni tantum intersit processioni. Licebit etiam adesse Celebranti sine Ministris.

67. Quibusdam in locis mos est in has processiones ferre quasdam insignes Reliquias, vel imaginem prodigiis celebrem,

(a) An in hac Missa sit Cereus Paschalis accendendus, notavimus supra cap. XXVIII. num. 11.

et agros etiam benedicere. Quum huic mori non contradicat Rituale Romanum, licebit locorum usus servari. Prospiciet tamen Episcopus, ne irrepant abusiones praesertim in benedictionibus praedictis, quae ex precibus et orationibus eiusdem Ritualis essent desumendae.

DE FESTO ASCENSIONIS DOMINICAE

CAPUT XXX.

1. **F**estum Ascensionis Dominicae est unum e festis primariis et solemnibus. Quapropter Altare et chorus exornabitur nobiliter, et Superior vel dignior Cleri officium peraget hac die in Vesperis et Missa.

2. Primis vespersis accendetur Cereus paschalis, itemque in Missa solemnibus; in qua tamen, ut cantatum erit Evangelium, a clerico extinguetur.

3. Sacro peracto, Cereus de candelabro tolletur et reponetur in sacrario, ut adhiberi possit in Vigilia Pentecostes ad benedictionem fontis, ut infra docebimus.

4. Quod ad Matutinum et Laudes solennes attinet, uniuscuiusque ecclesiae consuetudo servabitur.

IN VIGILIA PENTECOSTES

CAPUT. XXXI.

1. **V**igilia Pentecostés est perquam solemnis: in ipsa fontis baptismalis benedictio peragenda est et baptisma administrandum.

2. Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 27. num. 18. baptisma octo Sabbatum sanctum praecedentibus diebus conferri vetat, nisi in periculo mortis imminente; idque ut servetur vetusta consuetudo conferendi baptisma in duabus vigiliis Paschatis et Pentecostes, quam ob rem aqua in fonte baptismali solemniter benedicatur.

3. Servata proportione, id observandum est etiam in Pentecoste, neque per aliquot dies ante hanc solemnitatem administrandum esse baptisma, nisi necessitate cogente, ut servetur ritus et tempus pro solemnibus baptismis praestitutum.

4. Omnino hac die peragenda est benedictio; nec iuvat contrariam consuetudinem quamvis vetustissimam proferre, ut statuit S. Congregatio Rituum decreto die 7 Decembris 1844. quod cum rubricis Missalis cohaeret.

5. Quapropter praecedentibus diebus extrahatur aqua e fonte baptismali, qui expurgabitur et in vigilia replebitur aqua recenti consecranda, atque exornabitur quemadmodum traditum est cap. XXVII. num. 11. huius libri. Notandum tamen quod in sacrario conservandum est aliquantulum aquae iam benedictae, quae adhiberi possit, si necessitas premat, ut superius docuimus.

6. Altare exornabitur nobiliter, candelabris nempe, Cruce tapetis et pallio rubri coloris, cui superponetur alterum violaceum.

7. In abaco disponetur quidquid opus erit pro Missa solemnibus coloris rubri, et pluviale violaceum pro Celebrante benedictionem fontis facturo, omnia contegente velo violaceo.

8. Idem fiet de scamno Celebrantis, quod instruetur tapeto pro Missa solemnibus, superposito altero violaceo.

9. Apud abacum praeparabitur Cereus paschalis cum granis infixis, adhibendus in benedictione fontis.

10. In medio presbyterio praeparabitur legile nudum cum Missali pro canendis prophetiis.

11. Ad baptisterium aderunt illa omnia, quae de Sabbato sancto notavimus num. 12. cap. praedicti.

12. Aequum esset, ut officium perageretur in alio sacello, si plura essent in quibus peragi soleret, secus fieri poterit ad Altare, in quo postea functio celebrabitur. Hoc autem casu Altare instruetur pallio albi coloris, quod amovebitur statim post peractum officium, et extinguentur candelae, quae Officii tempore in Altari erunt accensae.

13. Functio maxima ex parte similis est Sabbati sancti, ideoque ad capitulum illud legentes remittimus, ne frustra eandem materiam retractemus: aliquid tantum innuemus, ut normam inde sumat, qui functionem moderabitur.

14. Dum in choro nona Hora recitabitur, Celebrans cum Ministris induetur paramentis coloris violacei. nempe Celebrans amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et planeta, Ministri autem planetis plicatis.

15. Fine facto recitandi in choro Nonam, statim extinguentur in Altari candelae, amovebitur pallium album et ita apparebit alterum violaceum.

16. Non sonabitur campanula sacrarii, quum de illa exhibit Celebrans cum Ministris, qui praecedentibus Acolythis iunctis manibus, alter post alterum capite cooperto et iunctis manibus ad Altare proficiscentur.

17. In chorum quum venerit, salutabunt Clerum, venient ante Altare, Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem facient ad Crucem, nisi fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint.

18. Celebrans cum Ministris ad Altare ascendet, ipsumque in medio osculabitur; Ministri non genuflectent; deinde Celebrans et Ministri simul transibunt in cornu Epistolae ibique subsistent, ut in Introitu Missae solemniss.

19. Canentur prophetiae, ut in Sabbato sancto, Celebrans

cantabit orationem respectivam tono feriali, sed non cantabitur *Flectamus genua*.

20. Sub finem sextae sive ultimae prophetiae clericus candelas in candelabris Acolythorum, super abaco praeparatis, accendet et Cereum paschalem, quem iuxta abacum sustinebit.

21. Post sextam prophetiam sextamque orationem Celebrans cum Ministris descendet a latere ad scamnum, ubi Ministri deponent manipulum et Celebrans planeta et manipulo dimisso, induetur pluviali violaceo.

22. Deinde eodem ordine ac supra citatò capitulo, procedetur ad fontem seu baptisterium, et clericus ante Crucem processionalem Cereum paschalem accensum gestabit.

23. In accessu ad baptisterium a cantoribus cantabitur tractus *Sicut cervus* etc.

24. Fontis benedictio est prorsus aequalis Sabbato sancto; diversa tantum est oratio, quae recitatur in principio priusquam intretur ad fontem. Quocirca observabitur quod eo loco descriptum fuit etiam relate ad baptismum infantibus et adultis, si aderunt, administrandum.

25. Postea redibitur ad Altare ordine ibidem notato, et clericus gestans Cereum paschalem, non imponet illum candelabro, sed referet in sacrarium, extinguetur ac reponetur, quum usque ad Sabbatum sanctum anni venturi non sit amplius adhibendus.

26. Celebrans et Ministri se prosternent ante Altare, et Litaniae in Missali notatae ritu duplici canentur.

27. Ad γ . *Peccatores* Celebrans cum Ministris et Acolythis redibunt in sacrarium, deponent paramenta violacea et aliis nobilibus rubri coloris induentur pro Missa solemnii.

28. Profectis ex Altari Celebrante et Ministris, amovebitur pallium et reliqua omnia ornamenta violacea et remanebunt altera rubri coloris; tum candelae in Altari accendentur.

29. Non cantabitur Introitus sed loco eius cantabitur et repetetur canendo *Kyrie* sine organorum sono.

30. Sub finem Litaniarum Celebrans cum Ministris redibit ad Altare et Sacrum inchoabitur. Notandum quod, redeunte

Celebrante cum Ministris ad Altare ad Missam celebrandam, non est pulsanda campanula sacrarii.

31. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur organa, campanae ecclesiae et campanulae ad fores sacrarii.

32. Ad Evangelium canendum Acolythy non afferent candelabra cum candelis accensis, sed iunctis manibus assistant.

33. De reliquo observabitur ritus pro Missis solemnibus praescriptus.

34. In ecclesiis fonte baptismali carentibus, eadem fiet functio, excepta tantum benedictione fontis et baptismi administratione.

Montis regalis. An occurrente vigilia Pentecostes, cantari possit Missa iuxta ritum pro Missis privatis praescriptum, cum introitu *Cum sanctificatus fuero?* S. R. C. resp. *negative, iuxta rubricas.* Die 23 Februarii 1839.

DE FESTO PENTECOSTES

CAPUT XXXII.

1. Quoniam haec etiam solemnitas e praecipuis est, ad digniorem Cleri spectat officium peragere.

2. Primae Vesperae ritu superius descripto celebrabuntur: notandum tantum, quod ad intonationem hymni *Veni creator Spiritus*, omnes in genua procumbent, exceptis Acolythis, qui suo loco stabunt ante Celebrantem. Celebrans autem stans intonabit hymnum et statim geniculabit quo loco erit, nempe aut in primo chori stallo aut in scamno a latere Epistolae prope Altare. Si scamnum hoc aderit pro Celebrante, praeparabitur pulvinus, in quo ipse possit genua submittere. Clerus, Celebrans et pluvialistae perstabunt genibus insistere, donec canentur primi quatuor versus, seu tota prima strophe.

3. Matutinum cum Laudibus aut cantabitur aut legetur iuxta morem et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

4. Hora Tertia cantabitur et in hac hora officium peraget dignior, qui aderit in choro. Ad hymnum *Veni creator Spiritus* omnes geniculabunt ad cantum primae strophae, ut in Vesperis.

5. Post cantatam Tertiam cantabitur Missa, cui praemitte-
tur aspersio aquae pridie in sacro fonte benedictae et consulto
extractae antequam Olea Sancta illuc infundantur, si ecclesia
habeat fontem baptismalem.

6. In Missa solemnī nihil notandum occurrit praeter ge-
nuflexionem ad *χ. Veni sancte Spiritus, reple* etc. post Epi-
stolam. Quam ob rem admoneantur cantores, ut incipiant can-
tum versus praedicti tempore opportuno. Etenim Subdiaconus
cantabit Epistolam, et osculatus manum Celebrantis deferet Mis-
sale in cornu Evangelii. Celebrans veniet ad medium Altare et
Diaconus ascendet in suppedaneum ad dexteram eius. Quum
Subdiaconus librum posuerit super Altare, subsistet a sinistris
Celebrantis, qui una cum ipsis Ministris descendet in gradum
superiorem cumque iisdem genua submittet in extremo suppe-
daneo et statim tunc a cantoribus praedictus versus cantabitur.
Celebrans genua ponet in pulvillo, quem ei supponet clericus.
Ceteri omnes nudato capite suo quisque loco geniculabunt.

7. Cantato versiculo usque ad verba *ignem accende*, Ce-
lebrans assurget ac recitabit *Munda cor meum*, Diaconus et
Subdiaconus venient ad locum suum, ceteri omnes consurgent
et Clerus in choro considebit.

8. Si cantus Sequentiae prolixus esset eaque de causa
deberet Celebrans cum Ministris sedere, Subdiaconus, osculata
manu Celebrantis, non transferet Missale, sed Epistolario tra-
dito clerico vel Caeremoniario veniet ad medium Altare cum
Celebrante et geniculabunt, ut supra. Post genuflexionem Ce-
lebrans cum Ministris de Altari a latere descendet et recedent
ad scamnum, in quo sedebunt.

9. Idem ordo servabitur in Vesperis et in Missis quae re-
liquis duobus festis subsequētibz celebrabuntur, in quibus can-
tabitur etiam Hora tertia.

10. Id ipsum fiet in aliis Missis conventualibus quae ca-
nentur per totam huius solemnitatis octavam.

DE FESTO SS. TRINITATIS

CAPUT XXXIII.

1. **I**n Dominica, quae immediate sequitur festum Pentecostes, celebratur memoria solemnitas de mysterio Sanctissimae Trinitatis. Haec Dominica est primae classis, quae excludit quodcumque officium quamvis maxime solempne; festum autem secundae classis.

2. Relate ad ritum Vesperarum et Missae nihil occurrit, de quo specialis fiat mentio. In Hora prima recitabitur symbolus *Quicumque*, ut in peculiaribus huius diei rubricis notatur.

DE SOLEMNITATE SS. CORPORIS CHRISTI

CAPUT XXXIV.

1. **F**estum est perquam solempne ritumque gaudet peculiari processionis et expositionis tum die festo, tum reliquis octo diebus.

2. De processione agatur separatim cap. sequenti. Quod ad ritum Missae solempnis ante SS. Sacramentum expositum, remittimus referentes ad praecedens cap. VII.

3. Relate ad officium, meminerit Clerus numquam cooperiendum esse caput; faciendam genuflexionem duplicem in accessu ad chorum et in recessu, si SS. Sacramentum erit expositum, et omittendam esse omnem inclinationem seu reverentiam. Fient tamen illae reverentiae sive inclinationes, quas liceat appellare improprias, quandoquidem nihil aliud sunt, quam invitatio ad actionem quae sequitur. Exempli gratia; duo cantores qui psalmos in medio choro intonant, se convertunt cum

inclinacione ad partem illam quae cantum prosequi debet: unusquisque clericus in choro inclinatur ad alterum qui prope adest, invitans eum pro thurificatione et pro pace accipienda, atque ita de ceteris. Porro Clerus stare semper deberet, sed venia haec datur, ut sedeat propter officii prolixitatem. Cantores, qui psalmos intonabunt, quicumque intonatarus erit antiphonam; vel in medium processurus, vel rediturus ad locum suum seu transiturus ex altera ad alteram partem, genuflexionem exsequatur.

4. In hymno *Pange lingua* congeniculabunt omnes ad totam stropham *Tantum ergo*, si expositum erit SS. Sacramentum super Altari chori aut in ipso intra tabernaculum S. Eucharistia asservetur.

5. Quod ad expositionem, servabitur usus cuiusque ecclesiae, exponendi nempe SS. Sacramentum a principio officii, vel in quadam ipsius parte; ac iuxta regulam videtur esse, si saltem exponatur in Missa conventuali et in Vesperis. De ritu benedictionis inspicitur cap. XI huius libri. Si dabitur benedictio statim post Missam, functionem peraget ipse Celebrans, qui deponet planetam ac manipulum, et pluviali induetur. Si dabitur post Vesperas, observentur S. Congregationis Rituum decreta.

6. Notetur et illud, quod primae et secundae Vesperae huius solemnitatis cantandae sunt solemniter, ut cap. II huius libri descriptum est.

7. Vesperae autem octavae, completo officio, ad reponendum SS. Sacramentum iterabitur processio per ecclesiam vel etiam per plateam; sed erit minus sollemnis, quam prima, et poterit componi ut processio, quae in tertia cuiusque mensis Dominica fieri solet.

DE PROCESSIONE SS. CORPORIS DOMINI

CAPUT XXXV.

1. **H**aec Processio maxime solemnitas omni cum magnificentia celebranda est; simulque vitandum quicquid potest profanationibus, iurgiis, scandalis et irreverentiis locum præbere.

2. In parvis regionibus, quum exiguus sit corporum ecclesiasticorum numerus, difficiliter oriri potest de ordine præcedentiae contentio. In magnis civitatibus, in quibus Cleri et confraternitatum amplior est numerus, fiet tempore debito a Curia Episcopali quod vulgo dicitur *rotulus*, videlicet statuatur et publicabitur ordo, quo unusquisque in processionem incedere debet, ut omnis prohibeatur controversia, quæ sacræ functionis tempore posset suscitari.

3. Processio fiet mane et insuper mature ut vitetur aestus anni temporis, in quod hoc festum solet incidere.

4. Eadem Curia ex Episcopi auctoritate statuatur horam, qua incipienda erit functio. Huius principium fiet a principali ecclesia loci et reditus ad eandem. Inter Curiam et Magistratum civitatis conveniet de munditie et ornatu viarum, qua sit transitura processio. Cavebitur autem, ne in ornamentis sit quicquam indecens aut profanum et quicquid a sacris functionibus abhorreret. Eligentur etiam ab Episcopo sive ab eius Curia ii, qui hastas umbraculi gestare debebunt, easque principio processionis in exitu de ecclesia et in reditu ad ipsam sustinebunt digniores reliquorum.

5. Interdicentur repræsentationes puerorum, Angelorum cum mysteriis Passionis vel Sanctorum speciem præseferentium et quicquid aliud sapere potest vanum et inane.

6. Non erigentur in viis Altaria sive sacella, apud quæ subsistat processio, sine speciali Episcopi facultate, quæ si de-

tur facultas, visitanda erunt antecedenter ab aliquo ecclesiastico, ut sint decentia.

7. Praecipietur Superioribus ecclesiarum, ante quas transitura sit processio, ut campanae pulsentur festivo more, dum tota processio transibit.

8. Non subsistet processio in omni ecclesia et apud omne Altare, quod occurret in itinere, sed poterit subsistere semel, aut iterum, quum tractus itineris percurrendi esset valde longus; et super Altaribus debita opera erectis aut intra ecclesias super Altari deponetur SS. Sacramentum, cantabitur *Tantum ergo*, recitabitur oratio, fiet thurificatio, ut infra; deinde quin detur benedictio, quae impertietur in processione fine, continuabitur processione iter.

9. In itinere poterunt spargi flores, herbae virentes et odoraе, paullo ante quam transeat processio.

10. Exornabitur ecclesia eodem modo, quo exornatur in solemnitatibus praecipuis.

11. Prope ecclesiam ipsam praeparabitur locus aliquis, ubi suis insignibus induentur qui processioni intervenire debebunt.

12. Confraternitates congregabuntur in ecclesiam, si capax locus erit, secus subsistent in platea ante ecclesiam sita.

13. Singulae candelae distribuendae essent in singulos processioni intervenientes, quas in processione accensas sustineant.

14. Praeparabuntur etiam libelli, si mos sit, distribuendi Clero seculari et regulari, in quibus sint scripti manu vel typis excusi hymni et preces, quae a Rituali Romano praescribuntur.

Quae sint praeparanda.

15. In sacrario praeparabuntur paramenta albi coloris pro Missa solemnī, videlicet tres amictus, tres albae, tria cingula, tunicella cum manipulo, dalmatica cum stola et manipulo ac planeta cum stola et manipulo pro Celebrante et Ministris.

16. Praeparabuntur duo thuribula cum naviculis et incenso, candelabra cum candelis pro Acolythis, intorticia, et candelae

e cera alba, sufficienti copia, pro numero intervenientium processioni.

17. Si ecclesia sit Cathedralis, nec functio fiat ab Episcopo, praeparabuntur paramenta cum amictibus pro Canonicis, iuxta praebendarum distributionem, octo pluvialia pro Beneficiariis hastile umbraculum in processionem gestaturis, tunicella cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem gestabit.

18. Altare maius exornabitur festivo more, videlicet sex candelabris nobiles cum candelis, et Cruce simili candelabris, pallio albi coloris et tapeto super gradus. Si in hoc ipso Altari fiet expositio SS. Sacramenti hac die et per octavam statuatur thronus seu baldachinum albi coloris, in quo exponetur SS. Sacramentum; aderunt candelabra cum candelis numero praescripto iuxta morem vel leges synodales. Adërit etiam in Altari tabernaculum, ubi reponi possit SS. Sacramentum; quod si tabernaculum desit, praeparabitur velum album abhibendum, ut infra.

19. In abaco praeter calicem, patenam etc. pro Missa solemnè, Missale cum cussino pro Celebrante, Evangeliarium et Epistolarium, ampullas, campanulam etc. velum humerale pro Subdiacono, praeparabitur alterum velum humerale nobile albi coloris pro Celebrante et pluviale pro eodem, ostensorium albo velo cõtectum, hostia aptata in lunula ponenda in ostensorio et in Missa solemnè consecranda; libellus cum oratione *Deus qui nobis* etc. pro Celebrante, ac si opus esset, taenia seu chordula e serico albo collo Celebrantis imponenda ad sustinendum Ostensorium.

20. In presbyterio praeparabitur Crux processionalis, et prope illud statuatur umbraculum album octo hastis instructum et quatuor laternae hastis infixae cum candelis e cera intus oclulis, gestandae circum SS. Sacramentum.

21. Si processio subsistet apud quodpiam Altare in via erectum, vel in aliqua ecclesia, Altare in quo deponetur SS. Sacramentum, ornabitur festivo more, ardebunt in ipso candelae et super mensa aderit corporale extensum. In eadem ecclesia

vel apud Altare disponentur scamna sine postergali, cooperta tapeto sive aulaeo, apud quae genuculabunt Canonici, si aderunt. Prope Altare aut in ecclesia aequum esset ut adesset ignis renovandus, si opus sit, in binis thuribulis.

In functione.

22. Pridie post Vesperas et Completorium, si ecclesia erit Cathedralis vel Collegiata, recitabitur vel cantabitur Matutinum cum Laudibus, mane autem mature recitabuntur horae minores et post eas locus erit Missae solemniter cantatae a prima Dignitate seu digniore de Clero, qui Sacramentum etiam gestare in processione debet.

23. Missa ritibus usitatis cantabitur; Caeremoniario autem vel etiam Subdiacono curae erit ante offertorium afferre hostiam pro processione consecrandam, quae extracta e capsula, in qua erit, ponetur super corporale.

24. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus calicem palla cooperiet, Ministri genuflectent et locum mutabunt videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

25. Interea Caeremoniarius ex abaco ad Altare afferet ostensorium albo velo contextum et ponet ipsum in Altari.

26. Diaconus detegit ostensorium et quin inclinet ipsum ponet supra corporale et crystallum aperiet.

27. Celebrans cum Ministris genuflectet ac Diaconus cavens ne tangat S. Hostiam, sumet manubrio lunulam cum Sacramento eamque ponet in ostensorio et clausa crystallo collocabit ostensorium in medio corporali versus eiusdem partem posteriorem (a).

28. Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem et illi redibunt ad locum uterque suum ut antea, observantes ge-

(a) De velo, quo cooperiendum esse ostensorium a Rituali praescribitur postquam repositum ibi erit SS. Sacramentum, inspiciatur eruditum commentarium Praesulis Gardellini ad Instructionem Clementinam §. 19.

nuflexiones praescriptas cap. VII. de Missa solemnī ante SS. Sacramentum expositum.

29. Interea Canonici, si ecclesia erit cathedralis, pergunt in sacrarium, induentur sacris paramētis et in chorum redibunt. Idipsum facient Beneficiarii, qui induent sibi pluviale, eo quod hastas umbraculi gestaturi sunt, et Subdiaconus gestaturus Crucem, qui omnes sub exitum Missae praesto erunt ad Altare.

30. Paulo ante vel paulo post medietatem Missae, iuxta numerum corporum seu collegiorum, quibus constabit processio, Caeremoniarius, adiuvantibus clericis quibusdam, processionem in ordinem disponet ut, peracto Sacro, sine ulla mora possit Celebrans proficisci.

31. Aderunt clerici delegati intorticiis et candelis accensis distribuendis Clero et reliquis, quorum est eas gestare; Clero autem in choro distribuentur, postquam donata pax erit.

32. Processio autem sequenti ordine dirigitur.

33. Signum albi coloris seu vexillum cum stemmate SS. Sacramenti a clerico gestatum.

34. Confraternitates laicorum cum suis insignibus, servantes ordinem praecedentiae ab epocha suae institutionis.

35. Regulares et unumquodque corpus incedent post propriam Crucem, diversam a Cruce Cleri, cum panno appenso, et in ordine praecedentiae observabitur Constitutio Gregorii XIII. *Exposcit pastoralis* 25. Jul. 1585.

36. Curiales et Officiales togati atque ultimo loco Magistratus, unusquisque cum intorticio accenso.

37. Crux Cleri inter Acolythos cum candelabris, ac si Canonici erunt parati, Subdiaconus etiam, qui gestabit Crucem Cleri, sacris vestibus seu tunicella indutus erit, ut superius traditum est.

38. Chorus cantorum, qui candelam non sustinebunt, sed cantabunt hymnos praescriptos.

39. Clerici Seminarii.

40. Parochi induti superpelliceo sive aliis insignibus, si sua propria habebunt.

41. Collegiatae, iuxta ordinem in processione Litaniarium maiorum.

42. Mansionarii seu Beneficarii Cathedralis.

43. Octo Mansionarii seu Beneficarii pluviali albo supra superpellicio induti, hastas umbraculi delaturi, ut infra.

44. Canonici et Dignitates Cathedralis induti sacris paramentis et in suos ordines distincti.

45. Duo clerici cum thuribulo et navicula, qui SS. Sacramentum iugiter in itinere adolebunt.

46. Celebrans manibus sustinens SS. Sacramentum, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, et incedet sub umbraculo.

47. Quatuor clerici ad quatuor angulos umbraculi gestabunt laternas cum candelis accensis, impositas hastis.

48. Aderit etiam clericus delegatus ferendo libro cum oratione a Celebrante recitanda, si forte statio fieret in aliqua ecclesia vel apud Altare in via erectum.

49. Praesules, si aderunt, induti palliolo et rochetto, si utentur, sequentur processionem.

50. Omnes capite nudato incedent manu sustinentes biretum.

51. Candelam seu intorticium gestabit dextra qui dextrorsum incedet, sinistra qui sinistrorsum.

52. Clerus non utetur paramentis, nisi aderit Clerus Cathedralis, sed unusquisque induetur superpelliceo, ac si nulla aderit Collegiata, Clerus seu Sacerdotes qui intererent processionem, incedent iuxta ordinem antiquitatis desumendum ab epocha ordinationis.

53. Sub exitum Missae praesto erunt bini thuriferarii cum thuribus et naviculis, clericus vel Subdiaconus gestaturus Crucem, Beneficarii parati (si erit Cathedralis) pro sustinendis hastis umbraculi, alter clericus apud abacum, qui res quae opus surt, ministret.

54. Si Clerus erit numerosus, praestaret ut Crux cum Acolythis et clero minore discederet e choro statim post benedictionem a Celebrante impertitam, ne ipse nimium expectet antequam in processionem proficiscatur.

55. Celebrans, peracto Sacro, genuflectet cum Ministris in suppedaneo, et a latere per latus Epistolae descendens perget ad scamnum. Ibi cavebit ne tergum vertat ad Altare; Ministri deponent manipulum; ipse autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali.

56. Clericus vel Subdiaconus accipiet Crucem eique se ad-
dent Acolythy et ante Altare procedent. Acolythy tantum genu-
flectent ad Sacramentum, deinde processionis principium facient.

57. Celebrans ante scamnum, incensum ei sine oculis mi-
nistrante Diacono et fimbriam dexteram pluvialis attollente Sub-
diacono, incensum in utrumque thuribulum sine benedictione
iniiciet.

58. Interea clericus in promptu habebit velum humerale
utendum a Celebrante.

59. Bini clerici umbraculum hastile accipient et deferent
ante aditum presbyterii, ubi explicabunt illud et hastas tradent
delatoribus eius (a).

60. Ordo quo disponendi erunt delatores, innuitur a Cae-
remoniali Episcoporum lib. I. cap. XIV. num. 2. nempe dignior
gestabit primam hastam a dexteris Celebrantis, secundam quae
prima est a sinistris Celebrantis secundus dignior, tertiam quae
secunda est a dexteris Celebrantis tertius, quartam seu secun-
dam a sinistris Celebrantis quartus, quintam seu tertiam a de-
xteris Celebrantis et fere post ipsum quintus, sextam nempe
tertiam a sinistris et post Celebrantem sextus, septimam quae
quarta est a dexteris post Celebrantem septimus, octavam quae
quarta est a sinistris post Celebrantem octavus.

61. Primi delatores umbraculi erunt beneficiarii praedicti
induti pluvialibus relate ad Cathedrales, vel etiam Canonici
relate ad Collegiatas, qui hoc casu non utuntur pluviali, et ab
Altari maiore solent illud deferre usque ad portam ecclesiae:
ab ecclesiae porta usque ad alterum locum designandum succe-
det Magistratus: deinde alii togati, si aderunt: postea Confra-

(a) De usu umbellae, seu parvi umbraculi inspiciatur nostra adno-
tatio cap. XXV. huius lib. num. 47.

ternitates; donec illud recipient togati, tum Magistratus, postremo Clerus, ut supra, a porta ecclesiae ad Altare in reditu processionis. Delatores supradicti, si locus iis erit in processione, quum venerint ad locum ipsis praestitutum, subsistent ibi ut hastas accipiant, et alii delatores qui eas tradent ipsis, accelerabunt gradum cum gravitate et occupabunt locum sibi proprium in processione.

62. Celebrans, incenso iniecto in bina thuribula, ut supra, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, cum ipsis procedet ante Altare, et facta genuflexione duplici in plano, geniculabunt in infimo gradu.

63. Diaconus unum thuribulum sine osculis tradet Celebranti, qui thurificabit SS. Sacramentum, postea restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario.

64. Diaconus velum humerale a clerico accipiet, assurget, imponet illud humeris Celebrantis, cui Subdiaconus ante pectus alligabit.

65. Diaconus, alligato Celebranti velo, cuius extremitates anteriores super manus eius adiuvente Subdiacono aptabit, ascendet ad Altare, genuflexionem a latere, ne tergum vertat Celebranti, uno genu efficiet ad SS. Sacramentum, Ostensorium, accipiet dextra infra radiorum spheram, sinistra ad pedem applicata, et elatum sustinens convertetur ad Celebrantem eique tradet illud.

66. Celebrans, inclinatione facta, ostensorium manibus velo contactis accipiet, ponens dextram ad nodum et sinistram infra pedem illius, et assurget.

67. Diaconus, Ostensorium Celebranti tradito, genuflectet, de Altari descendet et se sistet a dexteris Celebrantis.

68. Celebrans, accepto Ostensorio et adorato SS. Sacramento a Diacono, convertetur ad populum. Ministri simul cum Celebrante ad populum convertentur, suum locum servantes et elatas sustinentes fimbrias pluvialis.

69. Cantores intonabunt hymnum *Pagne lingua*, qui cum aliis hymnis cantabitur tempore processionis.

70. Clerus e choro proficiscetur, vel si chorus deesset, di-

spositus iam erit ante Altare, et facta duplici genuflexione, unusquisque, ut superius teaditum est, locum in precessione suum occupabit.

71. Celebrans et Ministri submissa voce alternatim recitabunt hymnos, psalmos et cantica functioni convenientia.

72. Si qua fiet statio secundum viam sive in ecclesiis, quae occurrent, sive ad Altaria dedita opera erecta, ut n. 8. iam notatum est, processio intrabit in ecclesiam, si capax erit, secus vel totus Clerus vel pars illius; ac si aderunt Canonici parati, locum occupabunt ad scamna praeparata. Omnes illi qui ingredientur in ecclesiam aut in conspectum Altaris erunt, geniculabunt.

73. Celebrans ante Altare quum venerit, consistet; Diaconus aliquantum accelerans gradum, praesto erit ante eum.

74. Diaconus genuflectet, Ostensorium accipiet, assurget, expectabit dum Celebrans cum Subdiacono genuflectant in infimo gradu et Sacramentum adorent, tum deferet illud super Altare et collocabit in medio, genuflectet a latere, ut supra, redibit ad dexteram Celebrantis et geniculabit prope eum.

75. Interea Subdiaconus expediet velum humerale, quod tolletur de humeris Celebrantis. Alter e thuriferariis vadet ad renovandum ignem in thuribulo, et eo revertente, idem faciet alter.

76. Ostensorio a Diacono posito super Altare cantores cantabunt *Tantum ergo* et post verba *veneremur cernui*, ad quae adorabitur Sacramentum, corsurget Celebrans cum Ministris. Subdiaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis, Diaconus ministrabit incensum, thuriferarius stans obiiciet thuribulum Celebranti, qui sine benedictione incensum iniiciet.

77. Rursus congeniculabunt in infimo gradu Celebrans et Ministri, ac Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit, tum restituet thuribulum Diacono, hic autem thuriferario.

78. Post cantatum praedictum hymnum duo cantores cantabunt versiculum *Panem de caelo* etc. et Celebrans assurget et cantabit orationem *Oremus. Deus, qui nobis* etc. cum brevi

conclusionē *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*. Responso ab adstantibus *Amen*, Celebrans rursus genuflectet.

79. Clerus, qui genibus insistebat, consurget ac facta, ut supra, ad Sacramentum genuflexione, in ordinem processionis rursus proficiscetur.

80. Diaconus velum humerale humeris Celebrantis iterum imponet, et ascendens ad Altare SS. Sacramentum ei tradet, ut supra, et procedent cum processione, quae perget per vias praestitutas, revertens ad ecclesiam ex qua erit egressa.

81. In reditu processionis ad ecclesiam, ex qua initium eius factum fuit, ratio habebitur ordinis delatorum umbraculi.

82. Quum autem processio ad ecclesiam redierit, confraternitates versus portam principalem intra ecclesiam, si capax erit, disponentur, secus in platea, deinde ulterius in ecclesia ipsa regulares, et postremo Clerus intra presbyterium, vel circa ipsum iuxta capacitatem.

83. Prospiciet Caeremoniarius vel qui processionem diriget, ne quis ex illis qui processioni interfuerint, de ecclesia discedat aut candelam seu intorticium extinguat nisi post datam benedictionem et repositum a Diacono in tabernaculo SS. Sacramentum.

84. Canonici, si aderunt, vel antiquiores de Clero in ordinem disponentur circa Altare, si capax erit, aut redibunt in chorum.

85. Celebrante in aditum presbyterii perveniente, recedent clerici gestantes laternas in hastis cum lumine incluso easque referent in sacrarium: duo clerici, qui primum attulerunt umbraculum, recipient illud a delatoribus et applicabunt parieti ubi erat ab initio praeparatum. Delatores autem, si fuerint ecclesiastici, ut supra dictum est, pergunt in chorum vel consistent cum aliis in presbyterio. Sin autem essent laici, remanebunt extra ingressum presbyterii.

86. Celebrans ante Altare consistet ac Diacono tradet Ostensorium, quod deponet in Altari et fient omnia illa, quae superius notata sunt de statione in aliqua ecclesia vel Altari facienda.

87. Si opus fuerit, thuriferarius unus ignem in thuribulo renovabit.

88. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, uterque thuriferarius, facta ante Altare duplici genuflexione, redibunt in sacrarium ad thuribula deponenda, quibus in hac functione opus amplius non est.

89. Postquam Celebrans SS. Sacramentum thurificaverit et orationem cecinerit, rursus imponetur ei velum humerale a Diacono, ascendet cum Ministris in suppedaneum Altaris et ad Sacramentum genuflectet.

90. Subdiaconus geniculabit in extremitate suppedanei et Diaconus cum Celebrante assurgat eique tradet Ostensorium, quod manibus contactis extremo velo humerali Celebrans accipiet. Diaconus rursus geniculabit in suppedaneo, ut Subdiaconus. Celebrans convertetur ad populum et benedictionem SS. Sacramenti largietur. Ministri fimbrias elatas pluvialis sustinebunt.

91. Post benedictionem Diaconus assurgat, Ostensorium recipiet e manibus Celebrantis et super Altare reponet. Assurgat etiam Subdiaconus sequē addet Celebranti in suppedaneo. Celebrans cum Ministris iterabit genuflexionem simplicem ad SS. Sacramentum et de Altari descendet. Cavebit Celebrans ne tergum vertat Sacramento, dum de Altari descendet, sed versus partem Evangelii aliquantum recedet.

92. Ante Altare quum descenderint, congeniculabunt in infimo gradu. Subdiaconus velum humerale expedit et detrahet Celebranti. Diaconus, adgeniculato Celebrante, redibit in suppedaneum ad Altare et a latere genuflectet ad Sacramentum; hoc tempore Caeremoniarius vel Sacrista afferet ad Altare capsulam cum clavicula tabernaculi, aut velum album superius nominatum.

93. Diaconus non inclinans Ostensorium super Altare, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia eamque reponet in capsula, quam claudet operculo. Deinde aperiet ciborium seu tabernaculum et intra reponet Sacramentum ac facta genuflexione a latere, claudet porticulam tabernaculi, plicabit

corporale, quod relinquet in Altare et ad dexteram Celebrantis redibit.

94. Sin tabernaculum deesset, Diaconus clauso intra capsulam Sacramento, relinquet illam in Altari, cooperiet velo albo et ad dexteram Celebrantis redibit.

95. Si post processionem expositum per totum diem in Altari maneret SS. Sacramentum, Diaconus conscenso suppedaneo et facta genuflexione, accipiet Ostensorium et ponet ipsum sub throno seu baldachino praeparato in Altari, ac si opus fuerit, clericus ad Altare afferet scabellum seu parvam scalam, super quam ascendet Diaconus ut SS. Sacramentum sub throno collocet.

96. Acolythy candelabra ex abaco sument, venient ante Altare, genuflectent et in sacrarium revertentur; post Acolythos ibit Clerus et ultimo loco Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

97. Intorticia et candelae extinguuntur quum repositum erit SS. Sacramentum, et aderunt clerici illis recipiendis delegati.

98. Si SS. Sacramentum erit expositum, Acolythy, Clerus et Celebrans cum Ministris genuflexionem duplicem conficient, atque isti egressi presbyterio caput bireto cooperient extra conspectum SS. Sacramenti; quod si expositum non erit, sed clausum in ciborio vel coopertum velo, fiet genuflexio simplex, et Celebrans cum Ministris caput cooperient, quum de Altari discedent.

DE DOMINICIS POST PENTECOSTEN USQUE AD ADVENTUM.

CAPUT XXXVI.

1. **I**n Dominicis, quae in hoc tempus incidunt, nihil specialiter notandum occurrit. Si celebrabitur officium de Dominica, adhibenda erunt paramenta viridis coloris, sonabitur organis et sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella. Sin celebrabitur qui-

dem officium de Dominica, sed haec incideret intra aliquam octavam sive Ecclesiae universalis, sive partialem cuiusdam ecclesiae, pro colore viridi adhibebitur color octavae congruens.

DE FESTIS PRINCIPALIBUS,
QUAE INTRA ANNUM OCCURRUNT.

CAPUT XXXVII.

1. Quaedam superius notavimus ex festis mobilibus pro sua celebratione solemnibus. Convenienti pompa celebrabuntur festa primae classis, videlicet nativitas S. Joannis Baptistae, festum S. Joseph sponsi B. M. V. Ecclesiae catholicae patroni, SS. Apostolorum Petri et Pauli almae Urbis Protectorum principium, Assumptionis B. Mariae Virginis et omnium Sanctorum.

2. Maiori pompa celebrabitur festum Patroni, Titularis ecclesiae et anniversarium dedicationis, utpote propria loci et ecclesiae cuiusque.

3. In anniversario autem dedicationis ecclesiae propriae a primis vesperis ac toto die festo accendi solent candelae ante cruces parietum, in quibus sacra unctio, consecrationis tempore, ab Episcopo peracta fuit.

4. In praedictis diebus officium spectat ad superiorem seu digniorem Cleri.

5. Cetera secundae classis festa minori pompa celebrabuntur quum aequum sit ut inter prima et secunda aliquod intersit discrimen.

6. In omnium Sanctorum festo post Vesperas canentur Vesperae pro omnium defunctorum commemoratione ritu descripto cap. IX. huius libri.

DE EXPOSITIONE SS. SACRAMENTI
PRO QUADRAGINTA HORARUM ORATIONE.

CAPUT XXXVIII.

1. **U**t functio hæc regulariter procederet, editæ a Summis Pontificibus identidem sunt dispositiones, quæ simul collectæ iussu Clementis XII. die 1. Septembris 1730. publicatæ sunt sub titulo *Instructionis Clementinæ*, quæ Romæ tantum vim habet legis. Regulæ in hac functione servandæ deducuntur ex ipsa instructione Clementina et penes Episcopum ordinarium erit ex toto aut ex parte sequi ea quæ Summi Pontifices pro urbe Roma disposuerunt.

Quæ sint præparanda.

2. Ad externam ecclesiæ portam appendetur tabella seu signum SS. Sacramenti, exornatum panno colorato ad indicandam expositionem. Idem signum suspendetur in proximis viis, præsertim si ecclesia remoto loco sita esset, ut significetur fidelibus, quod in proxima ecclesia adest expositum SS. Sacramentum.

3. Expositio fieri debet in Altari maiore; ac si ecclesia valde spatiosa esset, non dedeceret, ut in aliquo Altari laterali fieret, quemadmodum assolet in ecclesiis patriarchalibus Urbis.

4. Propter expositionem cooperietur principalis pictura Altaris, et reliquæ etiam si proximæ Altari erunt: panni, quibus cooperientur picturæ illæ non violaceo nec nigro colore, sed albo aut rubro ac, si fieri poterit, serici erunt. Eadem Instructio Clementina interdicat aulæa aut peristromata, in quibus imagines et historiae profanæ pictæ sint.

5. Super altari non disponentur Reliquiæ Sanctorum, nec statuæ aut busta sive imagines ipsorum, ac ne figuræ quidem animarum purgatorii. Non tamen excluduntur imagines Ange-

lorum sustinentes candelabra seu fanalia cum candelis. Super ipsum Altare statuatur thronus seu baldachinum coloris albi, et in basi aderit corporale conveniens amplitudini basis ipsius in qua collocabitur Ostensorium (a)

6. In quibus ecclesiis stabiliter positum in Altari baldachinum erit, vel ciborium quatuor columnis sustentum, non est necesse ut apponatur thronus, sed satis erit in medio Altari posita basis, in qua collocetur Ostensorium.

7. A lateribus throni super Altari disponetur conveniens candelabrorum et fanalium numerus cum candelis e cera, ut decora fiat expositio. SS. Sacramento exposito, ardebit semper nocte dieque numerus luminum e cera constitutus ab Episcopo vel a synodo aut laudabili dioecesis consuetudine. Idem numerus noctu etiam ardebit, si nocte continuabitur expositio, et penes Episcopum erit ecclesiis pauperibus facultatem facere substituendi nocte clausis portis partem luminum olei loco cereorum (b).

(a) Non potest probari usus (ac praestaret dicere abusionem) erigendi machinas enormes, siquidem praeterquam quod SS. Sacramentum maneret prorsus extra Altare, periculum etiam esset incendii et ruinae. Peius autem esset, si ad statuendum Sacramentum super machina non posset commode ascendere Sacerdos; itemque si quod artificium adhiberetur, quo ascenderè ac descendere ultro posset Ostensorium. Abusio illa tolli prorsus a superiore ecclesiastico deberet.

(b) Reprobandum etiam videtur usus vulgo receptus disponendi in Altari magnum cereorum numerum, quorum minor pars accenditur, major reservatur accendenda prima tantum noctis hora. Sapienter in hanc rem Card. Morozzo Episcopus Novariae tractatu VIII num. 21 de Sacris Caeremoniis (Novariae 1827 typograph. episcop. Josephi Rosario) monet, *universa Altaris lumina oportere ut ardeant tempore expositionis, quamvis plurima praeparata et disposita fuerint, eo quod singulis horis eadem semper adsit praesentiu et maiestas SS. Sacramenti, quod adoratur: quocirca si propter circumstantias, in quibus versantur ecclesiae, nimium grave sentiantur dispendium, salius erit cereorum numerum imminuere, quam unam tantum partem accensam relinquere.* Indecentius autem esset si in magnifico cereorum ingentium apparatu interponerentur exiles candelae, quae iugiter in expositione arderent, ne consumerentur cerei ad pompam praeparati, siquidem praeter indecentiam et parum observantiae erga SS. Sacramentum, sordide et avare id factum videretur,

8. Abusio intolerabilis esset unum vel plura lumina post s. Hostiam ponere, ut lucida et splendens videretur.

9. Altare pallio albi coloris ornabitur, quodcumque sit officium quod celebretur. Gradus altaris cooperientur decenti tapeto.

10. Si in eodem altari cantabitur Missa pro expositione et repositione, praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris itemque abacus, quemadmodum traditum est cap. IV. libri huius de Missa solemnī.

11. Praeparabitur etiam scamnum longum sine postergali, contactum panno rubri aut viridis coloris, ponendum super gradus Altaris in commodum Sacerdotum, qui adorationi vacaturi sunt: aderunt etiam pulvini genibus supponendi et Breviaria. Huius rei causa genuflexorium cum strato et pulvinis numquam praeparabitur, squidem haec distinctio in ecclesia et in presbyterio adhibetur Summo Pontifici, Cardinalibus et Episcopis in ipsorum dioecesi tantum, iuxta Decretum Congregationis Caerem. Pro laicis sacco indutis, qui ad adorationem invitabuntur, praeparabitur genuflexorium nudum extra presbyterium ex decreto Concilii Rom. ii tamen in functionibus solemnibus excludendi sunt e Sanctuario.

12. Item clericis superpellicio indutis curae erit prospicere luminibus in Altari ardentibus, nec permittendum est, ut laicus ullus quamquam sacco indutus ad Altare accedat hoc officio functurus.

13. Deligentur unus pluresve Sacerdotes, qui superpellicio et stola induti adorationem ante SS. Sacramentum per vicem agant. Ubi numerus sufficiens Sacerdotum vel clericorum colligi non poterit, supplebitur ab aliqua confraternitate modo iam declarato, vel secus ut Episcopo videbitur.

14. Ad fores ecclesiae, nisi aderunt cancelli, applicabitur pannus densus vel intra vel extra portam, dum tamen inter ostium et pannum intersit sufficiens spatium, ne de publica via prospiciatur Sacramentum in Altari expositum.

15. Licebit obumbrare ecclesiae fenestras, praesertim quae proximae Altari sunt, sed curabitur ne obscuritas eiusmodi sit, ut aliquod incommodum eveniat.

16. Si facultatem faciet Episcopus, ut portae ecclesiae pateant primis noctis horis, illuminetur ecclesia ne obscuritatis et noctis praesidio quid mali oriatur.

17. Excludantur etiam ab ecclesia cuiuscumque generis quaestuant, licet quaestus, fieret pro expositione ipsa; distrahere enim id posset fideles, qui orare cum animi applicatione cupiunt.

18. Decenter etiam exornabuntur reliqua altaria, et in uno aliquantum remoto locabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum, ut fideles qui, velint, possint ad sacram eucharisticam mensam facile accedere.

19. In Missis privatis toto expositionis tempore non sonabitur campanula ad elevationem, tantummodo quum Sacerdos celebraturus e sacrario exhibit, dabitur parvum signum campanula ad fores sacrarii appensa.

20. Donec erit expositio, non celebrabuntur Missae de requie, excepto die commemorationis solemnium omnium defunctorum. Missae ritu officii de die celebrabuntur et adiicietur oratio de SS. Sacramento post omnes orationes a rubrica praescriptas. Eadem commemoratio omittetur quum officium duplex erit primae aut secundae classis et in Dominica Palmarum, in Vigilia Pentecostes et Natalis Domini. Dummodo non obstet ritus, licebit celebrare Missas votivas de SS. Sacramento sine *Gloria* et sine *Credo* et cum orationibus praescriptis, ut videre est tit. IX. *de orationibus* in rubricis generalibus Missalis Romani.

21. Si ad maiorem solemnitatem fiet processio tum pro expositione, tum etiam pro repositione, non exhibit de ecclesia, quae tamen si exigua fuerit, licebit processionem facere per plateam vel viam tantum ante ecclesiam, non vero per alias vagari. Hoc casu curabitur, ut via scopis mundetur et spargantur herbae virentes ac processionis tempore claudantur tabernae eius viae.

22. Vespere expositionem praecedente triplex signum dabitur festivo omnium campanarum sono videlicet ad *salutationem angelicam*, ad dimidiam noctis horam et ad primam horam noctis. Donec erit expositio, nocte dieque uniuscuiusque horae signum dabitur campana maiori.

23. Si nocturno tempore continuabitur adoratio, fiet clausis portis et curabitur, ut tota nocte adsint Sacerdotes vel saltem aliqua confraternitas, quae adorationem prosequatur, foemineo sexu semper excluso (a).

24. Quod si SS. Sacramentum reponetur vespere et postridie summo mane rursus exponetur, Missae repositionis locus non erit, quoniam expositio finem habet vespertino tempore, non matutino. Hoc casu penes Episcopum erit praescribere quae preces recitandae sint unoquoque vespere, et prae caeteris recitari possent Litaniae maiores cum *Pange lingua* et orationibus, post quas benedictio SS. Sacramenti impertietur, et reponetur ipsum in sua custodia. Mane autem exponi posset canendo. *Pange lingua* tantum et orationem *Deus, qui nobis* etc.

25. Instructiones seu documenta deinceps tradentes, sequemur ex totò ecclesiarum Urbis consuetudinem.

In Missa pro expositione

26. Missa sollemnis celebrabitur apud Altare, in quo locum habebit expositio, dummodo non esset receptus usus eam cantandi in sacello chori, ut assolet in Patriarchalibus, ac deinde in processionem afferendi SS. Sacramentum ad Altare, in quo permanebit expositum. Si igitur apud supradictum Altare celebratur, curabitur ut adsit Crux visibilis, tabellae secretarum seu chartegloriae et mensa sit prorsus vacua candelabris, vasis floreis aliisque similibus ornamentis. Ad Missam accendentur sex e candelis iis, quae propius Crucem positae sunt.

27. In abaco praeter ea quae in Missis solemnibus recensita sunt superius cap. IV. num. 9. preparabitur alterum thuribulum cum navicula, si fiet Processio; velum humerale albi coloris pro Celebrante, si processio pro expositione fiet, siqui-

(a) Instituta Romae fuit usque ab anno 1810. Archiconfraternitas Adorationis nocturnae SS. Sacramenti, cuius finis est prosequi adorationem in noctem, in quibus ecclesiis fit expositio SS. Sacramenti. Haec Archiconfraternitas aggregat alias extra Urbem, iisque communicat sua privilegia a Summis Pontificibus concessa.

dem in repositione adhibetur pro benedictione, quamquam processioni locus non esset; pluviale concolor paramentis, quibuscantabitur Missa; Ostensorium albo velo contextum; capsula cum hostia consecranda iam in lunula Ostensorii aptata; liber cum precibus et orationibus recitandis tum pro Celebrante, tum etiam pro duobus cantoribus; stola alba pro Sacrista, si expositurus erit SS. Sacramentum, ut deinceps tradetur.

28. Plures hastae cum gossipio cerato seorsim ponentur ad accendendas Altaris candelas, et brevis scala seu scamnum commodum ad conscendendum Altare.

29. Apud abacum praeparabitur Crux processionalis; loco opportuno baldachinum albi coloris hastile et quatuor lampades grandiores hastis infixae, si de ecclesia processio exierit; candelae et intorticia Clero distribuenda. Haec omnia in promptu erunt si locus erit processioni, secus pro expositione quatuor tantum clerici intorticia sustinebunt.

30. In sacrario, quemadmodum in aliis Missis solemnibus, paramenta praeparabuntur.

In functione

31. Missa solemniter cantabitur ritibus cap. IV. praescriptis. Quod ad ritum Missae observabitur quod num. 106, et seqq. huius capituli deinceps tradetur.

32. Ad Offertorium Subdiaconus simul cum calice, vel etiam Caeremoniarius ad Altare afferet capsulam cum hostia consecranda, quam Diaconus e capsula extrahet ac ponet a latere in patena, quam tradet Celebranti pro oblatione. Celebrans autem antequam hostiam Missae ponat in corporali, tollet de patena hostiam in ostensorio locandam eamque ponet a sinistris in corporali, cavens ne manipulo deinceps contingat.

33. Duo pluresve clerici tempore debito accendent candelas Altaris. Id fiet plus minusve sero pro quantitate cereorum, ideoque nulla statui potest certa regula. Aequum autem esset, ut omnes candelae ante elevationem essent in Altari accensae.

34. Quum Celebrans fragmenta colliget post s. Hostiae

sumptionem, Caeremoniarius factis debitis genuflexionibus, vadet ad abacum, accipiet Ostensorium velo contactum, afferet ipsum ad Altare et statuet in latere Epistolae extra corporale.

35. Celebrans postquam consummaverit Calicem, ponet ipsum in corporali versus partem Evangelii et Subdiaconus palla illum cooperiet. Deinde Diaconus et Subdiaconus genuflexionem conficiet et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

36. Ministri ad latera Celebrantis quum venerint, cum ipso genuflexionem ad Sacramentum iterabunt. Diaconus Ostensorium deteget, velum ad abacum deferente altero ex Acolytha, et ponet illud super corporale quin ipsum inclinet, aperiet crystallum, accipiet lunulam cum s. Hostia eamque ponet in Ostensorio, crystallum rursus claudet et Ostensorium in medio corporali versus gradus candelaborum collocabit, efficiens ut pars eius anterior Celebrantem respiciat. Hoc facto Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem. Chorus autem non genuflectet, sed stabit semper.

37. Posteaquam Celebrans cum Ministris genuflexionem confecerint, Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt et rursus genuflectent.

38. Subdiaconus Calicem deteget; Celebrans fragmenta colliget in loco, in quo fuerit Hostia ostensorii, eaque intra Calicem admittet; deinde non abscedens de medio Altaris, ablutionem et purificationem accipiet.

39. Ministri ex hoc momento advertant, quod omittenda sunt oscula usitata in tradenda aut accipienda re ulla a Celebrante.

40. Quum Celebrans ablutionem accipiet, Ministri genuflectent, Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili in cornu Epistolae et Subdiaconus veniet in cornu Evangelii ad extergendum, et cooperiendum calicem.

41. Interea, si fiet processio, duo pluresve clerici accendent intorticia seu candelas, et cum debitis genuflexionibus eas distribuunt Clero, qui aderit in choro. Sic etiam si qua aderit Confraternitas, quae se processioni aggregabit, ordinabitur per ipsam

ecclesiam. Duo thuriferarii ignem in thuribulis praeparabunt, ut cum ipsis et naviculis adsint sub finem Missae prope scamnum Celebrantis. Acolythi postquam cum debitis genuflexionibus ampullas ad abacum retulerint, explicabunt pluviale super scamno Celebrantis.

42. Praesto erit apud abacum etiam clericus, superpellicio indutus, qui Crucem processionalem gestabit. Clerici, qui curam gerent umbraculi hastilis, praesto erunt et ipsi ut illud afferant ante Altare vel ad ingressum presbyterii; aderunt alii quoque clerici, qui laternas hastis infixas gestabunt.

43. Celebrans, ablutione sumpta, genuflexionem faciet, manibus insistens Altari; transibit in latus Epistolae ibique ex Missali leget γ . Communio.

44. Subdiaconus exterget et cooperiet calicem, ut in aliis Missis solemnibus, sed relinquet corporale in Altari, siquidem super eo positum erit Ostensorium. Idem Subdiaconus advertat ut paullum recedat de medio Altari, quum Celebrans cantabit *Dominus vobiscum*. Calicem coopertum accipiet, genuflectet in suppedaneo, de Altari descendet; rursus genuflectet in medio gradus infimi, deferet calicem ad abacum, redibit ad Altare seque post Diaconum locabit.

45. Celebrans quum legerit γ . *Communio*, redibit ad medium Altaris, genuflectet, Altare osculabitur, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum versus partem Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, cantabit *Dominus vobiscum*, conversus ad Altare genuflectet rursus, redibit in cornu Epistolae et orationem cantabit.

46. Diaconus sequetur Celebrantem, cum ipso genuflexionem faciet quum venerit in medium illamque iterabit rediens cum eodem in latus Epistolae.

47. Postquam Celebrans cecinerit orationem sive orationes, redibit in medium cum Ministris et genuflexionem simul conficiet. Celebrans osculabitur Altare, rursus genuflectet, convertetur ad populum, ut supra, et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus hoc tempore genuflectet, convertetur ad populum, ut Celebrans, et cantabit *Ite Missa est*. Quo cantu peracto Cele-

brans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Celebrans dicet orationem *Placeat* etc. Ministri autem venient in latera suppedanei, in quo congeniculabunt ad benedictionem Celebrantis.

48. Celebrans, completa praedicta oratione, osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et loco inclinandi caput, genuflectet ad Sacramentum, convertetur ad populum, ut ad *Dominus vobiscum*, benedictionem dabit et quin compleat circulum ac repetat aliam genuflexionem, convertetur versus partem Evangelii, recitabit ultimum Evangelium, cuius initio se signabit, non vero Altare, et ad *Verbum caro factum est* genuflectet Sacramentum versus.

49. Completo ultimo Evangelio, Celebrans cum Ministris genuflectent in suppedaneo et a latere descendunt ad scamnum, ubi iam praesto erunt Acolythy. Ibi convertent tergum scamno, ne vertant Sacramento; Ministri manipulos deponent, adiuvantibus Acolythis, qui statim ad abacum redibunt, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali, adiuvante Caeremoniario.

50. Hoc tempore Sacrista de Altari tollet Crucem, tabellas secretarum et Missale cum legili eaque omnia in abaco deponet.

51. Postquam Celebrans pluviale sibi induerit, se sistent ante eum duo thuriferarii alter post alterum. Diaconus ministrabit incensum sine osculis et Subdiaconus sustinebit elatam fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui sine benedictione incensum in thuribula iniiciet.

52. Interea ordinabitur processio, de qua inferius sermo erit.

53. Acolythy cum candelabris et clericus, qui medius inter eos gestabit Crucem, simul ac paratus pluviali Celebrans erit, pergunt in aditum presbyterii seu sacelli, quo iam delatum erit baldachinum et hastae traditae fuerint octo Sacerdotibus vel aliis huic officio delegatis.

54. Celebrans postquam incensum, ut supra, in thuribula iniecerit ante scamnum, non ante Altare, cum Ministris sustentibus fimbrias pluvialis, ante Altare procedet, ibique genuflexionem utroque genu faciet in pavimento, deinde assurgit et cum iis in gradu infimo geniculabit.

55. Thuribulum a Diacono accipiet ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. Diaconus receptum a Celebrante thuribulum restituet thuriferario. Remanebunt duo thuriferarii in lateribus Altaris, ut se deinde collocent in ordinem processionis. Diaconus Celebrantis humeris imponet velum humerale album, quod illi Subdiaconus ante pectus alligabit. Celebrans manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet.

56. Diaconus ascendet ad Altare, genuflexionem in suppedaneo uno tantum genu efficiet paullum versus partem Epistolae, ne tergum vertat Celebranti, assurgat, Ostensorium accipiet, dexteram ponens ferme infra radiorum spheram, sinistram infra pedem, convertetur et Ostensorium tradet Celebranti genuflexo advertens, ut partem anteriorem illius ad se convertat.

57. Celebrans inclinationem faciet, manibus velo contactis accipiet Ostensorium, dexteram ad nodum applicans, sinistram ad pedem et assurgat. Expectabit dum Diaconus genuflectat et Sacramentum adoret, quo facto ad populum convertetur. Diaconus et Subdiaconus dum ad populum cum Celebrante convertentur, meminerint locum suum servare, videlicet prior a dexteris, alter a sinistris Celebrantis.

58. Statim ac Celebrans conversus ad populum erit, duo cantores intonabunt *Pange lingua* et processionis initium fiet.

59. Processionis tempore pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae, et sonabunt etiam aliae ecclesiarum proximarum, si processio de sua ecclesia egressa, prope alias ecclesias transibit.

60. Processio instruetur ordine sequenti. Praeibit Confraternitas laicorum; unus e confratribus gestabit Crucifixum forma diversa a Cruce Cleri, et a lateribus eius incedent duo aut quatuor Confratres cum intorticiis accensis: sequentur bini reliqui confratres et ultimi incedent officiales sive hetaeriarcae, qui ipsam Confraternitatem repraesentant, quibus etiam in propria ecclesia interdicitur sequi baldachinum, quandoquidem locus iste ad ecclesiasticas dignitates tantummodo spectat: si Confraternitati suus erit Cappellanus, et sit in more positum, ut ipse Confraternitatem sequatur, ibit post officiales sive hetaeriarchas.

indutus superpelliceo. Eadem regula servabitur, si plures aderunt Confraternitates, quoniam unaquaeque separatim ab altera ordine iam declarato incedet.

61. Post Confraternitatem procedet Crux Cleri gestata a Subdiacono vel a clerico superpellicio induto inter duos Acolythos sustinentes candelabra cum candelis accensis. Sequentur cantores induti superpelliceo, qui cantabunt hymnum *Pange lingua* concentu musico vel simplici canendi modo. Monendi autem sunt, quod post *✠. Verbum caro* resumendus est cantus hymni ex altero *✠. Nobis datus* etc. Deinde qui de Clero sunt, omnes bini incedentes, digniores autem seu seniores propius Celebrantem; unusquisque manu sustinebit candelam vel intortitium et biretum; qui dextrorsum incedent, gestabunt candelam dextera et biretum sinistra, qui sinistrorsum, candelam sinistra, biretum dextera sustinebunt. Eadem regula servabitur a Confraternitate, et confratres extensam pectori applicabunt manum vacuam.

62. Duo thuriferarii post eos leviter agitates thuribula ut SS. Sacramentum adoleant; prior thuriferarius dextrorsum, sustinebit thuribulum sinistra, alter sinistrorsum dextera thuribulum sustinebit. Postremo incedet Celebrans sub baldachino gestans SS. Sacramentum et Ministri a lateribus fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt. Hastas baldachini gestabunt digniores Cleri vel Nobiles, ut praescribitur a Caeremoniali Episcoporum, regula iam tradita cap. XXXV. de Processione Corporis Christi num. 60.

63. Si processio de ecclesia exhibit, quatuor clerici a lateribus baldachini gestabunt laternas grandiores cum candelis accensis intus, hastis infixas. Sequentur baldachinum Praesules si aderunt, palliolo induti ac etiam rochetto, si eius usu gaudebunt.

64. Processio dirigetur in mediam ecclesiam, si egredietur foras per plateam aut viam adiacentem, sin de ecclesia non egredietur, dirigetur ad dexteram et per medium ad Altare primarium redibit.

65. Reversa ad Altare processione, Crux Confraternitatis

cum gestantibus intorticia, subsistet extra presbyterium versus partem sinistram ingressus, et tum qui gestabit Crucem, tum qui sustinebunt intorticiam, stabunt semper: reliqui confratres disponentur ciroum balastrium extra presbyterium ibique congeniculabunt.

66. Acolythi deponent candelabra in abaco et clericus gestator Crucis reponet illam loco quo praeparata fuerit.

67. Clerus sine ulla reverentia aut genuflexione ad Altare redibit ad sua subsellia. Cantores duo libros precum de abaco accipient, quas deinde cantabunt progressi in medium presbyterium, ut deinceps docebitur.

68. In aditu presbyterii subsistent delatores baldachini, quod recipietur a duobus clericis et referetur quo loco erat praeparatum.

69. Uterque thuriferarius consistent stantes hinc inde a lateribus Altaris. Celebrans quum ante Altare venerit, stabit; Diaconus genuflectet ante eum, Sacramentum recipiet ac assurgit: expectabit autem donec Celebrans in genua procumbat et adoret illud; tum ascendet ad Altare et Sacramentum in throno praeparato exponet.

70. Si non ita facile posset Diaconus ad Altare ascendere ut Sacramentum exponat, relinquet ipsum in Altari, genuflectet ut antea, et redibit ad dexteram Celebrantis, ubi geniculabit. Sacrista, stola collo imposita, accipiet Sacramentum et in throno exponet.

71. Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod de humeris eius detrahetur a Caeremoniario et ad abacum referetur.

72. Sacramento exposito, cantores intonabunt *Tantum ergo* etc. post illa verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes inclinabunt se, Celebrans cum Ministris consurgit ac sine benedictione incensum demittet in unum ex thuribulis ipsi obiectum a thuriferario stante: Diaconus ei ministrabit incensum et Subdiaconus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit. Deinde Celebrans rursus genuflectet cum Ministris et accepto a Diacono thuribulo, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit.

73. Statim ac thurificatum fuerit Sacramentum, duo thuriferarii simul ante Altare genuflexionem duplicem efficient et proficiscentur in sacrarium ad deponenda thuribula, quibus in hac functione opus amplius non est.

74. Completo cantu hymni *Tantum ergo*, cantores duo congeniculabunt in medio choro seu presbyterio et Litanias cantabunt (a). Chorus et adstantes ad Litanias respondebunt. Caeremoniarius accipiet librum, ex quo deinde leget Celebrans, eumque apud se retinebit.

75. Post Litanias Celebrans elata voce cantabit *Pater noster* reliqua secrete recitabuntur, deinde rursus elata voce *Et ne nos inducas* etc. Postea cantores in tonabunt psalmum *Deus in adiutorium* etc. et in fine huius psalmi Caeremoniarius librum tradet Diacono, qui simul cum Subdiacono illum sustinebit ante Celebrantem. Poterit etiam ipse sibi Celebrans sustinere librum, si commodius ei videbitur.

76. Post Psalmum Celebrans tono feriali cantabit versiculos, ad *ŷ. Dominus vobiscum* assurget et orationes praescriptas eodem tono cantabit. Notandum autem, quod in urbe Roma praestitutae sunt orationes propriae, quibus aliam ullam adiungere fas non est, quemadmodum iubet Instructio Clementina. Quamobrem temere quidem nonnulli addunt vel addi iubent Collectas, quas pro temporum ac circumstantiarum varietate praescribere Superior in Missis solet. Post orationes Celebrans in genua procumbet, cantabit *ŷ. Domine, exaudi orationem meam*, cantores alterum *ŷ. Exaudiat nos* etc. ac Celebrans submissa voce adiiciet *ŷ. Fidelium animae* etc. Diaconus recipiet et dabit librum Caeremoniario, qui reponet eundem in abaco et bireta Celebrantis ac Ministrorum accipiet.

77. Clerus brevi tempore morabitur orans. Duo pluresve clerici candelas seu intorticia a clero recipient et extinguent.

78. Innuente Caeremoniario, Acolythi consurgunt, cande-

(a) Notandum, quod Litanis seu quae vocantur *Sanctorum* seu de Beata Virgine vetitum est alios versiculos addere, ut saepius declaravit S. Congregatio Rituum, sequens praescriptiones Constitutionum Pontificiarum de libris Liturgicis.

labra sument, procedent ante Altare, genuflexionem duplicem conficiet et de choro seu presbyterio discedent. Clerus sequetur Acolythos, omnesque, ut supra, genuflectent bini: Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii consurgent, genuflexionem in pavimento exsequentur, ut supra, et sequentes Clerum discedent: Diaconus biretum tradet Celebranti, Caeremoniarius, Diacono et Subdiacono, qui caput cooperient, quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

79. Eodem ordine ac pro Missis solemnibus tradito, redibit Clerus in sacrarium ibique Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

80. Postquam Celebrans ex Altari profectus erit, discedet etiam cum debito ordine Confraternitas. Duo clerici ante Altare praeparabunt scamnum cum pulvinis, loco genuflexorii adhibendum, et adorationis principium fiet. Sacerdotes singulis horis adorationem peracturos comitabitur ad Altare clericus aliquis qui in sacrarium reducet alteros iam adoratione functos. (a) Quaeque pro functione adhibita fuerint a clericis ex abaco tollentur et in sacrarium referentur.

81. Quod si Processioni locus non esset, observanda sunt quae sequuntur.

82. Celebrans postquam pluviali indutus erit, medius inter Ministros ad Altare procedet, genuflexionem utroque genu in pavimento conficiet, deinde assurgit et in gradu infimo genucabit. Tunc de sacrario exhibunt thuriferarius cum thuribulo et navicula ac quatuor clerici cum intorticiis accensis, qui facta duplici genuflexione et sine reverentia aut inclinatione mutua in genua procumbent ante Altare. Thuriferarius a latere Altaris consistet. Clerus in choro genibus insistet. Interea Diaconus vél etiam Sacrista in throno ponet Ostensorium cum SS. Sacramento. Ad *Tantum ergo* incensum demittetur in thuribulum et SS. Sacramentum, ut supra dictum est, thurificabitur. Postea eodem ordine canentur Litaniae, quibus absolutis, quatuor ii clerici cum intorticiis consurgent, genuflexionem con-

(a) Confer quae diximus lib. I cap. III. § 20 num. 213.

ficient et in sacrarium redibunt. Postremo Clerus ordine iam innuto e choro proficiscetur.

De Missa pro Pace.

83. Altero post expositionem die, qui dies medius vulgo appellatur, cantabitur Missa *pro Pace*, ut praescribit supra nominata Instructio Clementina. Quum cantanda haec erit quumque substituenda erit Missa de officio, quod incidit in diem, docebitur huiusce capituli num. 106. et seq. Missa erit votiva solemnis et adhibebuntur paramenta coloris violacei. Cantabitur apud Altare laterale, non vero in quo asservabitur Sacramentum in tabernaculo inclusum. Ritus pro Missa solemni praescripti servabuntur, ac tantum a campanula pulsanda ad elevationem abstinerebitur.

De Missa pro repositione.

84. Cantabitur Missa solemnis in Altari, in quo expositum erit SS. Sacramentum, et stabitur ritibus praescriptis cap. VII. huius libri de Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum quem ad locum, ne frustra eadem repetamus, illos remittimus quibus negotium dabitur hanc functionem moderandi. Excipitur tantum casus, in quo mos esset cantandi Missam in alio Altari, ut fit in Patriarchalibus Urbis; quod si fieret, servabuntur ritus pro Missa solemni praescripti, et Sacro peracto, Clerus cum Celebrante et Ministris in processione ordinem veniet ad Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, ut functio compleatur.

85. Notandum autem quod super abaco praeparandae sunt res omnes superius notatae pro expositione, excepto Ostensorio, sed insuper aderit capsula vel pixis qua reponatur Sacramentum et clavis ciborii seu tabernaculi, intra quod praeparatum iam erit corporale vel palla. Si tabernaculo Altare careret, praeparabitur velum album ad contegendum Sacramentum.

86. In Missa ad elevationem non pulsabitur campanula, sive in Altari in quo fit expositio sive in alio celebretur.

87. Absoluta Missa solemnī, Celebrans cum Ministris ad scamnum veniet, induetur pluviāli, rēdibit antē Altare et canentur Litanīae cum precibus usque ad totum *ŷ. Domine, exaudi orationem* etc.

88. Quum Celebrans apud scamnum erit, ut induatur pluviāli, Sacristā tollet de Altari Crucem, si posita ibi fuerit, tabellas secretarum, legile cum Missali, quod reponet in abaco et super Altare deforet corporale, claviqulam tabernaculi et capsulam vel pixidem ad reponendum Sacramentum, vel etiam velum album quo illud contegatur, ut deinceps declarabitur.

89. Dum canentur Litanīae, distribuētur Clero intorticia seu candelae, duo thuriferarii praeparabunt thuribula et cum ipsis praesto erunt ad Altare; sic apud abacum aderit clericus gestaturus Crucem. Monabitur Confraternitas, ut ordinata et disposita sit in ecclesia saltem sub Litaniarum finem. Clericis etiam curae erit afferre baldachinum hastile, et infixas hastis laternas cum candelis accensis, si processio extra ecclesiam egrediatur.

90. Quum cantatus erit versiculus praedictus *Domine, exaudi ecc.* ante orationes, assurgēt Celebrans cum Ministris et incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet; Diaconus ei ministrabit incensum et Subdiaconus fimbriam dexteram pluviālis attollet. Rursus Celebrans cum Ministris genuflectet; Diaconus thuribulum unum tradet Celebranti, qui tripliei ductu Sacramentum thurificabit. Interea quo modo superius notatum est, processio in ordinem disponetur.

91. Postquam Celebrans thuribulum Diacono et hic thuriferario reddiderit, Diaconus velum humerale album Celebrantis humeris imponet et Subdiaconus ei ante pectus alligabit.

92. Diaconus ascendet super Altare et de throno accipiet SS. Sacramentum. Si hoc fieret a Sacristā, hic ponet Ostensorium super Altare et Diaconus inde accipiet ipsum ac tradet Celebranti et processionis initium fiet, ut descriptum est superius num. 60.

93. In reditu processionis ad Altare, Confraternitas in ordinem disponetur, ut innuimus, extra presbyterium, Clerus ad

sua subsellia redibit et Diaconus acceptum a Celebrante Sacramentum ponet in Altari, genuflectet et revertetur ad dexteram Celebrantis. Tunc duo cantores intonabunt *Tantum ergo* etc. incensum in thuribulum inficietur et Sacramentum thurificabitur.

94. Hac thurificatione completa, thuriferarii simul genuflexionem duplicem facient ante Altare et in sacrarium referent thuribula, quibus in hac functione locus amplius non est.

95. Post illa verba *Genitori genitoque* etc. cantabitur *ꝫ. Patrem de celo* etc. cui adiungetur *Alleluia* tempore paschali et in festo atque octava Corporis Domini. Assurget Celebrans et omittens *Dominus vobiscum* cantabit omnes orationes prae-scriptas post precés, quibus absolutis, rursus genuflectet, cantabit *ꝫ. Domine, exaudi* etc. cantores alterum *ꝫ. Exaudiat nos* etc. et Celebrans adiciet submissa voce *Fidelium anime* etc.

96. Diaconus velum humerale album Celebranti rursus imponet eique ante pectus alligabit Subdiaconus. Tum Celebrans una cum Ministris ad Altare ascendet ac benedictionem SS. Sacramenti donabit eadem ratione ac descriptum est cap. XIV. libri I. § 11. n. 199. Celebrans cum Ministris de Altari descendet, geniculabunt in gradu infimo, et Caeremoniarius Celebrantis humeris detrahet velum humerale a Subdiacono expeditum. Caeremoniarius velum referet ad abacum et Celebrantis ac Ministrorum bireta accipiet.

97. Diaconus iterum ad Altare ascendet, genuflexionem faciet; aperiet capsulam vel pixidem, quam ponet super corporale, convertet aliquantulum Ostensorium, quin intinset ipsum super corporale, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia, quam ponet in capsula vel pixide et operculo claudet; crystallum quoque claudet Ostensorii, quod extra corporale ponet a latere Altaris, aperiet tabernaculum seu ciborium, intus reponet Sacramentum; genuflectet, porticulam claudet tabernaculi et rediens ad dexteram Celebrantis geniculabit.

98. Si Altare caret tabernaculo, Diaconus reposito Sacramento in capsula vel pixide, ponet ipsam in medio corporali et cooperiet velo albo; tum iterata genuflexione, ad Celebrantis dexteram redibit.

99. Hoc tempore a duobus pluribusve clericis recipiuntur et extinguuntur expedite intorticia vel candelae in processione gestatae.

100. Statim ac a Diacono clausa erit porticula tabernaculi, consurgent Acolythy, candelabra accipient et proficiscuntur extra chorum seu presbyterium versus sacrarium; Clerus sequetur Acolythos et ultimo loco Celebrans cum Ministris, qui facta ad Sacramentum genuflexione, accipiet biretum a Diacono cum osculis et caput cooperiet: idipsum facient Ministri qui biretum accipient a Caeremoniario.

101. Ordine saepius innuto redibitur in sacrarium, ubi Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

102. Quum discesserit Clerus, proficiscetur etiam cum ordine debito Confraternitas.

103. A duobus clericis extinguuntur Altaris candelae. Si opportuna fuerit hora aequum esset, ut functionem sequeretur Missa lecta, celebranda in Altari expositionis, consummandi causa s. Hostiam ibi conditam post benedictionem. Si tabernaculum non adesset transferetur statim ad Altare, in quo asservari solet Sacramentum, methodo tradita in Feria V. maioris ebdomadae cap. XXV. num. 61 et seqq.

104. Si processioni locus non erit, servabitur methodus sequens:

105. Celebrans, postquam pluviale sibi induerit; procedet ante Altare et canentur Litaniae cum precibus usque ad totum *✠. Domine, exaudi* etc. Sub finem litaniarum quatuor clerici et thuriferarius afferent intorticia et thuribulum, ut supra dictum est. Post indicatum versiculum cantabitur *Pange lingua* ac sine intermissione *Tantum ergo*, thurificabitur Sacramentum ac deinde Celebrans cantabit orationes praescriptas non praemittens *Dominus vobiscum*. Post *✠. Fidelium animae* etc. imponetur Celebranti velum humerale album, Diaconus vel Sacrista accipiet de throno Ostensorium, dabitur benedictio eadem ratione ac superius descriptum est.

*Pro Missis solemnibus in eadem expositione
Regulae servandae.*

106. Pro expositione et repositione SS. Sacramenti Missa solemnis de SS. Sacramento post Nonam cantabitur. In Ecclesiis collegiatis, quae tenentur Missam conventualem peragere, suppleri non licet Missa praedicta, sed una vel plures Missae conventuales cantandae erunt, iuxta qualitatem officii, postremo autem loco votiva de SS. Sacramento post Nonam et etiam post Missam conventualem de feria et Vigilia (a).

107. Missa votiva quum sit solemnis, celebranda erit cum *Gloria* et *Credo*, una tantum oratione, Praefatione de *Nativitate* et Evangelium S. Joannis in fine, idque etiam si incidat in Dominicam non solum pro ecclesiis collegiatis, sed etiam in aliis, quae non tenentur obligatione officii et consequenter ne Missae quidem seu Missarum conventualium.

108. Relate ad Missam solemnem *pro Pace* quae celebratur die medio, eadem regula servabitur, omittetur autem *Gloria* et *Credo*, Praefatio erit communis vel de octava, nunquam de *Nativitate*, dummodo non dicenda esset ratione temporis aut octavae; in fine autem Evangelium s. Joannis. In hac Missa adiungetur commemoratio SS. Sacramenti orationi Missae sub unica conclusione. Si celebranda erit in Dominica, dicetur *Credo* tantummodo, et Praefatio de *Trinitate*, nisi dicenda esset altera seu de tempore seu de octava, et in fine dicetur semper Evangelium s. Joannis.

109. Celebratio Missarum votivarum solemnium, quas inuimus, interdicitur nonnullis diebus, videlicet in omnibus Dominicis primae et secundae classis; diebus omnibus in quibus celebratur officium primae et secundae classis, idque intelligi volumus non solum pro festis Kalendarii universalis, sed etiam

(a) Non erit abs re monere, quod si expositio fiat quadragesimali tempore in una ex ecclesiis, quae tenentur obligatione officii, recitandae sunt Vesperae post functionem expositionis, seu repositionis, nec recitatio Vesperarum adiungi poterit Missae feriali post Nonam.

peculiaris illius ecclesiae, in qua fiet expositio; in feria quarta Cinerum, in feriis secunda, tertia et quarta maioris hebdomadae; in tota octava Paschatis et Pentecostes; in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes et in tota octava Epiphaniae. Hisce itaque diebus celebrabitur Missa de officio, quod fit in die, ac tantum primae orationi Missae adiungitur oratio seu Sacramenti seu pro Pace sub unica conclusione orationis praedictae. Dicitur *Gloria* et *Credo*, vel etiam omittetur iuxta ritum Missae: dicentur una pluresve orationes iuxta eundem ritum; Praefatio congruet cum ritu Missae atque ita ultimum Evangelium, quum hoc casu statuendum sit principium, quod nullam patitur exceptionem, nempe quum expositio sit functio votiva, quae nihil commune habet cum officio, immutari nec potest nec debet ritus Missae, in qua adiungitur tantum commemoratio cum prima oratione, ut superius innutum est.

110. Quapropter notandum quoque illud occurrit, quod sonandum organis non est, si ritus id vetat, quod adhibenda sunt paramenta rubri coloris, paramenta violacea, planetae plicatae etc. ac reliqua omnia, quae ritus Missae requirit. Eodem modo Celebrans processions causa induetur pluviali quod congruat cum colore officii, excepto velo humerali in processione et benedictione adhibendo, quod coloris albi semper erit. In casibus praedictis sonabitur organis tantum in functione, idest ubi Sacrum peractum erit.

111. Iuvat denique monere, quod in festis Purificationis Cisterum, Palmarum et in benedictione fontis in vigilia Pentecostes poterit functio fieri in alio Altari ab expositionis Altari remoto, si ampla erit ecclesia, sed omittenda prorsus erit Processio candelarum sive Palmarum propter perturbationem, quam haec functio afferret adorationi SS. Sacramenti.

112. Si ecclesia fuerit exigua, omittentur etiam praedictae benedictiones. Id intelligi volumus tantum si expositum erit SS. Sacramentum; si enim exponetur post earum functionum Missam, peragendae erunt antea functiones, quas innuimus.

DE PROCESSIONE CUM SS. SACRAMENTO
IN TERTIA CUIUSQUE MENSIS DOMINICA

CAPUT XXXIX.

1. **A**ntiquissimus ecclesiarum cathedralium et parochialium usus est in tertia uniuscuiusque mensis Dominica processionem cum SS. Sacramento peragere, quae consuetudo et mos laudabilis a Summis Pontificibus Martino V. et Paulo III. sancitus est, qui multas Indulgentias concesserunt fidelibus in hac occasione SS. Sacramentum comitantibus; ut videre est in Notif. V. Benedicti XIV. num. 7.

2. In quibusdam ecclesiis exponi solet SS. Sacramentum et cantatur Missa, qua peracta, celebratur processio. In aliis autem consecratur s. Hostia in Missa solempni, post quam in processionem deferitur. Quum de peculiaribus usibus agatur videtur unicuique ecclesiae licere suam servare consuetudinem. Trademus autem instructiones pro ratione secundo loco innuta, videlicet de modo in processione deferendi SS. Sacramentum sine expositione, qui usus generaliter servatur in ecclesiis Cleri saecularis.

3. Missa conventualis celebrabitur post Nonam, siquidem officium terminatur processione. Cantabitur Missa de officio eius diei, cui addetur commemoratio SS. Sacramenti post omnes commemorationes a rubrica praescriptas.

4. Processio fiet intra ecclesiam, vel si ecclesia fuerit exigua, poterit exire extra ipsam et circumire adiacentem plateam. Processio complebitur ad ipsum chori Altare, in quo Missa cantata fuerit, vel ad aliud Altare in quo asservabitur SS. Sacramentum.

5. Non erit abs re monere, quod haec processio omitti solet, quum mense eodem alia similis processio celebratur, ut feria quinta in Coena Domini, in festo Corporis Christi, quumque SS. Sacramentum pro oratione quadraginta horarum cum processione exponitur.

6. Quoniam haec functio similis est processioni quae fit pro quadraginta horis, et feria quinta in Coena Domini et in festo Corporis Christi, quaedam breviter indicabimus in com- modum eorum, qui illam erunt directuri.

Quae sint praeparanda.

7. Res omnes, quae pro Missa solemni opus sunt, in abaco praeparabuntur: praeterea pluviale coloris respondentis officio ac velum humerale album in processione adhibendum a Celebrante, si color paramenti esset ruber aut viridis vel violaceus: alterum thuribulum cum navicula pro processione: Ostensorium albo velo contactum: hostia consecranda, iam aptata in lunula et reposita in capsula operculo clausa: libellus pro oratione *Deus qui nobis* etc. post processionem, et clavicula tabernaculi.

8. Apud abacum aderunt candelae sive intorticia Clero distribuenda processionis causa et Crux processionalis.

9. Extra cancellos seu balaustrium aderit baldachinum album hastile et laternae cum candelis impositae hastis, si processio de ecclesia exibat.

10. Si processio absolvetur ad alterum Altare, praeparabuntur ibi sex candelae in candelabris maioribus accendendae, corporale extensum in mensa Altaris, clavicula tabernaculi et libellus orationis, ut supra dictum est.

11. Si Confraternitas SS. Sacramenti extabit, quae in processione s. Eucharistiam comitetur, monebitur ut adsit in ecclesia cum suetis insignibus sub finem Missae solemnis.

In functione

12. Missa cantabitur ritu praescripto.,

13. Ad Offertorium Subdiaconus una cum calice, vel Caeremoniarius afferet ad Altare capsulam cum hostia pro processione, quae a Diacono superponetur patenae, a Celebrante offeretur simul cum altera ac deinde ponetur super corporale a sinistris ipsius Celebrantis et aliquantulum versus Calicem.

14. Post *Agnus Dei*, pace donata Clero, candelae sive intorticia in choro distribuentur propter processionem.

15. Ad communionem Celebrantis, Caeremoniarius perget ad abacum, accipiet Ostensorium velo contactum, cum debitis genuflexionibus illud afferet ad Altare et collocabit in latere epistolae prope corporale.

16. Celebrans Calicem post sumptionem in corporali ponet versus cornu Evangelii et Subdiaconus palla cooperiet.

17. Ministri genuflectent et locum commutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram Subdiaconus ad sinistram Celebrantis venient, ibique simul cum Celebrante genuflectent.

18. Diaconus Ostensorio detrahet velum, quod ab Acolyto aliquo referetur ad abacum, accepto Ostensorio, aperiet crystallum et ostensorium ponet super corporale quin illud inclinet: lunulam deinde cum s. Hostia accipiet eamque ponet in Ostensorio, crystallum claudet et Ostensorium cum Sacramento statuet in medio corporali, paullum versus partem posteriorem Altaris.

19. Celebrans cum Ministris genuflexionem conficiet, et Diaconus ad sinistram, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt, et Missa continuabitur ritu indicato feria quinta in Coena Domini cap. XXV. n. 27. huius libri relate ad genuflexiones, ad benedictionem, ad ultimum Evangelium.

20. Sub finem Missae aderunt apud abacum duo clerici cum thuribulis et cum naviculis.

21. Data a Celebrante benedictione, ordinabitur processio, si Clerus fuerit valde numerosus.

22. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris genuflexionem in suppedaneo conficiet, de Altari a latere descendit, pergent ad abacum, ubi Ministri deponent manipulos, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo induetur pluviali, ibique stans incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet.

23. Redibit Celebrans cum Ministris ante Altare et facta in pavimento genuflexione duplici, congeniculabunt in infimo gradu: Celebrans, accepto a Diacono thuribulo SS. Sacramentum incensabit.

24. Tum Diaconus velum humerale Celebrantis humeris imponet.

25. Diaconus ascendet ad Altare, cum debitis genuflexionibus accipiet SS. Sacramentum, quod tradet Celebranti et hic assurgens convertetur ad populum; cantores autem canere incipient *Pange lingua*.

26. Processio dirigetur ad dexteram, seu versus partem Evangelii et redibit versus partem Epistolae, ac si de ecclesia exibit, etiam extra ipsam tenebit partem dexteram, ut supra.

27. Ordo autem sequens servabitur: Confraternitas SS. Sacramenti cum suis insignibus, et fratres incedent bini sustinentes candelas accensas: clavigeri ecclesiae, si erit Cathedralis: Crux Cleri gestata a clerico induto superpellicio qui medius ibit inter Acolythos candelabra gestantes: cantores qui alternatim cum clero cantabunt hymnum *Pange lingua*: deinde bini omnes qui de Clero sunt, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, incedent clerici Seminarii, tum Beneficarii seu Mansionarii, postremo Canonici et Dignitates. Post Clerum incedent duo thuriferarii cum thuribulis, Celebrans gestans SS. Sacramentum sub umbraculo medius inter Diaconum et Subdiaconum, qui fimbrias eius pluvialis sustinebunt et cum ipso alternatim recitabunt hymnos et psalmos. Hastas umbraculi gestabunt seniores confratrum, et ipsis absentibus, a dignioribus Cleri, prout disponit Caerem. Episcop. lib. I. cap. XIV. num. 4.

28. Processionis tempore festivo more sonabunt ecclesiae campanae, et in processione sonabitur etiam organis, quamquam in Missa non licuisset pro ritus qualitate.

29. In reditu processionis ad Altare, locum quisque suum in choro occupabit, vel si processionis finis fieret apud Altare a chori Altari diversum, disponetur Clerus circa balastrium vel in ambitu sacelli in unum aut plures ordines iuxta numerum ipsius.

30. In aditu presbyterii removebitur umbraculum, et Celebrans quum venerit ante Altare, Sacramentum tradet Diacono, qui illud ad Altare deferet ac ponet in media mensa cum debitis genuflexionibus.

31. Cantabitur *Tantum ergo* et Celebrans thurificato Sacramento ac recitata oratione, ascendet ad Altare et benedictionem impertietur.

32. Diaconus SS. Sacramentum in tabernaculo reponet, et Clerus cum Celebrante et Ministris redibunt in sacrarium sacrisque paramentis exuentur.

DE ALIIS PROCESSIONIBUS

CAPUT XL.

1. **P**raeter processiones in festo Purificationis B. Virginis, Dominica Palmarum, in Coena Domini, in Litanis maioribus minoribusque et in solemnitate SS. Corporis Christi, de quibus egimus in capitibus superioribus, sunt et aliae processiones in Rituali Romano indicatae, videlicet ad petendam pluviam - ad postulandam serenitatem - ad repellendas tempestates - tempore penuriae et famis - tempore mortalitatis et pestis - tempore belli - et illa etiam - pro quacumque tribulatione.

2. Processiones huiusmodi indicendae sunt ab Episcopo ordinario, vel a Vicario generali nomine Episcopi.

3. Quod ad ritum in ipsis servandum satis perspicua est dispositio Ritualis Romani; ibi enim legitur » aguntur omnia, ut in Litanis maioribus - omnia fiunt ut in Litanis maioribus - et alia similis elocutio.

4. Quocirca quin frustra eadem repetamus, quum detur occasio celebrandi aliquam ex praedictis processibus, servabitur methodus praescripta superius cap. XXIX. et pro circumstantiis variabuntur preces post Litanias praescriptae atque in Litanis addentur etiam versiculi praestituti in Rituali ad titulos respectivos.

5. Quod ad alteram processionem *pro gratiarum actione*, servabitur generatim eadem methodus, sed paramenta Celebrantis et Ministrorum erunt albi coloris, neque cantabitur anti-

phona *Exaudi nos Domine* etc. antequam principium fiat processionis, neque canentur per viam litaniae, sed hymnus *Te Deum* et psalmi indicati et praescripti in Rituali.

6. In processione pro translatione solemnium sacrarum Reliquiarum insignium; quum non frequenter detur occasio ipsam peragendi, et opus sit auctoritate Episcopi pro identitate et authenticitate ipsarum Reliquiarum, penes eum etiam erit statuere methodum servandam, quum apud multos scriptores liturgicos indicetur, quae accomodanda etiam erit diversis circumstantiis uniuscuiusque loci.

7. Solent etiam in quibusdam locis celebrari processionem in festo Sancti Patroni vel alius Sancti, qui magna a populo religione colitur.

8. In hac processione anteibunt Confraternitates, sequentur Regulares, postremo Clerus saecularis ordine declarato in processione solemnium Corporis Domini. Aequum esset, ut unusquisque ferret candelam sive intorticium accensum. Clerus autem, quamquam ad Cathedralium pertineret, non induetur paramentis sacris, quae praerogativa tantum est processionis Corporis Domini, et capite bireto cooperto incedet. Aderit Celebrans paratus pluviali et parati etiam Diaconus et Subdiaconus, qui Celebranti assistent. Si Celebrans gestabit Reliquias vel imaginem Sancti, incedet cum Ministris nudato capite, uno tantum thuriferario cum thuribulo praeeunte qui leviter thuribulum agitans in itinere Reliquias seu imaginem Sancti adolebit; nec deerunt octo saltem Sacerdotes vel clerici cum intorticiis ante Reliquias, si Clerus candelam vel intorticium accensum non gestabit.

9. Antequam exeatur de ecclesia, Celebrans veniet ante Altare, in quo expositae erunt Reliquiae vel etiam imago, incensum, ministrante Diacono, in thuribulum iniiciet atque accepto a Diacono thuribulo Reliquias vel imaginem stans adolebit triplici ductu, profundam exsequens reverentiam ante et post thurificationem. Ascendet deinde Diaconus ad Altare, accipiet Reliquias seu imaginem et tradet Celebranti, ac processionis initium fiet dummodo maior ipsius pars iam ordinata esset, ut fieri deberet si numerosa esset.

10. In processione cantabitur hymnus de Sancto aliique psalmi ad rem, qui de officio Sancti eiusdem desumi poterunt.

11. Non erit incongruum monere, quod Decreto generali S. Congregationis Rituum vetitum est in processionem ferre reliquias vel Imagines sacras sub umbraculo (a).

12. Oporteret etiam ut in laetitiae signum sonarent campanae ecclesiarum ante quas transibit processio.

13. In reditu ad ecclesiam, processio intra ipsam in ordinem disponetur, et Celebrans ante Altare progressus Reliquias vel imaginem tradet Diacono, qui eam in Altari reponet. Deinde cantato analogo versiculo, cantabit Celebrans orationem, post quam incensum in thuribulum immisso, ut supra, s. Reliquias seu imaginem thurificabit.

14. Si mos erit, Celebrans cum Ministris conscendet suppedaneum, et acceptis Reliquiis vel imagine, adiuvante Diacono, benedictionem adstantibus impertietur.

15. Dum dabitur benedictio, omnes qui aderunt in genua procumbent, non exceptis sacris Ministris neque ipsis etiam Praesulibus, si adessent.

16. Post benedictionem, vel (si benedictio dari non soleat) post thurificationem, redibit Clerus et Celebrans cum Ministris in sacrarium, ubi sacra indumenta dimittentur.

(a) Decretum illud datum est die 27. Maii 1826. Id autem intelligendum esse videtur de processionibus ordinariis, quae celebrari solent quotannis, non vero de solemnibus pro translatione alicuius sacrae imaginis vel Reliquiarum. Praeter translationes Imaginis S. Mariae maioris a Paulo V. corporis s. Gregorii Nazianzeni a Gregorio XIII. et s. Leonis a Clemente XI. peractas, recentissimum extat exemplum de translatione capitis s. Andréae Apostoli, a Summo Pontifice Pio IX. facta, in qua sacrae illae Reliquiae sub umbraculo fuerunt gestatae.

DE MODO CELEBRANDI DIES FESTOS.

APPENDIX I.

1. **F**inis huiusce, cuiuscumque pretii sit, operis est rituum uniformitatem, quoad fieri potest, procurare in ecclesiis quae ritu Romano utuntur. Iuxta titulum praesentis capituli videretur disserendum esse de maiori minorive festorum solemnitate, de eorumdem dignitate et similibus. Sed quoniam id spectaret ad partem theoreticam, in qua non fuit nobis in animo operam impendere, quum fuisse eruditeque a summis viis viris tractata sit, ita in hoc capite nihil aliud intendimus, quam regulas quasdam tradere pro festis illis, quae in dies incidunt ab officiis solemnioribus impeditos.

2. Ac primum quidem necesse est innuere quinam sint dies, qui cuiuslibet festi quamvis sollemnis celebrationem excludant, cuiusmodi sunt de Sancto Patrono loci, de Sancto Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae, de Sancto Institutore cuiusque ordinis religiosi, et de aliquibus aliis, qui magna cum religione a fidelibus coluntur.

3. A rubricis generalibus Missalis et Breviarii multisque decisionibus S. Congregationis Rituum enumerantur feriae, Dominicae et altera festa, quae excludunt quodcumque officium licet maxime solemne, ut e. g. de Patrono principali de Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae et cetera festa etiam, quae ritu gaudent primae classis et maxima a populo celebrantur pietate.

4. **OFFICIUM** festorum, quae incidunt in praedictos dies celebrare non licet, sed transferendum est quo modo a rubricis praescribitur. **FESTUM** autem seu sollemnitas exterior quoniam illa die statuta est, celebrari eadem die debet, siquidem indulgentia, quae solet a S. Sede pro hoc festo concedi, non lucratur nisi die praescripto, nunquam vero die illo, in quem officium translatum est.

5. Quamobrem Missae et officium erunt de feria vel de Dominica aut de Festo privilegiato. Si per rubricas licebit, cantabitur Missa tantum solemniter de festo incidente translato, secus cantabitur etiam Missa de officio quod in diem incidit.

6. Apparatus exterior congruet cum festo, ea tamen exceptione, quod si festum incideret in diem luctuosum ex. gr. in Dominicam Passionis, apparatus etiam erit accommodandus temporis, videlicet non erunt detectae imagines, non ponentur Reliquiaria neque statuæ Sanctorum aut vasa florea inter candelabra et his similia.

7. Haec regula excipit tantum Annunciationem B. Virginis, quod festum quando transfertur etiam cum praecepto reputandum est tamquam incideret in diem translatum tum pro solemnitate, tum pro indulgentia, tum etiam pro octava, quum concessa sit ex privilegio vel ex qualitate festi ex. gr. in ecclesiis, in quibus est titulus ecclesiae ipsius.

8. Eadem limitatio valet etiam pro iis festis quae transferuntur ex privilegio et cum tota octava, ut fit de festo s. Benedicti, quod est praeceptivum pro ordine monastico.

9. Cetera festa, dummodo nulla sit contraria concessio, celebrabuntur modo superius tradito.

10. Ut autem officia divina debito ordine celebrentur, monendum est quod novum quiddam atque arbitrarium esset efficere ut una pars officii congruat cum Missa, quum transferenda est celebratio officii; et haec quidem officii peragendi ratio arbitraria et insolens solet cohonestari appellatione officii peculiaris pietatis, ut ex. gr. canere Vesperas et Horam tertiam de Sancto, in cuius honorem celebratur festum quum e contrario officium debeat esse de feria vel Dominica aut festo privilegiato in quod potest interdum incidere. Vera et aequa pietas in eo consistit, ut serventur leges et ritus ab Ecclesia statuti.

11. Quapropter si acciderit, ut aliquod festum celebretur die statuto nec liceat ipsius officium celebrare, Vesperae, si quis velit celebrare solemniter, celebrabuntur de officio quod fit in die, non vero de festo. Item officium erit eiusdem generis, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, celebrabitur Missa

conventualis post horam canonicam statutam. Deinde si licebit, seu si concessum erit ex privilegio, cantabitur Missa votiva solemnis de festo post Nonam, ac si cantabitur haec Missa in Cathedrali ab Episcopo ordinario, ante Missam cantabitur Nona, qua absoluta, Clerus et Episcopus paramentis induentur, quemadmodum peculiarius tradetur cap. XI. et seq. lib. V.

12. Haec pauca monita confidimus fore ut possint tam multas abusiones de medio tollere, quae partim inscitia, partim studio immoderato identidem invehuntur, quaeque nomine usus et consuetudinis quidam cohonestare student.

DE CONFRATERNITATIBUS

APPENDIX II.

1. Ordinarius loci tantum potestatem habet Confraternitates erigendi ac si erectio peracta esset alio modo suapte natura est nulla.

2. Si Confraternitates iam erectae aggregari velint Archiconfraternitati Romae vel alibi existenti, assensus Ordinarii explicitus requiritur, atque ut aggregatio sit valida, servari debent regulae ad hanc rem praestitutae a Summo Pontifice Clemente VIII. in Constitutione *Quaecumque a Sede Apostolica* etc. data die septima Decemb. 1604.

3. Ad vitandas quaestiones quae inter Parochos et Confraternitates exoriebantur de suis iuribus in functionibus Sacra Congregatio Rituum generale decretum edidit, quod heic subiicimus.

Urbis et Orbis.

Iurium Parochialium, Functionum et Praeeminentiarum inter Parochos et Confraternitates Laicorum earumque Cappellanos et Officiales.

Ad debitum imponendum finem controversiis, quae inter Parochos et Confraternitates seculares, earumque Cappellanos et Officiales super iuribus parochialibus et functionibus ecclesiasticis, nonnullisque praeeminentiis seu praerogativis exoriri solent in S. R. Congregatione ab Emo et Rmo D. Card. Coloredo propositis infrascriptis dubiis, videlicet:

I. An Confraternitates laicorum legitime erectae in Ecclesiis Parochialibus habeant dependentiam a Parocho in explendis functionibus Ecclesiasticis non Parochialibus?

II. An dictae Confraternitates erectae in Cappellis vel Oratoriis tam publicis, quam privatis adnexis Parochialibus Ecclesiis et ab his dependentibus habeant dependentiam a Parocho quoad dictas functiones?

III. An Confraternitates erectae in aliis Ecclesiis publicis habeant quoad easdem functiones aliquam dependentiam a Parocho, intra cuius Paroeciae limites sunt erectae?

IV. An Confraternitates erectae in Oratoriis tum publicis, tum privatis, seiunctis ab Ecclesiis Parochialibus quoad dictas functiones Ecclesiasticas habeant dictam dependentiam a Parocho?

V. An benedictiones et distributiones Candelarum, Cinerum et Palmarum sint de iuribus mere Parochialibus?

VI. An benedictiones Mulierum post partum, Fontis baptismalis, Ignis, Seminis, Ovorum et similium sint de iuribus mere Parochialibus?

VII. An functiones omnes hebdomadae Sanctae sint de iuribus mere Parochialibus?

VIII. An celebratio Missae solemnis feria V. in Coena Domini sit de dictis iuribus Parochialibus?

IX. An prima pulsatio Campanarum in Sabbato Sancto sit de dictis iuribus Parochialibus?

X. An celebratio Missarum solemnum per annum, sive pro vivis sive pro defunctis, sit de dictis iuribus Parochialibus?

XI. An expositio quadraginta horarum et benedictio, quae fit super populo, sit de dictis iuribus mere Parochialibus?

XII. An expositio, quae fit cum Reliquiis et sacris Imagi-

nibus, et benedictio, quae cum eis fit super populo, sit de dictis iuribus mere Parochialibus?

XIII. An Functiones in praecedentibus octo dubiis, videlicet a dubio V. ad XII. expressae, peragi possint in Oratoriis privatis, contradicente Parocho?

XIV. An in dictis Oratoriis privatis Confraternitatum per Confratres statis horis recitari possint horae canonicae cum cantu, vel sine, absque licentia Parochi?

XV. An in dictis Oratoriis privatis sit licita celebratio Missae privatae assentiente Ordinario loci et contradicente Parocho?

XVI. An Cappellani Confraternitatum possint populo denunciare Festivitates et Vigilias occurrentes in hebdomada absque licentia Parochi?

XVII. An Parochus, invitis Confratribus, docere possit Doctrinam Christianam in praedictis Ecclesiis et Oratoriis publicis, vel privatis, a Parochiali divisis et separatis?

XVIII. An in saepedictis Ecclesiis publicis Confraternitatum possint haberi publicae conciones etiam per totum cursum Quadragesimae vel Adventus cum licentia Ordinarii et absque consensu Parochi?

XIX. An in eisdem Ecclesiis possit celebrari Missa sive lecta, sive cantata ante Missam parochialem sive lectam, sive cantatam?

XX. An ad Parochum spectet facere Officium funebre super cadaveribus sepeliendis in saepedictis Ecclesiis et Oratoriis publicis Confraternitatum?

XXI. An intra ambitum earundem Ecclesiarum fieri possint Processiones iuxta cuiusque Confraternitatis institutum absque interventu vel licentia Parochi?

XXII. An eadem Processiones fieri possint extra ambitum dictarum Ecclesiarum absque licentia illorum Parochorum, per quorum territorium transeundum est?

XXIII. An in dictis Processionibus Cappellani Confraternitatum possint deferre stolam?

XXIV. An Episcopo accedenti ad Ecclesias publicas Con-

fraternitatum, quae non sint Regularium, neque proprium Rectorem Beneficiatum habeant, porrigendum sit aspersionum a Parocho, in cuius territorio sunt sitae dictae Ecclesiae?

XXV. An earumdem Ecclesiarum et Confraternitatum Rectores et Cappellanos possit Parochus, cessante speciali ac legitimo titulo, et ex solo iure Parochialitatis compellere invitos ad assistendum functionibus Ecclesiae Parochialis?

XXVI. An in saepedictis Ecclesiis Confraternitatum, neque Parochialibus, neque Regularibus, retineri possit sanctissimum Eucharistiae Sacramentum sine speciali indulto Sedis Apostolicae?

XXVII. Praesupposita facultate retinendi, an possit intra annum publice exponi sine licentia Ordinarii?

XXVIII. An possit Parochus se ingerere in administratione oblationum et eleemosynarum in saepedictis Ecclesiis recollectarum, vel capsulae pro illis recipiendis expositae clavem retinere?

XXIX. An in Ecclesia Parochiali Confratres, vel eorum Cappellani immiscere se valeant, invito Parocho, in eiusdem Ecclesiae functionibus sive Parochialibus, sive non Parochialibus?

XXX. An Confraternitates sive sint erectae in Ecclesia Parochiali, sive extra illam, possint pro lubitu et iuxta uniuscuiusque peculiaria Statuta Congregationes suas facere, absque interventu, vel licentia Parochi?

XXXI. An possint propria bona administrare, ac de illis disponere absque ulla dependentia a Parocho?

XXXII. Quando Parochus eisdem Congregationibus intersit de mandato Ordinarii, et tamquam eius delegatus, an possit suffragium decisivum ferre? et quatenus Affirmative

XXXIII. An etiam suffragium duplex?

S. eadem Rituum Congregatio, re mature discussa, respondendum esse censuit.

Ad I. Affirmative.

Ad II. Affirmative.

Ad III. Negative.

Ad IV. Negative.

Ad V. Negative.

Ad VI. Negative, sed benedictiones mulierum et Fontis Baptismalis fieri debere a Parochis.

Ad VII. Negative prout iacet.

Ad VIII. Negative prout iacet, sed spectare ad Parochos.

Ad IX. Negative prout iacet, sed spectare ad Ecclesiam digniorem ad formam Constitutionis Leonis X.

Ad X. Negative prout iacet, sed licere Confratribus dumtaxat in festivitatibus solemnioribus eiusdem Ecclesiae, vel Oratorii, ut in Brundusina sub die I. Iunii 1601.

Ad XI. Negative.

Ad XII. Negative et quoad benedictiones cum Reliquiis et Imaginibus serventur decreta.

Ad XIII. Satis provisum in superioribus.

Ad XIV. Affirmative, nisi aliter Ordinarius statuatur ex rationabili causa.

Ad XV. Affirmative.

Ad XVI. Affirmative.

Ad XVII. Negative.

Ad XVIII. Affirmative.

Ad XIX. Negative, nisi aliter Episcopus disponat.

Ad XX. Affirmative, quando tumultandus est subiectus Parocho, intra cuius fines est Ecclesia vel Oratorium.

Ad XXI. Affirmative.

Ad XXII. Negative, nisi adesset licentia Episcopi.

Ad XXIII. Negative extra propriam Ecclesiam.

Ad XXIV. Negative.

Ad XXV. Negative.

Ad XXVI. Negative.

Ad XXVII. Negative.

Ad XXVIII. Negative.

Ad XXIX. Negative.

Ad XXX. Affirmative, dummodo non impediatur functiones et Divina officia.

Ad XXXI. Affirmative.

Ad XXXII. Negative.

Ad XXXIII. Negative.

Et ita, salvis tamen conventionibus et pactis in erectione Confraternitatum forsitan factis, Concordiis inter partes initis, et a S. Sede approbatis, Indultis, Constitutionibus Synodalibus et Provincialibus, et consuetudinibus immemorabilibus, vel saltem centenariis, declaravit ac decrevit, *si SSmo Domino Nostro* videbitur. Die 10 Decembris 1703.

Et facta deinde per me Secretarium de praedictis Decretis SSmo Domino Nostro relatione, praevia eorumdem integra lectura, Sanctitas Sua laudavit, benigneque approbavit et publicari et non obstantibus quibuscumque aliis in contrarium facientibus, servari mandavit. *Die 12. mensis Ianuarii* 1704.

4. Si in uno eodemque loco erectae sint plures Confraternitates, praecedentia desumenda est ab erectione uniuscuiusque iuxta Constitutionem Gregorii XIII. *Exposcit Pastoralis* etc.

5. Ut autem Confraternitates possint intervenire processionibus et etiam funeribus, ad quae forte invitabuntur, necesse est ut induant saccum sive habitum proprium, quo distinguantur: quapropter Confraternitates seu Congregationes, quae suum distinctum indumentum non habent, licet sint antiquioris institutionis, nequeunt gaudere praecedentia super illas, quae habitu proprio distinguuntur.

6. Non licet uno eodemque loco erigere seu stabilire binas Confraternitates eiusdem tituli.

7. Interdicitur Confraternitatibus stare aut sedere in Presbyterio, quamquam essent hetaeriarchae seu Rectores Confraternitatis etiam in sua ecclesia.

8. Item vetitum est in Processionibus ne incedant inter Clerum secularem et regularem, neve Crucem Cleri sequantur.

9. Postremo si processiones et expositiones Confraternitatis SS. Sacramenti sumptibus fierent, nonnullis Confratribus licebit cum intorticiis incedere a lateribus umbraculi, dum hic usus vigeat, et illa Confraternitas in processionibus, quae cum SS. Sacramento fiunt, gaudebit praecedentia super omnes alias Confraternitates, quae iisdem processionibus intervenient.

DECISIONES ALIQUOT S. RIT. CONGREGATIONIS

APPENDIX III.

Subiicimus aliquot S. Rit. Congregationis decisiones, quas rebus in hoc libro digestis, valde utiles existimamus.

Baren. Cum Academici civitatis Baren. nuncupati de Pigri S. Rit. Cong. exposuerint, in ecclesiis praesertim eiusdem civitatis academias in honorem nonnullorum Sanctorum peragere consuevisse: cumque petierint; an ab illis, a quibus orationes, seu discursus recitari debeant, sit ab Archiepiscopo venia petenda? Eadem S. Congregatio, auditis literis R^mi Archiepiscopi Barenensis, cui pro informatione scriptum fuit, ab E^mo et R^mo D. Card. Colloredo relatis, respondit — Removendas esse Academias ab Ecclesiis, et circa compositiones literarias, quae ab Academia recitantur, Archiepiscopus invigilet. Die 19 Decemb. 1693.

Decretum generale. Quum abusus nonnulli sensim irrepisse conspiciantur tum adversus Episcopalia iura, tum contra Divini cultus disciplinam, licet alias per S. R. C. de iis fere omnibus edita fuerint decreta; ne in dies magis invalescant, eiusdem S. Congregationis Secretarius pro sui muneris officio dubia quae sequuntur E^mis et R^mis PP. in ordinario conventu enodanda proposuit, videlicet.

1. An in Ecclesiis Regularium, aliisque ecclesiis exemptis recitandae sint collectae ab ordinario loci praescriptae?

2. An liceat Clero earundem Ecclesiarum ab iis recitandis cessare pro lubitu, antequam Ordinarius id iusserit?

3. An iubente Ordinario ut quibusdam solemnitatibus, vel in alio peculiari casu sonus aeris Campani omnium ecclesiarum edatur, praefatae ecclesiae quantumvis exemptae eius mandato parere teneantur?

4. An praeter consuetas usuque receptas SS^mi. Sacramenti expositiones, extraordinariae quoque in ecclesiis exemptis fieri possint absque licentia Ordinarii?

5. An liceat in expositione Ss̄mi Sacramenti lumen aliquod eo artificio collocare a parte postica sphaerae, ut recta illuceat in ipsam sacratissimam Hostiam, quae exinde lucida appareat?

6. An toleranda, vel eliminanda sit consuetudo, quae in dies invalescit, superimponendi Sanctorum Reliquias, pictasque Imagines Tabernaculo, in quo augustissimum Sacramentum aservatur, ita ut idem Tabernaculum pro basi inserviat?

7. An permitti possit ut ante praefatas Imagines in medio Altari positas apponantur lumina ex oleo et ardeant etiam tempore sacrosancti Missae sacrificii?

8. An liceat titulo specialis devotionis litaniiis Sanctorum, vel Lauretanis aliquem versiculum addere, vel novas litanias, de quarum approbatione Ordinario nullatenus constet, in ecclesiis canere, vel recitare?

Et sacra eadem Rituum Congregatio, re mature diligenterque discussa, ad relationem mei infrascripti Secretarii, respondendum censuit, ut infra, videlicet. Ad 1. Affirmative. Ad 2. Negative. Ad 3. Affirmative. Ad 4. Negative, et serventur Decreta hac supra re pluries edita. Ad 5. Negative et servetur Instructio iussu sa. mem. Clementis XI. evulgata die 21. Januarii 1705 pro expositione SS. Sacramenti occasione orationis quadraginta horarum § VI. Ad 6. Assertam consuetudinem tamquam abusum eliminandum omnino esse. Ad 7. Negative in omnibus, nec lumina nisi cerea vel supra mensam Altaris vel eidem quomodocumque imminetia adhibeantur. Ad 8. Negative, et serventur omnino Decreta S. Congregationis, curentque Ordinarii colligere et vetare formulas quascumque tam impressas, quam manuscriptas Litaniarum, de quarum adprobatione non constat.

Et quoniam de Litaniiis sermo est, quum sacrae Congregationi innotuerit aliquibus in Ecclesiis, praesertim occasione orationis quadraginta horarum, libellos adhiberi, in quibus vel peculiarium Sanctorum nomina addita conspiciuntur, vel unus, aut alter versiculus in precibus desideratur; idcirco S. Congregatio inhaerendo memoratae Instructioni Clementis PP. XI. § XXIV. praecipit ne alii adhibeantur libelli, nisi typis Rev. Camerae Apostolicae impressi, vel eisdem plane conformes.

Atque ita respondit die 31 Martii 1821.

Et facta de praemissis omnibus SS. D. N. Pio VII. Pont. Max. relatione, Sanctitas suae Sac. Congregationis responsa approbavit confirmavitque, atque ut cunctis pateant, Decretum generale desuper expediri, typisque evulgari mandavit.

Die 3 Aprilis 1821.

Dubiorum. Usus sensim invaluit, ut quoties Calices, aliaque vasa, sacra unctione consecrata iuxta ritum Pontificalis Romani, artificis opera indigeant, quippe vel reficienda, vel fundenda iterum sint; non antea eidem traduntur, quam per Sacerdotem vel directe et manu, vel aliquo mediante instrumento fuerint execrata. Utrum vero execratio haec, modusque illa peragendi, rationi Ecclesiaeque ritibus sit consentanea, vel potius abusiva, nullique innixa principio, cum dubitaverit R. D. Archipresbyter Ferdinandus Valeriani, dubia quae sequuntur, humillime exposuit sapientissimo EE. PP. Sac. Rit. Congregationi praepositorum iudicio, enixe postulans illorum resolutionem.

1. Utrum rite, vel potius ex errore passim fiat huiusmodi execratio?

2. Si rite; utrum ab Episcopo, vel a quocumque Sacerdote sit peragenda?

Et S. C. audita prius etc. respondit.

Ad 1. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

Ad 2. Provisum in primo, et detur Decretum generale. Die 26 aprilis 1822.

Factaque de praemissis S. D. N. Pio VII. P. M. relatione, Sanctitas sua Sac. Congr. responsa approbavit et generale decretum desuper edi et typis publici iuris fieri mandavit. Die 23. dicti mensis et anni.

Dubiorum. Plura ubique vel ex rubricarum et decretorum ignorantia, vel ex nimia in iis pro arbitrato interpretandis licentia, percrebescere compertum est, quae a legitimis probatisque ritibus plane abhorreant. Hinc crebrae deferuntur quaestiones ad S. Rit. Congr. ut hisce malis oppurtuna adhibeat remedia, cum id maxime curandum sit, ut veteres ritus sacri ubivis locorum in omnibus Urbis Orbisque Ecclesiis, in Missis, Divinis

officiis, Sacramentorum administratione, ceterisque ad divinum cultum pertinentibus a quibusvis personis observentur, caeremoniae si exoleverint restituantur, si depravatae fuerint reformatur, (ex Bulla Sixti V. *Immensa aeterni Dei*). Sui idcirco muneris partes arbitratus est eiusdem S. Cong. Secretarius dubia quaedam ex delatis consultationibus conficere, eaque Emissis Patribus definienda proponere, quibus graviores saltem abusus convellantur. Sunt porro ea quae sequuntur.

1. Quomodo se gerere debeant Magistri Caeremoniarum, aliique, qui vident in Ecclesiis non peragi functiones iuxta rubricas, nec observari decreta et resolutiones S. Rit. Congregationis?

2. An signa seu campanae pro indicandis horis in horologiis publicis possint benedici eadem formula, qua ex Pontificali Romano benedicuntur signa ecclesiarum?

3. An Presbyter assistens Episcopo in solio, vice scabelli, uti possit sede camerale, vel simpliciter lignea, vel imbuta, vel corio cooperta renovanda toties, quoties inepta evasit ad usum? Et quatenus negative.

4. An saltem sit toleranda immemorabilis consuetudo eam adhibendi?

5. An idem ornatus, qui iuxta Caeremoniale convenit Amboni, in quo sermo et concio haberi solet, permitti possit in scamno, in quo sedent Dignitates et Canonici solemniter celebrantes?

6. An in eodem scamno Canonici celebrantis apponi possit pulvinum sericum, vel potius laneum?

7. An tolerandus sit abusus, qui nimium invaluit, adhibendi in Missis solemnibus pro Celebrante, loco scamni cooperti tapete, sedes camerales serico damasceno ornatas, et pro Ministris similia scabella; vel potius reprobandus atque damnandus?

8. An et quibus remediis removendus sit abusus collocandi parvam Crucem vix visibilem, vel super tabernaculum, vel supra aliquam minorem tabulam sitam in medio Altaris, loco Crucis collocandae inter candelabra, ut rubrica praescribit?

9. An liceat vel dedeceat fores ecclesiae pandere et repa-

gula removere, ut pateat interna pars transeuntibus per viam, dum benedicendus est populus cum SS. Sacramento.

10. An, quo modo, quove in Altari fieri debeat benedictio palmarum ante Missam celebrandam Dominica in palmis, pro repositione SS. Sacramenti, expleta oratione quadraginta horarum?

11. An permittenda sint vel potius reprobanda in Urbe genuflexoria cum stratis et pulvinis in ecclesiis pro personis cuiuslibet conditionis, praeterquam Regali et Cardinalitia dignitate fulgentibus?

12. An Archidiaconus, aut Presbyter assistens debeat sustinere librum, dum Episcopo celebranti assistit, seu potius sufficiat ut illum tangat?

13. Cum saepe orientur dubia super authenticitate nonnullorum Decretorum, quae licet in publicis tabulis S. Rit. Cong. inscripta reperiantur, nihilominus in collectione eorundem decretorum typis edita, ommissa fuerunt: quaeritur an huiusmodi decreta pro postulantium voto addi possint?

14. An Magistri Caeremoniarum Cathedralium, qui ex dispositione Caeremonialis, necnon Patriarchalium Urbis, qui ex Apostolico Indulto, veste violacea in sacris functionibus utuntur, eadem uti possint extra servitium Episcopi et respective Capituli?

15. An Collegiis Canonicorum, vel Beneficiatorum, quibus ab Apostolica Sede concessum fuit privilegium gestandi Cruces, vel numismata aurea, licitum sit ea palam deferre in paramentis sacris, vel in administratione Sacramentorum?

Et EE. PP. sacrae eidem Congregationi praepositi, exquisita prius sententia duorum ex Magistris sac. Apostolicar. Caeremoniarum scriptis consignata typisque evulgata, ad relationem mei infrascripti Secretarii respondendum censuerunt, ut infra.

Ad 1. Adeundus loci Ordinarius, qui stricte tenetur opportunis remediis providere, ut rubricae et S. R. C. decreta rite serventur, siquid dubii occurrat, recurrendum ad eandem S. C. pro declaratione.

Ad 2. Negative, praeterquam in casu quod eadem signa nedum pro horarum indicatione pulsanda sint, verum etiam pro sacris actionibus.

Ad 3. et 4. Negative in omnibus.

Ad 5. Negative et adamussim servetur dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. II. cap. III. num. 4.

Ad 6. Servandam esse praefati Caeremonialis dispositionem, sed adhibendum pulvinum vel laneum, vel corium.

Ad 7. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

Ad 8. Reprobandum abusum, et ubi invaluit, Ordinarius loci provideat iuris et facti remediis; quod si ob aliquam causam accidentaliter removenda sit Crux inter candelabra, alia tempore Sacrificii apte apponatur inferius sed visibilis tam Celebranti, quam populo.

Ad 9. Non decere, nisi iudicio Ordinarii, ob peculiare circumstantias locorum, aliter permitti posse videatur, citra periculum irreverentiae.

Ad 10. In casu, de quo agitur, si fieri debeat, vel deceat ut fiat benedictio palmarum, haec facienda erit in alio sacello laterali, quo magis fert ecclesiae structura, distante ab ara maxima, in qua SS. Sacramentum expositum est, servatis omnibus caeremoniis in Missali praescriptis, sed absque processione.

Ad 11. Negative ad primam partem; affirmative ad secundam.

Ad 12. Servetur dispositio Caeremonialis lib. I. cap. VII. num 1, pluribus huius S. C. decretis confirmata.

Ad 13. Affirmative.

Ad 14. Negative ad utrumque, et quoad Caeremoniarum Magistros Ecclesiarum Patriarchalium Urbis, servandam esse stricte formam privilegii.

Ad 15. Negative.

Atque ita responderunt et statuerunt die 17 septembris 1822.

Facta autem de praemissis SS. D. N. Pio VII, P. M. relatione per me infrascriptum Secretarium, Sanctitas Sua cuncta benigne approbavit, Decretumque desuper expediri et publici iuris fieri mandavit; Locorumque Ordinariis stricte praecipiens ut omnimodam illius observantiam urgeant, Die, mense et anno, quibus supra.

Cenomanen. Ex instructione a S. Rit. Cong. Rmo Episcopo

Cenomanensi 18 Februarii 1843 sequentia excerptimus pro cultu Reliquiis S. Crucis exhibendo.

Benedicendus est populus dum ea reponitur in custodia vel post processionem, vel post expositionem, et benedictio imper-tiendi est a sacerdote, qui functionem explet. In actu hujusce benedictionis interdicitur cantus cuiuscumque versus, aut precis, sicuti cantus iste interdicitur etiam in benedictionibus cum SS. Sacramento. Potest S. Crucis reliquia processionaliter deferri capite detecto sub baldacchino et duobus thuriferariis incensantibus in iis tantum locis ubi adest consuetudo memorabilis. Dum exponitur super altare thurificanda est triplici ductu a Sacerdote non genuflexo, sed stante, etiam feria VI. in Parasceve. Clerus transeundo ante hanc Reliquiam loco principe super altare expositam, debet unico genu ad terram flexo venerare; si autem in custodia inclusa fuerit, sola inclinatione praefatam Reliquiam reverebitur. In Missa quae celebratur coram Reliquia SS. Crucis palam exposita, genuflectendum est a Sacerdote et Ministris unico tantum genu in accessu et in recessu, et quoties Sacerdos transit per medium altaris, seu de latere ad latus in incensatione altaris eiusdem; Clerus in choro non habeat caput detectum, quod omnino requiritur coram SS. Sacramento palam exposito, neque in transitu genuflectet utroque, sed unico tantum genu. Quoad expositionem huius Reliquiae feria VI. in Parasceve post Missam praesanctificationum, servetur usus cuiusque loci quoad colorem pluvialis et veli humeralis et quoad recitationem orationis *Respice quaesumus Domine* a Sacerdote genuflexo vel stante. Demum ex generali decreto S. R. C. a sa. mem. Leone XII. confirmato dum toleratur consuetudo deferendi S. Crucis Reliquiam in processione sub baldacchino, edicitur omnino ut haec reliquia seorsim a Reliquis Sanctorum in theca custodiatur, atque stricte praecipitur Ordinariis locorum ut eliminandis hac in re abusibus serio incumbant, urgeant Decreti ipsius observantiam, et ne deinceps cum Sanctorum reliquiis in eadem theca Lignum SS. Crucis oclusum permaneat pro viribus adlaborent.

I N D E X.

LIBER II.	Pro sacris functionibus ordnariis per totum anni circulum celebrandis . . . Pag.	3
CAPUT I.	De officio sine cantu in diebus ferialibus »	3
CAPUT II.	De Vesperis solemnibus »	13
CAPUT III.	De Matutino solemnī »	23
CAPUT IV.	De Missa solemnī »	31
CAPUT V.	De sancta Cleri et populi in Missa solemnī Communione »	68
CASUT VI.	De variationibus, quae in Missas solemnēs feriales incidunt »	74
CAPUT VII.	De Missa solemnī ante SS. Sacramentum expositum »	78
CAPUT VIII.	De aspersione aquae benedictae in unaqua- que Dominica »	86
CAPUT IX.	De Vesperis, matutino et laudibus pro de- functis »	91
CAPUT X.	De Missa solemnī pro defunctis »	97
CAPUT XI.	De expositione et benedictione SS. Sacra- menti »	112
CAPUT XII.	De Adventu »	128
CAPUT XIII.	De vigilia Nativitatis Domini »	130
CAPUT XIV.	De Festo Natalis D. N. J. C. »	132
CAPUT XV.	De festis quae Nativitatem Domini sequun- tur »	138
CAPUT XVI.	De festo Epiphaniae »	139
CAPUT XVII.	De Dominicis post Epiphaniam »	141
CAPUT XVIII.	De Dominicis Septuagesimae, Sexagesimae et Quinquagesimae »	142
CAPUT XIX.	In festo Purificationis B. M. V. . . . »	142
CAPUT XX.	De feria IV. Cinerum »	153
CAPUT XXI.	De Quadragesima et tempore Passiōnis »	158
CAPUT XXII.	De Dominica Palmarum »	160
CAPUT XXIII.	De reliquis maioris hebdomadae diebus »	177
CAPUT XXIV.	De Matutino tenebrarum »	177
CAPUT XXV.	Feria V. in Coena Domīni »	182
»	De Mandato, seu lotionē pedum »	198
CAPUT XXVI.	Feria VI. in Parasceve »	205
CAPUT XXVIII.	De Sabbato Sancto »	224
CAPUT XXVIII.	De Paschate et de tempore Paschali »	247

CAPUT XXIX.	De processionibus maiorum minorumque Litaniarum	Pag. 248
CAPUT XXX.	De festo Ascensionis Dominicae	256
CAPUT XXXI.	In Vigilia Pentecostes	257
CAPUT XXXII.	De Festo Pentecostes	260
CAPUT XXXIII.	De Festo SS. Trinitatis	262
CAPUT XXXIV.	De solemnitate Corporis Christi	262
CAPUT XXXV.	De Processione SS. Corporis Domini	264
CAPUT XXXVI.	De Dominicis post Pentecosten usque ad Adventum	275
CAPUT XXXVII.	De Festis principalibus, quae intra annum occurrunt	276
CAPUT XXXVIII.	De expositione SS. Sacramenti pro qua- draginta horarum oratione	277
CAPUT XXXIX.	De processione cum SS. Sacramento in tertia cuiusque mensis Dominica	279
CAPUT LX.	De aliis processionibus	301
APPENDIX I.	De modo celebrandi dies festos	304
APPENDIX II.	De Confraternitatibus	307
APPENDIX III.	Decisiones aliquot S. Rit. Congregat.	312

Errata.**Corrige.**

Pag.	15	lin.	ult.	extinguet	extinguent
"	36	"	34	ant	ante
"	47	"	21	Alte	Ante
"	104	"	2	extinguet	extinguent
"	127	"	ult.	ecclesiis	ecclesiis
"	134	"	1	Celebransa	Celebrans
"	135	"	ult.	anabit	tonabit
"	136	"	15	O	Of
"	139	"	28	areas	aereas
"	153	"	25	paramento	paramenta
"	160	"	ult.	cingulum	cingulum
"	185	"	8	ei dicet	et dicet
"	187	"	24	ipsum supra	ipsum vitta sericea supra
"	"	"	26	ad ipso	ab ipso
"	218	"	30	ponet	dolo ponet
"	237	"	24	septinerne	sempiterna
"	244	"	31	ad dexteram	ad sinistram
"	247	"	8	propius	proprius
"	251	"	33	ant	aut
"	257	"	13	esse	esset
"	268	"	21	incedent	incedet